

LAIVIEŠU TAUTAS  
DZĪVESZIŅA



# LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA

1

LNNK 1990

# Latvian Journal

Redaktors **A. Rudzīte**

Redaktore **R. Veldemane**

Makulants **A. Plotka**

Par izdevumu atbild **A. Rudzīte**

## Ceļavārdi

Materiālu krājums «Latviešu tautas dzīvesziņa», kas iznāk piecos sējumos, ievēd mūs latviešu domu un atziņu pasaulē, stāsta par tautas ilgām un sapņiem, īpaši akcentējot tās brīvības ilgas.

Krājumā ietverts materiāls, ko varam un drikstam uzskatīt par savas nācijas garīgo mantojumu. Te ir folklorā: tautasdziesmas, sakāmvārdi un parunas, senie ticējumi, teikas un teiksmas. Te ir arī dzeja un izvilki no prozas darbiem, kuros krājuma veidotāji saskatījuši tautas gara spilgtākās izpausmes. Tematus ievada viens vai vairāki publicistiski raksti, kuros tie izgaismoti mūsdienu skatījumā.

Pirmajā sējumā pieskaramies latviešu gara darbinieku atziņām par cilvēka būtību, par latvisko vērtību orientāciju, par tautas vēsturisko sāpi, par karsto Tēvzemes mīlestību un neremdināmām alkām pēc brīvības.

Bez brīvības latvietim nav laimes starojuma. Laikā, kad visa tauta ir nelaimīga un nebrīva, pašapmierinātība var liecināt tikai par neattīstītu dvēseli. Lasītājs, kurš apzinās savas saknes un turpinājumu savā tautā, vēltis uzmanību arī važu rāvēja simbolam.

Te ir arī svinīgajā 1918. gadā J. Jaunsudrabiņa rakstītā oda:

Latvija!

Visi mūsu darbi lai ir kā zelts,

Lai tie ir nesavtīgi un kļūst tev par dārgu rotu.

Te ar A. Gobas vārdiem ir izteiktas rūpes par latviešu tautas godu: «Savas tautas goda sargāšanā jāpiedalās absolūti visiem latviešiem, tiešām visiem, jo viena paša latvieša padarītais negoda darbs varētu mest ēnu uz visu tautu».

Otrais sējums ietver tematus: Daba, Debesis, Dievības. Saule latvietim ir kultūras, brīvības un pilnības simbols. Daba glabā gudrību, kura nav rakstīta nevienā grāmatā. Latviešu valodā ir milzums senu laika apzīmējumu. Laiks tajos iezīmēts cilvēka un dabas sirsnīgā tuvībā izauklētām zīmēm. Ir arams, sējams, plaujams, linu raujams laiks, lapu sprāgstamais laiks un zivju smokamais laiks, rudzu ziedu laiks. Ticējumi māca, ka rudzu ziedu laikā dienvidū nevelējās, lai netraucētu ziedu.

Tā ir mūsdienu cilvēka prātam grūti aptverama dvēseles atsaucība — ar bijību vērot dabu un saudzēt tās norises.

Trešais sējums veltīts latviešu ģimenes galvenajiem mūža gadiem: krustabām, vedībām un bedībām, kas visi apdziedāti dainās.

Ceturtais sējums aptver latviešu gadskārtu. Latviešiem gadskārta apzīmē Saules gada sevišķu notikumu secību, kas ar nemainīgu noteiktību atkārtojas katru gadu. Viena gada laikā zemes ritējumā ap Sauli izceļas astoņi pieturas punkti, ko latvieši apzīmē ar gadskārtas svinamam dienām. Tās ir: Meteņi, Lieldienas, Usiņi, Jāņi, Māras, Miķeļi, Mārtiņi un Ziemsvētki.

Piektajā sējumā aplūkoti latviešu tikumi un vērtības. Skaidrs kā rasas pilieni, kurus saulainā vasaras rītā redzam mirdzot uz ceļmalas lapām, ir latviešu tautas gars mūsu dainās. Tajās arī sava spēka un darba apziņa, tajās prieks par veikto un dziļa dzīves gudrība.

Neizsmejamie latviešu tautas gudrības avoti un to apzināšana ir vienīgā garantija tautas gara diženuma saglabāšanai.

Izsaku sirsnīgu pateicību visiem, kas piedalījās šo sējumu tapšanā.

*Anta Rudzīte*



## Mantojums

Es esmu ar mieru aizdot lielāko krūzi —  
Nu, mēģiniet Braku avotu izdzert!

*Māris Čaklais*

Dzejnieks to saka par Brakiem, bet šādu avotu mums daudz. Braki, Tadenava, Mūsmājas, Sprīdiši, Lejnieki... — daudz, daudz avotu, no kuriem mūsu tautai būs smelt un smelt. Taču pats senākais, pats dzidrākais, pats neizsmejamākais avots latviešiem ir Dainas, vispār — tautas garamantas. Diemžēl ne vienmēr esam pratuši tās turēt pienācīgā cieņā. Pat pretēji — ir nācies pieredzēt, ka mūsu gadsimtos krātais ipašums tiek nievāts un nicināts.

«Latviešu dzīvesziņa» tāpēc grib sasiet kādu varmācīgi un launprātīgi pārrautu pavedienu. Pavedienu, kam jāsaista pagātne ar nākamību, vēsture ar mūsdienām, senču teiksmas un zintis ar mūsu tagadējiem sapņiem un cerībām.

Ka pārtrūkušo pavedienu kopāsiesana nav bezjēdzīga, rāda mūsu pēdējo gadu pieredze. Interese tautā par savu vakardienu modās jau tad, kad politiskā un sabiedriskā situācija šādai interesei vēl nepavisam nebija labvēlīga. Varam pat sacīt: šī interese modās nelabvēlīgajai situācijai par spīti. Un, kad 1985. gadā svinējām sava Dainu Tēva 150. gadskārtu, dainotāju kopu, etnogrāfisko un folkloras ansambļu bija saradies jau tik daudz, ka tie, Dainu Tēvu godinādami, varēja sasaukties, sadziedāties, sagavilēties pār deviņi novadiņi. Jaunu pacēlumu dainotāju kustībai deva starptautiskais folkloras festivāls Latvijā 1988. gada vasarā. Kopā ar dziedātājiem un dancotājiem ielās un laukumos izgāja sarkanbaltsarkanais karogs, kopā ar dainām mūsu pilsētas un ciematus sāka pārskanēt Baumaņu Kārļa Tautas lūgšana un daudzas citas līdz šim piemirstas vai aizliegtas dziesmas. Kad stāvejām jau tuvu, tuvu bezdibeņa malai, pēdējā mirklī «Tautu izglāba dziesmu gars», sākās dziesmotā revolūcija...

Nedomājam, ka itin viss, kas gadiem ilgi bijis aizmirsts, noliegts, noklusēts, nu būtu ar skubu jāatjauno, ka tam itin visam būtu jāierāda goda vieta jaunajā dzīvē. Galavārdu lai saka pati tauta. Ko atzīs par labu, to tā pieņems un paturēs. Kas tautai šķītis nepieņemams, to noraidīs. Bet gadsimtos uzkrāto vērtību tinēm un apcirknēm gan ir laiks noņemt aizlieguma zīmes, un to tagad ar «Latviešu dzīvesziņu» gribam darīt arī mēs. Lai jaunatne zina,

ka neesam tādi tukšinieki, par kādiem mūs dažs vēl gribētu dēvēt. Lai jaunatne zina, ka mūsu tautas pūrs ir pielocīts pilnum pilns. Gadsimtos darināts un gadsimtiem būs ko valkāt.

Pirms paceļam savas nacionālās kultūras pūra vāku, lai atceramies, ka šī nav ne kungu un muižas, ne pilsētas un pilsoņu kultūra, bet lauku sētas un zemnieku kultūra. Neba pilis un augstās skolās, bet lidumos un rijās tapusi. Bet vai tāpēc tā vērtējama zemāk?

Turpmākajās lappusēs raudzīsim rādīt, cik spirdzinoši ir tautiskās kultūras avoti, cik koši raksti mūsu māmuļu jostām, cik skaidri skan Sprīdīša stabulīte un cik lieti vēl joprojām var noderēt mūsu sentēvu gudrie padomi.

*Valdemārs Ancītis*



# CILVEKS





# COPIES

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...



## Jaunie draugi! Cienījamie skolotāji!

Dzīvojam lielu notikumu laikā. Sauc šo laiku gan par atjaunošanos, gan pārbūves, gan atklātības laiku. Istenībā vēl nekādu pārbūvi neredzam. Tas, ko dara «no augšas», ir tikai mēģinājums nederīgo, greizi uzbūvēto celtni palabot. Taču pārmaiņas notiek un tām ir jānotiek. Ir jāceļ jauna, gaišāka dzīves ēka.

Lai skaistie nodomi īstenotos, nepieciešams mums visiem un it sevišķi jaunatnei izprast, kādos apstākļos atrodamies, kāpēc esam nonākuši pašreizējā stāvoklī un kā no tā izkļūt. Mums jāiepazīst pašiem sevi, jāpārdomā, kāds katrs esam.

Daļa no mums līdzīgi maziem putnēniem, kas tikko izšķīlušies no olas, streipuļodami soļo, bet lidot vēl neprot. Citi — kā pamodušies pēc garas ziemas nakts, atvēruši acis un raugās apkārt, lai pareizi noteiktu vietu, kurā atrodas, lai apzinātos sevi un pieņemtu lēmumu, ko darīt. Vēl citi — it kā no tumša meža iznākuši, nokļuvuši ceļu krustojumā un nu ir jāizšķiras, pa kuru ceļu iet, lai sasniegtu vēlamo mērķi. Visiem ir jāmacās, jāizšķiras, jāizlemj un jāsaprot, ka atjaunošanos pamatos jāliek patiesība. Svarīgi apzināt mūsu tautas pagātņi, saskatīt nākotni.

Latvijas Republika ir viena no trim Baltijas valstīm, bijušās Tautu Savienības locekļēm, kas vienīgās Eiropā zaudēja neatkarību otrā pasaules kara notikumos. Latviju 1940. gada 17. jūnijā okupēja padomju karaspēks, pārkāpjot 1920. gada 11. augustā noslēgto miera līgumu starp Latviju un Padomju Krieviju, kurā Krievija uz mūžīgiem laikiem atteicās no jebkādam pretenzijām uz Latvijas zemi un tautu, kā arī 1932. gada 5. februārī noslēgto neuzbrukšanas līgumu un 1939. gada 5. oktobrī noslēgto savstarpējās palīdzības līgumu.

Okupācijas un vēlākās aneksijas rezultātā desmitiem gadu latvieši dzīvoja dziļas nebrīvības apstākļos. Latviešiem un citām nekrievu tautām Padomju Savienībā šī apspiestība bija divkārša: vispārējā staliniskā diktatūra, represijas, komunistiskās partijas aparāta un administratīvo iestāžu patvaļa un — pārkrievošanas plāna realizēšana.

Šādos apstākļos nepieciešami tautai atgūt ticību sev, atgūt apzināšanos, ka mes — latvieši — esam viena no vecākām tautām Eiropā, ka latviešu valoda ir sena valoda, ka mums ir tautas Dainas, kādas nav nevienai citai tautai pasaulē; ka esam tauta, kas

mīl un prot strādāt; ka esam tauta, kas pierādījusi, ka prot cīnīties par savu brīvību; ka esam tauta, kas ir jau pierādījusi, ka ir spējīga izveidot un vadīt patstāvīgu valsti; ka mums ir bagātas tradīcijas un ka īsā laikā spējām sasniegt augstu kultūras līmeni. Latviešiem ir pamats būt pašlepnēm (ne sovīnistiem). Tas ir vajadzīgs, jo bez tā zūd vitalitāte, bez tā tauta nevar pastāvēt. Ikkatram latvietim jāsaprot, ka sekmīgi aizstāvēt savas tiesības, risināt daudzās samilzušās problēmas latvieši var tikai pilnīgas nacionālās, politiskās un ekonomiskās neatkarības apstākļos un ka prasība pēc suverēnas valsts ir taisnīga, likumīga un svēta. Bez tā nevar panākt demogrāfiskā stāvokļa normalizēšanu un kultūrtradīciju aizsardzību.

Sādas vajadzības izpratne ir jāapgūst jau skolā un ģimenē.

Ģimenē un skolā jāizaug cilvēkiem ar augstām vispārcilvēciskām īpašībām. Šinī sakarībā atļaušos pastāstīt par savu dzīves pieredzi.

Esmu nodzīvojis jau 75 gadus; mācījies gan lauku, gan pilsētas skolās. Uzaudzis mazturīgā ģimenē. Ar astoto dzīves gadu sāku pats sev pelnīt iztiku, ejot pie saimniekiem sūrās ganu gaitās. Pēc sešgadīgās pamatskolas beigšanas mācīšanos turpināju vakaros, kad nostrādāta darba diena lito—tipogrāfijā, apgūstot poligrāfista arodu. Strādāju arī citus darbus. Augstāko izglītību ieguvu, tikai uzsācis jau dzīves ceturto gadu desmitu.

Neskatoties uz to, bērība man palikusi atmiņā kā skaisti gadi. Uzskatu, kā man dzīvē laimējies. Vēl šodien atminos ikvienu savu skolotāju un visus pieminu ar cieņu, kā cilvēkus, kuriem esmu gribējis kļūt līdzīgs. Viņi man bijuši paraugs ar savu gudrību, ar savu uzvedību, savu akurātību, sakoptību, pat ar savu smaržu.

Arī savus saimniekus es nepieminu ar naidu, jo no manis tika prasīts tikai tas, kas darba līgumā bija paredzēts. Es arī saņēmu visu, kas man pēc līguma pienācās.

Mani vecāki (īstenībā gan tikai māte, jo tēvs nomira, kad biju četrus gadus vecs), mani skolotāji un pat saimnieki man ir iemācījuši priecāties, gūt gandarījumu par labi padarītu darbu.

Tagad apstākļi ir citādi, bet vai Jūs esat laimīgāki par mani bērībā?

Kāpēc stāstu Jums par savu bērību? Tāpēc, ka gribu Jūs aicināt padomāt, mēģināt saprast un ticēt, ka neviens godīgs darbs cilvēku nedara nelaimīgu, bet gan pieradina pie grūtībām, ar kurām dzīvē neizbēgami nāksies sastapties ikvienam, iemāca patstāvību, atbildību; lai Jūs noticētu, ka dot, palīdzēt otram ar lielāks prieks nekā ņemt, dāvināt lielāks prieks nekā tikt apdāvinātam. Varbūt dažam no Jums es šķitīšu dīvainis. Varbūt. Bet es Jums nemeloju, neizliekos.

No savas bērības, jaunības un visa pagarā mūža esmu secinājis, ka katrs cilvēks spēj izveidot savu raksturu, piesavināties labas un atmet sliktas īpašības. Tikai vajag sevi kontrolēt, vajadzīga stingra griba un apņemšanās.

Par visvairadzīgākajām īpašībām uzskatu mērķa skaidrību, vēlēšanos dzīvē kaut ko radīt, dot. Cilvēks aiz sevis nedrīkst atstāt tukšu vietu.

Tikpat svarīgi ir apzināties, ka cilvēks pieder savai tautai, ir tās sastāvdaļa, savu senču pēctecis, viņu labo īpašību un padarītā darba mantinieks un turpinātājs.

Lai dzīvē kaut ko sasniegtu, nepieciešama noteiktība, solījumu un apņemšanos pildīšana. Atkāpšanās no apņemšanās un vēl jo vairāk — solījuma bojā paša raksturu un nodara ļaunumu citiem.

Ļoti vajadzīga ir iecietība pret visiem (atskaitot ienaidniekus), bet jo sevišķi pret saviem vecākiem, tuviņiem, draugiem. Jāsargā ģimenes un tautas gods.

Katrā bērnā ir iedzimta zinātkāre. Tā jāsglabā. Ir jāieaudzina draudzība ar labām grāmatām.

Būtu ļoti labi, ja mēs katrs sev noteiktu par likumu vakaros pirms aizmigšanas pajautāt, ko šodien esmu darījis savas tautas, savas Tēvzemes labā.

It visiem jau no pašiem pirmajiem skolas gadiem silti iesaku rakstīt dienasgrāmatu. Vismaz it bieži pierakstīt savas pārdomas par redzēto, dzirdēto, apkārtnē un sevi notiekošo. Neko neizskaidrināt, bet pierakstīt tā, kā Jūs katrs izjūtat, kā Jūs notikumus saprotat. Kāpēc to darīt? Vispirms — vēlāk pašam ir ļoti interesanti pārlasīt, saredzēt sevi, kāds esi bijis pirms daudziem gadiem. Bez tam bērnībā vēl nav iespējams pateikt, par ko dzīvē katrs kļūs. Varbūt dažs kļūs rakstnieks, dažs žurnālists vai vēsturnieks, audzinātājs, politiķis, un tad šādiem pierakstiem ir liela vērtība.

Vēl vienā plāksnē gribu Jums rādīt savu bērnību un jaunību. Mani neviens nekad nav pierunājis, nav pat aicinājis iestāties kādā sabiedriskā organizācijā. Pats esmu atradis ceļu uz tām, meklējot sev līdzīgus, domubiedrus ar līdzīgiem centieniem, sapņiem, mērķiem. Esmu tādus atradis gan «Cerību pulciņā» un «Mazpulkos» skolā, gan «Latvijas darba jaunatnē» un «Strādnieku sportā un sargos», arī komjaunatnē. Katrā no tām esmu kaut ko iemācījies, ieguvis kādas derīgas atziņas.

Nešaubos, ka gandrīz ikkatri meitenei un zēnam bērnībā un jaunībā ir kādi skaisti, cēli nodomi, mērķi. Un tas ir labi. Nabags ir tas, kuram tādu nav. Taču tos sasniegt nav viegli un ne visiem pietiek izturības, pacietības, neatlaidības. Nepametiet sapņus! Ir jābūt entuziastam. Nedrīkst pazaudēt ticību, cerību un gribu cīnīties jebkurā situācijā, jebkuros apstākļos. Citādi cilvēks nav cilvēks. Nedrīkst tikai tāpēc ēst, lai varētu strādāt, un strādāt tikai tāpēc, lai būtu ko ēst. Cilvēks taču ir domājoša būtne. Jā — domājoša! Un mums jābūt gudriem — sevišķi latviešiem. Mēs — mazskaitliska tauta. «Mēs nevaram atļauties būt dumji,» pareizi nesen teica rakstnieks Andrejs Dripe. «Lielai tautai viens miljons muļķu vairāk vai mazāk, tas nav tik svarīgi, bet mums katrs cilvēks no svara.» Un to saka pieredzējis pedagogs audzinātājs, mūsu cienījamais rakstnieks un publicists.

Mūsu tautai grūti laiki. Pēc gadu desmitiem ilgas apspiestības, mūsu valodas nicināšanas, mūsu tautas pašapziņas, pašlepnuma nīdēšanas tautā bija zudusi ticība nākotnei. Arī daļa jaunatnes sāka zaudēt mērķus, dzīves jēgu. Aizrāvās ar dikdienību, lētām izpriecām, pat narkomāniju. Tā tas neizbēgami notiek, ja cilvēkam nav lielu mērķu dzīvē, ja tautai zūd nākotne.

Bet nu ir sākusies jauna tautas atmoda. Un jaunatne aktīvi iesaistās atmodas procesā, meklē ceļu uz politiskajām organizācijām, kas radušās no jauna: LTF, LNNK, «Vides aizsardzības klubu», «Tēvzemi un brīvību», skautiem, gaidām u. c. Daži tā aizraujas, ka pārstāj kārtīgi apmeklēt skolu, citīgi mācīties, nerādās pat vairs mājās. Nereti to dara ne izlaidības dēļ, bet ar vislabākajiem nodomiem — atdot sevi visu savai tautai. Kas tā dara — kļūdās. Jā, Jūs, jaunie draugi, tautai esat vajadzīgi, un tas ir cēli, ka gribat aktīvi līdzdarboties, bet tautai Jūs esat vajadzīgi gudri. Organizācijas un visas tautas labā Jūs visvairāk varat kalpot, labi mācoties, priekšzīmīgi uzvedoties. Visdziļāk tic ne vārdiem, bet personīgam piemēram. Jūs esat mūsu tautas nākotne, nākošie sabiedriskās dzīves un valsts vadītāji. Tautai un Latvijai ir vajadzīgi un nākotnē vēl vairāk būs vajadzīgs daudz gudru cilvēku.

Mūžā daudz kas var mainīties gan personīgajā dzīvē, gan sabiedrībā; var mainīties arī valsts iekārtas un varas. Var dzīvē daudz ko iegūt un var arī daudz ko zaudēt. Bet nekādos apstākļos (atskaitot atmiņas un saprāta zaudēšanas gadījumus) cilvēks nevar zaudēt, nekāda vara viņam nevar atņemt viņa zināšanas, to, ko viņš ir iemācījies, apguvis. Tā ir katra cilvēka vislielākā vērtība, un tāpēc ir jāmācās visu mūžu un jāmācās nevis «iekaļot», bet saprotot būtību.

Ir vērtīgi dzīvē daudz redzēt, saprast parādību, notikumu cēloņus un iespējamās sekas, šaredzēt mazās un lielās lietās trūkumus un kļūdas, tās bezbailīgi un nepiekāpīgi uzrādīt, nesaudzīgi kritizēt. Taču tas vēl ir par maz. Nedrīkst būt vienaldzīgs pret trūkumiem, nedrīkst būt malā stāvētājs; ir aktīvi jāiesaistās rīcībā un kļūdu labošanā.

Gadās arī tā, ka jaunieši metas darbā ar visu sparū, bet, negūdami ātri redzamus rezultātus, — apstājas. Jāsaprot un jārēķinās, ka ciņa par tautas pašnoteikšanās tiesību iegūšanu būs ilga un grūta. Tas nav ne viena mēneša un pat ne viena gada darbs. Mums pašiem ir jāmainās. Jāatgūst ticība nākotnei. Jāatgūst darba tikums un prieks, jāatgūst pašlepnums, bez kura neviena tauta nevar ilgi pastāvēt. Runa taču nav tikai par kādu trūkumu likvidēšanu, bet gan par sistēmas maiņu, sistēmas, kura mūs novedusi šīsdiens stāvokli.

Mērķis mums visiem ir liels un cēls: brīva, neatkarīga, demokrātiska, vairākpārpartiju Eiropas tipa Latvijas Republika.

Labās, jaukās meitenes un brašie zēni! Audziet par krietnām savas tautas meitām un drošsirdīgiem dēliem un nekad neaizmirstiet, ka esat latvieši un ka šo vārdu nekad un nekur nedrīkst apkaunot!

Dzīvosim visi brīvai Latvijai!

1989. gada jūnijā.

*Eduards Berklavs*



## Cilvēka sūtība

Apjēgt Visumu, Cilvēci, Dabu, Tautu, Valsti, Ģimeni un Sevi — ar tādu uzdevumu vairāk vai mazāk saskaras katrs cilvēks. Šo uzdevumu var veikt, ja cilvēks aktīvi darbojas, ja iegūtās patiesības iziet caur cilvēka izjūtām, kļūst par personības vērtībām.

Visums un cilvēks — šķiet, ka tie ir nesalīdzināmi lielumi. Puteklītis Visumā ir ne tikai cilvēks, bet pat visa Saules sistēma. Rodas neatrisināmu problēmu loks starp bezgalīgo un galīgo, mūžīgo un pārejošo. Veselam saprātam ir grūti bez fantāzijas, bez visdažādāko pasaules modeļu palīdzības, bez visideālākā pārvaldītāja, bez ticības šo Visumu apjēgt. Bet... varbūt pats cilvēks ir maza izmēra kosmos, mikrokosmos un caur sevi viņš var arī apjēgt lielo un bezgalīgo kosmosu, jo pats ir tā pārstāvis. Viens no kardinālākajiem jautājumiem ir dzīvības un saprātīgu būtņu eksistences iespēju daudzveidīgums un ilgums Visumā. Un, lūk, dilemma — ja šī iespēja ir ierobežota kaut vai ar pieciem vai pat desmit miljardiem gadu, tad gala rezultātā tā ir traģiska patiesība, ar kuru grūti samierināties cilvēkam un cilvēcei. Tad cilvēce un dzīvība ir varonīga pretošanās nolemtībai, spēja likteni atvirzīt uz vēlāku laiku. Bet tad arī ir skepse par mēģinājumiem dibināt zemes virsū absolūtas laimes mūžīgo valstību. Tad arī kritiskāk jālūkojas uz labā, skaistā un patiesā harmonisko saskaņu. Bet, ja nu dzīvības un saprātīgo būtņu eksistenci neierobežotu Visuma likumi, tad arī ne mazāk trauksmains ir jautājums par pašu spējām mūžīgi pilnveidoties un humanizēt dzīvi, piemērojot katrai būtnei tai atbilstošāku mēru, darot šo dzīvi mūžam spraigu, jaunu, ar risku un jaunradi bagātu.

Arī cilvēces sūtība ir grūti aptverama cilvēka dzīves jēgā. Tikai pašlaik uz mūsu planētas dzīvo pāri par pieciem miljardiem cilvēku, bet visā cilvēces vēsturē ir droši vien dzīvojuši pāri par simt miljardiem. Tu esi viens no tiem, un caur sevi Tu arī pārstāvi cilvēci, nes pasauli sevi. Cilvēces vēsture ir bagāta ar bezjēdzībām, varonīdarbiem, svētumiem. Trīs ceturtdaļas pasaules kultūras

pagātnes vērtību iznīcinātas tikai karos vien. Cilvēce, pārdzīvojusi drausmīgus karus, epidēmijas, badu, dabas katastrofas, tomēr izdzīvoja. pat daudzveidīgi progresēja, tiesa, uzkrājot vēl lielākas briesmas tās nākotnes eksistencei. Ir sasniegta tāda bezjēdzības robeža, kuru pārkāpt vairs nedrīkst, jo citādi pasaulē iestāsies absolūti jaunā valstība — visas cilvēces, visu tūkstošgadiģo sasniegumu iznīcināšana, cilvēces pašnāvība. Fatāli nekas nav drošs, fatāli viss pietuvojies iznīcībai. Cilvēka misija ir civilizācijas glābšanas misija.

Daba ir miljardu gadu evolūcijas ģeniāls radījums, bet sociāli cilvēks ir vēl pārāk nekulturāls un nesmalkjūtīgs pret to. Viņam vēl aizvien gribas būt valdniekam, gribas, lai viss viņam kalpotu, lai tikai viņš būtu mērķis un viss pārējais līdzeklis. Senie latvieši ar vēju, lauku, mežu runāja kā ar māti. Mums tā par jaunu jāmacās mīlēt, vienkārši mums nav citas alternatīvas. Daba ir mums devusi milzīgas attīstības potences un daudzveidību. Jautājums — vai mēs spēsim būt kulturāli dabas draugi. Tas pašreiz ir grūti, jo grūti ir iemīlēt piesmirdinātu, piegružotu, smacējošu vidi, bet attīrīšana prasīs ilgas pūles, atteikšanos no daudz kā situatīvi tīkama.

Valsts sūtība ir pašai agri vai vēlū padarīt sevi lieku. Valsts galvenais jautājums ir varas jautājums. Kā to nomainīt ar sirdsapziņu, ar atbildību? Valsts sev prasa attiecīgi sagatavotus pilsoņus. Ja tie nav veidoti kā kulturālas personības, tad veidojas pūlis, kuru ir viegli uzrīdīt citam pūlim, tad pilsoņi ir skrūvītes lielajā valsts mehānismā. Valsts un vara ir ļaunums, pagaidām vēl nepieciešams ļaunums, un mūsu sūtība ir veidot dzīvi tā, lai varētu iztikt ar šī ļaunuma minimumu. Uzdevums ir kļūt pašiem par savas dzīves saimniekiem, cilvēčīgiem tās veidotājiem.

Vistiešāk un konkrētāk cilvēku dzīves apvienojas kopīgajā laicīgajā nemirstībā tautā un ģimenē. Tautai ir aprīnojama spēja uzkrāt un saglabāt sava gara dzīvi pat tad, kad pamatā tā ir lasīt un rakstīt nepratēja. Latviešu tautas dziesmas ir gandrīz neticama ģeniāla gara bagātība, tautas čakluma un gara možuma lieciniece reti nelabvēlīgos apstākļos. Necieņa pret senčiem, pret to atdusas vietām, pret to atstāto gara un valodas bagātību, pret to čaklumu, to pamācību daudzveidību, fantāzijas lidojumiem ir mūsu gara nabadzības un nekulturālības izpausme. Cik labi būtu, ja vārds latvietis tiktu vērtēts ar cieņu visās tautās. Cik labi būtu, ja tas kļūtu par svētu vārdu, ar ko saistīts gan čaklums, gan godīgums, gan pašcieņa, gan rūpes par savas tautas veselību, kulturālību, asprātību, demokrātismu, žēlsirdību, neatlaidību, izturību. Cik labi būtu, ja mazai tautai būtu daudz lielu cilvēku un dziļa ticība savas tautas nākotnei, un spēja to reāli ar darbu svētīt.

Ģimenes mums pagaidām tādas puspatuģejušas. Sadzīvot latvietim ar latvieti ģimenē ne vienmēr ir viegli. Arī bērnu pulks vēl nav kļuvis par diģu vērtību. Abortos aiziet bojā vairāk

bērnu, nekā parādās pasaulē. Un tā caur ģimeni tautas mīlestība iegūst vairāk tādu platonisku raksturu.

Mēs apjēdzam sevi, apjēdzot ģimenes, tautas, sava darba, cilvēces un Visuma sūtību. Dzīvnieki cenšas prognozēt nākotni, bet to spēj islaicīgi. Cilvēks, it sevišķi pusaudža gados, sāk jau domāt par visas savas dzīves misiju atvēlētajos apmēram septiņdesmit dzīves gados. Apjēgt sevi — nozīmē apjēgt sevi kā mirstīgu būtni, kura spēj pāri sevīm augt savos bērnos, savā tautā, cilvēcē, savos darbos. Ir trīs nāves — bioloģiskā, sociālā un reliģiskā. Pasaulē notiek pat strīdi par to, kā noteikt šo bioloģisko nāvi — vai tradicionāli, kad pārstāj darboties sirds, vai tad, kad smadzenes izbeidz savu darbību, vai arī tad, kad nav iespējams cilvēkam vairs atgūt apziņu. Sociāli cilvēks mirst, kad pārstāj atstāt pozitīvu ietekmi uz apkārtējiem cilvēkiem, kad viņa celtais un veidotais ir sabrucis vai tik nekvalitatīvs, ka nevienu nespēj iepriecināt, nevienam nespēj būt par labu paraugu. Sociāli mums dzīvo valoda, tautas dziesmas un to radītāji, nemirstīgs ir Rainis, Ojārs Vācietis, valodnieks Endzelīns un daudzi citi. Bet ir arī «dzīvie mironi», kuri bioloģiski eksistē, bet labestība, garīgums, čaklums, godīgums ir miris. Reliģiskās mācībās risina dzīves misijas jautājumus arī pārdabiskajā pasaulē. Elle, mūžīgās mocības par saviem grēkiem ir kaut kas vēl traģiskāks nekā nāve. Tas ir morāls brīdinājums, ka agri vai vēlu citiem darītais ļaunums tevi pašu mocīs, ja tu savus grēkus nenožēlosi, ja nemeklēsi glābiņu labos darbos.

Jau tālā senatnē cilvēku aicināja atcerēties dzīvi, atcerēties nāvi un veikt savu misiju savlaicīgi. Un katram no mums jāizjūt, ka ne jau tāpat joka pēc dzīvoju šajā pasaulē. Katrs no mums ir neatkārtojama būtne, kādu pasaulē vairs nekad nebūs. Un katrs no mums var kaut ko veikt, lai nākošās paaudzes varētu būt lepnas par saviem senčiem.

*Augusts Milts*



laikmets kā uzdevumi. Šobrīd, kad Latvija no jauna tiecas iegūt izvēles iespējas, tai neatliekams ir arī personības projekta uzdevums. To veidojot, svarīgi ir saglabāt senas gara aristokratijas tradīcijas.

Kādi ir šie gara aristokrātijas pamatprincipi, kurus grieķiem devuši Homērs, vēlāk Sokrāts, Aristotelis, romiešiem stoīki Seneka, Marks Aurēlijs, 19. gadsimtā amerikāņiem Emersons, mums, latviešiem — pati tauta . . .

Pirmais nosacījums ir — būt pašam sev par likumdevēju. Šo principu visanalītiskāk apcerējis Imanuels Kants. Viņa morāles izpratne izriet no cilvēka autonomijas, no viņa spējas noteikt sev likumus un pašam tos pildīt, brīvas gribas vadītam.

Ja pats sev likumdevējs, tad atkrīt autoritātes nepieciešamība, ko vieni meklē Dievā, citi — valdniekā, citi — guru, skolotājā utt. Nemaz tik sarežģīti morāles uzdevumi nav, lai katrs pats netiktu ar tiem galā. Bet arī ne tik viegli, lai bez piepūles un piespiešanās pildītu paša liktos likumus; paši tie saislīti ar pienākumu un atbildību. Nav ko vainot savās kļūdās vai cerēt uz kāda piedošanu. Tāds nu ir — varbūt kādam ne pa spēkam, bet katrā ziņā cildeni neatkarīgs — šis brīvā cilvēka liktenis. Bet vai ir vērts mainīt brīvību pret ērtībām un vieglu dzīvi?

Ar pašlikumdošanu saistīta gara neatkarība. Neatkarība no savas nepilnīgās cilvēka dabas, kurā reizē iemājo dzīvnieciskais un cēlais, reizē dabiskās dziņas un kultūras pasaule. Neatkarība no «visas jutekliski uztveramās pasaules», no svešiem likumiem, kurus es nedomājot pieņemu (I. Kants. Praktiskā prāta kritika. R., 1988. 180. lpp.), no autoritātēm utt. Grūtā, bet svētīgā neatkarība «bezgalīgi paceļ manu kā domājošas būtnes vērtību» (turpat). Nav turams aizdomās šādas neatkarības princips. Tas drīzāk raksturo augstāko uzticēšanās pakāpi cilvēkam, kura neatkarība ir radīšanas un tālredzīga citu cilvēku, tautas, cilvēces atbildības nosacījums. Neatkarība un iekšēja brīvība atalgo ar garīgu labklājību, pašcieņas un pašvērtības apziņu.\*

Gara aristokrātiskums izpaužas arī pašsavaldībā, pašierobežošanā, pašvadībā utt. Tam cilvēks, šī nepilnīgā būtne, radināts un uz to aicināts kopš kultūras pirmsākumiem. Neapvaldītas dziņas, sevišķi agresivitāte, varēja toreiz un var joprojām veicināt postošu haosu kārtības vietā, novedot līdz pašiznīcināšanai. Sakotnēji cilvēku kaislības apvaldīja ārēji liegumi, tabu, paražas. Viens no tiem ir simetrijas princips. «Aci pret aci, zobu pret zobu» — ja tū man dūsmās atņem aci, es nedrīkstu tev atņemt abas . . . Protams, nekā cēla šajā aizliegumā nav; ne velti izskan pamatots

---

\* Ej, māsiņ, taisnu ceļu.  
Runā taisnu valodīgu!  
Tad Dieviņš palīdzēs  
Taisnu mūžu nodzīvot.

viedoklis, kas šo principu saista ar kriminālmorāli, taču, kamēr cilvēks nav pats savu dziņu saimnieks, tikmēr to ārēja, t. i., sabiedriskās domas un institūtu iedarbība ir neaizstājama. Taču ar laiku atklājas un tiek attīstīta milzīga rezerve — pats cilvēks, viņa saprāts un pašvades spēja, tāpēc kopš senajiem grieķiem Eiropā pašsavaldība tiek uzlūkota par vienu no četriem pamattikumiem (blakus gudrībai, vīrišķībai, taisnīgumam). Pašsavaldība balstās uz gudru prātu, apdomību, atturēšanos no bezjēdzīgām baudām, uz seku paredzēšanu, domāšanu uz priekšu utt. Tā nav bailīga piesardzība, bet vīrišķīgs dzīves kultūras nosacījums, kas ļauj pašam vadīt sevi, apturēt neapdomīgu, nesaprātīgu, bieži vien muļķīgu rīcību, neļaut tai notikt, jo notikušo bieži vien nav iespējams labot.

Naida, dusmu, iekāres aptumšotam prātam liegts tālredzības gaišums, tāpēc kultūra (arī latviešu folklorā) uzlūko naidu kā neauglīgu strupceļu.\* Tauta cenšas nevis naidu uzkrāt, bet gan kļiedēt, vien atstājot cēlu, taisnīgu pašreizstāvēšanās naidu, pārveršot ironijā, vienaldzībā («Lai domā velns par kungu») vai ļaunuma upuru līdzietībā. Kultūra virza preti pašsavaldības aristokrātiskajam mieram, kurš apzināts stoiķu mācībās: visu uzņemt nesatricināmā neievainojamībā, apzinoties, ka nav ko vēltīgi sevi satraukt ar to, kas nav manā varā, — kā slimība, nodevība, nāve utt. Stoicisku pašsavaldību māca Senekas, Marka Aurēlija, Epiktēta un citu darbi.

Pašsavaldībai piederas bezsteīga, kas uzsvēta angļu džentlmenisma kodeksos, kur steiga tiek uzlūkota par cilvēka necienīgas haotiskas dzīves rādītāju.

Arī latviešu zemniekam nav sveša šī bezsteigas pašapziņa, kuru viņš galvenokārt mācījies no dabas. Grauds dīgst lēnām, zieds plaukst bez steigas, viss norit svinīgi lēnā dabas mistērijā. Arī cilvēks apgūst šo pašcieņas pilno nesteidzīgo dzīves ritmu, kurš ļauj neapjukt iespēju burzmā un nesajaukt nebūtisko ar būtisko. Veidojas apbrīnojami svinīga saskaņa cilvēka un laika attiecībās viņa īslaicīgajā šaisaules dzīvē — gudrā laika gaitas izpratnē, pacietībā, cēlā, cildenā mierā, kas tajā pašā laikā piesātināts ar darba un pasaules apguves spriegumu.

Mūsdienās ir nepieredzēti pieaudzis cilvēka izvēles situāciju daudzums. Ja visu grib satvert, redzēt, dzirdēt, piedalīties, tad desmitiem mūžu nepietiek. Tāpēc šodien īpaši svarīgs bezsteigas apdoms, apceres spēja, lai nesajauktu ikdienīgo ar mūžīgo, pārējo ar paliekošo, lai masu kultūru nesajauktu ar patiesi vērtīgo, lai eksistenciālās dziņas nenomāktu garīgu baudu iespējas un

---

\* Kurš kociņš ziemu zel,  
Tas vasaru nelapojā,  
Kas otram ļaunu vēl,  
Tas pats laba neredzēja.

neaizstātu tās. Tāpēc gara aristokrātijai raksturīga izsmalcināta vērtību atlase — par svarīgām atzītas nedaudzas, par nesvarīgām — daudzas.

Vērtību vidū centrālā vieta pieder godam, lepnaļai pašcieļai. Viss — mantas tieksme, karjera nav vērtas, ja to dēļ upurējama lepna pašcieļai. Sarunas par naudu Eiropas aristokrātijai uzlūko par vulgārām. Aristokrātu raksturo labprātīgs dāsnums, šī ņemšanas — došanas asimetrija, kurā otram arvien tiek dots vairāk nekā saņemts. Grūti iedomāties cildenu aristokrātismu savtīgā, alkatīgā, skopulīgā pašlabuma egoismā. Aristokrāts nelūdz, pat nabadzībā nezemojas, neaizņemas, jo gods ir augstāks par mantu. Attīstītas kauna jūtas neļauj cilvēkam zemoties otra priekšā.

Viena no pašām senākajām aristokrātisma izpausmēm ir uzticība. Ja draudzība, tad īsta, ja ģimene, tad uzticība tai. Zaglīga krāpšanās, nodevība negrezno un cildenu nedara. Uzticība nozīmē atbildību cilvēku attiecībās, kas labprātīgi dibinātas, tāpēc brīvprātīgi pildamas kā dotais vārds. Cilvēks var atturēties no solījumiem, bet, ja vienreiz teikts, zvērēts, tad nedrīkst atpakaļceļu pielaut un svārstīties. Nav jāsteidzas ar solījumiem, bet ar to pildīšanu vilcināties nedrīkst. Kā lai rodas pašcieļai cilvēkam, uz kuru ne pats, ne citi paļauties nevar?

Pašcieļai nepieciešama drosme un vīrišķība. Par zemisku uzlūkojama glēvulība — kad ir apstākļi, lai teiktu patiesību, bet bailes attur. Arī meli ir glēvulības izpausme. Pie tiem noved vai nu glēva neprasme dzīvot, vai arī nespēja atzīt savu kļūdišanos.

Gara aristokrātijai raksturo arī smalkjūtība, takts, otra cilvēka sapratnes spēja, klusēšanas un otra ieklausīšanās spēja. Ar savām bēdām un priekiem neapgrūtināt, otru neaizvainot, būt pateicīgam, skaut familiaritāti un vaļību, bet veicināt brīvu, dabisku, cieņas pilnu attieksmi — tie visi ir nozīmīgi attiecību kultūras nosacījumi.

Arī augstsirdība, ietilpst aristokrātiskajā etosā. Tā izcelta Raiņa «Jāzēpa un viņa brāļi» piedošanas filozofijā. Tikai garīgi liels un cēls cilvēks spēj pacelties pāri visumā taisnīgajai atdarīšanas tieksmei, tādējādi neturpinot ļaunuma ķēdi, jo tā ir neproduktīva. Augstsirdība liedz atgādināt sev par otram sniegto palīdzību un pakalpojumiem. Taču tas nenozīmē, ka cilvēks tādējādi ļauj sev pāri darīt, aizvainot, apkrāpt. Ir dažādi pašai izstāvēšanas veidi, tikai tie nedrīkst cilvēku pazemot.

Gara aristokrātismam ir sveša masu, pūļa cilvēka vēlēšanās būt līdzīgam citiem, kas vienlaikus nozīmē savas patības novārtā atstāšanu, savas individualitātes zaudējumu. Sava āriene, savs individuālais stils, savas domas, sava pārliecība un uzskati, turklāt tālredzīgi un humāni. Tas viss vairo daudzveidību, kura tik nepieciešama dzīvei un gara dzīvei it īpaši.

Te minēta daļa no plašā gara patības projekta. Mūsu vēsturiskā pagātne un pašreizējā īstenība nebūt neveicina tā īstenojumu. Smagie sadzīves apstākļi, joprojām atsvešinātais īpašums

un darbs, neiedomājams cilvēka cieņas un pašcieņas pazemojums, cilvēka vērtības noliegums, politiskā totalitārisma varas un varmācības sekas un daudzi citi faktori vairāk liecina par atkarību, «laikmeta produkta» dzīves spontanitāti, nevis neatkarīgu patību.

Taču neaizmirsīsim, ka apstākļi arvien atrodas ciešā saiknē ar cilvēku kā subjektu, tas ir — būtni, kas spēj apstākļus apzināties un sevi vadīt ne tikai pa strauimi, bet arī pret to. Apstākļi un cilvēks ir vienots veselums, un arī no cilvēka ir atkarīga apstākļu, ja ne gluži pārveide, tad izpratne un sevis veidošana tajos gan. Gara aristokrātija ir viena no iespējamām pašveidošanas programmām. Ja reiz tā ir izturējusi laika pārbaudi, tad varbūt ir vērts tajā ieklausīties, lai dzīve nepaietu garām pašam dzīvotājam. Lai tā nepaietu pūliskā kaifā, neauglīgā un bezjēdzīgā. Dzīve, kas tikai vienreiz dota, kas dzīvojama sev un citiem. Lai mēs būtu tas, kas mēs varam būt, savā individuālajā un pāraindividuālajā dzīvē, par tautas, cilvēces un sava Es likteni domājot.

*Skaidrīte Lasmane*



## **Cilvēks un viņa mūžs**

No visām zinātnē pazīstamajām sistēmām vissarežģītākā ir: cilvēks jeb cilvēka personība, sabiedrība un kultūra. Tas visas atrodas ciešā vienībā. Neviena no tām nebūtu iespējama bez abām pārējām. Turklāt šajā trīsstūrī katrs stūris ir pats augstākais. Varētu domāt: ja jau sabiedrība sastāv no cilvēkiem, tad sabiedrība ir kaut kas sarežģītāks un cilvēks vienkāršāks. Tomēr tā ir ilūzija. Attīstīta un izkopta cilvēka personība ir tikpat bagāta un tikpat sarežģīta kā visa pārējā pasaule.

Cilvēks, pirmkārt, ir bioloģiska būtne. Tas nozīmē, ka viņam, tāpat kā citām dzīvajām būtnēm, vajadzīga barība, vajadzīgs gaiss elpošanai, vajadzīga zināma telpa, kur izvērst savu darbību.

Taču bioloģiskais cilvēks vien nav cilvēks.

Svarīgākais cilvēku veidojošais faktors ir audzināšana. Pieaugušie audzina bērnu ne tikai tad, kad viņi ar to rotaļājas vai dod viņam derīgas pamācības, bet arī tad, kad viņi dara savus darbus, runa savā starpā un it kā neliekas par bērnu ne zinīs.

Jo mazāks ir bērns, jo lielāka ir viņa piemērošanās spēja dažādiem, arī nelabvēlīgiem apstākļiem. Tomēr svarīgi, lai ar bērnu daudz runātu un darbotos viņa attīstībā ieinteresēti cilvēki, lai tie sarunu gaitā rosinātu un ļautu viņam pašam domāt un spriest, pieņemt lēmumus un veikt savām iespējām atbilstošus

darbus, ja arī sākotnēji bērns šādās nodarbībās ir diezgan neveikls.

Pilnvērtīgai cilvēka attīstībai nepieciešama gan fizisko spēju, gan prāta jeb intelekta, gan arī jūtu attīstīšana.

Intelekta audzināšanai svarīgākais nosacījums ir garīgo iespaidu bagātība. Vajadzīgs, lai bērns būtu daudz ko redzējis, daudz dzirdējis, zinātu, kā smaržo vīstošs siens, kā smaržo nepiesārņota jūra un veselīgs priežu mežs. Arī garšas izkopšana, sevišķi jaunāka vecuma bērniem veicina viņu garīgo attīstību.

Prāta attīstībai lielā mērā veltītas mācības skolā. Šeit ļoti svarīgi ir panākt, lai skolas uzdevumi tiešām izkoptu prātu, nevis tikai mehānisko atmiņu.

Cilvēka intelektuālās spējas visvairāk attīstās problemsituācijās, kur nav zināma atbilde un dažkārt nav zināms arī ceļš, kā pie šīs atbildes nonākt.

Emocionālo jeb jūtu audzināšanu katrs bērns gūst vispirms saskarē ar citiem cilvēkiem. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai ikvienam bērnam būtu vairāki tuvinieki, jo ar vecmāmiņu emocionālās attiecības mēdz būt gluži citādas nekā ar jaunāko māsiņu vai ar vecāko brāli. Tuviniekiem nav obligāti jābūt asinsradiniekiem. Tie var būt arī labi draugi un kaimiņi, ja vien tie pelnījuši uzticību un draudzība pret tiem var būt stabila. Bērnu namos augušajiem bērniem dažreiz ir grūtības iesaistīties sabiedrībā tieši tādēļ, ka, pārejot no vienas vecuma grupas citā, viņi bijuši spiesti vairākkārt šķirties no sev garīgā ziņā vistuvākajiem cilvēkiem. Šādu tuvinieku un vistuvāko draugu cilvēkam nav parasti daudz — ne vairāk kā 5—6 un ļoti reti mēdz būt vairāk par 12. Tam, kam visi cilvēki ir draugi, draugu nav nemaz. Savukārt pieķeršanās tikai kādam vienam vai dažiem cilvēkiem var būt ļoti skaista, taču tā rada arī lielu nestabilitāti un risku nonākt ļoti smagos pārdzīvojumos, ja šis cilvēks aiziet, nāves vai dzīves aicināts.

Jūtu izkopšanā, sevišķi pieaugušajiem cilvēkiem, liela loma ir literatūrai un mākslai. Ar mākslas darba palīdzību cilvēks spēj modulēt savas attiecības ar citiem cilvēkiem tādā diapazonā un nianšu bagātībā, kāda reālā dzīvē nebūtu iespējama. Līdz ar to viņiem palielinās iespēja sekmīgāk veidot savas attiecības ar citiem cilvēkiem un optimālāk izraudzīties savu vietu un lomu dzīvē.

Taču pārmērīga aizrašanās ar svešām lomām nevis tuvina, bet attālina cilvēku no reālās dzīves un dod iespēju dzīvot savdabīgā pašapmānā, ilūziju pasaulē. Ir ļaabi, ja cilvēks it kā saplūst ar aplūkojamo gleznu, kļūst par izrādē tēlotā notikuma līdzdalībnieku, bet tikai bērniem piedodams uz brīdi pilnīgi sapludināt mākslas darbu ar realitāti un ļaundara lomas tēlotāju aktieri uzskatīt par reālu ļaundari.

Mūsu dienās cilvēces iespējas ietekmēt un mainīt pasauli, kā arī katra atsevišķa cilvēka iespējas darīt labu vai ļaunu ir daudz

lielākas nekā agrāko paaudžu dzīves laikā. Seno laiku ļaundarības piemērs: Efesas tempļa tiša nodedzināšana liekas diezgan sika, salīdzinot ar Černobiļas katastrofu. Ārkārtīgi pieaugušas iespējas cilvēkam iznīcināt cilvēku. Pirmoreiz cilvēces vēsturē radusies reāla iespēja nesaprātīgas vai ļaundarīgas rīcības rezultātā, piemēram, atomkara gadījumā, iznīcināt visu dzīvību virs zemes. Nevienam agrāko laikmetu valdniekam šādas iespējas nebija.

Nepārdomātas vai šauri egoistiskas cilvēku saimnieciskās darbības rezultātā jau aizgājušas un joprojām iet bojā daudzas augu un dzīvnieku sugas. Politisko darbinieku nevēlības vai apzinātas ļaunprātības rezultātā aizgājušas bojā daudzas tautas, to valodas un kultūras.

Bet citu tautu pastāvēšana ir nopietni apdraudēta un to kultūra pakļauta degradācijai un dažādām deformācijām. Taču katra augu vai dzīvnieku suga, lai arī tā pastāvētu kā mazas zālītes un sīki kukaiņi, ir daudzu miljonu gadu evolūcijas rezultāts, ir unikāls dabas veidojums, kura nozīmi un vērtību mēs šodien parasti nespējam ne aprēķināt, ne pat apjēgt.

Ikviena tauta, tās valoda un kultūra veidojusies daudzu gadu tūkstošu gaitā un ir neatkārtojama vērtība no visas cilvēces viedokļa gan tagadnē, gan vēl jo lielākā mērā nākotnē, jo vienīgi daudzveidībā var ilgstoši norītēt sekmīga attīstība. Standarti un šabloni dažās materiālās dzīves nozarēs, sevišķi, ja ir darišana ar mehāniskiem procesiem, var būt izdevīgi un ērti, taču dabai, cilvēku sabiedrībai, kultūrai un arī individuālai personībai iekļaušanās šabloniskos standartos nozīmē attīstības pārtraukumu un ved strupceļā.

Laikmetā, kad cilvēka kā bioloģiskas būtnes un vēl jo vairāk kā kultūras veidotāja pastāvēšana ir apdraudēta, jāmeklē iespējas, kas ļautu stabilizēt šodienas nervozo dzīves ritmu un dotu iespēju pašāvilīgāk raudzīties nākotnē.

Starp tām ir arī savas tautas agrāko paaudžu pieredzes pilnvērtīga izmantošana.

Ikvienai paaudzei, stājoties dzīvē, ir jāapgūst un jāiestrāda sevī tās zināšanas un kultūras vērtības, ko veidojušas agrākās paaudzes. Kultūra nepastāv ne muzeju eksponātos, ne arī diez kā grāmatās, kas atrodas bibliotēku plauktos, bet vienīgi dzīvajos cilvēkos, kas to sevī nes, kas to izmanto un attīsta tālāk.

Medicinā ir pazīstama slimība — atmiņas zaudējums. Laimīga kārtā tā, vismaz savās smagākajās formās, ir diezgan reta. Cilvēki, kas zaudējuši atmiņu, nespēj vairs strādāt savā profesijā, nepazīst savus tuviniekus, viņu garīgā dzīve noslīdējusi gandrīz zidaiņu līmenī, kaut arī domāšanas spējas it kā nebūtu cietušas.

Vēl briesmīgāk ir, ja atmiņu zaudē tauta. Tautas atmiņa ir šūplā dziesmas, ko ikviena paaudze dzied nākamajai, bērnu rotaļas un paņēmieni, ar kādiem vecāki un vecvecāki nodod savu darbu un dzīves pieredzi bērniem un bērnu bērniem.

Darba un sadzīves pieredzes pārmantošanā ir ļoti svarīgi, lai katrs bērns un jauniešs garīgos iespaidus saņemtu ne tikai no saviem vienaudžiem, bet arī no citu paaudžu gudriem un krietniem cilvēkiem. Visās vecuma grupās savas paaudzes cilvēku pieredze nav vienādi svarīga. Līdz apmēram 4—5 g. vecumam bērniem ir maz iespēju bagātināt citam citu, jo viņiem vēl ir niecīgas zināšanas un kultūras iemaņas. Šajā laikā ir ļoti muļķīgi un bezjēdzīgi viņus savietot bērnudārzos lielās grupās. Viņi tur daudz biežāk spēj cits citu saskrāpēt nekā garīgi bagātināt. Ikvienam bērnam ir vajadzīga citu bērnu sabiedrība, bet individuāli, kā brālis vai māsa, kā radnieks, bet ne kā bezpersonisks bars.

Tajā pašā laikā bērnam, tiklab pirmsskolas, kā skolas vecuma, ļoti vajadzīgs viņa attīstībā viņam simpatizējošs pieaugušais. Ir zināms, cik lielu ietekmi uz Annas Brigaderes attīstību atstājis viņas tēvs, uz Rūdolfu Blaumani dažādos dzīves posmos — māte, uz franču matemātiķi Blēzu Paskālu — arī tēvs, uz Aleksandru Puškinu — viņa aukle. Dažiem visvairāk garīgu iespaidu devis izcils skolotājs, meistars vai cits dzīves pieredzes bagāts cilvēks.

Paaudžu pieredzes nodošana mūsdienās ir apgrūtināta. Visbiežāk tādēļ, ka vecāki strādā tādus darbus, kuros bērni nemaz nevar piedalīties. Tā, piemēram, vadot zirgu, dēls varēja turēt grožus jau samērā nelielā vecumā. Traktoristam nodot pieredzi dēlam ir jūtamī grūtāk. Lidotājam savukārt nodot savu pieredzi dēlam ir praktiski neiespējams, ja dēls nav iepriekš izgājis speciālu teorētisko apmācību. Tāpat tas ir daudziem citiem augsti kvalificētiem darbiem. Dažos gadījumos varbūt ir iespējams māksliniekam iesaistīt savu bērnu darbā, lai viņš tur ir klāt, piemēram, gleznotājs vai dirigents. Turpretī ķirurgam šāds uzdevums ir daudz grūtāks. Klātbūtne ķirurģiskajā operācijā nekādā gadījumā neveicinās arī bērna harmonisku attīstību. Tāpēc daudz no jaunās paaudzes audzināšanas jāuzņemas citiem, ne tikai vecākiem vai viņu ģimenes locekļiem. Vēl šķērslis, kas rada grūtības paaudžu stafetes nodošanai zinātnē, ir fakts, ka bērni un jaunieši ne vienmēr ņem pretī to, ko viņiem māca citu paaudžu cilvēki.

Vēl lielākas briesmas atsevišķam cilvēkam no atrautības ar citu paaudžu pieredzi un dzīves gudrību veselā tautā. Tā rodas pārrāvumi kultūras ķēdē, jo visi dzīves procesi risinās kā nepārtraukti. Savā laikā Lukrēcijs Kārs dzīvību ir salīdzinājis ar lāpu — viena paaudze nodod to otrai stafetes skrējienā, bet to var sacīt arī par tautas kultūru. Tautas gudrība nav ietverta tikai atsevišķos folkloras materiālos. Daudzkārt kultūras stafete tikusi pārtraukta.

Dažā ziņā tautu kultūras formām ir lielākas izdzīvošanas iespējas sarežģītā situācijā. Latviešu folklorā it īpaši saglabājās tādēļ, ka tai daudzus gadsimtus bija citas tautības apspiedēji, kuriem interesēja tikai vietējo iedzīvotāju darbs, ļoti maz interesēja tas, ko viņi domā, ko viņi jūt. Turpretī citām tautām apspiedēji

bija no viņu pašu tautas vidus. Tautas kultūru no ārpuses sagraut ir grūti. Vissekmīgāk tautas kultūra tiek sagrauta tad, ja kultūras graušanas darbā iesaistās tās pašas tautas tie vai citi grupējumi.

*Vilnis Zariņš*



## FOLKLORA

### Tautasdziesmas

Riti, riti, rīta rasa  
Pa ābeļu lapiņām;  
Tā norit mans mūžiņš,  
Kā norit rīta rasa.

Nedariju mazam pāri,  
Ne vecam cilvēkam:  
Grūt' mazam bērniņam,  
Grūt' vecam cilvēkam.

Padomam vien turēju  
Savu vecu māmuliņu;  
Kad pietrūka padomiņa,  
No māmiņas pavaicāju.

Paldies saku māmiņai  
Par to labu tikumiņu:  
Izveicās man darbiņš,  
Izveicās valodiņa.

Palīdz man tu, Dieviņ!  
Kādēļ man nepalīdz?  
— Celies agri, gulsties vēlu,  
Ir Dieviņš palīdzēs.

Lai guļ miegu, kas guļ miegu,  
Lai guļ miegu raudādams;  
Lai dar' darbu, kas dar' darbu,  
Lai dar' darbu dziedādams.







Lika liepa, liks ozols —  
Tie bij labi šūpoties;  
Vecs tētiņš, māmuliņa —  
Tie bij gudri padomnieki.

Kur, puisīti, tu būt' nēmis  
Tādu gudru padomiņu,  
Ja nebūtu māmuliņa  
Tevi gudru audzējusi?

Lolo mani, māmuliņa,  
Neloloji netikušu:  
Netiklam diena gara,  
Ne vēl mūžu dzivojot.

Kas skudrai pūli vilka,  
Ja tā pati nesavilka?  
Kas meitai pūru dara,  
Ja tā pati nedarīja?

Druvā man saule lēca,  
Druvā saule norietēja:  
Es cerēju dziedādama  
Tēvu zemi paturēt.

Lūko, brāli, ligaviņu,  
Lūko labu dziedātāju.  
Kura laba dziedātāja,  
Tā tikusi darbiņos.

Dod, Dieviņi, ko dodams,  
Dod man gudru arājiņu:  
Visa mana dzīvošana  
Arājiņa padomā.

Laima man māte bija,  
Es Laimītes meita biju;  
Kādu mūžu gribējos,  
Tādu pate paņēmos.

Gulbis peld ezerā,  
Es ļautiņu valodās;  
Ne gulbim ūdens lipa,  
Ne man ļaužu valodiņas.

Kas varēja lūku plēst  
No tā ledus gabaliņa?  
Kas varēja man aizliegt  
Patīkamu tēva dēlu?

Neba lieta mani pēla,  
Neba lieta nicināja:  
Kas pats lieti nederēja,  
Tas pats otru nicināja.

Sauciet mani kā saukdami,  
Nabadzīti nesauciet:  
Man veselas rokas, kājas,  
Sudrabiņa vien nebija.

Vai es gāju dzirnu griezt,  
Vai rijiņu kuldināt —  
Kuru darbu padariju,  
Tam dziesmiņu nodziedāju.

Dod, Dieviņi, ko dodams,  
Dod man gudru līgaviņu:  
Atslēdziņa, uguntiņa  
Abas cieši jāglabā.

Jo tie vēji salti pūta,  
Jo ābele balti zied;  
Jo tie ļaudis daudz runāja,  
Jo es daudzi nebēdāju.

Tā sasēju zāļu nastu,  
Ka zālīte neizbira;  
Tā cerēju tautu dēlu,  
Ka ļautiņi nerunāja.

Ko var kungs man darīt,  
Ko vecāki bāleliņi?  
Savu birzi es nolīdu,  
Savu jūdzu kumeliņu.

Es neteicu tā puisīša,  
Kas ar naudu lielijās;  
To puisīti — to es teicu,  
Kas brauc staltu kumeliņu.





Bagāts tēvs laisku meitu  
Sidrabā kaldināja;  
Sidrabiņš vien spidēja,  
Pati graša nemaksāja.

Nevienam nelaižos  
Šai baltai saulītēi;  
Ne miegam, laiskumam,  
Ne ļaudīm nicināt.

Nevienam nesacīju  
Savu lielu žēlabiņu;  
Vējiņam vien sacīju,  
Tas iepūta ūdeni.

Droša tēva meita biju,  
Droša sevi turējos:  
Pret kungiem, pret ļaudīm  
Skaldīt skaldū valodiņu.

Ej, māsiņa, taisnu ceļu,  
Runā taisnu valodiņu!  
Tad Dieviņš palīdzēs  
Taisnu mūžu nodzīvot.



## Sakāmvārdi un parunas

Daudz dieniņu mūžiņā: cita laba, cita slikta.  
Cilvēka mūžs raibs kā pupas zieds.  
Cilvēks otru mūžu nedzīvo.  
Godīgi dzīvot grūti, bet labi.  
Kas cita godu netaupa, pats savu nolaupa.  
Meliem īsas kājas.  
Dieva likums, paša tikums.  
Bēram bērna valoda.  
Jaunam jauna prāts.  
Nesmejies vecam, būsi pats vecs.  
Jauns ar spēku, vecs ar prātu.  
Vecam ozolam kupli zari.  
Slimam vajag ārsta, veseram — darba.

Sātība ir veselības avots.  
Prieks ir vislabākais ārsts.  
Skaistums zūd, tikums pastāv.  
Ko pats vari padarīt, ar to nemoki citus.  
Neturi sveci zem pūra.  
Tukšas vārpas augstu stāv.  
Mili darbu, darbs tevi milēs.  
Mantu zaudēt — nekas nav zaudēts; godu zaudēt — daudz zaudēts;  
dūšu zaudēt — viss zaudēts.

## Miklas

1. Divi stakles, uz tām staklēm muca, uz tās mucas pods, uz tā poda mežs, iekš tā meža putni.
2. Es turu, cits valkā.
3. Zemniekam ik dienas, ķeizaram pa gadiem, Dievam nemaz.
4. Kas tas ir, kas tevi aizved uz visām pasaules malām, lai gan pats no vietas nekusti?
5. Ko visi cilvēki dara reizē?
6. Kas par vysu mudroks?
7. Vīnā komolī septini caurumi.
8. Bez mēra, bez sieka, visiem ļaudīm ir.

## Ticējumi

Ja dzimšanas dienā ir jauks laiks bijis, tad tā cilvēka mūžs arī būs jauks un laimīgs.

Kurā dienā cilvēks dzimis, tanī viņam jāsāk visi darbi.

Kādi mājā ir cilvēki, tādi ir arī suņi: ja cilvēki bezkaunīgi, tad suņi plēsīgi.

Cilvēks deguna galu var redzēt, bet mūža galu nevar.

Nav jādodomā par to, ko nevēlas, lai piepildītos.

Vecie Infantijas latvieši ticēja, ka, kad cilvēks piedzimst, Dievs aizdedzina mazu uguniņu un piesprauž to pie debesīm, kas no pasaules izskatās kā maza zvaigznīte. Cilvēkam mirstot, zvaigznīte nokrīt un izdziest.

Kad cilvēks tūlīt pēc miršanas nāk debesīs, tad tam tūlīt tiek dots darbs. Ziemu jāēvelē ledus, no kam ceļas sniegs; vasaru jāmazgā grīda, no kam ceļas lietūs; citiem jātīra sveces, caur ko zvaigznes spīd spožāki.

Debesu riju viņi domāja augstu zilajos debesos, tumšo leju tāļu, tāļu tukšumos (ziemeļos), kur ne saules, ne mēness, pat ne zvaigžņu gaisma neatspīdēja, bet mūžīga tumsība valdīja.

Dvēselītes varēja zināmos brīžos debesu riju vai arī tumšo leju atstāt un pasaulē nolaisties savus mīļos piederīgos apciemot.

## Mīklu atminējumi

1. Cilvēks. 2. Vārds. 3. Nāve. 4. Domas. 5. Paliek vecāki. 6. Prots. 7. Golvā divi acs, divi ausis, noss un mute. 8. Prāts.



## DZEJA UN PROZA

*Krišjānis Barons*

### Upe un cilvēka dzīve

Mazs avots kalnā ceļas  
Un saulei pretim smaid',  
Un jautri straujus viļņus  
Uz krēslu leju raid'.

Tam prātā augligas druvas,  
Kam spīrgtas rasas trūkst;  
Viņš sapņo no paradīzes,  
Kur dzīvības koks pat žūst.

Bet klintis tam preti kraujas  
Un cieti ceļu slēdz:  
Jo tumšāki kalnu ēna  
Tur apakšā leju sedz.

Te krūts tam vareni ceļas,  
Tas droši un lepni plūst  
Un gāžas pāri klintīm,  
Kaut dziļumā iekšā grūst.—

Ir dažas klinšu drupas  
Ar troksni zemē irst,  
Un dažā lāsīte slepen  
Kā asara mirdz un birst.—

Un lejā ar jaunu spēku  
Tas viņnodams tālāk iet,  
Drīz visas malu malas  
Zel, zaļo, kuplo, zied.

*Fricis Bārda*

## Lūgšana

Lai zemei sāpes nav,  
kad manas kājas to min.  
Lai puķei jācieš nav,  
kad bērns viņu vainagā pin.  
Lai avotam raudošus viņus  
auklēt nav grūt,  
kad nakts ir tumša un gara,  
un lai nav neviena —  
ja tas var būt —  
dvēsele bez saules stara!

*Anna Brigadere*

Sniedze:

Vai esi tu kā saules diena,  
Kas pilna asaru un smaida?—  
Vai tevi kāds kā vētru gaida,  
Kā valgus debešus kad nesi?—  
Vai tu kā meža ezers esi,  
Kas rāda zilās debess lejas  
Un tumšās mežozolu sejas?—  
Vai tu kā saulains sarmas rīts,  
Ik zars kad sārtos ziedos trīc?

«Princese Gundega un karalis Brusubārda».

*Jānis Jaunsudrabiņš*

Kā sniegi kalnu galotnēs  
Lai mūžam balti būtu mēs.

Pirms saules jau tie iedegas  
Un sārtā zeltā blāzmojas.

Kad lejas smaga krēsla klāj,  
Vēl viņi kvēlot nenostāj.

Kaut bieži viņi dienvidos  
Gaist zili baltos debesos,

Drīz tomēr miglas atstās tos  
Un viņi sauli atstaros.

Kā sniegi kalnu galotnēs  
Lai mūžam balti būtu mēs.

## *Rainis*

Kur ir tev tava dziļā mīla?  
Vila.

Kur viss, kas bij tev dārgs un svēts?  
Tika lēts.

Kur tavi dārzi ar ziedošo daili?  
Stāv kaili.

Kur tavi uguns un tēraudā dēli?  
Nokauti tēli.

Pār visu pārgāja laika rats —  
Bet es paliku pats.

Rats visu drupās un putekļos mala —  
Es celšu no gala.

## *Jānis Veselis*

### **Latviešu gars**

Dimdošā, dunošā gaisa telpā,  
Varenā, rosmīgā likteņu elpā  
Plūsti un aizplūsti, latviešu gars!  
Ilgi tu šķīti visiem kā ēna,  
Sapņu un pasaku pasaule lēna,  
Nu reiz tu dzirkstī kā zibeņa stars.





Cilvēka dzīve ir īsa, un viņš nedzīvo tikai sev, un tāpēc viņš ir atbildīgs savas sirdsapziņas un citu autoritāšu priekšā par katru dienu, ko viņš pavada pēc apzinīgās dzīves sākuma, atbildīgs par to, ar kādu saturu to piepilda, ko strādā un kā strādā, kā cīnās un kā priecājas un bauda, kā rikojas viņš ar savu gribu, jo pasaulē un ārpus pasaules — kā pareizi uzsver Kants — nav nekā absolūti laba, kā tikai labā, t. i., tikumiskam likumam pakļautā griba. Dzīves nepātrauktajā plūdumā atsevišķā cilvēka dzīve ir tikai īss viļņojums starp pagātni un nākotni, tikai sīks loceklītis dzīvības bezgalīgajā ķēdē, maza liesmiņa kultūras ugunskurā, kurš deg cilvēcē kopš neminamiem laikiem. Kā degs šis ugunskurs, cik gaiša, liela un tīra būs viņa gaisma, cik stipra un vērtīga būs šī dzīvības ķēde, tas atkarīgs no atsevišķu īpatņu un it sevišķi personību labas un radošas gribas, viņu dzīves un darbiem. Šīs lielās un nepātrauktās dzīves un pasaules organiskās sakarības un kārtības dēļ cilvēks atbild par savām domām, tieksmēm un darbiem, par darīto un nedarīto, dzīvoto un nedzīvoto dzīvi arī nākamajām audzēm, pirmā kārtā savas paša tautas audzēm — vēl nedzimušajām dvēselēm, nedzimušajām dzīvībām. Gaiša un stipra personība, apbruņota ar labu un spēcīgu gribu, droši un ar prieku uzņemas atbildību šī dzīves mūžīgā plūduma un patiesas kultūras radīšanas un veidošanas labā.

*Pauls Dāle.* «Laba griba un personība.»



• • •

Mēs, protams, neesam visa zinātāji un neesam arī visspēcīgi, un tāpēc nākotne atnes mums arī neparedzēto un nevēlamo. Dzīve vispār ir gribēto un negribēto, patīkamo un nepatīkamo iespēju, gaišo un traģisko notikumu piepildījums, saprātīgo un iracionālo spēku rotaļas un cīņas lauks. Mūsu dzīves vērtību un mūsu centienu jēgu nenosaka tik daudz tas, ko mēs ārēji faktiski sasniedzam, bet tas, cik uzticīga ir mūsu griba augstākai vērtībai, cik šī griba ir laba, cildena un stipra. Stiprās dvēseles ir gatavas arī ciešanām un upuriem, un likteņa sitienus tās panes ar klusu varonību un gudru pacietību. Tās saprot bailīgos un vājos un nomierina, stiprina un uzmundrina tos, un palīdz tiem uzvarēt



savas vājības, bēdas un grūtības. Pasaulē arvien būs stiprās un vājās dvēseles, drošie un bailīgie, varoņi un glēvuļi, labie un ļaunie cilvēki. Tauta, kurā ir parāk maz cildenu un stipru personību, var kļūt par tautu bez nākotnes un tikt padota vislielākām briesmām. Stiprās dvēseles ar labo un drošo gribu un apgaismoto skatu ved augšup kātru kopību, kurā tās darbojas, un laimīga ir tā tauta, kurai nopietnā un liktenīgā brīdī nepietrūkst šādu dvēseļu, šādu stipru un darbīgu personību, drošu cīnītāju, klusu varoņu. Arī ikdienišķais cilvēks var kļūt stiprs un cildens, ja viņa sirdi un prātu apgaismo un aizrauj liela pienākuma ideja, dziļa mīlestība uz dzimteni un tautu, patiesību un taisnību, uz visu, kas viņam patiesi dārgs un svēts. Galvenais, kas dvēseli dara stipru un lielu, ir nedalīta un ilgstoša pieķeršanās augstai vērtībai, nodošanās lielam uzdevumam, kalpošana augstākam likumam. Šis ilgstošais dvēseles stiprums ir vērtīgāks un skaistāks par spēku un drosmi, ko kāds parāda tikai atsevišķos mirkļos, ārkārtējās islaicīgas situācijās. Vēl mazāka vērtība ir labiem nodomiem un jaukām cerībām, ja tos tikai lolo, bet nemobilizē nopietnu un enerģisku gribu, lai neatlaidīgā darbā un cīņā ar ārējiem un iekšējiem pretekļiem vestu tos pretim piepildījumam.

*Pauls Dāle. «Stiprās dvēseles.»*



Ir cilvēki, kas iet caur dzīvi smagi un neveikli, kā grūtu nastu nesdami. Viņi bieži piedauzās, paklūp, cīnās ar kavēkļiem, kur cits savu gaitu iet bez sevišķām grūtībām, viegli un droši. Visur viņi redz vairāk tumša un launa nekā gaiša un laba. Viņi domā un darbojas parasti ar lielu piepūli un palēni; viņu skatam un uzmanībai trūkst lokanuma, fantāzijai un izjūtām — spārnotības un viegluma. Viņu dvēseles spiež neizlīdzināti spriegumi, problēmu smagums; viņu iecerētās un iesāktās gribas rosmes un kustības bieži saista kādas iekšējas nebrīvības, disonanses, hažu un baiļu diktētas aiztures. Viņu sejās reti atplaiksnās gaisis un laipns smails, bet bieži to apēno drūma nopietnība vai nervozs īgnums. Viņos ir daudz «smaguma gara», kuru Niče uzskatīja par savu nāvīgo ienaidnieku, savu velnu. Zelta humors ir rets viesis viņu dvēselēs, toties tie biežāk dod vaļu rūgtai ironijai vai dzelīgām sarkasmam. Šie cilvēki apzinās savu smagumu un cieš no tā, viņi ilgojas pēc vieglāka dvēseles ritma, gaišākas dzīves izjūtas, bet viņiem neizdodas tani ilgstoši iekļauties un uzlidot saulainos augstumos. Miesa nav viņiem elastīgs un pakļāvīgs

gara instruments, skaidrs mikrokosma spogulis, juteklība nav dvēseles vitālās dinamikas rosinātāja, tās savvaļīga, bet valdāma māsa, bet gara ienaidniece un kārdinātāja, iekšējas harmonijas traucētāja.

Tādi ir cilvēki bez gara grācijas, lai gan daudziem no viņiem ir ass prāts, citas, pat apbrīnojamas, gara spējas, augsti izkopta tikumiskā apziņa, bagāta un dziļa dvēseles dzīve. Netrūkst viņu vidū arī tādu, kas saprot skaistumu un daili, kas mīl mākslu, mūziku un spēj pat radīt mākslas darbus, bet, būdamas dažkārt mūziskas, šīs dvēseles savā būtībā ir tomēr amuzikālas, bez tās dvēseles spārnotības, skaistās brīvības, spēka atraisījuma, iekšējā gaiši harmoniskā ritma, kas piemīt cilvēkiem ar īstu gara un dvēseles grāciju...

Tie ir cilvēki, kas iet caur dzīvi vieglā ritmā, nekur nepiedauzīdamies, savā garā un dvēselē spārnoti, kādas mūžīgas iedvesmas pacilāti, droši un brīvi. Viņu prāts ir lokans un dzīvs, viņu jūtu kustības gaišas un vieglas. Bet tas neizslēdz, ka tās var būt arī dziļas un spēcīgas, un bēdu un skumju ēnas neaptumšo ilgi viņu dvēseles saulaino apvāršni. Tie ir cilvēki, kas prot silti smaidīt, ar humora un laipnības sauli sirdī. Ar to viņi atbrūno un apkauno nelaipnos, īgnos un smagos, uzvar ikdienas likstas un nepatīkšanas. Savus pienākumus un uzdevumus viņi veic bez sevišķas piepūles, nereti it kā rotājoties. Labo tie dara ar prieku, jo viņu sirds nepazīst mocošu duālismu starp pienākumu un tieksmi, tikumu un tīkamo. Gars un juteklība ir viņos harmoniski vienoti. Gars nav miesas despots, un miesa nav viņa vergs, bet gara paklausīgs palīgs, derīgs instruments, spodrs spogulis. Tie ir cilvēki ar gara grāciju, ar labskanīgo dvēseli, kas uzvarējuši sevi un uzvar un aplaimo citus. Tie ir zelta harmonijas cilvēki no Dieva žēlastības, *gratia Dei*, jo pats Dievs, šķiet, viņus sveicinājis un svētījis.

Viņu vidū ir cilvēki, kas nebūt nav likteņa lutekļi, bet izgājuši caur lielo šaubu un cīņu uguni, ciešanu tumsu, cilvēki, kurus dzīves dzirnas diezgan berzušas, līdz viņu dvēseles sākušas starot smalkā un daudzkrāsainā mirdzumā, kā dimanti, kas ilgi un labi slīpēti. Viņu acis ir skatījušas un skata cilvēces postu un katastrofas, cilvēku ciešanas un bēdas, un tomēr tanis atmirdz rāmas gudrības, laipnības, prieka un dzīves apliecināšanas saulainā gaisma. Gara grācija ir viņu pašpiepildīšanas gaišais guvums, viņu iekšējās dzīves elpa, visas viņu personības skaistais samērs un stils.

*Pauls Dāle.* «Par gara grāciju.»  
Fragmenti no darba «Vērojumi un pārdomas.»



... cilvēks ir tik liels, cik liela viņa cīņa. Pieraugi, ka nenocīniet savu mūžu gar vieniem. Bet vēl vairāk ievēro šo: zaudēt cieņu citu acīs gan sāp, bet vīrs to pacieš; zaudēt cieņu paša acīs nozīmē beigas. Tādēļ cīniet vienmēr tā, lai tu vari sevi cienīt arī tad, kad būsi uzvarējis; tad tu varēsi to darīt arī tad, kad būsi zaudējis. Liec savus mērķus augsti. Ja liktenis tev piešķirīs ķēnišķīgāko no savām veltēm — iespēju pašam izvēlēties pretinieku, tad gādā, ja tas ir vīrietis, lai ir visstiprākais, ja sieviete, tad visdaiļākā, ja ideja, tad visskaļākā. Un, kad reiz esi sācis savu spēkošanos, neceri atpūsties; katra uzvara ir tikai jaunas cīņas sākums; izdusēsies, kad būsi kritis. Bet piemini allaž, ka istu vīru pazīst ne tikai no tā, kā viņš cīnās un ar ko viņš cīnās, bet vēl vairāk no tā, par ko viņš cīnās. Vēro, vai nekaro tikai par sevi vien.

*Anšlavs Eglītis.* «Līgavu mednieki.»

Ir vajadzīgi dižcilvēki, kas vienkāršiem mirstīgiem atjauno mērauklas, parāda, cik mazs cilvēks ir un cik liels varētu būt. Ja mēs latviešu kultūras dzīvē meklējam cilvēku, par kura dzīvi varētu rakstīt: Ecce homo! — tad tas baltais Krišjānis Barons. Kas viņu mūžināja un cēlināja? Darbs. Vakareiropai ir sava asinsaristokrātija, mums ir darba aristokrātija. Bet varbūt labāk pavisam atmet šo vārdu «aristokrātija» un tai vietā runāt par labiešiem, jo aristokrātijai nāk līdz vītuma smarža, bet ap labieti plīvo spēcīgs un skaudrs gaiss. Vakareiropas aristokrāts savu dižciltību gūst no tālās pagātnes, labietis — no paša rokām padarītā darba. Asinsdižciltība un darba dižciltība — tā ir starpība starp Vakareiropu un mums. Mēs, latvieši, apbrīnojam nevis to, kura tēva tēvs jau valdījis lielā muižā, bet to, kas pats ar savu spēku atdalījies no pelēkās masas un veicis darbu, kura gaisma sasniegs paaudžu paaudzes. Savā sīkstajā izturībā un savrupībā latviešu labietis arvienu paliks tuvu zemniekam, bet savā sirsnībā, vienkāršībā un gaišajā lēnīgumā — latviešu Dieviņam.

*Zenta Mauriņa.* «Saules meklētāji».

## Kādi ļaudis mums vajadzīgi

Ļaudis nenopērkami.

Ļaudis stingri pret bagātības kārdinājumiem.

Ļaudis godīgi kā mazās, tā lielās lietās.

Ļaudis, kuru centieni sniedzas pāri pašlabuma meklēšanas robežām.

Ļaudis vīrišķīgi darbā, nepagurstoši nesekmēs.

Ļaudis, kurus nevada divējādas tikumības — viena privātā dzīvē, otra atklātā dzīvē.

Ļaudis — pilsoņi, kuriem sabiedrības labums augstāk par pašu interesēm stāv.

Ļaudis atturīgi, tas ir, ļaudis, kuri savus ceļus neloka šolaiku Baala — alkohola — priekšā.———

*Kārlis Ulmanis*



### *Vizma Belševica*

Būsi zvaigžņu zinātājs,  
kas var zvaigznes izskaitīt.  
Vai no dzēlas rudens debess  
dainu zvaigznes sirdīs krīt?  
Vai no zemes kāpj uz lūpām  
zvaigžņu rakstiem nakti vīt?

Vest pa stāviem dziesmas ceļiem  
zvaigžņup savas tautas gaitu,  
Būsi zvaigžņu labais gans,  
kopā turēt dainu klaidu.  
Zvaigžņu jērus, kamēr skan,  
kamēr daino sievas vecās,  
Paglābtus no nebūtības,  
pacelt gana stiprā plecā.

Būt tev zvaigžņu kalējam —  
ik uz vienu dainas vairogs  
tautas nebūtībai pret.  
Niknā ērgļa četrās acīs  
vairogs sīvu žilbu met.  
Balti garo Piena Ceļš,  
tev pa zvaigznei atskaidrojams.  
Veiksi, zvaigžņu vīr? Ja veiksi,  
tavai tautai neiet bojā.

## Rudzi

(Fragments)

Mūsu kājas — rudzu saknes  
Smagi šo zemi brien,  
Kas nosoļots rudzu saknēm,  
Neatņems neviens.

Ar rudzu saknēm tauta gāja  
Ugunsritā un ugunsrietā,  
Lai paliktu  
Šai vietā.

Mūsu rokas — rudzu stiebri,  
Velēnu sudraba zari,  
Vienam grūti debesis noturēt,  
Visi varam.

Turam debesis zilās  
Negaisiem priekšā,  
Tīcam — tās buras, tās ienesīs  
Nākotnē.

Mūsu domas — rudzu graudi,  
Nav žēl tos dot,  
Grauds graudu vada,  
Kamēr visus būs pabarot.

Bet domāšana —  
Tas ir nomods miegā,  
Izdīgšana rudenī,  
Neizmigšana zem sniega.

Domāšana —

Tas ir ziemājam būt,  
Kā rudzu graudam,  
Ko nebaida ceļš grūts.

Mūsu zeme — rudzu zeme,  
Tāds likteņgrāmatu vēstījums,  
Kamēr pastāvēs rudzi,  
Tikmēr pastāvēt mums.

Tas ir nolikts tam mūžam,  
Kas noguris skumst,  
Un tam mūžam, kam svešs  
Nogurums.

Rudzu vīru zeme ir šī,  
Rudzu vīriem būt graudu vīriem —  
Pāri pelavu vīriem,  
Pāri sēnalu vīriem.

Rudzu sievu zeme ir šī,  
Rudzu sievam būt graudu sievām —  
Pāri pelavu sievām,  
Pāri sēnalu sievām.  
... bet rudzu graudā  
mazs pulkstens sit —  
ritu, ritu, ritu,  
rit...

*Velta Toma*

### **Es aizmirsu pateikt**

Es aizmirsu pateikt,  
lai jūs nedzenat  
manam robežām stabiņus —  
mani lauki vēl nav izmērīti.

Es aizmirsu pateikt,  
lai jūs veltīgi  
nesieniet dzirnu akmeņus,  
saukļus, zimogus, statūtus  
man pie apziņas —  
man jāceļas lidus.

Es aizmirsu pateikt,  
lai jūs neuzspiežat  
svešu ģīmi un līdzību —  
varbūt  
es esmu spoks,  
velis vai ragana —  
bet es esmu sava  
pati un viena —

Kad mani sauks vārdā  
mana tauta uz savas zemes,  
es atbalsošos — cilvēks.

## Tu esi

So pašu svētāko  
Tu neaizmirsti:  
Vai celies debesīs,  
Vai jūras dziļēs nirsti,  
Vai draugu pulkā  
dali savu prieku,  
Vai viens pats satiecies  
ar pretinieku —  
tu esi  
Latvija!



Mani interesēja, ko tauta atbild uz lieliem eksistences jautājumiem: «Kāpēc es esmu pasaulē? Vai ir kādi pastāvīgi likumi, pēc kuriem jādzīvo? Ja tauta tos sevī atklājusi, tad kā tos pasludinājusi?» Un man atklājās liela un skaista pasaules kārtība, kurā ļaudis dzīvojuši, meklējuši sāksaņu un atrasto ziņu nodevuši tālāk.

Es meklēju sistēmu. Un to atradu. Nekas cilvēku tā nenomoka kā saraustīta kustība, aritmija. Ritms visu dara saderīgu, ritms ceļ, aizrauj un dara laimīgu. Laime ir tikai visu lietu kārtība, vairāk nekas. ———

Saskanīga dzīve prasa manis darbošanos visos šajos trīs plānos un gandrīz vienmēr — vienlaicīgi. Kopt sevi, kopt sabiedrību un uzturēt principus kā tādus, t. i., idejas ideju lielumā.

Tikko es nekopju sevī sevi, es sāku parazitēt, es izmantoju citu cilvēku enerģiju — domu enerģiju, jūtas, darba augļus. Tad saka: tas ir cilvēks, kam nav atdeves. ———

Kad cilvēks iedomājas kopjam tikai sabiedrību un neatlicina laiku pašanalīzei, pašapcerei, pārdomu brīžiem, sākas sabiedrības birokratizēšanās. Nepilnvērtīgi kopēji veido nepilnvērtīgu sabiedrību.

Kad cilvēks pats vai kolektīvs kopumā kopj sevi bez labas idejas klātbūtnes, rodas primitīvu centienu cilvēki un tādi paši ļaužu slaņojumi: mantas centieni, izešanās prieki, «pietelevizora» laiskums. ———

Ja es kopju tikai ideju, principus, postulātus, programmas un aizliedzu sevi, savus personiskos priekus, savu apkārtni un savus līdzcilvēkus, es kļūstu par vientuļnieku — savas idejas mocekli, fanātiķi. Taču dzīve neprasa, lai cilvēks mocītos, evolūcijas kustību uz priekšu virza tikai saskaņa un saderība. ———

Tātad — trīs virzienus es ieraudzīju sev tautasdziesmā: paškopšanu, citkopšanu un idejas kopšanu.

*Imants Ziedonis. «Manas tautasdziesmas».*

## Domu graudi

Sprīdītis ir Lāčplēsis bērībā.

*E. Bērziņa*

Dzīve ir ciņa, un, kas no šīs ciņas nebaidās, tam viņa atnes svētību.

*A. Deglavs*

Kas darāms, šodien jāpadar,  
Kas zin, vai rīt vairs paspēt var.

*E. Dinsberģis*

Cilvēkam jāatbild ne vien par to, ko viņš ir darījis, bet arī par to, ko viņš nav darījis.

*R. Kaudzīte*

Maldīties esot cilvēciski — jā, jā! Bet nevis lai ar to aizbildinātos.

*R. Kaudzīte*

... lieliskas īpašības: izpildīt apsolīto, nenokavēt norunāto satikšanos un laikā atvadīties.

*A. Klints*

Ir tikai ceļš uz nākotni vai arī iznīcība ...

Mēs sakāmies savu darāmo veicam cilvēces labad, cilvēcības vārdā, lielu, gaišu nākotnes ideālu vārdā. Tātad paskaties pats sevi un vaicā, kāds dzīvē ir tavš uzdevums, kas dzīvē ir milams, nīstams, saudzējams, iznīdējams? Godīgi skaties, godīgi apsver visu, godīgi vaicā un atbildi.

*V. Lāms*



Kas pats ir liels, tas ciena  
Cita lielumu.

*V. Ļūdēns*

Aizstāvēdams savu taisnību, nekliedz; var rasties iespaids, ka  
gribi netaisnību cauri dabūt.

*A. Skalbe*

Pasaulei nav gala, un debesim nav malas. Īstā dzīve ir liela ka  
pasaule un augsta kā debesis.

*K. Skalbe*

Jo lielāks cilvēks,  
Jo vairāk viņš cīnas  
Par jaunu cilvēku  
Sevi.

*O. Vācietis*

Ticēt var akli, bet šaubīties vajag pamata.

*O. Vācietis*

Tautas gara mantas ir tautas dvēsele, un tā ir jāglābj. Ar  
tautas gara mantām izcelsim savu tautu godā un gaišumā.

*K. Valdemārs*

Mēs neejam uz nāvi, mēs neejam uz novecošanos. Mēs ejam  
satikt arvien lielākas un bagātākas vērtības sevi. Mēs augam.  
Mēs nepārtraukti augam. Garīgās dzīves tempi nesakrīt ar mūsu  
fiziskās dzīves tempiem, un mūsu laikabiedri parstāj būt laika-  
biedri — viens pakļaujas novecošanas likumam, otrs pakļaujas  
evolucionizējošas jaunības likumam. . . . Katrs sevi radošs cilvēks  
aiziet kā jauneklis.

*I. Ziedonis*

Inteliģenci nemēra ar klasēm un skolas gadiem, bet ar to jūtu,  
domas un gribas intensitāti, kas sniedzas pāri un tālāk par  
pierastās dzīves un uztura interesēm.

*I. Ziedonis*

Šausmīgi daudz taisnību. Nojukt var, ja nav savējās.

*I. Ziedonis*

Ja katrs mēs domājamies esam tie gudrākie, no kurienes tad visas muļķības un aplamības?

*D. Zigmonte*

Ideālu cilvēku priekšzīme noteic tautas nākotni.

*V. Olavs*

Visu, ko jūti, visu, ko redzi,  
Visu, ko nolemts tev zināt,  
paņem un iededz, iededz par sveci,  
lai citas var aizdedzināt.

*J. Peters*

Neviens nav tik pretīgs un neviens nav tik riebīgs kā līdēji un rāpuļi cilvēka ģimīl Pēc savas dabas rāpo krupji un varden, pēc savas dabas — čūskas un ķirzakas, un lielie milzu krokodili. Bet cilvēks rāpo pret savu dabu.

*Plūdons*

Kad Milži ciņu beigs, tad Rūķi izšķirošo vārdu teiks.

*Plūdons*

Nepārgrozīta dvēsele nesekmē pārvērsties ārējai iekārtai.

*Rainis*

Darāt ļaudis stiprus, tad viņi būs patiesi. Patiesība nav nekas cits kā spēka apziņa.

*Rainis*

Kad gribi kļūt gudrs, domā daudzu domas līdzī un tālāk.

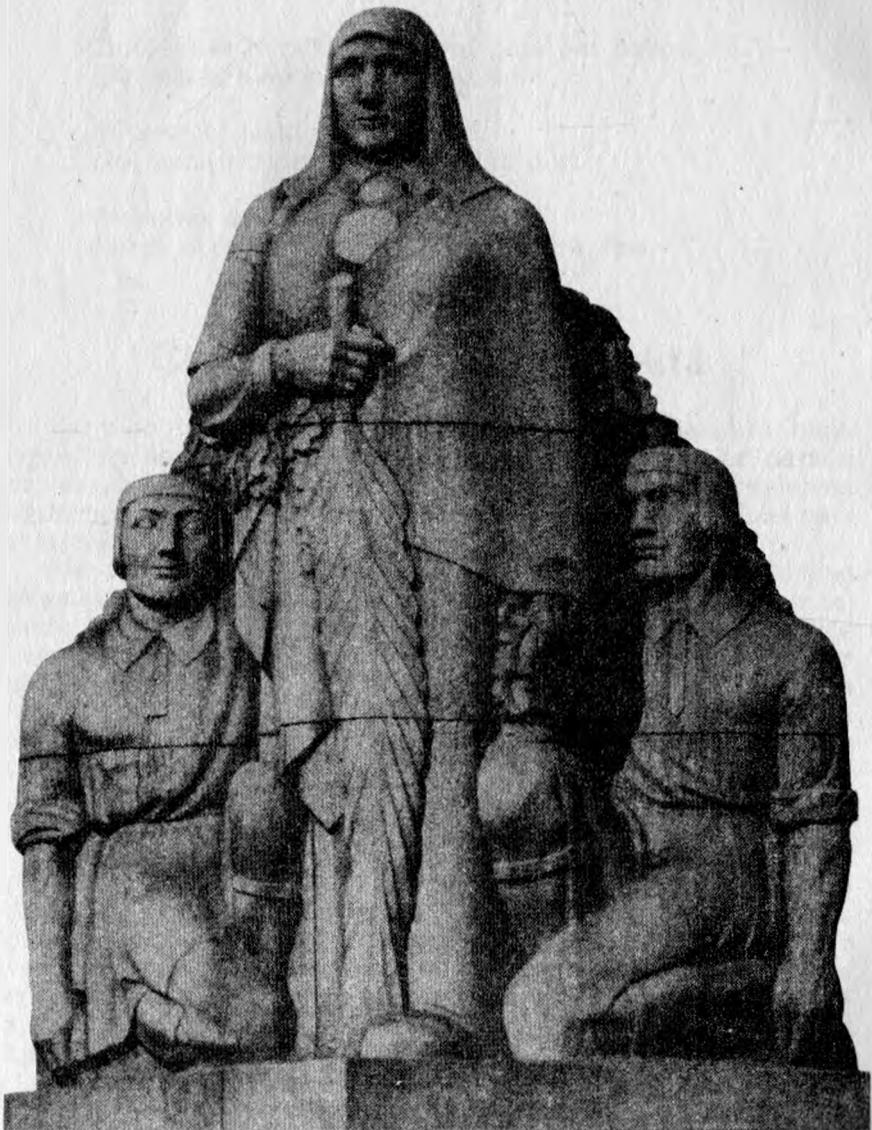
*Rainis*

Viss pāriet — viss — bet nezūd it nekas,  
Un labie darbi atmaksājas visi,  
Tik vien ne tev, bet — citiem.

*Rainis*



# GIMENE





*Kārlis Skalbe*

## Nemirstība

Teic — kas ir nemirstīgs, vai gars vai dailes rota?—  
Tik mātes klēpim nemirstība dota.

Tā sevī brīnišķīgu spēku rod,  
No jauna dzīvību kā lāpu tālāk dod.

Pie savas uguns citas aizdedzina,  
Mirdz atkal pasaule, ko nāves tumsa tina.

## Ģimene tikumiskā aspektā

Katrs no mums atbilstoši savai dzīves pieredzei laikā un telpā izprot un novērtē savu situāciju pasaulē. Cilvēkiem ar dažādu dzīves pieredzi atšķirīgs saturiskais apjoms būs arī jēdzienam «ģimene». Mēģināšu dalīties pārdomās, kas man šodien šķiet pats svarīgākais, runājot par ģimeni no morālā viedokļa.

Mēs ienākam pasaulē, pakļaujoties kādai no mums neatkarīgai likumsakarībai. Tas ir vecāku mīlestības ritms, kas mūs iznes šai saulē, nejaudājot, vai mēs to vēlamies vai ne. Tātad ģimene katram cilvēkam kā bērnam ir dotība, kuru neizvēlas. Tā ir atskaites sistēma, kura būs par pamatu cilvēciskās pasaules tapšanai. Nav pat svarīgi, vai mēs esam paklausīgi vai neklausīgi bērni saviem vecākiem, vai pieņemam savas ģimenes dzīves stilu un ritmu bez ierunām jeb radām savu modeli attieksmei pret pasauli — gluži pretēju ierastai kārtībai. Tā ir mūsu absolūtā atskaites sistēma, kura konstituē mūsu tikumisko pozīciju.

Ģimene ir tas mikrokosms, kur mēs apgūstam pašu būtiskāko pamatvērtību sistēmu, kas ļauj mums kā cilvēkiem dzīvot un darboties. Tā ir vide, kurā bērns apgūst cilvēciskās saskarsmes pieredzi un iemācās apmierināt savas vajadzības kā cilvēks. Te veidojas bērna pasaules uzskata pamatstruktūra, jo katrs bērns aptuveni līdz 5 vai 6 gadu vecumam savas un ģimenes pieredzes apjomā atbild uz jautājumiem: no kurienes mēs nākam? Uz kuriem ejam? Kas mēs esam?

No divu cilvēku viedokļa, kuri savstarpējās attiecībās izjūt kā pamatu jaunas ģimenes veidošanai, tā ir viena no principiālāka-

jām un būtiskākajām izvēles situācijām, kurā tiek apliecināts cilvēciskais briedums, gatavība uzņemties atbildību par otru cilvēku un tās mazās kopīgās pasaules radīšanu, kurā būs jāienāk jaunai dzīvībai un jāizaug par cilvēku. Pati jaunās ģimenes cilvēcisko attiecību daudzveidība, vispār to esamība nevienam nav gatava saņemama. Tā izaug laika ritumā uz vecāku ģimenē gūtās cilvēcisko attiecību pieredzes.

Ģimenes attiecību un ģimeniskuma rādītājs, arī apliecinātājs bieži ir noteikts rituāls, ar kura palīdzību mēs tikai ģimenes cilvēkiem saprotami apliecinām savstarpēju mīļumu un cieņu. Reizēm tie ir atsevišķi vārdi, mīļvārdiņi, kurus lietojam, uzrunājot mīļos cilvēkus. Citreiz tā ir sarežģītāka norise, caur kuru katru reizi no jauna tiek apliecināts tas pats parastais «Es tevi milu».

Mūžs ir mūsu laiks, un tā nogalē vecākiem bērnu rūpes un gadība ir tikpat vitāli svarīga kā maziem bērniem. Tātad ģimenes atbildības bilancē ir ne tikai rūpes un atbildība par bērna cilvēciskās pasaules radīšanu un līdzveidošanu, bet arī par cilvēciska siltuma un mīļuma apstarotām vecumdienām saviem vecākiem. Faktiski bērnu attieksme pret saviem vecākiem — tā ir ģimenes cilvēciskuma kritērijs. Tas ir pārbaudes akmens, kas parāda ģimenes savstarpējo attiecību patieso raksturu.

Uzlūkojot ģimeni par būtiskāko posmu cilvēciskās pasaules pamatvērtību atražošanā, nedrīkstam aizmirst, ka ģimene ir nacionālās mentalitātes atražošanas dabiskā vide. Tautas tikumiskās un estētiskās vērtības dzīvo caur ģimenes godiem un gadskārtu ritmiem, kuros piedalās visa ģimene. Te saskaņā ar dabas un darba ritmu katru reizi no jauna un ar savu īpašu jēgu atjaunojas un nostiprinās šīs vērtības. Tās uzrunā mūs vecmāmiņas cimdu un zeķu rakstos, vecāteva darbarīkos, viņu teiktajās dziesmās, teikās, pasakās vai vienkārši viņu dzīves gājuma pieredzē. Lai nodrošinātu veiksmīgu tautas tradīciju, tautas gudrības un inteligēnces pārmantošanu, ir nepieciešama triju paaudžu saskare. Visorganiskāk tas notiek ģimenē.

Lai pastāvētu ģimene ar savu īpašu ritmu, dzīves stilu un vērtību sistēmu, tai ir nepieciešama mājvieta, mājas — tā vieta zem saules uz pasaules, kura pieder tikai ģimenei. Tradicionāli zemniekam tā bija sēta ar tai piederošām ēkām un pagalmu. Tur tad arī rodams latviskais ģimeniskai esamībai atbilstošais pasaules modelis. Šobrīd lielākajai daļai cilvēku tas ir dzīvoklis, citiem varbūt tikai istaba vai tās daļa. Nav jādiskutē par to, ka šādos necilvēcīgos apstākļos ir daudz grūtāk veidot un uzturēt ģimenes cilvēcisko stāju. Tomēr, lai arī kādas, — mājas ir tā vieta, kurā katru dienu no jauna mēs radām un sakārtojam savu cilvēcisko pasauli, savstarpējās attiecībās meklējot ceļu uz saskaņu, sadarbību un sadzīvošanu, bet saskarsmē ar mājas lietām atjaunojam telpas redzējumu cilvēciskā mērogā.

*Māra Mellena*



## Dzīvība

Latviešu senči daudzinauja Sauli — spīdekli, kas dod Pasaulei Dzīvību. Senais latvietis par dzīvu būtni uzskatīja visu, kas aug un vairojas. Cilvēkberna piedzimšana bija sevišķs brīnums, tāds tas ir arī tagad, kad mēs daudz zinām par visvareno iedzīvības molekulas dubultspirāli, par dzīvības ķieģelišiem aminoskābēm. Dzīvība ir un mūžam paliks brīnums, vērtība, kas stāv pāri visām domām un idejām: brīvībai, vienlīdzībai, taisnībai un pat godīgumam.

Piedzimst bērns, un tūlīt sāk ritēt nākošās paaudzes un nākošās cilts mūzs. Ja izdzisis dzīvība, uz Zemes iestāsies absolūta bezjēgas nakts un nebūtība, paliks akla nedzīvā daba. Vēji dzenās tukšas smiltis, un viļņi sūpos tukšas jūras tuksnešainos krastos.

Nāve. Dzīvības gals . . . Sencis latvietis labāk nekā mēs prata samērot savas lētās iegribas un mazākos ideālus ar visu vērtību pamatu — dzīvību.

Vai tu, jaunais cilvēks, esi padomājis, kāds tev piedzimstot uzlikts galvenais pienākums? Svēts pienākums pret savu cilti. Lai tā turpinātos arvien tālāk un dziļāk nezināmā nākotnē, tai vajadzīgs tavš miesas un gara spēks.

Dzīvība uz Zemes jāsaglabā. Par to jādomā katram. Mūsu senči to labi saprata un izjuta.

Cilvēks ir dzīvības augstākais lidojums. Pretrunīgs, dažkārt briesmīgs, citu dzīvību iznīcinošs, tomēr pats augstākais sasniegums, ko spējusi radīt Daba vai Dievs.

Tāpēc katra tauta kā cilvēces dzīvības koka zars ir svēta. Katrs bērniņš, kas nāk pasaulē, pieder ne tikai mātei un tēvam, vecmāmiņām un vectētiņiem, brāļiem un māsām, bet arī savai tautai. Tu, latvieti, piederi Latvijai! Cik stipra būs tava cilts, tik stipra būs mūsu tauta. Cik lieli skaitā un garā būs tavi dēli un meitas, tik stipra un skaista veidosies tava nākotne, mūsu nākotne, tik garš būs gaismas ceļš nākotnes tālumos.

Var cilvēks būt gudrs, godīgs, darbīgs, bet tik un tā viņš mūža galu sagaidīs kā savas tautas parādnieks, ja nebūs izaudzinājies vismaz trīs bērņus. Jo tikai trīs un vairāk bērņu padara tautas dzīvības koku kuplāku.

Lai visi Debesu labie gari pasargā mūs no kalstošas cilts likteņa! Dibiniet jaunas, stipras ciltis, kas vēlas dzīvību, vēlas dot tautai jauno paaudzi, tad mūsu āres pildīs liksmas jaunības balsis, smieklī un laime. Mūsu sirdīs ieplūdis tāds prieks, kāda nekādos citos pūliņos nevar atrast.

Laime ir milēt, laime ir dzīvot bērņū pulciņā. Jūs arī šo balto sauli redzat tikai tāpēc, ka tā, savu cilti turpinādami, novēlēja jūs jūsu vecāki, ļaudami jums nākt pasaulē.

Paldies mūsu vecākiem par šo balto dienu! Dosim tālāk citiem šo gaismas mirkli, dosim to saviem pēcnācējiem!

Ne velti Daba vai Dievs ir dāvājuši mums pašu lielāko baudu mirkli, kad tiek radīts jauns cilvēks. Turēsim to svētu! Šis laimes pavediens ievēdīs mūs un mūsu tautu nemirstībā. Sargāsim to tīru un skaidru, nekaunēsīmies par laimi, ko dod mums Daba.

*Jānis Mauliņš*



## Padomi, kurus reti ievēro

Visas paaudzes no visiem padomiem visnelabprātāk ir uzklau-sījušas padomus par dzīvesbiedra izvēli, jo «žogam, ko prāts ceļ, jūtas viegli kāpj pāri». Kādēļ tad vecākai paaudzei vispār runāt ar jaunatni par šo tēmu? Tādēļ, ka lielākā daļa vecākās paaudzes cilvēku jau ir pabijuši aiz «žoga», kuram jaunieši vēl grib pāri kāpt. Un pārliecinājušies, ka tur nav cerētā «paradīze», bet tā pati reālā dzīve, turklāt ar jauniem pienākumiem, jaunām grūtībām.

Katrs jaunietis tagad zina, kas ir psiholoģiskā saderība, zina, ka to rūpīgi pārbauda, komplektējot kosmonautu un zemūdeņu komandas. Kāpēc tikai šajos gadījumos? Psiholoģiskā saderība visvairāk nepieciešama tieši ģimenē. Lai cik grūtos, pat ekstremālos apstākļos nonāktu ekspedīciju dalībnieki, viņu kopdzīve tomēr ir samērā īslaicīga. Ģimeni, kad to veido, iecer visam mūžam, ja arī šī iecere dažreiz nepiepildās.

Dzīvesbiedru psiholoģisko saderību negarantē, bet tās pamatu veido tautība. Katrai tautai ir raksturīga dzīves uztvere, vēsturiskās un sadzīves tradīcijas, ieražas, tikumi, valoda, temperaments un daudz kas cits, kas citām tautām ir atšķirīgs. Saka, ka katrai tautai ir sava mentalitāte. Nav pamata apspriest, kurai tautai tā ir labāka un kurai sliktāka. Katrai labākā ir savējā. Tomēr atšķirības ir realitāte, ar kuru jārēķinās.

Ja dzīvesbiedri ir vienas tautības, ģimeni sauc par homogēnu, ja tautības dažādas — ģimene ir jaukta jeb heterogēna. Jaukto ģimeņu īpatsvars mums ir augsts, ar tendenci pieaugt. 1987. gadā 20,2% latvietes neatrada vīrus savā tautā. Nedaudz mazāk — 19,7% latviešu brauca precībās cittaupu sētiņās.

Jaukto laulību pazemināto stabilitāti apstiprina statistika (1. tabula).



Šķirto laulību skaits, rēķinot  
uz 100 noslēgtajām laulībām, 1987. g.

Lat- vieši	Dzīvesbiedra tautība							
	lat- viešu	krie- vu	ukrai- ņu	balt- krievu	ebre- ju	lietu- viešu	poļu	cita
Visi	36,1	45,7	40,6	42,9	70,8	40,4	43,8	52,1
Sievietes	36,1	46,3	37,4	39,8	55,6	44,4	50,0	43,8
Vīrieši	36,1	45,1	45,7	45,8	116,7	36,8	42,0	66,7

Homogēno latviešu ģimeņu grupā uz katrām 100 noslēgtām laulībām 1987. g. šķīra 36,1, kas, protams, ir ļoti daudz. Bet grupās, kur viens no dzīvesbiedriem ir cittautietis, šķirto laulību skaits nav mazāks par 40 (tabulas pirmā rinda). Vidēji visās grupās, kur viens dzīvesbiedrs latvietis, bet otrs citas tautības, uz 100 laulībām iznāk 44,9 šķiršanās. Tātad homogēnās latviešu ģimenes ir par 8,8 procentu punktiem stabilākas nekā heterogēnās (44,9—36,1).

Istenībā uzrādītie dati jaukto ģimeņu nestabilitāti neparāda visā pilnībā. Tabulas dati aprēķināti, pretstatot 1987. gadā nolēgto un šķirto laulību skaitu attiecīgās grupās.

Protams, ka 1987. gadā tika šķirtas galvenokārt agrākos gados noslēgtās laulības. Bet, ja agrāk bija vairāk homogēno ģimeņu, tad pie hipotētiski vienādas šķiršanās intensitātes homogēno ģimeņu grupā aplūkojamā gadā var sagaidīt vairāk šķiršanos. Pagaidām mūsu rīcībā nav datu, lai izsekotu 10—20 gadu gaitā tūkstošiem reālu ģimeņu. Ja tas izdotos, tad pēc mūsu vērtējuma homogēno ģimeņu noturība varētu būt par 10 procentu punktiem augstāka nekā heterogēno.

Homogēnām ģimenēm ir ne vien individuāla, bet arī sociāla nozīme. Ja mērķis ir ne vien psiholoģiski laimīgas ģimenes, bet arī tautas identitātes saglabāšana, tad jauktās ģimenes tik lielā skaitā kā pašreiz ir viena no visdraudīgākajām parādībām. Profesionāls statistiķis rēķinās sarežģītāk, bet nespeciālists tā: ja katra piektā laulība ir jaukta, tad pēc piecām paaudzēm īstu latviešu ģimeņu vairs nebūs. Cik no jauktajām būs latviskas?

Jaukto laulību skaits un īpatsvars pieaug, ja samazinās tautas īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā, kas dzīvo dotajā teritorijā. 1935. g. latviešu īpatsvars Latvijas iedzīvotāju skaitā bija 75,5% (1979. g.—53,7%). Tādos apstākļos sekojošajā 1936. g. starp latviešiem 7,3% jaukto laulību, pie kam 9,1% vīriešu apprecējās ar nelatvietēm un ap 5,5% latviešu meiču ņēma cittautas vīru. Tā kā vismaz lauku apvidos toreiz bija latviska vide, arī jauktajās ģimenēs bērnus audzināja pārsvarā latviskās tradīcijās.

Kāds stāvoklis veidojas tautām, kuras dotajā teritorijā ir izteiktas minoritātes, rāda šādi dati. No 100 laulībām, ko 1987. g. noslēguši republikā dzīvojošie ukraiņi (vīrietis vai sieviete), 84,0% bija jauktas, baltkrieviem 86,7%, lietuviešiem 88,2%, poļiem 89,7%.

Ja pamatoti sakām, ka, pievilinot migrantus, esam padarījuši gandrīz tukšus vairākus kaimiņu republiku apgabalus, vai nevar teikt analogi: tikodami pēc krievu, ukraiņu, baltkrievu līgavām un līgavainiem, traucējam šīm tautām izveidot vientautas ģimenes un saglabāt savu tautu identitāti mūsu republikā.

Otrs objektīvs faktors, kas nodrošina dzīvesbiedru saderību, ir savstarpēji piemērots vecums. Arī vecums ir komplekss rādītājs, kurš vairumā gadījumu atspoguļo gan cilvēka veselības stāvokli, gan rezervē esošo mūža ilgumu. Pat iemīļotie mūzikas virzieni un estrādes solisti katrai vecuma grupai ir savi un mainās ik pēc 5—10 gadiem.

Kādas pašreiz ir nostabilizējušās tradīcijas dzīvesbiedra izvēlē pēc vecuma pazīmes, rāda 2. tabulas dati.

Ja tautas gudrība izpaužas masveida procesā, tad par labāko ģimenes nodibināšanas vecumu gan vīrieši, gan sievietes uzlūko 20—24 gadu vecumu. Tikai vīrieši šim intervālam pieturas konsekventāk —42,46%, sievietes mazāk konsekventi —37,60%. Lielākā daļā gadījumu dzīvesbiedru izvēlas no tās pašas vai blakusesošās vecuma grupas — lielākie procentu skaitļi izvietojas pa tabulas diagonāli un tās tuvumā esošajās rūtīnās. Lielāku dzīvesbiedru vecuma starpību pieļauj tie, kas laulībā stājas vēl. Nepārmetisim viņiem, ka nerikojas paši pēc saviem ieteikumiem! Vecāko grupu ietvaros dzīvesbiedra izvēle ir visai ierobežota — vairums sava vecuma draugu un paziņu jau precējies. Tādēļ nodibināt pēc vecuma grupas homogēnu ģimeni ir tikpat grūti kā nodibināt pēc tautības homogēnu ģimeni tām tautībām, kuras ir izteiktas minoritātes.

Bez tam vēlās ģimenes bieži izveido ierobežotiem mērķiem. Tikai pēc 40 gadiem parasti sāk saprast, cik vientulība ir grūta. Par bērniem domāt jau par vēl. Tādēļ šajā gadījumā «klausieties uz vecāku vārdiem, bet neskatieties uz viņu darbiem!» Jaunībā izvēles iespējas ir daudz lielākas, tādēļ izmantojiet tās pareizi!

Pēc mūsu domām, svarīgu psiholoģiskās saderības komponentu šodienas apstākļos veido attieksme pret alkoholu. Te izvēle ir jāz dara jau pašā sākumā. Neceram, ka kāda kādu (vai otrādi) pārāudzinās: ne Blaumaņa Kristīne, ne kāda cita. Bez tam formula «dzērājam — dzērāja, nedzērājam — atturībniece» ir derīga tikai laulībām ar ierobežotu mērķi, kuras minējām iepriekš. Pilnvērtīgai ģimenei, kurā gaida bērnus, tā neder. Medicīna sākotnēji jau ir pierādījusi, cik smagu bioloģisku, morālu un sociālu atbildību pret saviem bērniem uzņemas vecāki — iedzērāji. Tālākie pētījumi šo atbildību var padarīt vēl smagāku. Vismaz tajā dzīves

Laulība stājušos sadalījums  
pa vecuma grupām 1987. g., %

Sievas vecums Vīra vecums	Visi vecumi kopā	Tajā skaitā uzrādītajā vecumā							
		līdz 20	20— 24	25— 29	30— 34	35— 39	40— 49	50— 59	60 un vairāk
visi vecu- mi kopā	100,00	19,79	37,60	16,04	8,76	5,65	6,40	3,70	2,06
līdz 20	6,11	4,27	1,72	0,12	—	—	—	—	—
20—24	42,46	12,90	24,56	4,18	0,71	0,11	—	—	—
25—29	20,97	2,27	9,07	6,71	2,21	0,58	0,13	—	—
30—34	9,21	0,26	1,61	3,17	2,70	1,08	0,37	0,02	—
35—39	6,56	0,05	0,46	1,27	1,83	1,85	1,01	0,09	—
40—49	7,49	0,04	0,17	0,55	1,14	1,68	2,94	0,92	0,05
50—59	4,29	—	0,01	0,04	0,14	0,31	1,68	1,69	0,42
60 un vairāk	2,91	—	—	—	0,03	0,04	0,27	0,98	1,59

posmā, kad rodas bērni, pudelei ģimenē nav vietas! Līdzīgi, varbūt mazāk kategoriski, jāvērtē smēķēšana.

Ar to ģimenes saderības problēma nav izsmelta. Negribam noliegt, bet nedrīkstam arī pārvērtēt speciālo medicīnisko un psiholoģisko konsultāciju nozīmi. Kā personiski saņemtie, tā plašam lasītāju lokam domātie padomi katram pašam ir rūpīgi jāpārdomā. Ja, šujot apģērbu, saka: «Septiņas reizes nomēri, tad nogriez,»—vai, lemjot par visu dzīvi, būtu jāmēri mazāk?

Ir arī citāds sakāmvārds: aklā mīlestība ir tā skaistākā! Varbūt. Kā, nu kuram. Ka tā būtu arī labākā un drošākā, tam gan neticam. Kā domājat jūs?

*Oļģerts Krastiņš*



## Sievišķība

Katrs laikmets un kultūra izvirza atšķirīgus sievišķības ideālus, bet vienlaikus saglabā kopīgas iezīmes, kas arī ir būtiskākās un izriet no sievietes būtības, no viņas īpašās lomas cilvēku sabiedrībā un to īpašību arsenāla, kas palīdz viņām sevi pilnīgāk izteikt un piepildīt— Sievišķība vārda šaurākajā nozīmē ir pretstats vīrišķībai: t. i., to īpašību kopums, kas sievieti atšķir no vīrieša. Plašākā nozīmē sievišķība un vīrišķība kopā veido pilnīgu, kat-

ram laikmetam un kultūrai raksturīgu pasaules uztveri, kur katra no abām pusēm viena otru bagātina un papildina.

Sievietei atšķirībā no vīrieša galvenais nav fiziskais spēks, precīzs aprēķins, droša un ātra rīcība. Sievišķīga būtne dzīvo un aizstāv savas intereses ar sev piemērotiem un pieejamiem līdzekļiem, kuru vidū sava vieta personiskajam valdzinājumam, emocijām un šarmam. Te jāatzīmē, ka sievietes izdoma šai ziņā ir daudz bagātāka un lietotie paņēmieni individuālāki un rafinētāki, nekā tas vērojams vīriešu vidū. Sievišķība izpaužas savdabīgā pasaules uztverē, ko var skaidrot no tikuma mācības viedokļa: sievišķība ir morāla īpašība, ko raksturo bagāta jūtu pasaule, emocionalitāte, attīstīta intuīcija, liela iejušanās spēja, attīstīts mātes instinkts, spēja rīkoties altruistiski un pat uzpurēties — īpaši mīlestības vārdā. Tomēr neviens formulējums neaptver visu šo pretrunīgo parādību tās kopumā, un tādēļ vispareizāk ir sievišķību aprakstīt, īpaši no psiholoģiskā viedokļa, nevis mēģināt to izskaidrot.

Sieviete kā dzīvības radītāja labāk saprot visu dzīvo, tiecas to aptvert kā veselumu, neanalizējot to. Tāpēc sieviete ir viengabalaināka savā attieksmē un rīcībā, bet vienlaikus mazāk principiāla un konsekventa, salīdzinot ar vīrieti. Sievietes dzīvē lielāka loma mīlestībai, tāpēc ar sievišķību saprot arī dziļākas jūtas un lielāku atkarību no tām. Daudzos gadījumos izšķirošos brīžos viņa vairāk paļaujas uz nojautu un intuīciju, nevis uz pieredzi un prātu. Sievišķība saistīta ar zemapziņu, kur noteicošā loma ir ar prātu nekontrolējamiem procesiem, instinktiem, kas viņu tuvina dabai, ļauj parādību būtību tvert nepastarpināti — nojautas ceļā.

Protams, šīs sievišķību raksturojošās iezīmes var būt iemiestas kā primitīvākā, tā augsti attīstītā individuā. Ja zināšanas un intelekts nenomāc sievišķīgos instinktus un dabiskās vēlmes — sieviete, sevi garīgi pilnveidojot, tikai iegūst un var sasniegt labus panākumus visās sfērās, kur noder viņas specifiskie un individuālie dotumi, — īpaši humanitārā sfērā, mākslā, pedagogijā u. c., bet gadījumos, kad sieviete kopē un atdarina vīrieti, viņa negūst cerētos panākumus. Par to liecina galējības emancipācijas kustībā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā.

Bēdīga pieredze ir arī Padomju Savienībai — pēckara gados, kas tieši skar arī Latviju, aizrāvās ar sievietes iesaistišanu ražošanā, neatvieglinot viņas sadzīvi, bieži sajauca līdztiesību un vienlīdzību, tā ignorējot dzimumatšķirības, un no tā izrietošās sekas bija sievietes interešu, īpatnību neievērošana. 8. marta svētki nespēj kompensēt pārmērīgo slodzi visa gada laikā, skaisti lozungi nedara vieglāku mājas soli. Dzīve telpiskā saspīestībā, nesakārtotā vidē, vispārēja deficīta un inflācijas apstākļos noturina cilvēku vispār un sievieti it īpaši.

Jau vairākas paaudzes pārtiek galvenokārt no solījumiem un psihoterapijas, kuras būtība — ar tukšus lielīšanos un melīgu informāciju noslēpt pašmāju nebūšanas, neprasmī un nespēju uzlabot dzīves apstākļus visiem cilvēkiem. Sievietes stāvoklis

šobrīd ir neapskaužams un iespējas realizēties sievišķībai visai ierobežotas. Skaistiem vārdiem mūsu paaudze vairs netic, bet dzīve nešola nekādas ilūzijas. Sociālā netaisnība pieaug tāpat kā sievietes pienākumu slogs. Lai atveseļotos, jāzin slimības cēlonis. Sievišķības būtība jāmeklē un jārestaurē. Bez tās nebūs normālu attiecību ne ģimenē, ne cilvēku starpā. Jāatjauno ģimenes tradīcijas, savstarpējo attiecību kultūra un normāls dzimumiem atbilstošs darba dalījums.

Literatūrā radītie sievišķības veidoli, kā Dantes Beatriče, Gētes Grietiņa u. c., ir sava laika ideālie modeļi, kas atšķiras no reālās esamības par tik, par cik attiecīgā kultūra un laikmets saskan ar dabas un cilvēka dziļākās būtības likumiem, kas visumā ir nemainīgi. Latviešu panteistiskais pasaules uzskats un senās, gadu tūkstošu laikā izveidotās tradīcijas nevis regulē, bet drīzāk konstatē cilvēka un dabas, cilvēka būtības izpratni. Tāpēc sievišķība tautas folklorā dabiski izriet no sievietes īpašās lomas un sūtības: viņa ir nākošā māte, bērnu audzinātāja, mājas kopēja un izdaiļotāja, vīrieša iedvesmotāja. Augstākās vērtības ir tikumiskās. Vispirms strādīgums un darba prasme. Sievišķība izpaužas, protams, rūpēs par savu daļumu, bet tas tomēr tiek pakārtots godam un tikumam.

Rakstniece Z. Mauriņa esejā «Sievišķības ideāls pagātnē un tagadnē»<sup>\*</sup> raksta:

«Latviešu sievišķības īpatnību visdziļāk izjutusi rāmi gaišā Anna Brigadere. Viņas tēlos redzamas tās īpašības, kas latvieti atšķir no kaimiņu tautām. «Bezmiega nakts stundās viņa runāja garas runas ar mīļoto cilvēku, deva tam maigus glāstu vārdus, kas bija tik traušļi un vāriģi, ka tie nepanesa ikdienas dvesmu. Bet, tikko tā tālumā sazīmēja sava vīra tēlu, norima sirds un nervi. Lai nu iekšā skanīgs svētku prieks, bet uz ārieni — vēsums. Un drīzāk mēli nokost nekā teikt vienu no tiem karstajiem vārdiem, kurus tikai var sacīt vientulībai.» Ārējs skarbums un dziļi apslēpts iekšējs maigums — vai tāda nav latvju sievietes būtība? «Kas viņu redz viņas tvīkstošā skaistumā? Nekad tas, kam ir aizdedzinātas tās svētku gunis. Ikdienas rūdīta, apvaidīta seja kaunās jūtu, kā rupjš ikdienas tērps kaunās dārgu rotu.» Tā Anna Brigadere saka par Zeltu (stāstā «Brauciens naktī»), bet to pašu varētu teikt arī par Gundegu, Ilgu, Maiju, Martu un visām pārējām īsti latviskām sievietēm, kas vārdu un veidu nav atradušas lielās rakstnieces darbā.»

Būtiski laikmetiskās sievietes uzdevumu no latviešu dzejniekiem visplašāk sapratis dvēseles daļuma sludinātājs Rihards Rudzītis, «kam sirds mūžības stīgas skan» un kā dzeja ir ziedošs ābeļu dārzs vizmoši saulainā pavasara dienā. Jau savā «Svētnīcā» Rihards Rudzītis saka: «Īsta mīlestība ir tur, kur divi cilvēki ne

<sup>\*</sup> Pārdomas un iecerēs. Eseju krajums. R., 1936., 7.—42. lpp.

vien mīl, bet arī patiesi dziļi, svēti viens otru cienī, izjūt viens pret otru cienību kā pret augstāku personību.» Savā dzejā viņš, kam visu lietu mēraukla — nākotne un mūžība, sievietei dzied himnu, savās ļoti teorētiskās esejās viņš mēģina iezīmēt īsto ceļu. Viņa mērķis: «Atjaunot mātes svētumu zemes virsū, svētumu, kā drānas bieži apraipītas» — Rudzītis sievietei uzstāda lielas prasības: viņai jābūt atbildības izjūtai pret vēl nepiedzimušo bērnu, bērnam jābūt stingras apziņas radītam, māte drīkst būt tikai sieviete, kas mainās uz augšu. Un beidzot: sievietei jābūt mātei ne tikai fiziskā, bet arī garīgā ziņā: «Sievietes mātes! esiet arī mūsu, vīriešu, garīgās mātes, dzemdējiet mūs otrreiz — garīgi, iedvesiet mūsos ideālismu, varoņgaru, ilgas pēc miera.» Tā Rudziša sludinātai mātei jāietiecas visos kultūras apjomos kā šķīstītājam, veidotājam spēkam.—

Noslēdzot: tagadnes ideāli sievišķīgā sievietē atstāj māju, lai ietu caur pasauli un atzītu daudz, par ko viņa agrāk nav drīkstējusi pat sapņot. Viņa iemācījusies pati pār sevi valdīt, kāpināt savas spējas, nenoslīkt dzīvē, bet pārlieties pār dzīvi, uztvert savas dvēseles dalīšanos, t. i., ar vienu savas būtnes daļu dzīvot, ar otru — vērot un vērtēt. Viņa vairs nenoslēdz savus logus aizkariem, bet grib māju paplašināt līdz pasaulei, ne tikai savu bērnu viņa iznēsā zem sirds, bet ar mātes sirdi stājas pie katra darba. Un:

«Visa gudriba tā paliek arvienu tā pati:  
Sevi pilnīgu darīt, sevi citiem ziedot,  
Lauzt gaismai ceļu, verdzību kļiedot.» *Rainis*

*Edgars Mucenieks*

Ģimeņu vēsture ir latviešu vēsture,  
un jo lielāka mums būs ģimenes para-  
dumu nojaušana, jo dziļāki mēs paši  
sevi izpratisim un ciešāki turēsimies  
kopā.

*Edvarts Virza*



## Apzināsim radurakstus!

Vai tu zini, kas bija Tavs vectētiņš un vecmāmiņa, vecvectētiņš un vecvecmāmiņa, kā sauca un kur dzīvoja viņu vecāki un citi Tavi senči tālā, tālā pagātnē? Kas bija viņu brāļi un māšas? Kur šodien ir viņu pēcteči?

Mūsdienās mēs ne visai izjūtam sevi kā kādas no aizlaikiem nākušas asiņu straumes locekli, straumes, kam neatradīsim sākumu un kam neizsīkstoši vajadzētu sniegties mūžībā. Drīzāk sajūtam tos, ar kuriem mūs saista darbs un interešu tuvība. Pagājībā aiziet kādreiz tik nozīmīgā dzimtas kopības apziņa, kam šodienas dzīves ritma dēļ zināmā mērā zudis pamats. Un tomēr — painteresējies, kas bijuši Tavi priekšteči un radi. Varbūt neparasta bijusi Tava uzvārda izcelsme. Varbūt Tavs izskats — acis, mati, roku līnijas u. c. — var liecināt, ka esi zemgaļi vai varbūt lībiešu pēctecis. Iespējams, ka šais meklējumos, centienos kaut ko vairāk uzzināt par savu izcelsmi Tu uziesi daudz saistoša, kas liks citādākām acīm raudzīties uz pagātnes notikumiem, kuros piedalījies, piemēram, Tavs vectēvs, darīs tuvāku un pazīstamāku Bēni, Gulbeni, Jūrkalni vai kādu citu vietu, no kurienes Tavi priekšteči ieceļojuši Rīgā. Var nejauši izrādīties, ka meitene, kuru Tu tikko paraustīji aiz bizes, ir Tava radniece, un nav neiespējami, ka šis atklājums mainīs Tavu attieksmi gan pret viņu, gan citiem cilvēkiem.

Ar ko sākt? Vispirms, protams, iztaujā savus vecākus, vecotēvu, vecmāmiņu. Iespējams, ka Tavos rados ir ne viens vien cienījama vecuma cilvēks, kurš rūpīgi glabā atmiņā dažādus nostāstus, vārdus, datumus un citas ziņas. Vairāku cilvēku teiktais var izrādīties pretrunu pilns. Noskaidrot patiesību būs Tavs uzdevums, un, kas zina, meklējumi var pārtapt par kaut ko līdzīgu saistošam detektīvistātam.

Lai iegūtās ziņas neaizmirstos, tās jāpieraksta un pēc tam uzskatāmā veidā jāsakārto. To iespējams izdarīt vairākos veidos. Sniegsim Tev kādu paraugu, kuru, protams, pēc apstākļiem vari arī mainīt.

Ir trīs veidu raduraksti: senču, dzimtas un radu raksti. Katra veida pamatā ir ziņas par atsevišķiem cilvēkiem, kuras var noformēt šādi. Katram radniekam (tēvam, mātei, brālēniem, māšicām un citiem, neaizmirstot, protams, sevi) ņemam atsevišķu baltu kartīti. Kartītes augšmalā uzrakstām radnieka indeksu, ko gan var izstrādāt tikai tad, kad būs uzkrājies vairāk ziņu.

Otrā rindā rakstām attiecīgā cilvēka vārdu (vai vairākus vārdus, ja to ir divi trīs), viņa tēva vai mātes vārdu, dzimto uzvārdu (ja pētāmās dzimtas loceklis ir tēvs, tad raksta tēva vārdu, ja māte, tad mātes vārdu, t. i., ja Tu pēti savas mātes dzimtu, tad par sevi Tev jāraksta, piemēram, Arnis Ainas d. Kalējs). Ja precoties vai citu iemeslu dēļ mainīts uzvārds, tad jāatzīmē arī jaunais uzvārds.

Nākošā rindā rakstām dzimšanas dienu, mēnesi un gadu, dzimšanas vietu; laukos — arī māju nosaukumu. Ja radnieks jau aizgājis Aizsaulē, tad tādā pašā veidā nākošā rindā ieraksta miršanas datus. Datumus atzīmē pēc jaunās laika skaitīšanas sistēmas (tas var būt svarīgi, atzīmējot senākas ziņas). Ja jāatzīmē 20. gs. sākuma vai vecākas ziņas, tad drošības pēc jauno stilu var

atzīmēt ar saīsinājumu «j. st.», bet, ja pierakstu veic pēc vecā stila, tad «v. st.».

Pēc tam jāpieraksta dzīvesvieta, ja ir — tālrunis, lai varētu vajadzības gadījumā sazināties. Laika gaitā būs redzamas dzīvesvietas maiņas. Ja radnieks jau miris, tad kartītes apakšā jāpieraksta, kurā kapsētā un kad apbedīts. Der arī piezīme, kā kapu atrast.

Kartītes otrā pusē atzīmē avotus, no kuriem smeltas ziņas: cilvēks, kurš ziņas devis (nebūtu slikti atzīmēt arī kaut vai gadu, kad ziņas iegūtas), grāmata, dokuments, arhīva materiālu numurs, utt.

Atsevišķi sastāda t. s. ģimenes kartīti, ko, ja iespējams, sastāda uz krāsaina papīra vai kartona. Kartītē uzraksta dzimtas locekļa indeksu, vārdu, tēva vārdu, dzimto uzvārdu. Pēc tam — ar ko šī persona precējusies: vārds, tēva vārds, uzvārds. Nākošā ailē — laulāšanās (reģistrēšanās) datums un vieta. Tālāk pieraksta bērnu vārdus. Te var aprobežoties tikai ar vārdu, jo katram no bērniem būs sastādīta iepriekš aprakstītā individuālā kartīte ar pilnīgākām ziņām.

Sastādot indeksu, vecāko zināmo dzimtas locekli apzīmē ar «1». Var gadīties, ka dzimtas pamatlicēja vai pamatlicējas vārds nav vairs noskaidrojams, bet zināms, ka Tavai vecvec . . . māmiņai vai vecvec . . . tēvam bijuši vairāki bērni. Arī šinī gadījumā senākais dzimtas loceklis iegūst indeksu «1», kaut arī vārda vietā būs atzīme «?».

Otrās paaudzes locekļi (t. i., dzimtas pamatlicēju bērni) iegūst divzīmju indeksu: vecākajam bērnam tas ir 11, nākošajam dzimšanas secībā 12, vēl nākošajam 13 utt. Katrai nākošajai paaudzei vecāku indeksam pieraksta klāt vēl vienu ciparu dzimšanas secībā, t. i., dzimtas pamatlicēja, teiksim, trešā bērna dēli un

## Senču raksti

Andrejs Dundurs

1883—1947

1. 1907

Ilze (Sirmā)

1887—1961

— Jānis Dundurs

1911—1983

Jānis Grāvītis

1889—1952

1. 1918

Anna Pauline

(Apse)

1895—1988

1. 1953

— Emīlija (Grāvīte)

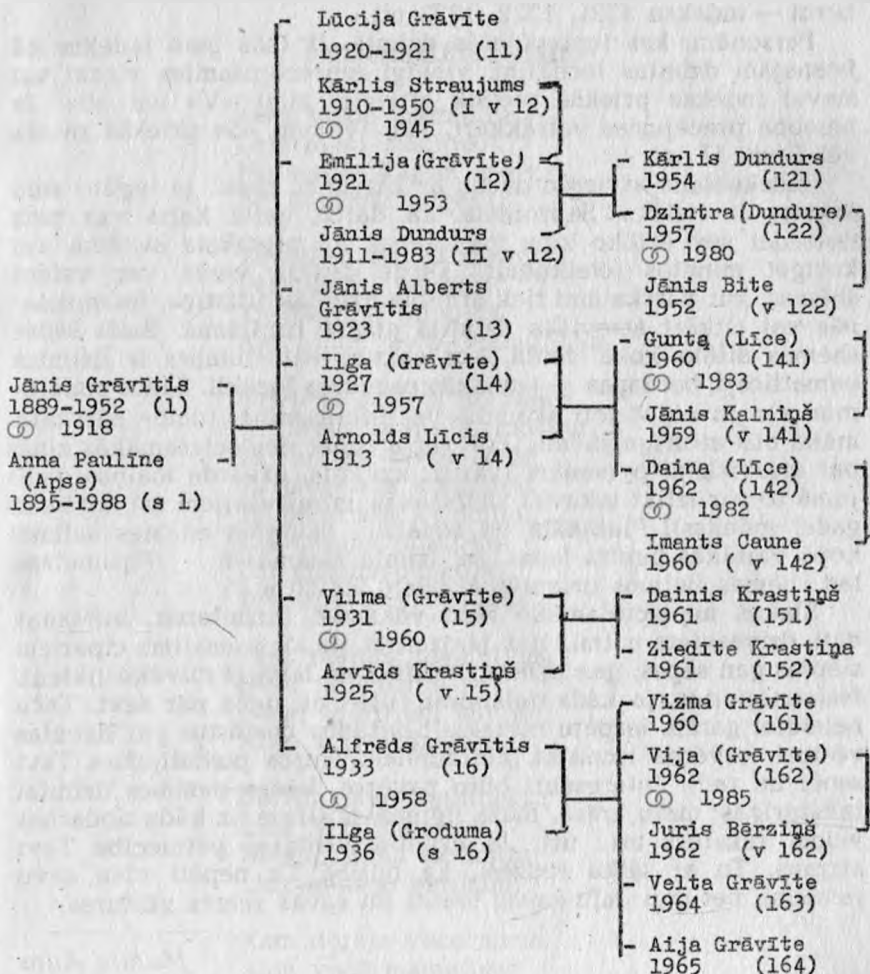
1921

— Kārlis Dundurs

1954



Dzimtas raksti



meitas iegūst indeksus 131, 132, 133 utt., bet vecāku ar indeksu 132 bērni — indeksu 1321, 1322, 1323 utt.

Personām, kas ieprecējušās dzimtā, ir tāds pats indekss kā istenajam dzimtas loceklim, vienīgi ieprecējušamies vīram vai sievai indeksa priekšā pieliek attiecīgi zīmi «V» vai «S». Ja persona precējusies vairākkārt, tad «V» vai «S» priekšā raksta vēl I vai II utt.

Indeksēšana atvieglo darbu ar kartītēm, īpaši, ja iegūto ziņu apjoms ir lielāks. Saprotams, ka darba gaitā katrs var pats izstrādāt sev ērtāko ziņu kārtošanas un pieraksta sistēmu vai korigēt minētos ieteikumus. Tāpat dažādā veidā var veidot shēmas, kur pārskatāmi tiek attēlota dzimtas attīstība, tās zarošanās vai citkārt atsevišķa dzimtas atzara izmiršana. Bieži šādas shēmas attēlo koka veidā, kur saknes vai stubrs ir dzimtas pamatlicēji, bet lapas — jaunākās paaudzes locekļi. Šādus zīmējumus var izveidot ļoti skaistus un interesantus, tomēr pārskatāmāka būs atturīga shēma, kur var atzīmēt nepieciešamākās ziņas par atsevišķām personām (vārds; uzvārds, uzvārda maiņas gadījumā to var ielikt iekavās; dzimšanas un mirušajiem arī miršanas gads; indekss). Plašākām un senākām dzimtām nāksies salīmēt kopā vairākās papīra lapas. Ja dzimtā zināmas 6 . . . 7 paaudzes, tad shēmas lielums orientējoši būs  $0,5 \times 2,0$  m.

Blakus nepieciešamāko ziņu vākšanai (dzimšanas, miršanas dati, dzīvesvieta u. tml.) nav jāaizmirst, ka aiz sausajiem cipariem slēpjas gan sāpes, gan prieks, traģiski un laimīgi cilvēku likteņi. Neļaujieties, ja kāds nelabprāt runās ar jums par sevi. Taču nelaidiet garām iespēju pierakstīt dažādus nostāstus par dzimtas vēsturi, uzvārda izcelsmi, notikumiem, kuros piedalījušies Tavi senči un radi. Interesanti būtu pavērot, kādas pazīmes dzimtai raksturīgas: matu krāsa, mūža ilgums, nosliece uz kādu nodarbes veidu, raksturs utt., utt. Ja dzimtas vēstures pētniecība Tevi aizraus, Tu ar laiku redzēsi, ka būtībā Tu nepēti vien savu izcelsmi, bet gan daļu savas tautas un savas zemes vēstures.

*Muntis Auns*



# FOLKLORA

## Tautasdziesmas

Labā mana māmuliņa,  
Labi mani mācījusi:  
Ne sunīša kājām spert,  
Ne guntiņas pagalīti.

Tēvatēva laipas mestas,  
Bērņubērni laipojās:  
Tie bērņiņi laipojās,  
Kas klaus' tēva, māmuliņas.

Neviens mīļi tā nebrauca,  
Kā brauc brālis ar māsiņu:  
Ik ierauga ievas ziedu,  
Ik piegrieza kumeliņu,  
Ik piegrieza kumeliņu,  
Lai māsiņa pušķojās,  
Lai māsiņa pušķojās  
Ievas ziedu baltumiņu.

Dēli, meitas, māmuliņas,  
Mīļi, mīļi dzīvojiēt!  
Neiet labi tiem ļaudīm,  
Kuri mīļi nedzīvoja.

Bērziņ, tavu kuplumiņu  
Līdz pašai zemītei!  
Māmiņ, tavu labumiņu  
Līdz mūžiņa galiņam!

Kam derēja veca zeme,  
Kam vecā māmuliņa?  
Griķim der veca zeme,  
Padomam māmuliņa.

Kab sauleite tī iznāktu,  
Kur vakar nūrītēja;  
Kab bej mana momuleņa  
Sūdin jauna pīdzymuse.

Atsēdies, atpūties,  
Mana vecā māmuliņa,  
Gan tu bijī piekususi,  
Mani mazu auklēdama.





Iet saulīte zemumā,  
Iet māmiņa vecumā.  
Vēl es teku tecēdama  
Pie māmiņas padomiņa.

Māmiņai labu daru,  
Visu mūžu dzīvojot:  
Viņa mani mazu kopa,  
Viņa mazu audzināja.

Kumeļā, dēliņā —  
Tur mātei lieli prieki:  
Zviedz kumeļš, dzied dēliņš,  
Māte prieku nevarēj'!

Pilli staļļi sirmu zirgu,  
Pilli vadži iemauktiņu,  
Pilla tēva istabiņa  
Sīku, mazu bāleliņu.

Es savai māsiņai  
Liepas koka milnu taisu,  
Lai rociņas nisagrauza,  
Lai nidila gredzentiņi.


Mēs bijāmi dui' māsiņas,  
Bet mēs miļi dzīvojām:  
Sedzām vienas villainītes,  
Likām vienus vainadziņus.

Miļš manis bāleliņis,  
Miļas mātes auklējums;  
Miļi mani uzrunāja,  
Miļ' aizveda tautiņās.

Kur, māsiņa, rungu liki,  
Ar ko kūli savus brāļus?  
Vai ieliki pūriņā,  
Ar ko kult pabērnīšus?

Nesmejiet jūs, ļautiņi,  
Kad es esmu bārenīte:  
Godam dzimu, godam augu,  
Godam mūžu nodzīvošu.

Necik daudz to priedišu  
Dzeltenām skujiņām;  
Necik daudz to meitiņu,  
Kam deviņi bāleliņ'.



Mirdzēt mirdz ezeriņš  
Sikajām raudiņām;  
Tā mirdzēja brāļa sēta  
Mazajām māsiņām.

Brālis mani mīļi tura,  
Es brālīti vēl mīļāki;  
Brāli sūta vietraugos,  
Lidzi jemšu panākstos.

Palīdzēju bāliņam,  
Ko varēju palīdzēt:  
Devu labu padomiņu,  
Līgaviņu meklējot.

Ai, Dieviņ, ko darišu,  
Bārenīte palikusi!  
Ni man tēva, ni māmiņas,  
Ni isto bāleliņu.

Paldies saku māmiņai  
Par to vieglu lolojumu:  
Nepiekusu dziedādama,  
Ne darbiņu dzīvodama.

Gan būs darba tai mātei,  
Kurai būšu vedekliņa:  
Es uzaugu nemalusi,  
Kunga rijas nekūlusi.

Kas no liepas kuplumiņa,  
Kad nav smuidra augumiņa?  
Kas no meitas daiļumiņa,  
Kad nav laba tikumiņa?

Tā, māmiņa, tava vaina,  
Ka es slinka, netikusi:  
Kam tu pati dubļus bridī,  
Mani slinku audzināji?



## Sakāmvardi un parunas

Kādi vecāki, tādi bērni.  
Jaunie putni veco putnu dziesmu dzied.  
Kāds tēvs, tāds dēls.  
Kāda māte, tāda meita.  
Gudram tēvam gudri bērni.  
Dēls iet tēva pēdās.  
Vilks neaudžina jēru.  
Ābols nekrīt tālu no ābeles.  
Diviem bērniem divas dabas.  
Ja tievu kociņu nelieksi, resnu vairs nevarēsi.  
Ja tēvs priekš dēla nenogriezīs žagaru, dēls priekš tēva nogriezīs rungu.  
Ko nemāca vecāki, to māca pasaule.  
Kāds koks, tāda atvase.  
Krauklis neaudžina žubīti.  
Kas vecākus neklausa, tam labi neklājas.  
Abi cieti akmeņi labi nemaļ.  
Slikts bērns tēvam rūgts ābols.  
Laba saimniece ir mājas atslēga.  
Ceļa spieķi iedod tēvs, ceļamaizi māte.  
Mātes mīlestība stiprāka par nāvi.  
Labāk mātes rīkstes nekā pamātes medus.  
Mazi bērni spiež klēpi, lieli — sirdi.  
Vecāku maize bērniem salda, bērnu maize vecākiem rūgta.  
Sirma galva jāgodā.  
Kas vecākus negodā, tas ilgi nedzīvo.  
Kādu sili tu saviem vecākiem taisi, tādu tavi bērni tev taisīs.

## Mīklas

1. Kā sirdi mīļo, kā zagli sien.
2. Četri vīti, piekts pīts, sestis dzīvs.
3. Bezprātis brauc ar četriem grožiem.
4. Kas mīļāks par visu?
5. Lapiņa līgo,  
Ūstiņš gavilē,  
Visiem dzirdēt —  
Vienam saprast.
6. Nūīt uz mežu divi tāvi, divi dāli, nūšaun treis zaķus, sok dalīt, vysim teik pa vīnom.
7. Kaķa aste pār Daugavu.
8. Kad jauns biju, tad zeltā sēdēju, kad vecs tapu, tad ne suns ēd, ne kaķis.
9. Maļ dienu, maļ nakti.  
Ne miltu, ne pelavu.

10. Nevainīgs, bet pakārts.
11. Uz pelēkas akas uzlikta cepure, uz cepures sarkana poga.
12. Divi dur, desmit lokās.
13. Bez rokām, bez kājām  
Uz kalna rāpjas.
14. Nedzīvs, bet elpo.
15. Kas ugunī nedeg un ūdenī neslikst?
16. Mežā dzimis, mežā audzis,  
Pārnāk mājās putru ēst.
17. Mežā dzimis, mežā audzis,  
Pārnāk mājā, bērnus brēcina.
18. Ne čiku, ne grabu,  
Labrīt! pie loga.
19. Maza, maza meitiņa  
Baltā, tirā krekliņā.  
Deguntiņu sarkanu,  
Un ko vēl jums sacīšu:  
Ērmota šī meitiņa,  
Audzīn aug — tik mazumā.
20. Kreklos dzimis,  
Bez krekliem staigā.
21. Visiem miļš un patīkams,  
Bet nevienam uzskatāms.

## Lāča pirkšana

Tēvzemē pavasaros vecāmāte mēdza iebārstīt cūku pupas stādīto kartupeļu vagās. Pupas ātri uzdīga, aizauga kartupeļus un koši ziedēja raibiem ziediem. Mums, bērniem, vairāk interesēja pākstis, kas pēc tam nobrieda.

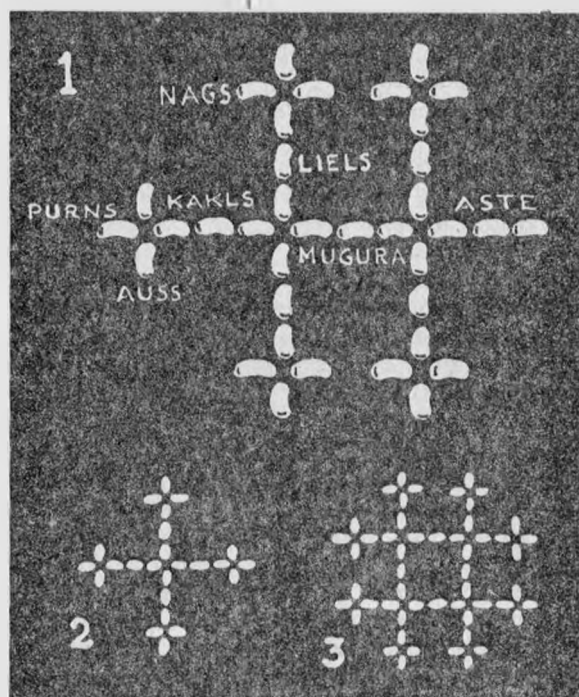
Kādā lietainā vasaras dienā, kad bezdarbā nīkām pa istabu, vecāmāte bija piešķinusi pilnu priekšautu ar pupu pākstīm. Viņa nelobītās pākstis sabēra katlā un sāka vārīt, bet mēs, bērni, bez kādas teikšanas visi rātņi sēdējām ap galdu. Jaunās cūku pupas ir visgardākās, ja paši ēdēji izloba tās no pākstīm un ēd tik karstas, cik vien pirksti un mute spēj turēt.

Tīri neviļus mūsu sejas pastiepās garumā, kad šoreiz vecāmāte pākšu bļodu nemaz nelika galdā, bet iedeva katram mums tikai pa trim pākstīm. Arī viņa pati lobīja pupas un virknēja tās galda vidū.

«Vecomāt, vai vairāk pākšu nebūs?» Valdis bažīgi ieminējās.

«Ja gribas vēl, tad tev jāpērk lācis,» vecāmāte paskaidroja.

«Lācis? Kur tādu var dabūt pirkt?» neticīgi apprasījāmies.



«Tepat uz galda, izliktu no pupām. Ače, te ir purns, divas ausis, trīs pupas garš kakls, lieli (stilbi) ar nagiem, mugura un aste (1. att.). Es lāci pārdošu noteiktā kārtībā — teiksim, no galvas līdz astei. Pircējam būs jāaizgriežas, lai izlikto lāci neredzētu, un, kad es rādīšu, tad jāatbild, kādu locekli es pašreiz rādu. Cik tālu pircējs bez kļūdas pateiks, tik pupu dabūs.»

«Tas ir viegli,» Māra tūliņ iesaucās. «Es pirkšu pirmā.»

«Labi, uzgriez galdam muguru, tad sāksim. Ko tu pērc?»—«Purnu.»

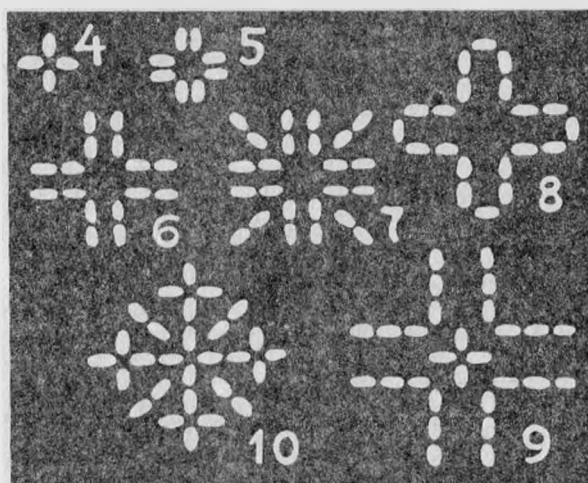
«Un tagad?»—«Kreiso ausi.»

«Tālāk!»—«Lābo ausi, kaklu, kaklu, kaklu, kreisās priekšķepas nagu, nagu, lielu —»

«Aplam! Tu aizmirsi trešo nagu,» vecamāte paskaidroja, un Māra savāca savas astoņas pupas.

Vecamāte atjaunoja pārdotos lāča locekļus, un pirkšana turpinājās. Kad visi bērni pa kārtai bija izmēģinājuši savu laimi un atmiņu, vecamāte lāci pārveidoja. Mazākajiem bērniem, kam pirmo reizi nebija labi veicies, viņa pārdeva vienkāršāku lāci (2. att.)— tikai ar divām kājām, bet lielu pinkainu asti. Turpretī gudrelim Valdim, kas pirmo reizi vienīgais bija nopircis visu lāci





un ar to dižojās, vecāmāte izlika lāci ar divām galvām un divām pušķainām astēm (3. att.). Tas bija divains radījums ar divējām mugurām, pie kam priekškājas tam savienoja skausts, bet pakājkājas — krusti. Šoreiz Valdis smagi vilās, jo savā vīzdegunībā nebija pamanījis, ka tagad lācim kaklā ir divi skriemeļi, nevis trīs — pārgudrais pircējs dabūja tikai piecas pupas.

Pēc laiciņa vecāmāte deva bērniem citu darbu: «Tagad katrs no savām pupām mēģināt izlikt kādu latvisku rakstu. Ja raksts būs pareizs, licējs dabūs klāt tikpat daudz pupu, cik to ir izliktajā rakstā.

«Vai var izlikt jebkādus rakstus?» Rasma apvaicājās.

«Tikai tādus, kādi bija mūsu lāčos — krustiņus un dārziņus (četrstūrus). Bet tie var būt visdažādākos veidos, un tos var dažādi sakārtot.»

Valdis atkal bija sprukās. Viņam ļoti garšoja cūku pupas, un viņš gandrīz visas savējās bija jau apēdis — tikai četras bija atlikušas. Tomēr viņa izdoma neapsīka. Vispirms viņš izlika mazu krustiņu (4. att.), un tā dabūja vēl četras pupas klāt. Tad pamazām viņa krustiņi kļuva lielāki un greznāki (5., 6., 7., 8., 9. un 10. att.).

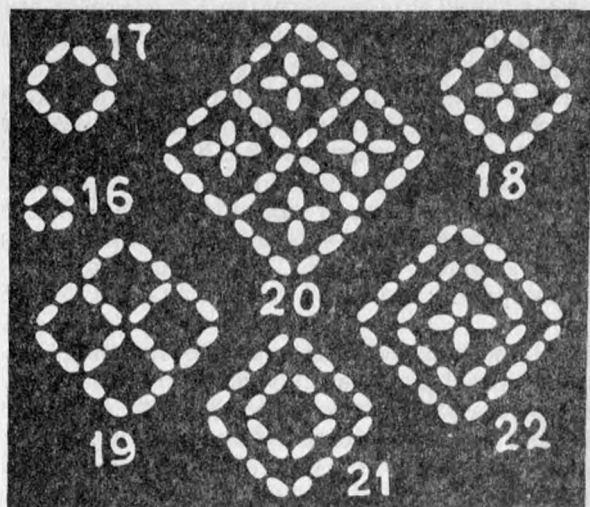
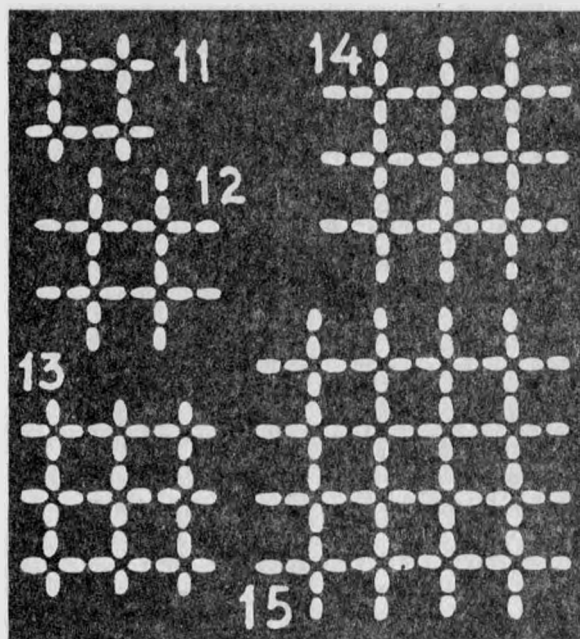
Rasīnai patika divkārši un trīskārši krustiņi, un viņa tos lika vienu par otru kuplāku (11., 12., 13., 14. un 15. att.).

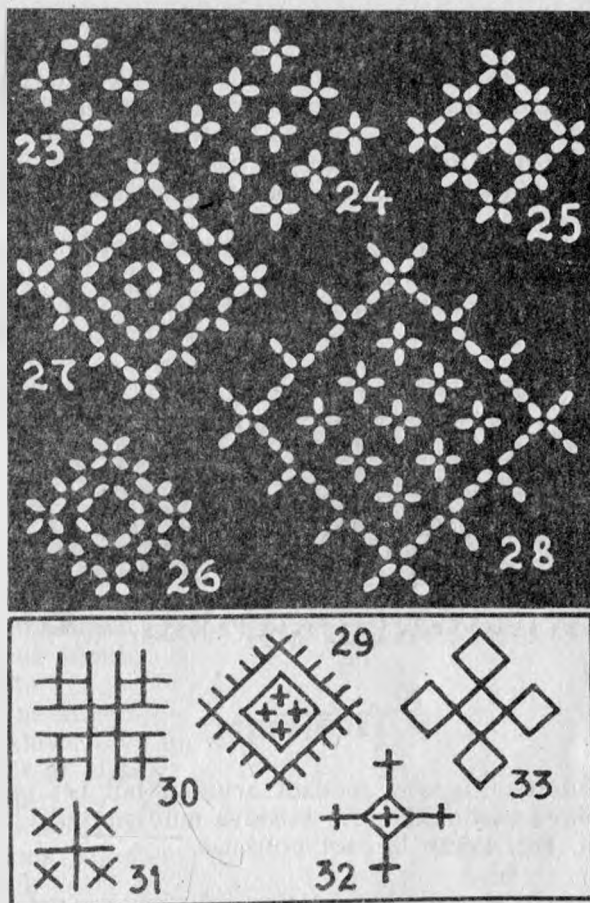
Māra salika dažādus četrstūru rakstus (16., 17. 18., 19., 20., 21. un 22. att.).

«Tavas būdiņas gāžas apkārt!» Valdis zobojās.

«Māras raksti ir gluži pareizi,» vecāmāte aizstāvēja. «Latviešu rakstos dārziņš reti guļ uz visas malas, parasti tas stāv uz stūra.» Auseklis sāka likt sīku krustiņu kopas (23. un 24. att.), bet pēc tam pārgāja uz zariem dārziņiem (25., 26., 27. un 28. att.).

Mazākie bērni, kam rakstu drīzāk aprūka, mēdza pa rakstam





noskatīt no lielākajiem. Sākumā vecāmāte nekā neteica, bet tad nosacīja, ka raksti nevar atkārtoties. Vēl varēja izlidzēties ar vienu otru nedaudz pārveidotu raksta paveidu, bet tad arī to sāka trūkt. Vecāmāte izņēma no pūra lādes savu rakstraudzi. Kad šo garo audekla strēmeli atritināja, tur bija redzami rūpīgi izšūti dažādi krāšņi raksti. Dažos no tiem bija tikai krustiņi un rūtiņas (29., 30., 31., 32 un 33. att.)— tos tad nu centāmies izlikt no pupām.

Rakstu likšana turpinājās, kamēr vecāmātei aprūka pupu. Viņa pamācīja: «Tagad jūs varat pirkt lāčus viens no otra, bet katram pircējam tūdaļ arī jāpārdod citāds lācis atpakaļ. Varat arī izlikt kādu pupu rakstu, uzaicināt citu šo rakstu apskatīt, tad to apsegt vai sajaukt, un lai skatītājs saliek tādu pašu rakstu.»

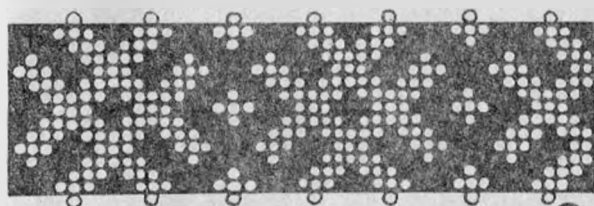
«Vecomāt, tev priekšauta kabatā vēl ir pupas!» Valdis bija pamanījis.

«Tās es pataupīju pavisam gudriem lāča pircējiem. Toreiz, kad es vēl biju jūsu gados, mēs tādiem pārdevām lāci ar trim galvām un trim astēm. Man kabatā ir tieši tik daudz pupu, cik vajadzīgs tāda lāča izlikšanai. Kurš pateiks pareizo skaitu, tas šīs pupas dabūs!»

Kamēr prātojām un skaitījām pie pirkstiem, Māra bija sākusi tādu lāci izlikt. «Vecomāt, vai tam trīsgalvainajam lācim bija sešas kājas?»

«Protams,» vecāmāte apstiprināja, un nu arī mēs citi bērni metāmies izlikt šo dīvaino lāci.

Bez tam var izmantot arī zirņus.



Trīsrūtiņu (zirņu) raksts

6

## Ticējumi

Starp laulātiem ļaudīm mēdzot arvienu būt tā: ja vīrs ļoti čakls, tad sieva paslinkāka, un, ja sieva mudīga, tad vīrs mēdzot gausāks būt. Pati laime tā esot nolikuse.

Laulātu ļaužu starpā klusām jāiesviež akmens, tad tie izšķirsies.

Ja vīrs un sieva pēc izskata ir ļoti līdzīgi, tad saka, ka tie labi dzīvojo.

Precēti ļaudis nedrīkstot sēdēt uz spaiņa un ķipja. Ja sēdot, tad bērni slīkstot.

Ēdot nedrīkst iziet no mājas, jo tad iznes svētību.

Ja sievai kreisās kājas otrs pirksts garāks par īksti, tad sieva valdīs par vīru.

Ja tēvs vai māte, pret galdu sēdot, muguru griež, tad tiem neklusīgi bērni paliek.

Māte nedrīkst pie maizes donas aizgrieztu šķēli atstāt, lai viņai mēmi bērni nedzem.

Kad nomirušu māti sapnī redz dzīvu, tad tas ir uz laimi, arī kad dzīvu māti redz sapnī, ir uz laimi.

Ja sapnī redz māsu vai brāli, tad prieks sagaidāms.

Māte pār nesieniem nekāpj, lai tai meitas aizprecē.

Kāds laiks ir tad, kad vedeklu ved, tāda arī būs jaunā vedekla: labs laiks — laba vedekla, slikts laiks — slikta vedekla.

Slinku bērnu vajag pirtī nopērt ar kadiķa slotu, jo tad paliek čakls.

## Miklu atminejumi

1. Mazu bērnu tin autiņos
2. Bērns šūpulī
3. Bērns šūpulī
4. Māte
5. Bērns šūpulī
6. Vectēvs, tēvs un dēls
7. Pods ar stipu
8. Pods
9. Pulkstenis
10. Sienas pulkstenis
11. Māja
12. Maizi mīca
13. Maizes mikla rūgstot
14. Maizes mikla rūgstot
15. Ogle
16. Pavārnica
17. Rīkste
18. Saule un saules stari
19. Svece
20. Siers
21. Siltums



## Lāča bērni

1. Ai - jā, žū - žū lā - ča bērni, ai - jā žū - žū,  
pekai - nāmi kā - ji - ņāmi, žū - žū - žū.

2. Tēvs aizgāja bišu kāpti,  
Aijā, žūžū,  
Māte ogu palasīti,  
Žū-žū-žu.
3. Tēvs atnesa medus podu,  
Aijā, žūžū.  
Māte ogu vācelīti,  
Žū-žū-žu.
4. Man tas medus, man tās ogas,  
Aijā, žūžū,  
Par bērniņa šūpošanu,  
Žū-žū-žu.
5. Tie būs mazam bērniņami,  
Aijā, žūžū,  
Par mierīgu gulēšanu,  
Žū-žū-žu.

Rotaļnieki sastājas divās rindās: vienā zēni, otrā meitenes. Rindas nostājas viena otrai pretim. Pretim stāvošie saķeras rokās un dziesmiņas takti šūpo rokām. Pie «žūžū» visi apgriežas apkārt, sacel rokās un ar vārdiem «pekaināmi» meitenes četras reizes iesit zēnu plaukstās, bet pie «kājiņāmi» zēni meitenēm. Pie «žū-žū-žu» pirmiem diviem balsieniem šūpo sadotās rokas, bet ar trešo «žū» visi atkal apgriežas riņķī.

Dziedot 2. p. «Tēvs aizgāja bišu kāpti», visi zēni, rokās saķērušies, atkāpjas atpakaļ. To pašu dara arī meitenes, dziedot «Māte ogu palasīti», bet, dziedot «aijā, žūžū», zēni pagriežas pa pāriem viens pret otru, sadodas rokās un, pirkstus saāķējot, atkārtoti aijāšanu un apgriežas; to pašu dara arī meitenes, dziedot «žū-žū-žu», kamēr zēni paliek mierā.

Trešo pantiņu iesākot, zēni nāk pa pāriem, saķērušies rokās, it kā ko nesami; to pašu dara meitenes, dziedādamas «Māte ogu vācelīti». Visu citu izpilda kā 2. pantiņā.

Dziedot 4. p., abas rindas pagriežas viena pret otru un pie «aijā, žūžū» sadodas rokās.

Dziedot beidzamo pantiņu, visi mazliet saliecas un šūpošanu izdara katrs atsevišķi.

Pie vārdiem «par mierīgu gulēšanu», visi notupstas, atspiež galvu rokās un nogaida, līdz «žū-žū-žū», kuru dzied ļoti lēnā un klusā balsī.

Še jāaizrāda, ka aijāšana izdarāma visiem reizē un šūpošana iesakama uz labo pusi.

## Virtuve

Rotaļnieki nosēžas aprindā, pie kam katrs sev izvēlas kāda virtuves piederuma vārdu: viens ir plīts, otrs katliņš, trešais urķis, utt. Atjautīgākais rotaļnieks nostājas vidū par s a i m n i e c i .

Saimniece nu apstaigā savu virtuvi un, piegājusi pie katra rotaļnieka, tam kaut ko vaicā.

Uzrunātais drīkst atbildēt tikai ar savu vārdu. Tā k a t l i ņ š uz visiem jautājumiem, lai tie būtu kādi būdami, var atbildēt tikai: «katliņš», vai «katliņā», vai «ar katliņu» utt. Piem:

— Kas jūs tāds esat?

— Katliņš.

— Uz kā jūs sēdat?

— Uz katliņa, utt.

Kas atbildē pasaka kaut ko citu, dod ķilu.

Rotaļa parasti saceļ lielus smieklus, jo tanī dabūjam dzirdēt tādas pārsteidzošas lietas, -- ka viens «ar krāsns urķi» tīrījis zobus, otrs dejojis «gaļas mašīnā», trešais līdz nāvei iemilējies «malkas pagalē», utt.

## Visi putni laižas!

Rotaļnieki nosēžas aprindā, turot rokas klēpī. Viens nostājas vidū un, rotaļu iesākdams, saka:

-- Visi putni laižas!

Pie šiem vārdiem viņš paceļ abas rokas, plivina tās kā spārnus un sauc:

— Vanags laižas! Bezdelīga laižas! utt.

Kad izsauc kāda putna vārdu, visiem rotaļniekiem jāplivina rokas, bet, kad izsauc kāda dzīvnieka vārdu, kas nevar laisties, piem.: «suns laižas!» vai arī «govs laižas», utt., visiem jāpatura rokas klēpī. Kas aizmirst vai iesāk rokas plivināt par vēlu, tāpat arī tas, kas paceļ vai pakustina rokas, kad tās jāpatura klēpī, dod ķilu, vai arī, ja norunāts, iet vidū par sacītāju.

## DZEJA UN PROZA

*Fricis Bārda*

### **Maza cilvēka vakara lūgšana**

— Dieviņ! Tu esi tik liels un labs!  
Tev elkoņi stipri un gari;  
kad dienā tos sniedzi caur mākoņiem,  
Tu visus noglaidīt vari —  
un visgarāko liepu pagalmā  
un stārķi, un Janku, un mani arī.  
Dieviņ, man tagad nu miedziņš nāk,  
jau circeņīts krāsni kaļ gurdenāk —  
kad aizmigšu — būsi tik labs tak, vai nē?—

Man dārzā, zem ābeles dobitē,  
tur, kur iespraustais kadiķīts,  
viens cukurzirnītis iestādīts.  
Un, kamēr es pats būšu apgūlies,  
viņš gribēs uzdīgt un paaugties...  
Bet zeme tik cieta, un viņam varbūt  
būs zaļo galviņu pacelt grūt,  
tad viņam gan, Dieviņ, Tu piepalīdz! ...  
Bet, zaķis ja atnāk, tad nelaid to klāt!

Rīt gribu ko labu tev izdomāt ...  
Kā veļas nu miedziņš, miksts, smaržīgs un balts ...  
Tik saki vēl viņam, lai aug labi salds!

*Anna Brigadere*

### **Mūsu brālītis**

Skatiet, ļaudis, re, kur cēls,  
Re, kur dižens iet mans dēls!  
Tēva lielās postalās  
Pasauli viņš apbraukās;  
Satis zemi kamolā,  
Iesies mātes lakatā  
Un ar vecās mātes brilli  
Iz(sa)pētīs debess pili;  
Savērs visas zvaigžņu dūjas  
Vectēvam pie garās nūjas;



Māsai noķers mākonīšus,  
Baltos pūku perēklišus;  
Melnam runcim Ļekatu,  
Pašu peļu ķēniņu!  
Vārtus vaļā: viens, div', tris!  
Kur sper kāju, zeme tris!  
Aiziet dēl(i)s drasādams,  
Cepuri mākoņus cilādams.

*Pēteris Ērmanis*

### Sievietei — mātei

Nav ikdienības vairs, bet savāds svētums  
Tev apņem katru mātes rūpju soli.  
Un neredzams kāds staru vaiņags vijas  
Ap pieri tev, kad bērniņu tu šūpo.  
Ak, tā jau tikai parasta vien aina,  
Bet cik tur dziļas, dziļas brīnišķības!  
Man ceļos gribas krist un raudot pielūgt,  
Un atļauties tai lielai, svētai Varai,  
Kas savā būtībā ir dievišķīga.  
Šķiet, pasauli ir apņēmušas divas  
Tik maigas, gaišas, starojošas rokas,  
Un saule radībai dzied mātes dziesmu.

*Marta Grimma*

### Šūpla dziesmiņa

Aijā, puisīt, zelta circenīt,  
Nāku tevi miegā noglāstīt!  
Klusi, klusi peļu kājiņām  
Teku cauri sapņu birztaļām,  
Viegli, viegli lidu spārniņiem  
Nirstos pāri miega ezeriem.  
Tā kā zelta lāse nometos  
Tev uz pieres skūpstos drebošos,  
Liecās pāri karstā lūgšanā —  
Dzidrā, spožā sāmta asarā.

Aijā, puisīt, mazo Lāčplēsit,  
Tagad dusi — liels jau būsī rīt,  
Jāsī sudrabotā kumeļā  
Zilizaļā stikla kalngalā,  
Iesi drošs ar jodiem cīnities,  
Brauksi Ziemeļmeitu lūkoties,  
Vedīsi to pārļu pavadā  
Pāri jūrām zvaigžņu kumeļā.

— Aijā, puisīt, sapņu dvēselīt,  
Nāku tevi miegā noglāstīt,  
Rīt, kad blāzma staros austrumos,  
Smaids tavs lielo spēķu sirdij dos.

### *Jānis Jaunsudrabiņš*

Ilgi, ilgi nevarēju  
Uzminēt, kas manā sirdī  
Licis saldi skumjo prieku —  
Ilgoties pēc zilām tālēm.  
Tagad zinu: klēpī slēpies,  
Zizdams maigu, baltu krūti,  
Saņēmu uz mūžu mūžiem  
To no mātes zilām acīm,  
Milas pilnām zilām acīm.

### *Jānis Poruks*

## **No cikla «Mātes dziesmiņas»**

Par to mazo šūpulīti,  
Ko tev asrām māte kāra,  
Vienu miļu, miļu skatu  
Dod no tava acu pāra.

Par to vājo sāpju krūti,  
Ko tu, maziņš būdams, zīdi,  
Dēliņ, atminies jel manis  
Vienu īsu, īsu brīdi!

Par to nogurušo balsi,  
Kas tev teica Kristus vēsti,  
Vienu baltu, baltu rozi  
Man uz kapa kopas dēsti . . .

## Lulliņa, una, tita un minka

Ej peles ķert, minka! lec laktā, tita!  
Jau pulkstens vakaram astoņus sita!  
Un Ēdis lai žigli laukā skrej:  
Tāds una, kas kož, lai nu tumsā rej!  
Ar Lulliņu kopā es gultiņā čuču;  
Vēl mīļajai māmiņai vienu buču,  
Tad tā kā dūmi nāk reibinošs miedziņš,  
Un sapnītī lido balts, balts sniedziņš.  
Pa sniegu brien una, minka un tita,  
Kā pasakā Lulla tiek pavadīta.

## Mīļai māmiņai

Tu, mīļā, mīļā māmiņa,  
Es milu tevi kā nevienu,  
Tu esi manim dārgāka  
Par saulīti un baltu dienu.

Tu vienmēr esi labīga  
Un žēlo mani katru brīdi:  
Riet saule, aiziet dieniņa,  
Bet tu aizvienam silti spīdi.

Pie tevis nāku nākdama,  
Vai manim bēdas ir vai prieki,  
Tev pieder katra dieniņa,  
Vai svarīgs kas, vai kādi nieki.

Tu, mīļā, mīļā māmiņa,  
Par visu vairāk milu tevi —  
Man balta dzīves taciņa:  
Tu savu sirsniņu man devi.

## Mātei

Es zinu, māt, tev darbā pāiet visa diena,  
Kaut nomodā tu vienmēr esi sen pirms gaismas,  
Bet rītos, vakaros tu bieži sēdi viena,  
Un sirds tev pilna grūtuma un baismas.

Kā gan man klājas tālumā, tu domā, domā.  
Tu gribētu pie manis būt, lai palīdzētu,  
Tu visas zemes bagātības liktu somā,  
Puspasaules man nestu, ja vien spētu.

Ak, māt, nekā, nekā man cita nevajaga,  
Kā tikai zināt to, ka tu kaut kur vēl dzīvo,  
Tā ceļiniekam, kad to apņem tumsa smaga,  
Ir vieglāk iet, ja zin, ka kaut kur uguns plīvo.

Ak, māt, cik manā sirdī tev ir liela vieta,  
To vārdos es nekad tev pateikt nezināju.  
Kad tevis pietrūks reiz, kā laivai nepiesietai  
Nekur man nebūs dzimtenes, ne māju.

## Janis Ziemeļnieks

## Mātei

... Pie tavas sirds es atkal mieru jūtu  
Kā seno dienu gaišās stundās, māt!  
Un domāju, kaut mūžīgi tā būtu,  
Kaut nespētu nekas vairs sāpināt.

Kā maldu nakts man mūža gājums bijis,  
Nu gribu būt kā bērns pie tevis mazs,  
Nu dzīves laimi zinu izbaudījis —  
Par tavu mīlu svētāks nav nekas.

## Asaras

Cik to bērnu, kuri prasa,  
Cik daudz izcieš māmuliņa!  
Bērnu asaras ir rasa:  
Saules staros izžūst viņas.

Mātes asaras ir avots,  
Kas nekad ne žūst, ne plokas;  
Viss tas ceļš no viņām gravots,  
Kas uz bērnu sirdīm lokās.



Mēs ticam, ka zudis tā parādība, ka tagad bieži ir izplatītas bezbērnu, vienbērņa un divbērnu ģimenes. Mēs ticam, ka daudz bērnu ģimenes īsto nozīmi un vietu drīz sapratīs arī tie, kas vēl to nav sapratuši. Ne tikai prāta slēdzieni, bet arī izjūtas rādis īsto ceļu, un tautas paš aizsargāšanās instinkts, kā visos grūtos laikos, dos īsto atbildi. Kad apslēptie tautas spēki modīsies, tad vairošies daudz bērnu ģimenes un celšies pilnvērtīgais tautas pieaugums. Mūsu pienākums ir modināt šos spēkus un sekmēt kavēkļu novēršanu. Inteligences pienākums šē ir dot labu piemēru, jo piemērs paskaidro vislabāk.

Oskars Alks



## Maija svētdiena

Zils, zils maija svētdienas rīts! Tēvs ar māti ies uz Kaltiņiem un ņems Anneli līdz. Annele aiz prieka iet palēkdamās. Uz Kaltiņiem! Lai gan ir vēl tikai pāra nedēļas, ka viņa no turienes atbrauca Avotos, viņai liekas, ka Kaltiņi ir jau tālu, tālu un ka, ejot uz tiem, jāiet būs kāds gabals atpakaļ aiz laika un aiz mūžības.

«Nenoskrienies nu tik daudz un nenokausējies veltīgi. Ceļš garš. Pēc būs tēvam vēl tevi jāstiepj,» brīdina māte, kad Annele pa ceļmalām lēkā vienā lēkāšanā, te pie kaķpēdas, te pie bezdelīgactiņas, te pie gaiļupieša.

Ceļš Anneli nokausē? Kā tas var būt! Lai ceļš arī būtu simts jūdžu garš, viņa to noskries vienā skriešanā. Lai tikai paļauj vien vaļu un nesauc to vienmēr atpakaļ. Kā viņa var nokust, kad darba pilnas rokas. Ne tik ceļš vien ejams, arī visādas darišanas jāveic ceļā.

Daudz puķu pušķiņu Annele jau saplūkusi un noguldījusi ceļmalas grāvī: lai gaida, kad nāks atpakaļ. Tad viņa šepat ierīkos pļavas. Še vieta laba. Un pie pļavām būs mežs. Bet mežu uztaisīs tūlīt. Un Annele vaiga sviedros pūlas ap mazu, jaunu bērziņu, laužidama lokanos zarus un nevarēdama tos nolauzt.

Tēvs paliek norādams stāvot:

«Vai, bērniņ, ko tu nu dari? Tu saplūc tik daudz puķiņu un novītušas tās nomet. Nu tu vēl bērziņam nedodi miera. Bet vai viņš tik ātri var izaugt, kā tu viņu nolauzīsi? Kā viņš stāvēs starp citiem aplauzītiem zariņiem, kā kroplītis bez rokām? Padomā, ka viņš arī ir Dieva bērns tāpat kā tu. Dzīva radībiņa, kurai tāpat sāp kā tev.»

Annele nobīstas. Pietvikušām vaininieces acīm tā skatās tēvā: bērziņam sāp? Puķītēm sāp? Tāpat kā tev?— viņa brīnās.

«Nu-jā,» tēvs nopietni turpina. «Nelauz vis! Nekad pa jokam nenieko kociņus. Lai viņi aug, lai priecājas Dieva saulītē.»

Labu laiku Annele iet domīga. Tur sauc spilgta puķe, tur sulīgi zaļš zars, bet viņa sevi brīdina: «Dieva radībiņa. Tāds pats Dieva bērns kā tu. Sāp. Nelauz vis!»

Bet ko nu darīs? Tēvs ar māti soļo tik gausi, gausi. Iet vienās runās. Annele aizskrej atmērot lielu gabalu ceļa uz priekšu, atmēro to atkal atpakaļ, viņi kā runā, tā runā. Ko tik daudz varētu runāt!

Nu viņi pavisam nogriežas no ceļa. Saulainā laukumīņā pie skaista, kupla bērza viņi nosēžas zālē. Tēvs nometis cepuri, mātei nokritis lakatiņš. Tā viņi sēd mugurām pie bērza.

Annele arī nokrīt zālē. Klusa, klusa. Labi te. Domās, ka šepat būs tie Kaltiņi? Lai ir! Dzīvos te visu dienu.

«Kāpēc neviens vairs nerunā?» viņa brīnās. Vēro vecākus. Māte skatās kaut kurp. Kad Annele liek savām acīm skriet viņas skatiem līdz, tad tās aizjono tālu, augstu. Zilajās, dziļajās debesīs.

Tad viņas acis atkal atnāk atpakaļ. Meklē tēvu un māti. Ai, kā patik viņos skatīties! Lai katram bērnam ir tādi tēvs un māte! Un pavisam, pavisam citādāki viņi ir nekā vakar un aizvakar. Tēvam ir tādas acis kā debesīs, un mātei ir tādi vaigi un mute — nu kādi tad? Annele nevar atrast tādu puķu, kas būtu tādas kā māte un ar ko varētu to salīdzināt. Tāpat gribas uz abiem skatīties kā uz puķēm, uz bērziem, uz zilajām debesīm. Bet kāpēc tas tā? Kāpēc šodien tā, kā vēl nekad nav bijis? Annele domā. Izdomā. Tas

tāpēc, ka šodien ir svētdiena. Mežs, puķes, zilā debess ir svētdiena, tēvs un māte ir svētdiena. Viņu rokas ir svētdiena. Viņu rokās nav darba. Viņu kājās nav steigas. Viņu mutēs nav: «Nu, nu, bērns, ej nu no kājām. Nav vaļas.»

Mātes rokas ir pavisam klusas, saliktas kopā. Viņas skats vēl nav atgriezies no debesu dziļuma. Viņas lūpas kust. Viņa runā ar kādu. Ne ar tēvu, ne ar Anneli. Ar ko tad viņa runā? Nu jau ar vārdiem. Viegli šūpodamies kā vilņi lēnajā upē, pār kuru viņi šorīt pārgāja pāri, tā iet viņas vārdi:

«Tas kungs ir mans gans, man netrūkst nenieka,  
Viņš liek man uz zājainām ganībām ganīties,  
Viņš vada mani pie palēna ūdens.»

Tas kungs? Annele apsviežas uz elkoņiem un liek savām acīm atkal skriet to pašu debesu tālo ceļu. Kur viņš ir?

Māte saka: Tas kungs ir gans. Gans? Jā, kad Annele paskatās ar savām citām acīm, tad viņš ir gans. Viņa mēteliis ir kā putu pārslas, ziliem debesu ielokiem. Viņš ir liels, liels. Pāri mežam aizslīd viņa zeltotie spārnu gali. Kur viņi laižas pāri, uzzied vienās puķēs pļava un saulainais laukums. Bet viņš skatās un meklē. Ko viņš tur meklē? Nu, kad viņš ir gans, tad ko gan citu kā savu ganāmo.

«Viņš atspirdzina manu dvēseli,  
Viņš ved mani uz taisnības ceļiem  
sava vārda labad.»

Dvēsele? Annele ausās. Kas tas ir: dvēsele? Kur viņa ir: dvēsele? Tas ir tas vārds, ko viņa vēl nezināja. «Cilā-jies, ak-dvēsele-milā,»— tā stāvēja dziesmu grāmatā, kuru Annele lasīja Kaltiņos. Radu meita smējās, kad viņa lasīja, bet pateikt nepateica, kas tā dvēsele. Dvēsele, dvēsele! Annelei arī viņa ir, tā dvēsele! Viņa pati guļ zālē, bet dvēsele aizskrej uz vistālākiem debesu laukiem; viņa pati aizdara acis, bet dvēsele redz, redz . . . Viņa visu kāro redzēt. Viņu nevar paēdināt ar maizi, ne padzirdināt ar ūdeni. Arvien viņai kā vajaga. Te saules, te puķu, te putnu dziesmu, te putnu spārnu ātruma. Šodien viņai vajag rītdienas, rītu — parīta, bet parīt — aizparīta. Viņa ir dažreiz tā nobēdājusies, ka jāatspirdzina. Un lielais gans tad nu nāk un viņu atspirdzina. Tad ir miers. Un tad ir svētdiena. Zilā debess ir svētdiena, mežs, pļavas, puķes, putni, tēvs, māte — viss tad ir svētdiena.

«Jebšu es staigāšu nāves ēnas ielejā,  
taču nebīstos ļaunuma. Tavs koks un  
tavs zizlis mani iepriecina.»

Nāves ēnas ieleja! Nē, nē, nē, turp nē! To Annele negrib dzirdēt, to viņa negrib redzēt. Kas viņai gar to daļas! Bet viņai jāredz. Dvēsele grib. Arī nāves ēnas ieleju. Dvēsele atver savas

neredzamās acis un skatās. Ne tikai skatās vien, viņa ir jau tur iekšā. Zeme atdarās kā vāki, bezdibenīgas sienas grūst uz leju. Dziļāk, dziļāk! Tur, kur tikai melnas alas un akmeņu grēdas. Sals un tumsa. Stāvu stāvošas aizas. Neredz vairs ne zemes zaļuma, ne zilā debesu mirdzuma. Skrej no viena gala uz otru. Maldās un maldās, nevar atrast ceļa. Kas izglābs no tik lielas tumsas un tāda dziļuma!

Tavs koks un tavs zizlis. Piepeši paspīd kā zibenīgs stars. Lielā gana zelta zizlis sniedzas lejup. No pašu debesu pavāla tas sniedzas līdz nāves ielejas dziļumiem. Un kā pa zelta trepīti dvēsele uzlido gar viņu atkal zemes zaļumā, atkal debesu zilumā.

«Tu sataisi manā priekšā galdu pret maniem ienaidniekiem, tu svaidi manu galvu ar eļļu, mans biķeris ir papildnam pieliets.»

Laukā no nāves ielejas! Laukā, laukā! Zeme ir atkal zeme. Zeme ir zaļa, debesu apjumta lielistaba. Balti, balti galdi. Visi ap tiem sasēduši. Tēvs, māte, brālis, māsa, mīļā, vecā tēvmāmiņa un citi Avotu ļaudis. Visiem ir rokā zelta kausi. Dieva sulaiņi baltās drānās, zelta jostām apjosti, iet apkārt un lej šais kausos saldās, saldās bērzu sulas. Ai, to gardo bērzu sulu! Tādu nav pat Avotu kalnos, pat lielajam bērza vectēvam tādu nav.

«Labums un žēlastība mani pavadīs visu manu mūžu, un es palikšu tā kunga namā vienmēr.»

Nu kā tad! Paliks tā kunga namā! Šeit pat jau viņš ir, tā kunga nams. Šeit pat paliks. Augstie, zaļie koki, kuplie krūmi, vēsmiņām šūpotais ziedošais saules lauks. Šeit pat paliksim.

Annele piespiež vaigu pie zemes. Tā ir valga kā no saldām asarām. Tā smaržo kā medus. Mīļā, mīļā zeme!

«Iesim nu, bērns!»

Māte ir piecēlusies, izpurina savu lakatiņu, apsien.

«Nu, vai kājas atpūtināji?» tēvs vaicā. «Dzert negribas?»

Jā, Annelei traki gribas dzert. Bērzu sulas no zelta kausa viņu padarītu neizsakāmi laimīgu, bet viņa zina: ar redzamām acīm bērzu sulu saredzēt nevar, viņas vairs netek, jo iet jau uz Vasarsvētkiem, bet mežā cita dzēriena nav. Jāpaciešas līdz Kaltiņiem.

Tēvs paņem viņas vienu roku, māte otru. Pāri ceļam ēnu ziņu tīklā mijas un jautas saules dukātiņi, Annele pievelk kājas un, abu vecāku rokās kā šūpolēs svārstīdamās, laižas tiem pāri, un sirds viņai priecīgi lec, kad vecāki ļauj viņai tā darīt. Tas tāpēc, ka svētdiena. Un tāpēc, ka mežā dzeguze kūko un zied apaļie pureņi un bezdelīgactiņas.

*Anna Brigadere. «Dievs, Daba, Darbs.»*





... domājot tieši par latviešu ģimeni, par latviešu sētu un māju, mēs varam jautāt, kāds lai ir latviešu ģimenes gara ideāls, kādas būtiskas īpašības, nerunājot par citām, būtu atzīstamas par visvēlamākām un tādām, kas atbilst mūsu tautas tikumiem un dvēselei. Es domāju, reti kāds apstrīdēs, ka par tādām īpašībām un latviskiem tikumiem uzskatāms goda prāts, sirsnība, čaklums, viesmīlība, optimistiska ticība dzīvei, dzīvotprieks, centība pēc izglītības un dzimtenes mīlestība. Ja latviešu ģimene, kas grib veidoties un apzināties sevi par noteiktu bioloģisku un garīgu kopību un veselumu, kas apzinās arī savu atbildību pret tautas nākotni, veidos savu garu uz nupat minēto īpašību pamata, tad tā pareizi būs attaisnojusi savu eksistenci un kļuvusi par tautas organisma veselīgu sastāvdaļu. Tad tā iekļausies tautas garā, lai celtu tā spēku un varenību.

*Pauls Dāle*



Vai māte ir katra sieviete, kurai ir bērni? Tā to izprotam tikai dzīvnieku valstī. Sieviete, kas nepazīst atbildības izjūtu pret pašradīto vai arī cita radīto dzīvību, var būt gan dzemdētāja, bet nekad māte. Māte izņem zobenu no kareivja un nāves spriedumu parakstošo spalvu no tiesneša rokas. Māte ir ne tikai dzīvības radītāja, bet ikkatras dzīvības sargātāja. Māte ir katra sieviete, kas izturas pret jaunāko, vājāko kā zeme pret sēklu. Ne velti saka: zemes māte. Zeme ir mīļa pret vārgiem digstiem, ļauj tiem iesakaņoties, baro tos ar sevi. Māte ne tikai savus bērnus iznēsā zem sirds, bet ar mātes sirdi stājas pie katra darba, mātes sirdī grib ieslēgt visu pasauli. Un tā katra sieviete, iziedama strādāt kultūras darbu, tajā var ienest Mātes ideju.

*Zenta Mauriņa*



Bērni un jaunie ļaudis, kas še auga, bija mācīti bez skolas, jo vecāki ļaudis un vecākie viņiem sniedza tikai pārbaudītas zināšanas, ticējumus un paražas, ko kopš nezināmiem laikiem vecāki pasniedza jauniem kā ceļa lampu. Tā viņi auga līdzīgi kokiem — ejot caur dienām un gadiem —, še izcēlās arī strīdi un nesaskaņas, bet visi apvainojumi sadzija tikpat ātri, cik ātri apvelkas ar jaunu mizu kokam cirsta vāts. Cilvēks nebija viens pasaulē, bet viņš bija no jautrās cīruļu cilts, un, kā tie no rītiem piecēlās, dziedādami pretī debesīm, tā ļaudis no rītiem ar dziesmām cēlās pretī darbam.

Viņi domāja vienādi un ticēja vienādi, un caur visu tautu gāja tā pati skaņa, kāda iet caur labi noārdētu podu, ja viņam piesit ar koku.

...

Tāda bija arī Straumēnu saimniece, kas, ienākdama Straumēnu mājās, atnesa sev līdz ne vien pilnu piedarinātu pūru, bet arī pūru, pielocītu visjaukākaiem tikumiem. Pie tiem Straumēni arī spirdzinājās, kā spirdzinājās ļaudis pie vēsas ūdens akas. Ar saimnieces rūpību raibas rozes šūpojās dobēs istabu priekšā jūnija un jūlija vējos, un krāšņas georgīnes padarīja vēl krāšņākus Straumēnu rudenus. — — — Bet viņas lielais govju pulks bija viņas istā valstība, un, lai cik labi arī bija tās ziemu paēdušas, cik treknā zālē tās arī ganījās vasaru, saimnieces balsi dzirdot, viņas pacēla galvas un jēri atstāja mātes un saskrēja ap viņu. Viņa zināja zāles pret visām slimībām, salasīdama tās pa grāvjiem un ežām, un saslimušās govīs pienāca pie viņas un neaizgāja, pirms tā viņām nebija palīdzējusi. Tīri apgērbtus viņa turēja savus bērnus, ar dziesmām tos iemidzinādama un ar dziesmām uzceldama, un viņas roka vēl kustināja šūpla līksti, kaut arī viņa pati bija iemigusi. Viņa nerunāja daudz, bet izteica visu ar skatu, un labvēlība lidoja kā liepziedu smarža ap viņu. Viņa gaiši visu redzēja un aptvēra, un viņai nevajadzēja daudz pie kādas lietas piedurties, lai tā iegūtu pavisam citu izskatu, un viņas lēnā roka arvien gāja pāri tam, ko bija cēlis vīra stingrais darbs. Tā saules iededzinātam klajumam iet pāri vēsma ar lietus mākoņiem, un zāle zaļo, zied puķes, un ūdeņi burbuļo, kur tecējusi to mitrā ēna.

*Edvards Virza «Straumēni».*



## Vizma Belševica

Es mīlestību savu nesu tā,  
Kā bērns nes kastaņlapu  
(tāds, kas nule staigāt prot)—  
Tik nopietni tur roka pastieptā,  
Tik grūti sīko soli līdzsvarot  
Ar milzu rudeni visapkārt.  
Krīt un krīt  
No kokiem čaukstot zelta  
noslēpumi

Un soļus jauc.  
Bet mazais nepaslīd.  
Viņš savu lapu nes.  
Pie savas lapas turas  
Un svinīgs aizbrien lapu putenī.

## Vizma Belševica

### Mantas dalīšana

Mēs šķirsimies un mantu dalīsim.  
Bet kā tos gulbjus, aizvakara baltos,  
Gar ledus burbām dobjā lāsmeņī?

Tu vienu un es otru?  
Gulbji nešķiras.

Tu gulbjus,  
Es tos vara aizkļiedzienus,  
Tos maigos mežragus?

Tev mēmi gulbji būs,  
Man — tikai sauciens,  
Aizlūzusi trīsa  
Kā nogalētas mīlestības atbalss  
Caur mūža tumsu?

Mēs nu šķirsimies.

Un pusēm ezeru — un rokas sagriezdami  
Gar vilņu šķautnēm.  
Asinis vai riets  
No pirkstiem pilēs?

Kluso novakari  
Pa vidu plēšisim,  
Cik žēli aizšalksies tā migla,  
Krasta niedrēs iepinusies,  
Un pūpols jēra balsī . . .

Nelauz.  
Viņam sāp!

Mēs šķirsimies un mantu dalīsim.

Bet kā to vakaru?  
Un kā tos gulbjus?

## *Leons Briedis*

### **Zāle**

Kā zāle esi, māt . . . Kad rūpestu  
un raižu izkopts tevi nopļāvusi,  
tu jau pēc brīža atkal sakuplo  
vēl kuplāk, nekā esi kuplojusi.

Nevienam nesūdzies, nekam tu nepārmet . . .  
Vien audz un zaļo, gadskārtām par spīti,  
ar savu dzidro, uzticīgo asaru  
ik rītus padzirdinot cirulīti.

Tu ej un ej . . . Nekur šai pasaulē  
Uz brīdi atvilkt elpu neapstājies.  
Līdz pašām trejdevītām debesim  
kā milzu jūra viļņojoša klājies.

Svēts ir tavs miers, kas zvaigzni izauklē  
ik novakarus satumstošā tālē.  
Pat tad, kad manis nebūs, —  
tu aizvien

kā zāle būsi, māt . . .  
Kā zāle.

## Tēvs

Pārpeldēju pār upi —  
viņš palika iepakaļ.  
Pārlēcu pāri kalnam  
pārgalvīgs un skaļš.

Visa pasaule — nieks vien,  
ar mazo pirkstiņu celt.  
Atpakaļ atskatījos . . .  
Redzu — vēl peld. Viņš peld.

Sagumis uznāk kalnā  
un pēkšņi — tik dzīvs! tik dzīvs!—  
saka: «Dod, nesīšu tālāk . . .  
Mani pleci ir brīvi.»

## Ārija Elksne

Sis mazais cilvēks  
ir man uzticēts.  
(Ak, kāda liela dabas uzticība!)  
Tik tiešām — katrs bērniņš  
piedzimst svēts —  
Balts zirņu zieds —  
nevienas melnas stripas.

Un tagad man  
ir jāklūst sargeņģelim,  
Jo nesūta vairs sargeņģelus  
Dievs,  
Bet aiza dziļa,  
šaus gar malu celiņš.  
Var mazās kājas viegli kļūdities.  
Un nerunājiet man  
par pienākumiem citiem —  
Mans mazais bērns gar bezdībeni  
iet.

Un ja nu kāja slid . . .  
un ja nu briesmīgs kritiens?  
Ko tad es darišu?  
Ko tad jūs sacīsiet?

## Aijā, bērniņš, mežā atrasts

Atradām mežā zem papardes bērniņu,  
Pārnesām mājās, audzinājām.  
Auga puisītis baltsārtiem vaigiem —  
Gluži kā brūklene priedolā skrajā.

Bija mūsu bērniņš vesels un ņiprs —  
Skaļi raudāja, skaļi smēja,  
Darīja darbus un darīja nedarbus,  
Skrēja paslēpes, sunīšos skrēja ...

Mēs viņu baltā gultiņā likām,  
Rīgā samta svārciņus pirkām,  
Mēs viņam dāvājām plīša zaķīti,  
Mēs viņam dāvājām koka zirgu ...

Kaut nu, kaut nu izaugtu Lāčplēsis!  
Kaut viņu vieglums nesaēstu!  
Kaut nu mēs paši tās lāča ausis  
Viņam vēl maziņam nenoplēstu!

Jānis Peters

## Prologs šūpuļdziesmai

Kad pa naža asmeni zemeslode  
staigā,  
mums ar tevi bērniņš būs —  
taisni tādā laikā.  
Taisni tādā nelaikā! —  
mulķītis, naivais, basais,  
piedzimt šajā pasaulē — taisni  
šajā prasās.  
Nu un tālāk? Atpakaļ? Nav vairs  
tāda ceļa,  
bijušie un nākamie laiki pretim  
ceļas.  
Laiki tevi sagaidīs,  
manu puisīt pliko,  
protams, es jau arī,  
pats tev dzimis tikko.

## Padod krēslu

Padod manai mātei krēslu,  
kaut kur — droši —  
mirgojošā,

bet vēl manis neapņemtā siev!

Padod manai mātei krēslu,  
ziedu būrēj,  
zibenskūrēj,  
tumsas dūrēj,

man nekad vairs neesošais diev!

Padod manai mātei krēslu,  
dziesmas dvēsele,  
mūža sprēsle,  
mūža krēslā

lai tā dzied, kā tikai vienreiz dzied.

Padod manai mātei krēslu —  
visi dodam.  
Mūžam godam,  
mūžam godam

mātes savu svēto ceļu iet.

## Māra Zālīte

### Vakarā

Es durvīs iestājos.  
Jūs varat mani apsveikt —  
es esmu iestājusies durvīs.  
Jau rokturis tur uzticīgi manu roku.  
Es durvīs iestājos un skatos,  
vai ir visi.  
Vai ir mans sievas gods  
vai bērna smiekli,  
kas rīt būs atkal vajadzīgi smiešanai,  
vai ogle pavardā ir nomodā,  
vai mājas gariņi pa savām vietām.

Es durvīs iestājos un skatos,  
vai ir visi.  
Vai ieraugs abrā,  
auseklīts pie debess,  
vai tēvutēvu piemiņa,  
vai skaidrais prāts,  
un vai ir mīlestība pārnākusi mājās.  
Es durvīs iestājos —  
vai visi,  
vai visi vakarā.  
Jā, visi vakarā,  
ir visi vakarā.

Es kļūstu durvis.

### *Imants Ziedonis*

Ģimenes ir kā slaidas laivas mūžības lagūnās;  
Viena cilvēka mūžs ir tikai īsiņa vienkocene.  
Tas, kurš tikai ar vienu vai divām paaudzēm  
dzimst, —

Te ir, te grimst.

Ģimenes ir kā slēpes, kas cilvēci nes  
Pāri bezgalīgiem nebūtības un būtības sniegiem.  
Ja mēs uz pilna garuma treju (vai četru) paaudžu  
slicēm dzimsim,

Mēs nestigsim, nenogrimsim.

### *Imants Ziedonis*

## **Galds**

Jā, galds ir sargvieta, tas augstais tornis,  
no kura skatoties mēs esam visi kopā.

— — — — —  
Pa gabaliņam nolauž pasaule  
no mūsu saldā rauša — mūsu galda.  
No kā gan cita pasaule lai ēd?  
No ģimenes. Tā — vienīgā, kas ražo,  
kad izput fabrikas un valdības, un valstis.



Tā vienīgā, kas atdzimšanā dzīvo.

Pa gabaliņam lauž no mana galda . . .  
Tas nozīmē, ka galds no vidus aug.  
Tas ir kā ilgi spēlējoša plate,  
kam laiks ir malas apgrauzis, bet centrs  
no jauna sāk un sāk to dziesmu atkal.  
Jūs saprotiet — viss iznāk otrādi:  
no centra dziesma sākas. Tā ir viss  
no galda sākas, nevis iet uz galdu,  
viss bēg no galda, viss šo galdu ārda,  
bet vidū PATS, un tam to jānotur.

Un vienmēr sākas spirāle no centra  
un vijas laukā it kā ne no kā.

Jā, galds ir sargvieta, tas augstais tornis,  
uz kuru ejam mēs, kad apmaldāmies.



## Domu graudi

Sīki ieskrābājumi vienmēr izrādās nāvīgāki nekā dziļas rētas,  
jo tiem neviens nepiegrīez vajadzīgās vēribas.

*J. Jaunsudrabiņš*

Pasaki sievietei, ka viņa ir skaista, un viņa ir skaista — it kā  
spuldzīte iekšā iedegas, un uzreiz var redzēt, kas viņā jauks.

*V. Belševica*

Tuvākā krietnumus stāsti citiem, bet tā vājumus viņam pašam.  
Bet, ja tev tomēr gribas runāt par vājumiem, tad stāsti par saviem.

*R. Kaudzīte*

Kādreiz vienam tēvam bija trīs dēli. Tagad biežāk — par trim  
tēviem viens dēls. Un par to pašu jāmaksā alimēti.

*A. Briedis*

Nelaime piezogas negaidīti, kā tas šai viešņai parasts, lai  
cilvēki lieki iepriekš nebajļotos.

*J. Kalniņš*

Saka: visgrūtāk esot sevi pazīt; bet lieta gluži otrāda — visvieglāk sevi pazīt, bet visgrūtāk sevi tiesāt. Turpretī visgrūtāk citu pazīt, visvieglāk citu tiesāt.

*R. Kaudzīte*

Dēls ir tēva stiprākais liecinieks.

*R. Blaumanis*

Ko jauneklis dibinās, uz tā vīrs stāvēs.

*R. Kaudzīte*

Kā es varu mīlēt cilvēci, ko neesmu redzējis, ja es nemīlu cilvēku, kurš varbūt cieš tepat blakus.

*R. Blaumanis*

Ja mēs gribēsim būt patiesi, mēs nevarēsim noliegt sievietes galveno — dzīvības auklētājas, bet virieša — ģimenes aizsargātāja un apgādātāja uzdevumu.

*A. Gailīte*

Ģimene un katra atsevišķa sēta ir būvakmeņi, no kuriem sastādās sabiedrība un valsts.

*I. Auškāps*

Ģimene sākas vienīgi tur, kur atskan vārdi: tēvs, māte.

*L. Breikšs*

Pasaulē ir daudz krietna un skaista, un brīnišķīgs skaistums ir satīcīgās mājās, kur krietni dēli un meitas, kur mīlētāja māte, stingrs, laipns tēvs.

*J. Lapiņš*

Jo kas tad tauta ir? Tā ir noslēgtas debesis, kur zvaigžņu vietā mirdz un laistās ģimenes, kas visas griežas ap māju, no kuras tās cēlušās. Mums nu ir jāgādā, lai kārtība šini nācījas sistēmā nepārtrūktu, jo, ja jau kāda ģimene zaudē sajēgu par kopīgo pavardu, tad tā izklīst un aiziet bojā.

*E. Virza*

Ceļš uz dzīves pilnību, it sevišķi uz tikumisku pilnību un veselumu, iet caur ģimeni.

*K. Kundziņš*

Svētītas ir tās tautas, kas neaizmirst veco likumu: tev būs tavu tēvu un māti cieņā un godā turēt, tev būs viņu asinis tālāk nest un atdot nākošām paaudzēm.

*J. Lapiņš*

Latviešu ģimenes augšāmcelšanās nozīmē visas latviešu tautas un viņas spēka augšāmcelšanos.

*L. Breikšs*

Normālā ģimenē, kurā valda saskaņa un satiecība un kurā katrs strādā savu darbu, vīrs un tēvs ir kā liels, stiprs koks, ap kuru siltos vakaros priecīgi salasās ģimenes locekļi un labsajūtā bauda mieru, atpūtu un laimi.

*H. Apsītis*

Atstāt sievu un bērnus tādā brīdī, kad pats nemaz necenšas un pats nemaz negrib uzvarēt balsis, kas sauc uz citu pusi, ir smags morālisks noziegums.

*A. Treijs*

Sievietes ideāls — izstarot mūžīgās sievišķības daiļumu un dzīvību, būt skaistai un patiesai priekā un sāpēs, darbā un milā — drauga un mātes svētā milā.

*P. Dāle*

Sieviete ir dzīvības nesēja un dzīvības devēja; ar to daba sievietei uzticējusi savu visdziļāko noslēpumu un reizē ar to iecēlusi vislielākā godā visu dzīvo būtņu vidū.

*J. Auškāps*

Ja sieviete izvirst, izvirst visa tauta.

*K. Ieviņš*

Latviešu sievietēm jātur rūpe par to, lai ģimenes pavardi nekalpotu tikai ēsmas gatavošanai, bet lai katrā latviešu mājā gaiši degtu arī neizdziestoša nacionāla svētuguns.

*A. Dāle-Ķeniņa*

Bērna dzīvei vajadzīgi māte un tēvs. Neviena bērna dzīve nevar būt pilnskanīga, kurā trūkst viena no vecākiem.

*A. Brigadere*

Milēt māti un tēvu ir augsts un svēts tikums.

*A. Saulietis*

Latvju ģimene, kopš sirmās senatnes gan brīva, gan verdzībā būdama, gadu simtiem ir sargājusi un vairojusi savu tautu, lai beidzot latvju tauta iegūtu brīvību un patstāvību. Latvju ģimene ir izkopusi un izturējusi tīru un pilnvērtīgu savas tautas rasi, tāpat kā viņa ir uzturējusi kristāltīru savas tautas dvēseli.

*Jēkabs Nīmanis*

Mājas gars un ģimenes siltums ir noskaņa, ko izstaro, pašiem nemanot, cilvēki, labas un priecīgas domas domādami, ko apliecina un liek sajūst pat priekšmeti, kas, tīri un rūpīgi novietoti telpā, dod skaistuma un patikas pārdzīvojumu.

*Ausma Roga*

Latvju tauta un zeme gaida, lai visupirms ģimenē iezvanās zvans, kas aicina mājup — uz dzimteni — pa visu plašo pasauli izklīdinātos un izklīdušos tautas piederīgos. Kas aicina un saka — lai nekad vairs neatkārtotos tas mūsu tautas traģisms, ka brālis karo pret brāli, kā tas diemžēl ir bijis pirmajā un ir vēl tagadējā pasaules karos.

*Jēkabs Nīmanis*

Māte — pirmā lai stāsta savam bērnu pulciņam, ka ne tas ir laimīgs, kam ir daudz, bet gan tas, kam diezgan . . . jo dzimtenē visiem latviešiem visa kā ir bijis, ir un būs diezgan.

*Jēkabs Nīmanis*



# TAUTA





# I. Tautas ideja

## 1. Līdzība

«Tauta aug kā koks. Viņu var apcirpt. Zariem, resp., interesēm, var piešķirt citu virzienu. Mainās valdnieki, mainās mērķi, bet tauta savā būtībā paliek tā pati — bērzu var apcirpt kā vītoli, bet tomēr tas vienmēr būs bērzs.»

Šis Zentas Mauriņas tēlainās līdzības patiesīgumu apliecina arī vēsture. Lai kā ir «cirpta» latviešu tauta, tā tomēr nav pārtapusi nedz vāciešos, nedz krievos. Ir tādi, kuri noliedz savu tautu. Taču pārvācojies vai pārkrievojies latvietis nebūt nav pielīdzināms vītolā pārtapušam bērzam. Tas ir nokaltis bērza zars. Vai bērza? Tam vairs nav nozīmes, nokaltis zars nelīdzinās nevienas tautas zaļajam kokam.

Vēsture apstiprina, ka Zentas Mauriņas līdzība neizslēdz arī kādu citu patiesību. Tas, ka viens koks nekad nepārtaps citā, nevienu koku nepasargā no iznīcības briesmām. XX gadsimtā mazo tautu skaits turpināja sarukt. Vai tas ir likumsakarīgs cilvēces attīstības virziens? Pirms atbildēt uz šo jautājumu, pamēģināsim noskaidrot, kas ir tauta.

## 2. Tautas definīcijas

Kas ir tauta? Līdzīgi var jautāt — kas ir koks? Katrs taču zina, kāds ir koks — bērzs, vītols, priede. Tāpat ar tautām — latvieši, krievi, vācieši. Taču, ja gribam šīs lietas aprakstīt striktu jēdzienu valodā, tad izrādās, ka lieta nemaz tik vienkārša nav.

Vārdnīcās, enciklopēdijās, mācību grāmatās viennozīmīgu tautas definīciju neatradīsim. Pirmām kārtām jau tāpēc, ka, sakot «tauta», runātājs ne vienmēr ar to domā latviešus, poļus, igauņus vai kādu citu t. s. etnisko kopību. Ļoti bieži ar vārdiem «tauta» vai «nācija» apzīmē visus kādas valsts pilsoņus neatkarīgi no viņu etniskās piederības. Tāpat, ja saka «tautas skaitīšana», tas nebūt neattiecas tikai uz, piemēram, latviešiem vai krieviem.

Mēs vārdus «tauta» vai «nācija» lietosim kā sinonimus un attiecināsim tikai uz etniskajām kopībām, tātad latviešiem, poļiem, igauņiem utt.

Tagad mums atliek vienoties par tām pazīmēm, kas cilvēkus apvieno vienā tautā un kas vienu tautu šķir no citas. Taču arī šajā

jautājumā zinātniskajās definīcijās sastopama liela nevienprātība. Latviešu konversācijas vārdnīcā lasām:

«Nav pazīmes, kas, par sevi ņemta, varētu norobežot vienas tautas piederīgos no citiem cilvēkiem. Parasti vienas tautas piederīgos apvieno kopīga valoda, kultūra, līdzīga rakstura īpašības un apmēram līdzīga vēsture. Tomēr neviena no šīm pazīmēm nav praktiski lietojama tautības noteikšanai. Svarīgākā loma šai ziņā valodai.»

Vēl tautu definīcijās kā pazīmes visbiežāk tiek minētas: teritoriālā un ekonomiskā vienotība, nacionālā pašapziņa, rase. Reliģija, māksla, tradīcijas, sadzīve, tikumi — dažkārt tās tiek izdalītas kā atsevišķas pazīmes, citkārt tās ietver plašajā kultūras jēdzienā.

Ar ko izskaidrojama šī zinātniskā nevienprātība? Acīmredzot izšķirošā nozīme ir tam, ka tautas pastāvēšana un attīstība ir saistīta ar tādām dzīves jomām (reliģija, morāle, filozofija, māksla), kas nav ierāmējamas zinātniskās definīcijās. Taču tas nenozīmē, ka būtu jāatsakās no mēģinājumiem teorētiski apjēgt tautas likteni un vispārcilvēcisko nozīmi. Te atkal noder līdzība ar koku. Ja arī mums neizdodas viennozīmīgi definēt, kas ir koks, mēs tomēr spējam nonākt pie atziņām, kādi apstākļi veicina atsevišķu koku augšanu vai iznīcību, kā tas ietekmē dabu un cilvēka dzīvi.

### 3. Tautas pašapziņa

Tautu vieni uzskata par Dieva dotu un mūžīgu vērtību, citi — par vēsturiski pārejošu cilvēku kopību. Taču reti kurais noliegs, ka tautas vārds daudzus cilvēkus ir mudinājis uz cildeniem darbiem. Bet, ja atskatāmies vēsturē, tad redzam, ka ne visos laikos tautas ideja ir turēta vienlīdz augstā godā.

Tautas pazīmes var saskatīt jau vissenākajām ļaužu kopām. Vienas no agrinākajām cilvēku attiecībām ir savējo [«mēs»] un svešo [«viņi»] pretnostatījums. Pētījumi liecina, ka tieši norobežošanās no citiem stiprināja agrīno kolektīvu iekšējās saites un savdabību. Līdz ar «mēs» pašapziņas attīstību veidojās arī tautas pašapziņa. Taču atziņa, ka ikviena tauta ir savdabīga vērtība, vēl nav pašapziņa. Arī savas tautas pacelšana pāri citām vēl nav tautas pašapziņa. Tā senie grieķi citas tautas dēvēja par barbariem. Tautas nekādā vērtībā nebija arī Romas impērijas laikos. Tās neievērotas palika arī viduslaiku sadrumstalotībā. Pirmos tautu cieņas asnus dzina viduslaiku kārtības sabrukums. Sava nozīme bija arī baznīcas reformācijai. Protestanti latīņu valodas kundzību dievnamos aizstāja ar nacionālajām valodām. Izšķirošo triecienu viduslaiku kārtībai deva Lielā franču revolūcija. Taču pati šī revolūcija tautu savdabību vēl necildināja. Vairāk tā tiecās pēc vienveidīgas Eiropas. Nacionālo īpatnību cieņas laiku ievada

tieši Franču revolūcijas reakcijas pārstāvja de Mestra atziņa: «Nācijas pasaulē kaut ko nozīmē; tās nedrīkst turēt nevērtīgas, tam nedrīkst pāri darīt viņu ierašās, tieksmēs un dārgās interesēs.» [1,18]

XIX gadsimts Eiropas tautām kļuva par nacionālā romantisma laiku. Tieši šis laiks ir visauglīgākais tautu savdabības teorijām. Taču XIX un XX gadsimtā attīstījās arī mācības, kas noliedza tautu kā vērtību jau tuvākajā cilvēces nākotnē. Viena no šīm teorijām aizsākās ar K. Marksa materiālistisko vēstures izpratni. E. Brastiņš 1936. gadā par šo ideju ciņu rakstīja:

«Ja materiālistiskā izpratnē tautiskai idejai nav citas jēgas un nozīmes kā tikai tautu atbrīvošana no klausu laiku politiskām un saimnieciskām atliekām, lai dotu vietu kapitālismam, tad ideālistiskā pasaules skatīšana tanī ieraudzīja daudz ko vairāk. Viņa saskatīja tautiskā idejā neizsīkstošu saturu un nepārejošus principus.» [1,19]

Pamēģināsim arī mēs saskatīt dažus tautiskās idejas neizsīkstošus principus un saturu!

## II. Daba — kultūra — tauta



### 1. Kultūra un civilizācija

Varam ticēt, varam neticēt, ka pasauli tās daudzveidīgajā saskaņā ir radījis Dievs. Taču mēs nevaram noliegt šīs daudzveidīgās saskaņas dziļo jēgu. Tā ir apbrīnas vērtā. Reizēm tikai nejauši atklāta cēloņsakarību ķēde parāda, ka pat visniecīgākajam ziedputeksnītim dabas norisēs ir milzīga nozīme. Atsevišķu koku sugu iznīcība draud ar katastrofālām sekām visai dzīvajai dabai. Bet ar ko draud tautu iznīkšana?

Ja dabā izzūd kāds no daudzveidīgajiem elementiem, tas nozīmē līdzsvara izjaukšanu. Ceļš no daudzveidības uz vienveidību ir nāves ceļš visai dzīvajai dabai.

Arī cilvēka tautība ir dabas veidojums. Cilvēks ir dabas sastāvdaļa, un viņam jādzīvo saskaņā ar to. Bet dabas apstākļi dažādās Zemes vietās ir atšķirīgi. Jau tas vien nosaka to, ka atsevišķām ļaužu grupām šī saskaņa ar dabu būs dažāda. Klimatiskie raksturi ir ietekmējuši tautu raksturu, valodu, temperamentu, sadzīves tradīcijas u. tml. Iedzimtība veicina savdabību pārmantojamību no paaudzes paaudzē. Nevar nepamanīt nevienlīdzīgu iedzimtību dažādu tautu un rasu vidū. Ne reizi vien, skatoties nēģeru dejotāju vai dziedātāju, mums gribas iesaukties: «Baltais cilvēks gan nekad nebūs uz to spējīgs!» Tāpat nebūtu nekāds rasisma grēks apgalvot, ka ir arī dzīves jomas, kurās veiksmīgāk spēj darboties «baltie» cilvēki. Smadzeņu pusložu darbības īpatnību iedzimtība japāņiem vairāk aktivizē tēlaino domāšanu, eiro-



piešiem — jēdzienisko. Šķiet, pati daba ir noteikusi, ka dienvidu cilvēkam jābūt karstasinīgākam, ziemeļu — apdomīgākam un vēsākam. So iedzimtības daudzveidību nedrīkst pretstatīt citu citai. Tautas atteikšanās no savām iedzimtajām dotībām nozīmētu viņas dzīves samākslotību. Ja tauta savas dabas dotības izkopj, tad tās kļūst par viņu tikumiem.

Izkopšanu latīniski apzīmē ar vārdu *colo*. No tā cēlies arī kultūras jēdziens. Tātad ar kultūru mēs apzīmēsim to cilvēka darbības virzību, kas ir vērsta uz dabiskuma izkopšanu. Tāds kultūras jēdziens ir ļoti apjomīgs. Tas ietver sevī gan tautas gara filozofiju, gan arī visvienkāršāko sadzīvi. Kultūra ir gan ideālas domas, gan materiālas formas. Tauta ir dabas attīstības, tātad arī kultūras veidojums.

Kultūra ir saistīta ne tikai ar vērtību radīšanu, bet arī ar rūpēm par cilvēka miesīgo dzīvi. Ērtību kultūru mēdz dēvēt par civilizāciju. Civilizācija var pāraugt par cilvēka dzīves pašmērķi. Vienkāršotā veidā to var izteikt ar formulu — nevis ēst, lai dzīvotu, bet gan dzīvot, lai ēstu. Līdz ar to cilvēks, it kā pilnveidodams dabu, būtībā sāk cīnīties pret to. Tā ir tieksme ar tehnikas palīdzību valdīt pār dabu, pakļaut to savām iegribām. Bet dabas pārvarēšana prasa daudzveidības iznīcināšanu, virzību uz vienveidību. Sākas kultūras un civilizācijas konflikts, par ko Konstantīns Raudive rakstījis:

«Civilizācija ir plebeju triumfs. Tās māksla, tās zinātne kalpo plebeju labklājībai, plebeju ērtībām. [...] Civilizācijas izcelšanās ir pasaulīga: tā ir cīņa ar dabu, tā ir vienas dienas ieguvums, tā ir bez pagātnes un nākotnes. Civilizācija ir vispārīga parādība, kurai trūkst personīga akcenta. Visur to var atkārtot. Kultūra ir individuāla un neatkarējama parādība ar savu īpatno dvēseli. Civilizācijai ir metode un ieroči. Kultūra ir senču mantojums, dēlu svētais sakars ar tēviem.» [6,45—45]

Klasisko kultūras zemi Ķīnu K. Raudive pretstata civilizācijas zemei Ķīnai.

«Viduslaiku arābu autors Magrīzi min ēģiptiešu parunu: «Ār-zemnieks, kas dzer Nilas ūdeni, aizmirst savu dzimto zemi.» Šis parunas dziļākā jēga ir tā, ka svešinieki, ienākot Ēģiptes civilizācijas atmosfērā, zaudē savas zemes īpatnības. Viņi nezaudē savu aktīvo spēku, bet gan sāk dzīvot citu dzīvi, atraisītu no savas dabas dzīlēm un iekļautu ēģiptiešu civilizācijas negrozāmās formās un formulās. [...]»

Radišanas skurbumu pazīst tās tautas, kas savā attīstībā nezaudē sakaru ar dabu. Ēģiptieši, pārvarot dabu, pazaudē sakaru paši ar sevi: viņi sevī iznīcināja savu personīgo dzīves stāstu » [6;53,57]

Civilizācijas triumfs ir vai nu iznīcinājis, vai arī pārtraucis vairāku kultūru attīstību. Mūsdienų Eiropas kultūra pārmantojusi daudzas sengrieķu kultūras iezīmes. Taču arī Eiropas kultūru nemitīgi ir apdraudējusi pārmērīgā civilizācija. Miesīgo ērtību

meklējumi cilvēkiem liek atrauties no savas nacionālās dzīves, no dabiskā līdzsvara. Tautu savdabības tālāka izkopšana ir cieši saistīta ar kultūras likteni cīņā pret civilizāciju.

Tagad aplūkosim dažus tautu savdabību stiprinošus un vājinošus nosacījumus. Kāda ir to attīstība latviešu un citu tautu dzīvē.

## 2. Valoda

Atcerēsimies Vecās derības nostāstu par Bābeles torni!

«Visai pasaulei toreiz bija viena mēle un vienāda valoda. Un, kad nu tie savas teltis pārcēla austrumu virzienā, tad tie atrada līdzenumu Sineāras zemē un tur apmetās. Un teica cits citam: «Iesim un taisīsim ķieģeļus un dedzināt tos dedzināsim,»— jo ķieģeļi tiem noderēja akmeņu vietā un zemes piķis kaļķu vietā. Un tie teica: «Celsim sev pilsētu ar torni, kura virsotne sniedzas debesis! Ar to mēs sev sagādāsim vārdu un netiksīm izkaisīti pa visu zemi.» Un tas Kungs nonāca, lai apraudzītu pilsētu un torni, ko cilvēku bērni cēla. Un tas Kungs sacīja: «Lūk, tā ir viena tauta, viena valoda tiem visiem. Tas ir tikai sākums viņu rīcībai, un turpmāk nekas, ko tie nodomājuši, vairs nebūs tiem neiespējams. Iesim nolaidīsimies un sajauksim viņu valodu, lai tie vairs nesaprot cits cita valodu.» Un tas Kungs tos izklīdināja no tās vietas pa visu zemes virsu, un viņi mitējās celt pilsētu. Tāpēc tās vietas vārds tiek saukts Bābele, jo tur tas Kungs sajauca visas zemes valodas un no turienes Viņš tos izklīdināja pa visu zemes virsu.» [Mozus I, 11, 1-9]

Bābeles torņa cēlāji tiecās pēc debesu valstības zemes virsū. Savu ērtību labad viņi gribēja pārveidot Dieva iedibināto dabas kārtību. Acimredzot viņu pilsēta būtu tāda pati kā utopiskā komunistu T. Kampanellas «Saules pilsēta». Ērtību un vienlīdzības vārdā tur bija iznīdēta jebkura savdabības izpausme. Dabiskam cilvēkam tā drīzāk šķiet «Saules izdedzinātā pilsēta». Bābeles gadījumā valodu sajaukšanā daudzi saskata tikai Dieva sodu. Taču šī sodība cilvēku ir paglābusi no iznīcības vienveidībā.

1872. gadā Tērbatas latviešu literārajā vakarā Kronvalda Atis piesauca Frīdriha Ludviģa Jāna vārdus:

«Valoda ir tautības dvēseles atklājums. Ar savas valodas bojā iešanu pazūd arī tautas. Katra tauta godā sevi savā tēvu valodā, tautas valodas apcirknī ir viņas izglītības vēsture, te parādās viņas individuālās novēres, garīgās un ētiskās īpatnības. Tauta, kas aizmirst savu tēva valodu, zaudē savu balsstiesību cilvēcē un padota mēmā lomā uz tautu skatuves. Ja arī tā saprastu visas pasaules valodas un nezin kā lepotos, tā nav vairs tauta, tā ir bars.» [3;353]

Ja valoda būtu tikai savstarpējās sazināšanās līdzeklis, tad visa pasaule runātu tikai vienā vai dažās valodās. Tagad valodu skaits sniedzas pāri diviem tūkstošiem. Arī māksliģi radītā

esperanto valoda nespēj aizstāt nevienas tautas valodu. Valoda veic arī tautas aizsargslāņa funkciju. Tā ir norobežošanās un savdabības izkopšanas līdzeklis.

Valoda veidojas mijiedarbībā ar ļoti dažādiem tautas dzīves nosacījumiem — klimatiskajiem, vēsturiskajiem, psiholoģiskajiem utt. Katrai tautai šo nosacījumu savirknējums ir vienreizējs, kas atstāj ietekmi arī uz valodas savdabību. Tāpēc dabiskajās valodās ir ne mazums tādu vārdu un izteicienu, kuri, pārtulkoti citā valodā, zaudē savu nacionālo kolorītu, tātad daļēji arī jēgu. Piemēram, vārdus «bāleliņš», «kokle», «daile», «līgo» citās valodās mēs varam pārtulkot tikai formāli aptuvenā nozīmē, kurā nebūs jūtama latviskā noskaņa.

Valoda nav tikai formāls informācijas līdzeklis. Lasot E. Virzas «Straumēnus», mēs paši it kā ieplūstam latviešu lauku sētas dzīves dabiskajā ritumā. Taču, ja «Straumēnus» lasīsim kādā citā valodā, tad ieraudzīsim tikai vai nu pelēcīgu lauku ikdienas hroniku, vai arī tā būs tēlaina svešvaloda, kurā neatradīsim neko latvisku.

Latviešus nespēja iznīdēt septiņi cittautiešu kundzības gadsimti, jo viens no galvenajiem pašaizsardzības līdzekļiem — valoda tomēr visu laiku piederēja tautai. Toties XX gadsimta otrajā pusē dažu gadu desmitu laikā latvieši nokļuva uz apdraudētības sliekšņa. Valoda praktiski pārstāja pildīt aizsargslāņa funkciju. Pirmkārt, tā tika piesārņota ar krievisko jumiem. Otrkārt, mūsdienu latviešu valodā aizvien retāk tiek lietoti vārdi un izteicieni, kurus nevar precīzi pārtulkot citās valodās. Valoda ir zaudējusi nacionālo savdabību. Civilizētajā sabiedrībā tā kļuvusi vienkārši tikai par sazināšanās instrumentu. Taču tāda nelaime nav tikai latviešu valodai vien.

XX gadsimta vācu filozofs M. Heidegers atzīst, ka daudzas Eiropas tautas savas valodas ir pārvērtušas par instrumentiem. Vairākās latīņu valodās **valoda** tiek apzīmēta ar to pašu vārdu kā **mēle**. Mūsdienu cilvēkam, dzenoties pēc praktiskuma, ir tieksme visu priekšmetiskot. Gan sevi, gan citus cilvēkus mēs uzskatām par līdzekļiem kaut kādu praktisku labumu sasniegšanai. Cilvēki daudz runā, sazinās, bet neieklausās valodā. Šī neieklausīšanās nozīmē to pašu, ko K. Raudive rakstīja par ēģiptiešiem: viņi, pārvarot dabu, zaudē sakaru paši ar sevi, sevi iznīcina savu personisko stāstu. M. Heidegers to sauc par neīsto dzīvi.

Kā lai cilvēks atgriežas pie savām saknēm un pie patiesā dzīves rituma? M. Heidegers, tāpat kā vairāki citi ievērojami pēdējā gadsimta filozofi [Diltejs, Huserls, Gadamers], šajā kultūras atdzimšanas procesā galveno lomu ierāda valodai. M. Heidegers aicina atgriezties pie Eiropas kultūras šūpuļa — sengrieķu mīta. Bet Kronvalda Atis jau XIX gadsimtā norādīja, ka latviešiem ir pašiem savs kultūras šūpulis:

«. . . Tā tad latviešu valodas sirmie vārdi ir priekš mums skaņa balss no mūsu sentēvu lūpām, tie ir sentēvu pukstošās sirds

gabaliņi, viņu dzīvās dvēseles nojautas, viņu vērigā gara jautrās dzirkstelītes, bet, uzglabāti kā nedzīvu rakstu un mēmu burtu pītnes, pilnīgi saprotami un īsti baudāmi tikai tiem, kuri spēj aiz mizas īsto dzīvību saredzēt, aiz čaumalas gardu kodolu atrast. Un, tā kā mums plašas, skaidras vēstures par saviem sentēviem trūkst, un ka tādēļ mūsu sentēvu valoda mums arī kā vēstures atlīdzinātāja vēl jo svarīga, jo ievērojama nekā dažām citām tautām savas valodas, tad turēsim šo sentēvu dāvanu kā vien spēdami cienāt.» [3;336.—337.]

### 3. Mīti un senču vēsture

Vēsturei tautas stiprināšanā ir divējāda nozīme. Pirmkārt, kopīgais liktenis tuvina atsevišķu tautas indivīdu raksturus un centienus. Otrkārt, atskats pagātnē ļauj tautai izcelt senču cildināmos darbus un īpašības. Šajā ziņā nereti tiek grēkots pret objektivitāti. Taču daudzi ideālistiski noskaņoti pētnieki vispār noliedz t. s. objektīvo vēstures skatījumu. Viņuprāt, daudz patiesāka attieksme pret vēsturi ir mītam, jo tas esot daudzveidīgāks pasaules redzējums nekā formalizētie zinātnes fakti. Profesors P. Jurevičs šajā sakarībā rakstīja: «Filozofs un zinātnieks var pie savas tautas pilnvērtības atzišanas nonākt, operējot ar kailiem faktiem un jēdzienu analizēm, [...] bet, ja tauta pie šī paša rezultāta var nonākt tikai ar legendu, kādēļ tad tai liegt šo ieguvumu?» [2;271]

Mīta (teiksmas) nozīme tautas pagātnes un nākotnes saistībā spilgti atklājas Ausekļa pazīstamajā teiksmā «Gaismas pils».

Ja kas vārdu uzminētu — augšām celtos vecā pils,  
Zilā gaisā plivinātos sarkanbaltie karogi,  
Kurģa laukā atskanētu sirmo garu daiņojums.  
Tautas dēli uzminēja sen aizmirstu svētumu:  
Gaismu sauca, gaisma ausa, augšām ceļas gaismas pils.

Auseklis šīs rindas rakstīja latviešu tautas pirmās nacionālās atmodas laikā — XIX gadsimta otrajā pusē. Tieši tad latvieši sevi sāka apzināties kā tautu. Šī pirmā, jaunlatviešu rosinātā nacionālās atmodas kustība uz laiku apsika. Taču pēc gadiem, kad latviešu tautā no jauna modās nacionālā pašapziņa, atkal nozīmīga loma bija gan Ausekļa «Gaismas pilij», gan citām senču dzīves teiksmām.

Mitoloģiskā vēstures izpratne stiprina tautas pašapziņu. Taču tas nenozīmē, ka šim nolūkam varētu kalpot mākslīgi izdomājumi. Tautas teiksmas izaug no senās kultūras saknēm.

Arī zinātniski pētījumi liecina, ka latviešu tautai ir ļoti senas kultūras saknes. Latviešu ciltskoks savos pirmsākumos aizsniedzas līdz pat senajiem indoeiropiešiem, kuru kultūras mantieces ir senās baltu ciltis. Dažas no šīm baltu pirmtautām,

piemēram, prūši, vairs pieder tikai vēsturei. No kuršu, zemgaļu, sēļu un latgaļu ciltim izveidojās latviešu tauta. Pārējās mums radniecīgās baltu ciltis ir apvienojusi lietuviešu kultūra. Tāpēc, raugoties no asinsradniecības viedokļa, lietuvieši un latvieši uzskatāmi par brāļu tautām.

Vēsturisko likteņu kopība latviešus ir satuvinājusi ar vēl vienu kaimiņtautu — igauņiem. Tāpēc, turpmāk runājot par tautas vienotības nozīmi, nedrīkstam aizmirst arī radniecīgo tautu vienotību.

Spožas vēstures lappuses ceļ tautas pašlepnumu. Taču pārlieka aizrašanās ar vēstures izskaistināšanu tautai var nest arī lielu postu. Vajag rūpīgāk ielūkoties arī savas vēstures drūmākajās lappusēs. Tautas, kas nemācās no savām pagātnes kļūdām, nākotnē par tām maksā jau daudz bargāku naudu.

#### 4. Tradīcijas un jaunrade

Tradīcijas ir tautas dzīves ieražas, kas tiek mantotas no paaudzes paaudzē. «Gluži kā cilvēka atmiņa glabā pagājušo dienu pieredzējumus un atziņas, lai tās nebūtu ikdienas no jauna jāiegūst, tā arī tautām viņu tradīcijas glabā to, ko tauta atradusi par krietnu un vajadzīgu.

Tradīcijas ir pagātne, kas dzīvo tagadnē. Viņās dažkārt atrodas tūkstošiem gadu vecas gudrības un nemaldīgas atziņas, kas dod dzīvei stingrumu.» [1;20]

Tieksme pēc pārmērīgi civilizēta dzīves veida cilvēkiem liek atteikties no tradīcijām. Dzīves steigai tās šķiet traucējošas un nepraktiskas. Taču, kad tradīcijas ir pabālējušas, ar laiku arī atklājas to apslēptā praktiskā nozīme. Piemēram, latviešu godību un svētku tradīcijas savā dziļākajā būtībā cieši sakņojas dabas ritumā. Tā izjaukšana bojā arī tautas tikumus.

Tu visa esi mana tauta,  
Kas runā mēli latvisko.  
Kaut gara tumsībai tu ļauta  
Un Lutera un Marksa kauta,  
Tu daiļa necel vairs neko.

Saglabājot cerību tautas atdzimšanai, šajās Jāņa Medeņa rindās ir izteikts tas posts, ko tautai nes tās tradīciju apkaušana. Arī vēl tagad, kad daudzas godību un svētku ieražas vairs netiek apkarotas, izjūtam zudušo tradīciju postošās sekas. Jāņi, Lieldienas, Applāvības vēl nereti tautā ir tikai savdabīgs iedzeršanas veids.

Latviešu dziļo un veselīgo tradīciju zudums ir cieši saistīts ar lauku dzīves panikumu. Padomju varas gados ilgu laiku tika skandēts lozungs par lauku tuvināšanu pilsētai. Tas ir virziens uz vēl tālāku cilvēces atrašanās no dabas civilizācijas virzienā.

Cilvēki ar laiku apjēdza šī virziena aplamību, taču nodarītais posts nav mazs.

Tradīcijas sevi slēpj arī kultūru bremsējošu spēku. Tradīcijas, runājot P. Jureviča vārdiem, «nav nekas cits kā parasti derīgās mehanizētās atbildes uz dažādiem dzīves uzdevumiem; individuālam te pašam nav vairs nekas jāizdomā, bet tik refleksīvi jāizpilda». [2;9]

Līdz ar to stingra turēšanās pie tradīcijām nomāc tautas jaunradi. Tradīcijas bez jaunrades tautai draud ar sastingumu. Tāda tauta nav spējīga bagātināties ar laikmetīgām atziņām un citu tautu pieredzi.

Līdzsvara uzturēšanai starp tradīcijām un jaunradi liela nozīme ir mākslai. Mākslas šedevriem raksturīga dziļa tautas tradīcija, kas apvienota ar laikmetīgumu. Vēl lielāka nozīme šajā ziņā ir tautas lietišķajai mākslai. Šķiet aizspriedumaina būtu prasība, lai ikdienā cilvēks stingri pieturas savam etnogrāfiskajam apģērbam. Bet tautastērpa stilizēšana ar strauji mainīgajām pasaules modes vēsmām jau ir patiesi oriģināla dzīves veida iezīme.

«Mums tātad jāuzņem sevi un jāasimilē sev visas pasaules problēmas, bet tās jāpārdzīvo un jāveido tā, kā tikai latvietis tās var pārdzīvot.» [2;299]

## 5. Reliģija un folklorā

Dažādas reliģijas ir cieši savijušās ar senu kultūru tautu dzīves veidu. Spilgti piemēri šajā ziņā ir budisms, hinduisms, konfuciānisms, muhamedānisms. Ebreju tauta visus tai nelabvēlīgos apstākļus ir pārdzīvojusi, galvenokārt pateicoties savai ticībai.

Reliģija ir visu aptveroša kultūras sistēma. Tajā ir ietvertas gan dzīves gudrības, gan mīti, gan kultūri. Reliģija cilvēkam liek aizdomāties par dzīves jēgas jautājumiem. Liela nozīme kultūras attīstībā ir ticībai — patiesībām, kas nav pierādāmas. «Bet šīs nepierādāmās patiesības jeb dogmas ir tās, ar kuru palīdzību cilvēks var uzcelt savā pasaules skatīšanās noapaļotu pasaules ainavu, kas nepieciešama cilvēcīgai dzīvošanai. Reliģiskā mācība dara iespējamu cilvēkam laukā tikšanu no dzīves šaurības un pievienošanas plašākai, pārindividuālai dzīvei. Tā ir iedzimta dvēseles prasība, ka cilvēkam vajag piekopt kaut ko augstāku, pāri mums stāvošu, pilnestīgu un cildenu. Šī īpašība un spēja nodoties dievišķajam, protams, lielā mērā svārstās atkarībā no mācības satura, audzināšanas un iedzīmtām sliecībām.» [1;197]

Eiropas tautu kultūra ir cieši saistīta ar kristīgo ticību. Taču kristiānisms ir salīdzinoši jauna reliģija. Latviešu senču kultūra ar kristīgo ticību saskārās vēl par tūkstoš gadiem vēlāk nekā vairums citu Eiropas tautu. Tāpēc latviešu kultūras pūra lādē lielu

vietu aizņem arī tautas pirmskristīgie ticējumi. Tie ir saglabājušies folklorā.

Unikāla kultūras vērtība ir mūsu tautas dziesmas — latvju dainas. Dainas ir savdabīga latviešu tautas filozofija, gadsimtu gaitā izveidojušās atziņas par cilvēka saskanīgu dzīvi ar dabu un līdzcilvēkiem. Šis garamantas arī šodien varētu rādīt šo saskaņas ceļu. Taču, pārāk vienkāršoti saprasts, šis ceļš mūs var novest pie aizspriedumaina viltustautiskuma. Runājot M. Heidegera vārdiem, vajag ieklausīties valodā. Dainu valoda nav vienkārši poētismi, bet gan tautas eksistences veids.

Ilgajos apspiestības gados folklorā nereti ir pretstatīta kristīgās kultūras vērtībām. Šādai domai tiek atrasti arī vēsturiski pierādījumi. Kristīgā baznīca taču ir apkarojusi tautas tradīcijas, bet latviešu folklorā ir atrodams izsmieklis par mācītājiem. Tas, protams, liecina par zināmām nesaskaņām baznīcas un tautas attiecībās. Bet vai tas nozīmē tautas ticības un kristīgo vērtību savstarpējo naidīgumu? Nebūt ne, jo baznīcas kalpu konkrēto rīcību nedrīkst sajaukt ar kristietības principiem. Drīzāk šīs pretrunas ir saistītas ar to, ka nacionālās apspiestības apstākļos baznīca ļoti ilgu laiku atradās apspiedēju varas rokās.

Lūk, ko par tautisko un kristīgo tradīciju attiecībām raksta bijušais Latviešu luterāņu baznīcas arhibīskaps Kārlis Kundziņš:

«Arī reliģija un baznīcas dzīve, uzņemot sevi vienu otru tautas raksturam un uztverei piemērotu paražu, kļuva nevis nabagāka, bet taisni otrādi — bagātāka. Tā latviešu dvēselē dziļāk nekā ikkurā citā atbalsojās kristīgais sirdsskaidrības ideāls (visu, kas tai svēts, latviešu tauta aizvien ir simbolizējusi ar balto krāsu). Tā sastopamies mūsu literatūrā ar pazīstamajiem «sirdsšķīstajiem ļaudīm», «baltajām drānām». Baltās drēbēs tērpies pats Pestītājs ienāk latviešu sētā un pulcina ap sevi mazos bērnus, zem baltiem ziediem rotātas ābeles sēdēdams (Jaņa Rozentāla pazīstamā glezna). Kā tipiski latviski elementi reliģiskajā dzīvē, kuru trūkumu tik spilgti jūtami savā apkārtnē, vēl sevišķi mīnami — īpatni latviskā uztvere par jaunatnes iesvēti un ar to saistītās dievkalpojuma parašas — svinīgs gājiens, dziļi svinīga izjūta, jaunības ziedonī savu dzīvi Kristum veltījot, baltās drēbes, ziedi; tādu pašu latvisku ieskaņu varam saskatīt, domājot par mūža svētvakaru un dārgo aizgājēju pieminēšanu — skaisti izkoptiem kapiem, ziediem uz kapu kopiņām un sveču liesmiņām uz kapiem mirušo piemiņas dienā.

Kristus ticība jau ir tā, kas eksistences tiesības nodrošina ne vien lielām tautām — to eksistence jau arī bez tās neliekas apdraudēta —, bet it īpaši arī mazajām. Tas izriet no daudzajiem evaņģēlija piemēriem, kas rāda, cik dārgs Jēzum Kristum ir bijis tieši mazāko liktenis. Kad «lielie mācekļi» strīdējās, kurš no tiem ir pirmais un lielākais, Jēzus paņēma mazu bērnu un nolika viņu vidū, tiem aizrādīdams, ka Dieva priekšā jāklūst par bērnu, lai varētu nest dzīves jauno rītu.» [Mark. ev. 9, 35]

Vienota ticība katrai tautai ir tikpat nepieciešama kā valoda. Tās abas ir tautas savdabības izkopšanas un aizsardzības sistēmas. Diemžēl latviešiem šī ticības sistēma ir ļoti vāja. Bagātīgajai folklorai vēl aizvien mūsdienu sabiedrībā galvenokārt ir muzejiska vērtība. Tautas lielākā daļa nespēj to saistīt ar mūsdienu dzīvi. Līdzīgs stāvoklis ir arī ar kristīgo ticību.

## 6. Politika un nacionālais raksturs

Politikas pamatjautājums ir varas jautājums. Tas nav maznozīmīgs arī tautas dzīvē. Pilntiesīgi attīstīties var tikai tā tauta, kas pati pār sevi ir kungs.

Latviešu vēsture, sākot ar XIII gadsimtu, ir svešu tautu kundzības vēsture. To izsaka arī dažādu laiku visraksturīgākie apzīmējumi — vācu laiki, poļu laiki, zviedru laiki, krievu laiki. Var mēģināt uzskaitīt arī tos labumus, ko kuri laiki ir devuši latviešu tautai. Tomēr tāds stāvoklis, ka pati tauta nav noteicēja par savu likteni, šis tautas raksturā neizbēgami atstās negatīvas rakstura iezīmes. XVIII gadsimta beigās G. Merķelis par latviešiem rakstīja:

«Vispār Vidzemes zemnieka visspilgtākās rakstura īpašības ir verdziskas bailes un neuzticība. Tūkstoš pierādījumu viņam mācījuši, ka ir ārkārtīgi viegli atsegt sev kādu vietu, ko varētu izmantot muižnieku rijīgā mantas kāre; tādēļ vāciešiem ļoti grūti izzināt viņa apstākļus, viņa saimniecības veidu, viņa ienākums vai pat viņa lietotos ārstniecības līdzekļus.»

Rakstura īpašības, kas tautā nostiprinās gadsimtiem ilgi, pēc tam tikpat ilgi nav arī izdeldējamas. No XIX gadsimta, kad notika latviešu zemnieku brīvlaišana, sākās arī pārmaiņas tautas raksturā. Latviešos attīstījās censonība un nostiprinājās individuālisms. Iespēja izrauties no gadsimtiem ilgās nabadzības tautā veicināja arī materiālistiskās tieksmes.

XX gadsimta sākumā šīs īpašības latviešiem palīdzēja izveidot savu neatkarīgu Latvijas valsti. Valsts pastāvēšanas divos gadu desmitos atklājās, ka latviešu nacionālā rakstura lielākā problēma ir — tautas vienotības trūkums. Ne individuālisms, ne materiālā censonība to neveicināja. Tautas vienotību nespēja nodrošināt arī reliģiskā dzīve. 1934. gadā Kārlis Ulmanis tautas vienību nostiprināja ar politiskiem līdzekļiem — varas koncentrāciju.

Latviešu tautas valstisko neatkarību iznīcināja divu agresīvu impēriju — Krievijas un Vācijas tieksme pēc pasaules kundzības. Totalitārais režīms tautas raksturā atkal sāka atražot Merķeļa laika iezīmes. Lai gan tika sludināta nacionālā vienlīdzība, taču praktiski tā bija nacionālā nolīdzināšana. Runājot Zentas Mauriņas līdzībās — bērzs vairs netika cirpts kā vītols, taču tā saknes nemitīgi tika rautas ārā no zemes.



Astoņdesmito gadu otrajā pusē aizsākusies trešā nacionālā atmoda tautas saknes nedaudz atdzīvināja. Taču, lai tauta stingri iesakņotos zemē, tai ir nepieciešama sava neatkarīga valsts.

*Ilmārs Latkovskis*



## Latvieši

Katrai tautai, katrai nācijai bez kopējas literārās valodas, etniskās teritorijas un ekonomiskās dzīves kopības ir arī kopīgas kultūras un psiholoģiskās īpatnības. Nereti cenšas dot arī nācijai raksturīgu fizisko veidolu. Latviešu psiholoģiju, uzvedību, mentalitāti un attiecības ar citiem cilvēkiem ir raksturojuši gan novērotāji no malas, gan arī paši latvieši. Tā, piemēram, vācu zinātnieks F. fon Helvalds grāmatā «Zeme un tautas», kas krievu valodā iznāca 1898. gadā, raksta: «Ar dažām rakstura īpašībām latvieši pozitīvi atšķiras no igauņiem. Viņi pedējos pārspēj ar aso un lokano prātu un attapību, labsirdību, miermīlību un viesmīlību. Maigs un jūtīgs pēc dabas, viņš ātri aizmirst apvainojumus un ir gatavs piedot pēc pirmā laipnā vārda. Neveiksmes viņš panes viegli un pazemīgi. Taču ilgstošā apspiestība ir atstājusi zīmogu arī uz latviešiem. Viņu maigums un labestība bieži robežojas ar rakstura glēvumu un gribas trūkumu. Viņš ir kļuvis neuzticīgs, noslēgts un aizdomīgs.»

Krievu pētnieks J. Novosjolovs grāmatā «Latvieši», kas izdota 1911. gadā, raksta, ka latviešiem kā zemnieku tautai ir divas pamatīpašības: «... no vienas puses, darba mīlestība, no otras puses — neuzticība... Latvietim nav īpašas enerģijas, viņam nav liesmojoša dienvidnieka temperaments, viņš ir tipisks flegmatīķis... Par latviešiem saka, ka tie ir ietiepīgi un rupji. Patiešām, ietiepība ir latvietim raksturīga, īpaši, ja jūt, ka viņam ir taisnība, bet rupjš latvietis, liekas, ir savas nelaipnās dabas dēļ... Latviešu raksturu un paražas bojā dzeršana, it sevišķi starp fabrikas strādniekiem pilsētās un priekšpilsētās.»

Vācu zinātnieks E. Harma 1930. gadā raksta: «Daudzi tūkstoši mazo latviešu dziesmiņu dod liecību par pārāk bagātu detalizējošu psihi, kurai trūkst lielā sistematizējošā spēka... Pie latviešiem par dzinēj spēku ir noderējusi liela pilnība mazos tēlojumos.» Neapšaubāmi, šajos raksturojumos ir uztverta kāda no latviešu īpašībām, taču ne tuvu visas. Turklāt ne vienmēr šo izteikumu autorus ir vadījusi pilnīga objektivitāte.

Par latviešu «dabu» ir rakstījuši un domājuši arī paši latvieši. Visvairāk par latviešu ētiskajām vērtībām, tautas filozofiju un apkārtējās pasaules uztveri atrodam dainās. No visiem tikumiem dainās pirmajā vietā ir minēts darba tikums. Labi, prasmīgi, kārtīgi veikts darbs ir tas, ar ko lepojas latvietis. Arī pienākums

pret līdzcilvēkiem, vecākiem, ģimeni, dzimtenes mīlestība, miesas un apģērba tīrība, uzkopta sēta ir tās vērtības, ko slavē dainās.

Kā zemnieku tautai latviešiem galvenokārt piemīt zemes darba tikums. Tas arī nosaka zināmu konservatīvismu un smagnējību latviešu darbībā un domāšanā, kritisku un zināmā mērā pat aizdomīgu attieksmi pret svešo. Taču latviešu raksturā ir gan atsaucība, gan līdzcietība, gan varonība, gan tiekšanās pēc augstākiem ideāliem. Arī latviešu kvēlākā vēlēšanās ir būt brīviem un neatkarīgiem, pašiem lemt par savu dzīvi, un šiem mērķiem viņi ir ziedojuši gan materiālas vērtības, gan dzīvības.

Tā tad tautas raksturs ir uzvedības, morāles, tikumu komplekss, kas tiek nodots no paaudzes uz paaudzi ar valodu, ieražām, tradīcijām un ticējumiem un kas veido virsindivīda, tautai raksturīgo seju. Nav šaubu, ka šo īpašību kopa (tautas dvēsele) nepiemīt katram indivīdam. Jau minētā E. Harma vārdiem: «... tautas dvēsele, būdama neatkarīga no katra cilvēka atsevišķās dzīves, ir organisms, līdzīgs stādam, kas nekur nav identisks ar tām šūniņām, kas viņu rada un viņā dzīvo.» Tā tad tautas dvēsele ir raksturīgās kopīgās tautas īpašības, taču atsevišķu indivīdu līmeni var būt gan visaugstāko tikumisko īpašību nesēji, gan kangari.

Ļoti vienkārša un it kā pati par sevi saprotama lieta, ka tautas raksturs ir iedzimti nosacīts un ar iedzimtību pāriet no paaudzes uz paaudzi. Tomēr tas tā nav. Šīs īpašības tiek pārņemtas. Turklāt tautas raksturs laika gaitā mainās un iegūst jaunās īpašības atkarībā no apstākļiem, kādos tauta dzīvo. Galējās apspiestības apstākļos tas veidojas citādi nekā brīvībā. Ļoti bīstami tautām ir strauju izmaiņu periodi, kuros jau izveidojies un nostiprinājies tautas uzvedības tips var nonākt pretrunā ar izveidojušos situāciju, kā rezultātā var tikt apdraudēta pat tautas pastāvēšana.

Šādā aspektā arī ir svarīgi censties atšķirt tās īpašības, kuras ir tautas spēks attiecīgajā situācijā, no tām, kuras var kaitēt. Tā, piemēram, L. Taivāns uzskata, ka latvieši no socioantropoloģiskā viedokļa ir «atvērtā tipa», tādēļ tiem trūkst tolerances (neuzņēmības) pret svešām iedarbībām. Šī īpašība kopā ar pārliecīgo materiālismu (tieksmi pēc materiāliem labumiem) ir tie iemesli, kas ved uz strauju latviešu izzušanu.

Ka tautas raksturs neiedzimst, liecina arī tas, ka, veicot mērķtiecīgu atlasī, vērstu pret tautas labākajām īpašībām, kā tas notika dzimtbūšanas laikos vai arī nesenā pagātnē, tomēr neizdodas iznīcināt brīvības mīlestības, neatkarības un cilvēcības pamatus. Un tomēr pilnīgi noliegt iedzimtības ietekmi uz tautas raksturu nevar. Cilvēku antropoloģiskais tips, temperaments un dotumi ietekmē cilvēku attiecības ar vidi un citam ar citu, un kopumā arī tautas raksturu.

Bieži min arī raksturīgās tautas ķermeņa īpašības un izskatu. Te gan jāsaprot, ka pašas tautas aprakstītais vai iztēlotais fiziskais tips ir idealizēts un var būt pavisam ne raksturīgāks. Arī latvju

dainās aprakstītais vīrietis ir brašs, stiprs, daiļa auguma, gaišiem matiem un zilām vai pelēkām acīm, garu, taisnu degunu. Sievītes — daiļu seju, sārtiem vaigiem, strupu degunu utt. Protams, ne jau tikai šādi vien izskatās latvieši.

Precizāku latviešu aprakstu sniedz jau minētais J. Novosjovs: «Latvietis ir vidēja auguma, spēcīgu ķermeņa uzbūvi, mati ir pelēki, taisni, retāk — viļņoti, turklāt rudi vai melni gandrīz nav sastopami. Seja ovāla, piere augsta, deguns taisns un bieži garš. Starp latviešiem ir sastopams arī gluži cits sejas tips — ar izteiktiem vaigu kauliem, platu, stūrainu seju, kastakrāsas matiem. Pirmā tipa latvieši ir lietuviešu (baltu) cilts piederīgie, otrie — libiešu pēcteči, somu cilts tauta, kas līdz šim vairāk vai mazāk tīrā veidā ir saglabājusies Kurzemes piekrastē.» Šinī aprakstā jau ir minēti divi latviešu antropoloģiskie tipi, kas arī ir dominējošie, jo kādreiz libieši apdzīvoja ievērojamu Latvijas daļu un, zaudējot valodu, tomēr antropoloģisko tipu saglabāja. Latviešu nācija veidojās, saplūstot gan radniecīgajām baltu ciltīm — kuršiem, zemgaļiem un latgaļiem, gan somugru un slāvu cilšu piederīgajiem.

Mākslinieciski vispārinātu 4 Latvijas novadu — Kurzemes, Zemgales, Vidzemes un Latgales latviešu karavīru sejas Brāļu kapos ir izveidojis tēlnieks K. Zāle. Te veiksmīgi uztvertas raksturīgās iezīmes — skarbā, profilētā kuršu kareivja seja un maigākā, noapaļotās līnijās veidotā latgaļu karotāja seja.

Tātad tautas raksturs ir pārņemtu no iepriekšējām paaudzēm noteiktu, nācijai raksturīgu uzvedības normu kompleks, kas ar iedzimtību saistīts ļoti vāji, turpreti fiziskais veidols (antropoloģiskais tips) pāriet no paaudzes uz paaudzi pēc noteiktām iedzimtības likumībām.

*Jēkabs Raipulis*



## Nedaudz par mūsu vēsturi

«Kas tauta bez vēstures?  
Priede bez saknes.  
Pasaules putekļos mests  
Akmens.»

[*Andris Vējāns*]

Latvieši un lietuvieši kā atsevišķas baltu tautas pastāv tikai apm. 400 gadu. Pirms tam baltu vēsture, neskaitot pirmvēsturi, ir apm. desmit reižu ilgāka — ap 4000 gadu. Arī tā neapšaubāmi ir mūsu vēsture.

Kronvalda Atis atzīst: «Mūsu tēvuzeme nesniedzas tiktai vien, cik tālu tagadējie latvieši mīt. Viss tas zemes plašums, kuru jau

mūsu tēvu sviedri un asinis aplacinājuši, pirms vēlāki laiki to saskaldīja sikās daļās, ir mūsu tēvzeme.»

Indiešiem, irāņiem un anatoliešiem aizejot no indoeiropiešu pirmdzimtenes uz austrumiem, pēc tam vēl atdaloties armēņiem, trākiešiem un grieķiem, tagadējo baltu, slāvu, ģermāņu, ķeltu un romāņu senči vēl veidoja seneiropiešu kopību. No tās kā pirmie apm. pirms 4000 gadiem atdalījās balti. Baltu apdzīvotajā teritorijā ietilpa zemes rietumos aiz Vislas, ziemeļos Dienvidsomijā, austrumos — Maskavas apgabals un aiz tā vēl Jaroslavas, Ivanovas, Kostromas, daļēji Nižņijnovgorodas apgabali un daļēji Mordovija [kur tagad dzīvo erza mordvieši]. Valodnieks V. Toporovs, kuru atbalsta arī citi, apcerēdams Maskavas apgabala baltiskos vietvārdus, atzīst, ka arī Maskavas nosaukums ir baltisks. Maskavā, Ļeņina kalnos, ir atrasta baltu apmetne. Ar laiku austrumos un ziemeļos balti saplūda ar somugriem. Baltijas jūras krastos tie saplūda ar t. s. Baltijas somiem — somu, igauņu un lībiešu senčiem.

1. gadu tūkstoti pirms mūsu ēras un mūsu ēras pirmā gadu tūkstoša pirmajā pusē baltu apdzīvotā teritorija gandrīz nemainījās, aptverot tag. Latvijas dienviddaļu, Lietuvu, Kaļiņingradas apgabalu, Polijas Tautas Republikas ziemeļdaļu, Baltkrievijas un Smoļenskas apgabalu. Apdzīvotās teritorijas vidusdaļā, austrumos, dienvidos, rietumos un rietumdaļas nomalē baltu starpā bija zināmas vietējās īpatnības, kas padarīja baltu kultūru daudzpusīgāku un kuplāku. Tomēr savstarpējās atšķirības bija niecīgākas nekā atšķirības no apkārtējām tautām, apliecinot baltu daudzveidīgo kopību.

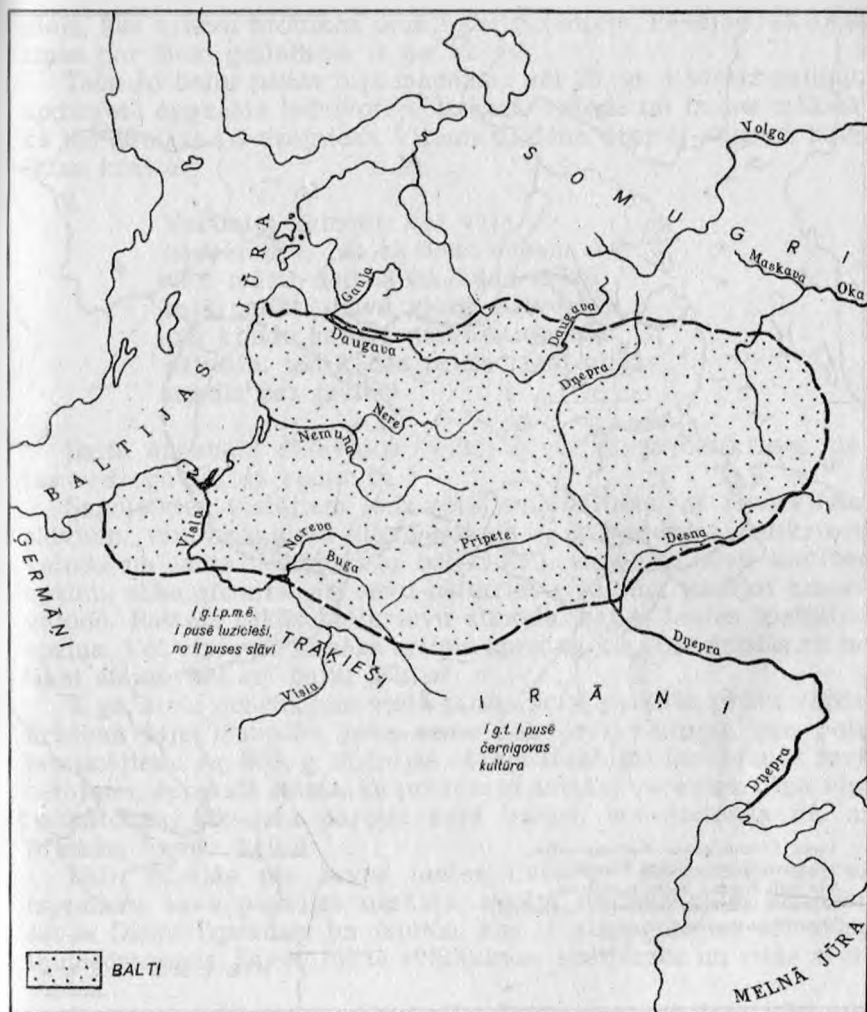
Ļoti attīstīta baltu zeme bija Semba [tag. Kaļiņingradas apg. rietumdaļa], kas atradās izdevīgā stāvoklī Baltijas jūras krastā un kur ieguva dzintaru. Uz to arī attiecas senākā rakstītā ziņa par mūsu senčiem. 98. gadā romiešu vēsturnieks Tacits darbā «Ģermānija» stāsta, ka Svebu [t. i., Baltijas] jūras krastā dzīvojot aisti, kas labības kopšanā esot daudz uzcītīgāki par slinkajiem ģermāņiem. Jūras piekrastē aisti izrokot un savācot dzintaru, ko tie saucot par «glesum» un pārdodot svešiniekiem.

No 1. līdz 9. gs. Rietumeiropā baltus sauc par aistiem. Domājams, ka šajā vārdā saukti tikai gar jūru dzīvojošie balti.

II gs. grieķu ģeogrāfa Ptolemaja kartē pirmo reizi sastopam baltu cilšu nosaukumu — galindi un sudavi.

Slāvi, kļuvuši par baltu kaimiņiem ne tikai dienvidrietumos, bet arī dienvidos, mūsu ēras I gadu tūkstoša otrajā pusē ielūda baltu apdzīvotajos Dņepras, Ņemunas un Daugavas augšteču baseinos, kā arī Volgas un Okas augšteču starpupju apgabalā. Balti palika savās dzīvesvietās un pakāpeniski sajaucās ar ienācējiem slāviem. Vēlākās baltkrievu tautas vienas daļas — kriviču — kultūra ir baltiski slāviska [sevišķi sieviešu rotas ir baltiskas]. Otra baltkrievu daļa — vjatiči — veidojās, saplūstot ienācējiem slāviem ar Volgas un Okas augštecē dzīvojošiem baltiem — galin-

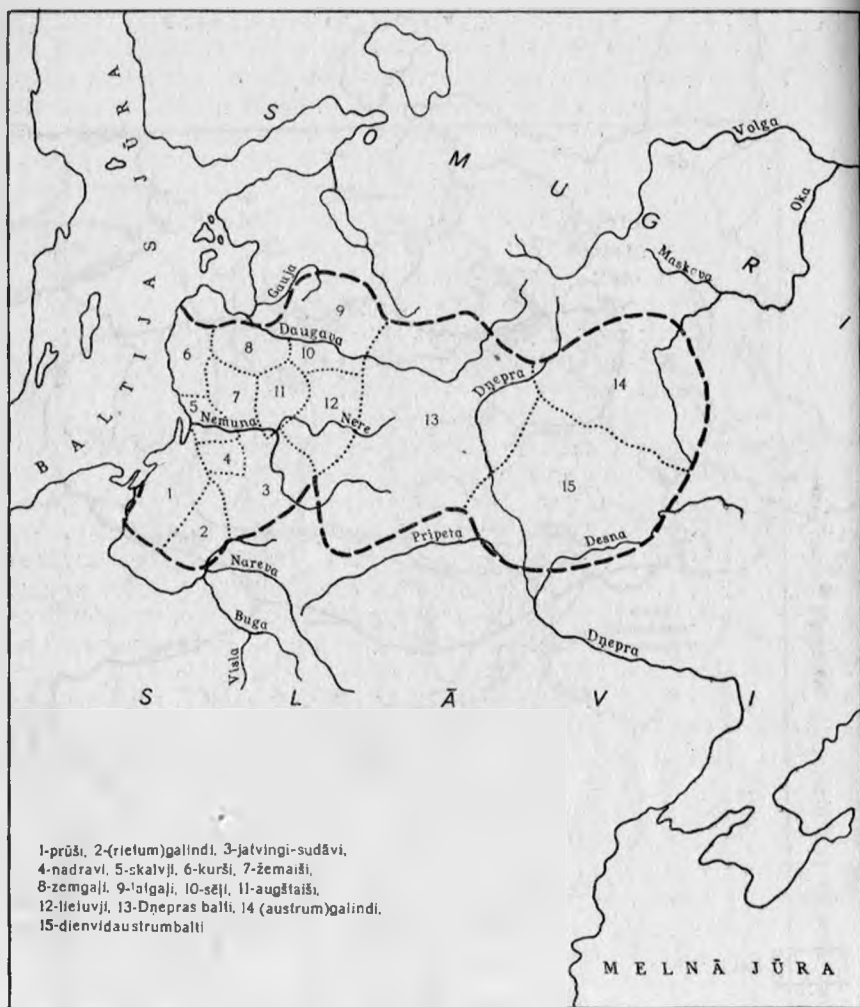




### BALTU APTUVENI APDZĪVOTĀIS APGABALS

I gadu tūkstoši pirms mūsu ēras un mūsu ēras I gadu tūkstoša pirmajā pusē.

/Pēc V. Sedova /



### BALTI NO VI — VIII GS.

- 1— prūši, 2—/rietum/galindi, 3— jātvingi—sudāvi, 4— nadravi, 5— skalvjī, 6— kurši, 7— žemaiši,  
 8— zemgāji, 9— latgāji, 10— sēji, 11— augštaiši, 12— lietuvji, 13— Dņepras balti, 14—/austrum/galindi,  
 15— dienvidaustrumbalti.

/Pēc A. Tautaviča/

diem, kas krievu hronikās saukti par goļādiem. Pēdējās rakstītās ziņas par šiem galindiem ir no 12. gs.

Taču šo baltu pēdas bija manāmas vēl 20. gs. kādreiz galindu apdzīvotā apgabala iedzīvotāju izskatā, valodā un tautas mākslā, kā tas izteikts arī dzejnieka Vitauta Lūdēna dzejoli «Senais balts Okas krastā»:

Vai ieiet akmenī vai vējā  
pārvērsties, bet akmens auksts, bet  
vēji mēmi, tad labāk kādā dzīvā  
sejā palikt, dzīvā vārdā patverties,  
par cimdu rakstu pārvērsties, tad  
dzīvošu, tad kādas rokas maņi allaž  
uzadīs par jaunu.

Baltu apgabala dienvidos veidojās vēl divas baltkrievu daļas — dregoviči un radimiči.

Sajaucoties vietējiem iedzīvotājiem, baltiem, ar ienācējiem, slāviem, virsroku guva slāvu valoda — un veidojās baltkrievu valoda un tauta. Vēlāk daļa baltkrievu, zaudējot savu tautības apziņu, sāka aizmirst arī savu baltkrievu valodu, runājot krievu valodā. Pašreiz sākas baltkrievu atmoda, savas tautas īpatnības apziņa. Vai viņi reiz nonāks arī pie apziņas, ka viņu dzīslās rit ne tikai slāvu, bet arī baltu asinis?

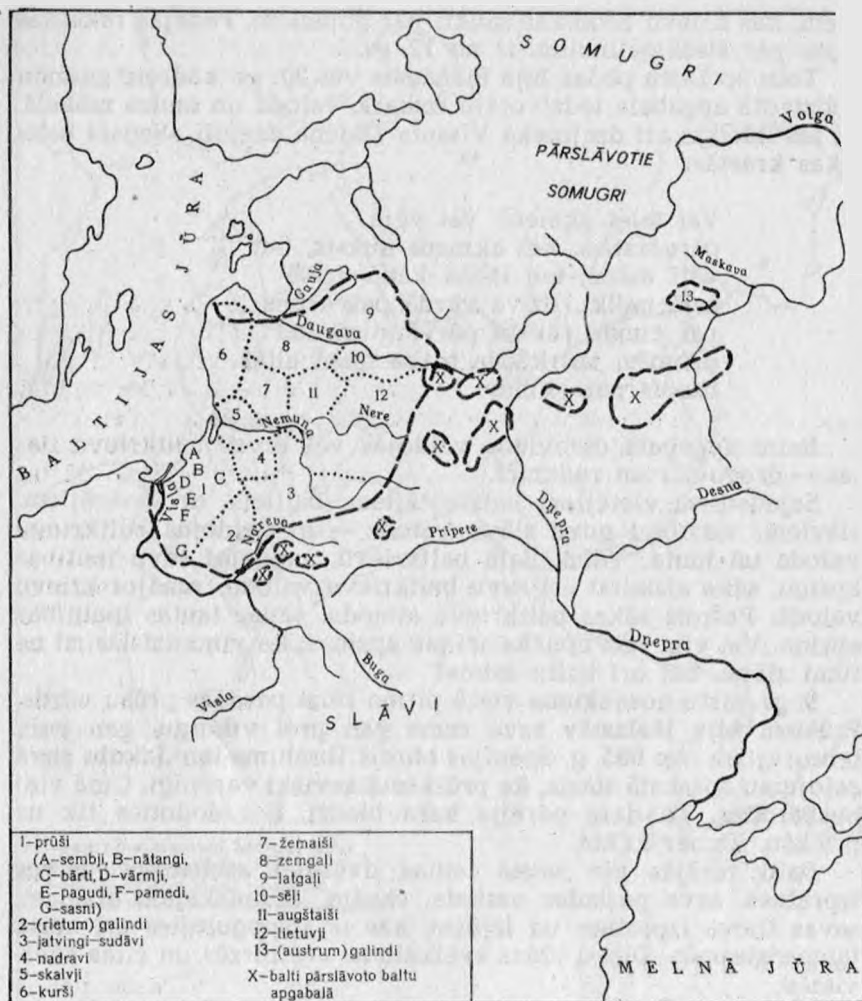
9. gs. aistu nosaukuma vietā pirmo reizi parādās prūšu vārds. Prūšiem bija jāaizstāv sava zeme gan pret vikingu, gan poļu iebrucējiem. Ap 965. g. Spānijas ebrejs Ibrahims-ibn-Jakubs savā ceļojumu aprakstā stāsta, ka prūši esot sevišķi varonīgi. Cīņā viņi neskatoties, ko dara pārējie kara biedri, bet dodoties tik uz priekšu, kamēr kritot.

Balti turējās pie savas tautas dvēselei atbilstošās dzīves izpratnes, sava pasaules uzskata, savām tikumiskajām atziņām, savas Dieva izpratnes un izjūtas, kas ir atspoguļojies arī mūsu tautasdziesmās. Dievu lūdza svētkalnos, svētbirzēs un citās svēt-vietās.

Brēmenes Ādama sarakstītajā «Brēmenes baznīcas vēsturē» [1072—1076] pirmoreiz atrodams rakstos minēts Baltijas jūras tagadējais nosaukums «*mare Balticum*» un «*Baltikum mare*». Baltika bija pati lielākā, plašākā, dziļākā, ar ūdeni visbagātākā baltu jūra, tāpēc tā varēja izskatīties balta. Vārdam «balts» latviešu valodā ir arī daudzuma nozīme. Daudz vēlāk no Baltijas jūras nosaukuma atvasināts baltu nosaukums.

Gadu tūkstoša sākumā no baltu ciltīm savā starpā tuvākās bija latgaļi, sēji, augštaiši un lietuvieši. Savukārt zemgaļiem tuvāki bija žemaiši. Kuršiem tuvākas bija citas uz dienvidiem gar Baltijas jūru dzīvojošās ciltis. Nemunas lejtecē dzīvoja skalvjī. Vēl tālāk uz dienvidiem — nadravi, sembji, nātangi, vārmji, bārti, pagadi, pamedī, kurus kopīgi mēdza saukt par prūšiem. Sudāvi





### Baltu apdzīvotie apgabali II gadu tūkstoša sakumā

1—prūši/A sembji, B—nātangi, C—bārti, D—vārmji, E—pagudi, F—pamedī, G—sasnī/  
2—(rietum)galindi, 3—jātvīngi—sudāvi, 4—nadravi, 5—skalvji, 6—kurši, 7—zēmaiši, 8—zēmgāļi,  
9—latgāļi, 10—sēļi, 11—augštaiši, 12—lietuvji, 13—(austrum)galindi, X—balti pārslāvoto baltu  
apgabalā.

(Pēc V. Sedova, M. Gimbutienes, R. Volkaites-Kulikauskienes)

jeb jatvingi dzīvoja tag. Lietuvas dienvidrietumu daļā un Grodņas [lietuviski Gardina] apgabālā. Rainis lugā «Indulis un Ārija» apliecina:

«Tās sīkās ciltis nāk no lielas mātes:  
Tie leiši, zemieši, tie tālie prūši,—  
Tie radus kūri, latvji, zemgaļi,  
Tās ciltis augšējā un lejas galā,  
Tie kopu pulki lielai, lielai mātei.»

13. gs. pirmajos 30 gados vācu feodāļiem izdevās pakļaut gan igauņus un libiešus, gan latgaļus un sēļus, bet ar kuršiem un zemgaļiem cīņās turpinājās. Katra tautība cīnījās atsevišķi . . .

1231. gadā Vācu ordeņa brāji mestra Hermana Balka vadībā uzsāka rietumbaltu — prūšu — pakļaušanu. Ieradās arī vācu kolonisti, un sākās gadsimtiem ilgā, pakāpeniskā Prūsijas kolonizācija. Vāci sagrāba vienu pēc otras Pamedī, Pagudi, Vārmi, Bārtu, Nātangu, Sembu, Nadravu, Skalvu.

13. gs. vidū sāka veidoties vienota Lietuvas valsts ar dižkuni-gaikšti Mindaugu priekšgalā. Mindaugs sāka pievienot Lietuvai arī tās zemes, kurās agrāk dzīvoja balti, bet tagad veidojās baltkrievu tauta [Naugardukas, Polockas, Vitebskas zemes]. To vēlāk turpināja arī viņa pēcteči Vitenis, Ģedimins, Aļģirds un Vitauts.

13. gs. vāci iekaroja lielāko daļu no baltu zemēm. To politiskais sadalījums noteica turpmāko baltu etnisko vēsturi: prūšu un jatvingu asimilēšanos, vācu pakļauto kuršu, zemgaļu, sēļu, latgaļu un libiešu konsolidēšanos latviešu tautā.

Tātad mūsu senči ir gan balti, gan libieši.

Tie balti, kas iekļāvās Lietuvas valstī [ieskaitot daļu no kuršiem, zemgaļiem un sēļiem], gadsimtu gaitā saplūda lietuviešu tautā.

Ja latviešiem ar lietuviešiem ir izcelsmes kopība, tad kopš 13. gs. ar igauņiem mums ir likteņa kopība.

1561. g. izveidojās Kurzemes — Zemgales un arī Pārdaugavas [tag. Latgalē, Vidzemē, D. Igaunijā] hercogistes, kuras iekļāvās Lietuvas valstī. Pēc tam kad 1563. g. Lietuva un Polija apvienojās vienā valstī — Zečpospolitā —, abas hercogistes bija pakļautas vienlaicīgi Lietuvai un Polijai. Apvienotajā valstī Lietuva un Polija saglabāja patstāvību. Esot vienā valstī ar skaita ziņā daudz lielāku tautu, Lietuvā un arī Latgalē ieplūda polisks gars.

Prūsijas valstī lietuviešu apdzīvotā daļa pārvaldes ziņā ietilpa Lietuviešu departamentā. Šā apgabala /tag. Kaļiņingradas/ daudzi lietuviešu zemnieki izmira 1710.—1711. g. mēri Ziemeļu kara laikā, un viņu vietā ievada vācu kolonistus.

Nonākot Krievijas varā, baltieši [lietuvieši, latvieši, igauņi] nekad nezaudēja brīvības tieksmes. Pie tam Kronvalds, Rainis, Šļups un citi daudz domāja par baltu tuvināšanos un pat par kopīgas baltu valsts izveidošanu.

Ap 150 prūšu pašreiz dzīvo Rietumvācijā. Prūšu dzejnieks G. Vomars pasaules karu starplaikā dzejoli «Jāņugunis» izteica ticību baltu (aistu) atmodai:

Plivojat, liesmas, kas kvēlsārti spīd,  
Tālu lai Baltijas zemēs jūs vīd.  
Kvēlojat, pusnakti klievēdamas,  
Līdz aistu milzis reiz atmostas!

*/atdzejojis A. Francis/*

*Oļģerts Auns*



## FOLKLORA

### Tautasdziesmas

Visur man saule spīd,  
Kad saulīte uzlēkusi;  
Visur man labi ļaudis,  
Kad es pate laba biju.

Dod, Dieviņi, kalnā kāpt,  
Ne no kalna lejīnā.  
Dod, Dieviņi, otram dot,  
Ne no otra mīļi lūgt.

Balta nāca tautu meita —  
Kā ar sniegu apsnigusi.  
Nav ar sniegu apsnigusi,  
Nāk ar savu tikumiņu.

Tautu dēli jostu joza  
Mirdzošiem ziediņiem;  
Aiz jostiņas cimdus bāza,  
Zobentiņu vicinot,  
Zobentiņu vicinot,  
Tēvu zemi aizstāvojot.

Es negāju noskumusi  
Nevienā vietīnā:  
Ar dziesmiņu druvā gāju,  
Ar valodu sētiņā.

Man patika rudzu druva  
Dzelteniem ziedīņiem;  
Man patika tautu dēls  
Dzelteniem matiņiem.

Tā pļaviņa man patika  
Ar zilām puķītēm;  
Tā meitiņa man patika  
Ar zilām actiņām.

Smuka meita, skaista meita  
Avotā mazgājās:  
Pate saules spožumā,  
Drēbes sniega baltumā.

Baltas, baltas ūdens putas,  
Vēl jo baltas vilnainītes;  
Baltas, baltas vilnainītes,  
Vēl baltāka velētāja.

Balta gāju druviņā,  
Balta gāju sētiņā;  
Balta gāju tautiņās,  
Balta — kapu kalniņā.

Pret kungiem es neņēmu  
Savas caunu cepurītes;  
Pretī meitu māmuliņu  
Saujiņā salocīju.

Ierastam te dzīvot,  
Neieradis nevarēja:  
Ūdens tāju lejiņā,  
Grūtas dzirnas maltuvē.

Bitītei, māsiņai —  
Abām viens tikumiņš:  
Viena čakla, otra čakla  
Krietna darba darītāja.

Kas kaitēja bāliņam  
Zelta jostu nenēsāt!  
Redzēj savu tirumiņu  
Zelta vilni viļņojot.

Dieviņš prieka nevarēja,  
Pa pagalmu staigādams:  
Kūlā dzied kūlējiņi,  
Malējiņas — maltuvē.



Stalti mūsu bāleļiņi,  
Melnas zemes arājiņi,  
Baltas maizes pļāvējiņi,  
Sūra darba darītāji.

Es redzēju jūriņā  
Trīs zvejniekus zvejojam:  
Vara aires, zelta laiva,  
Sidrabaini airētāji;  
Divi mani bāleļiņi,  
Trešais — maizes devējiņš.



## Sakāmvārdi un parunas

Tautas balss — Dieva balss.  
Tautai nevar pavēlēt klusēt.  
Labāk mirt nekā savu tautu aizmirst.  
Ozoli lūst — neliecas; varoņi mirst — nelūdzas.

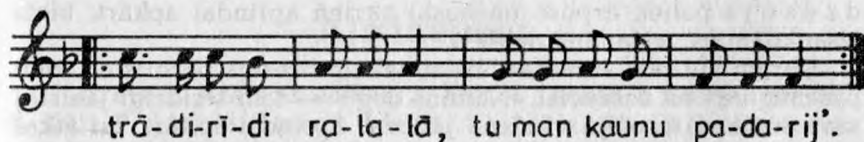
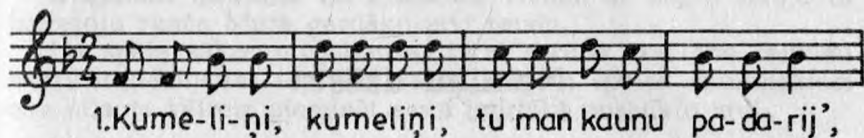
## Mīklas

1. Virs iet pa tīrumu,  
Maizes rīkas griezdams.
2. Vecais tēvs rīkām griež,  
Vecā māte aprikām.
3. Tēva mucīņa no iekšas stīpota.
4. Kas tas ir, kas tevi aizved uz visām pasaules malām,  
lai gan pats no vietas nekusti.
5. Maizes devējs kaktā.
6. Simts brālīši kopā sasieta,  
Uz māmiņas krūtīm statīti.
7. Zaļāks par zāli, zilāks par debesi, baltāks par sniegu.
8. No zemes izaugu, apgērbju bagātu, apgērbju nabagu.
9. Kuļ mani nūjām,  
Spaida akmeņiem,  
Cep ceplī, griež ar nazi.  
Tamdēļ moka, ka mīl.
10. Akmens kājas, koka rumpis,  
Galvā salmu cepurite.

11. Sešas māšas sudrabotas,  
    . Septītā apzeltīta.
12. Nedzīvs dzīvu nes.
13. Visu nes — laimi un nelaimi.
14. Ķipīši noskrien,  
    . Kausīņi paliek.
15. Bez mēra, bez svara, visiem ļaudīm ir.
16. Rudenī dzimis, ziemu pārcietis, vasarā audzis.

## Kumeliņš.

Rotaļnieki sastājas aprindā. Viens paliek vidū. Aprinda, takti riņķī griezdamās, jautri dzied:



2. Tu man kaunu padariji  
    Lielā ļaužu pulciņā utt.
3. Lielā ļaužu pulciņāi  
    Jaunu meitu vidiņā utt.
4. Tev kājiņa paslidēja,  
    Man nokrita cepurīt' utt.
5. Kas godīga mātes meita,  
    Paceļ manu cepurīt' utt.
6. Kas bij tāda vīzdegune,  
    Ne ar kāju nepasper utt.
7. Ne ar kāju nepaspēra,  
    Iet degunu pacēlusi utt.

Pie «trā-di-rī-di» vidū stāvētājs, rakstā dejodams, ar labo elkoni izgriez no aprindas izraudzīto un apgriez uz kreiso, bet,

tekstu atkārtojot — uz labo pusi, un dodas uz aprindu, atstājot izraudzīto vidū rotaļas turpināšanai.

Ja rotaļā piedalās daudzi, tad vidū stājas vairāki.

## Es ceļoju uz Angliju

Rotaļnieki sveiž viens otram savistītu lakatiņu, teikdami, ka ceļo uz tādu un tādu zemi vai pilsētu, un jautā, ko tur lai dara. Atbildē visiem vārdiem jāsākas ar minētās zemes vai pilsētas burtu. Kas kavējas ar atbildi vai atbild pret noteikumiem, dod ķilu.

Piemērs:

— Es ceļoju uz Angliju. Ko tur lai daru?

— Aprunājies ar angļiem.

## Namiņu dzēst

Visi rotaļas dalībnieki sastājas aprindā. Izvēlētais n a m i ņ a d z ē s ē j s paliek ārpusē un naski skrien aprindai apkārt, bieži izsaukdamies: «Namiņš deg!»

Kuram aprindā stāvošam rotaļniekam dzēsējs piesitis ar roku pie muguras un uzsaucis: «Namiņš deg!» — tam steidzīgi jāatstāj sava vieta un pretējā virzienā jādodas aprindai apkārt, lai atkal iekļūtu agrākā vietā. Ja tas neizdodas, viņam jāpaliek par dzēsēju un rotaļa jāturpina.

Jo vairāk aprindā dalībnieku, jo dzīvāka un jautrāka iznāk rotaļa.

## Rotaļa «Zvejnieks»

Vienu spēles dalībnieku ar skaitāmā pantiņa palīdzību izraugās par zvejnieku. Zvejnieks katram spēles dalībniekam pasaka kādu zivs vārdu (piem., līdaka, lasis, rauda, zutis, asaris, vēdzele utt.). Pēc tam visi sasēžas aplī.

Zvejnieks (apļa vidū iesāk spēli ar vārdiem). Es zvejoju Daugavā visu nakti un vairāk neizvilku kā vienu līdaku.

Līdaka (pieceļas un ieiet apļa vidū. Zvejnieks apzēžas līdakas vietā). Es gan tā nebiju. Parasti muļķīgi uzķeras uz āķa rauda.

Rauda (pieceļas un apmainās vietām ar līdaku). Nē, tas bija lasis.

Lasis (pieceļas un apmainās vietām ar raudu). Nu, uz āķa visātrāk uzķeras zutis.

Zutis (pieceļas un apmainās vietām ar lasi). Tad jau tikpat labi var uzķerties arī tramīgā forele.

Forele (pieceļas un apmainās vietām ar zuti). To tikai var apgalvot tāds «glums līdzs», jo visi jau zina, ka izzvejota tika neuzmanīgā vēdzele.

Vēdzele (pieceļas un pamainās vietām ar foreli). Es jums varu apgalvot, ka šoreiz tas bija asaris utt.

Zvejnieks seko, lai kādu zivi nenosauktu divreiz, lai kāds neatkārtotu iepriekš izteikto, lai nosauktā zivs tūliņ pieceltos un, iegājusi aļā vidū, sāktu risināt sarunu. Kas šos noteikumus pārkāpj, to zvejnieks soda ar ķilu.

Kad vidū nostājas pēdējā zivs (piem., nēģis), tad, lai spēli turpinātu, vidū atkal jāaicina zvejnieks.

Nēģis — es jau arī tas nebiju, jo šis zvejnieks jau neko nespēj izzvejojot.

Zvejnieks (pieceļas un apmainās vietām ar nēģi). Gaujā es izzvejoju runča Mura gardāko zivi raudu.

Un spēle sākas no sākuma, tikai sarunā izvēlētie teikumi nedrīkst līdzināties iepriekš sacītajiem un spēles dalībniekiem nav atļauts vēlreiz pieminēt savu iepriekš nosaukto zivi.

## Atmiņējumi.

1. Arājs. 2. Arkls un ecēšas. 3. Aka. 4. Domas. 5. Maizes krāsns. 6. Kūži. 7. Lini. 8. Lini. 9. Maize. 10. Māja. 11. Darbadienas un svētdiena. 12. Pastalas. 13. Pastnieks. 14. Zirga pēdas. 15. Prāts. 16. Rudzi.



## DZEJA UN PROZA

*Baumaņu Kārlis*

### Latviski lai atskan dziesmas

Latviski lai atskan dziesmas  
Baltās jūras piekrastē,  
Lai deg tautas mīlestības liesmas  
Latvju dēlu dvēselē!

Dziesmas sirdi remdina,  
Kad to bēdas skumdina.



Latviski lai atskan dziesmas  
Allaž mīlā Latvijā!  
Dievs lai novērš visas briesmas  
Mūsu dārgā tēvijā!

Dziesmām naidu mazina,  
Tautas dēlus briedina.

Latviski lai atskan dziesmas  
Katrā latvju būdīnā!  
Lai deg tautas mīlestības liesmas  
Tautas dēlu sirsniņā!

Tur, kur mājo dziesmu gars,  
Atspīd vienprātības stars.

*Leonīds Breiķšs*

## Lūgšana

Kungs, kas zāles čukstus dzirdi, kas pat smilgai neliec ciest,  
Vārdi ir, kas latvju sirdī deg un kvēl, un nenodziest.  
Vārdi ir, kas mūsu dzīslās līdz ar pirmo dienu skan,  
Jo Tu licis reiz šai zemē maniē brāļiem dzimt un man.

Kungs, mēs ticam, ka Tu gribi un ka tas Tavs svētais prāts,  
Lai arvien šī tauta dzīvo un šīs zemes ražu vāc.  
Lai pār lejām šīm un kalniem mūsu latvju mēle skan,  
To man klusi čukst šī zeme, to ik akmens saka man.

Tu tak negribi, lai važās reiz mūs atkal svešnieks kaļ,  
Lai mēs — redzējuši sauli — kritam naktī atpakaļ.  
Tu tak negribi, lai atkal latvju tauta ceļos krīt  
Un lai mūs, kas šodien brīvi, atkal važās saslēdz rīt.

Tu tak negribi, lai svešā mēlē Tevi lūdzam mēs,  
Tu, kas devis mums šo zemi, Tu, kas esi mūsu tēvs?  
Vai nav skaistas mūsu dziesmas? Nē, tā nedzied verga sirds.  
Tāpēc mūžam Tavai saulei latvjus brīvus jāapmirdz.

Tāpēc sargi mūs tais dienās, tornī sargs kad trauksmi sauks,  
Tad, kad, nāves izkopts nopļauts, drauga rokās nomirs draugs,  
Tad, kad svina bišu spieti plosīs latviešus un dzels,  
Tad, kad baltu krustu birzis neredzamas rokas cels.

Tad par vēlu būs mūs vienot, ja mūs šodien plosīs naidis,  
Baigs, ak, Kungs, tad pāri zemei skanēs latvju tautas vaids!  
Jo vai tiešām tikai jūgā brālis brāli pazīt spēs?  
Un vai tiešām tikai kalpu gaitām izredzēti mēs?

Vai šī brīvība tik sapnis mūsu tautas gaitās būs  
Un pēc gadiem sveši kungi atkal klausās izdzīs mūs?  
Nē, tik grūti tam ir ticēt. Nē, šī doma sirdij sāp.  
Tāpēc lūdzam — šajā dienā, Kungs, no sava troņa kāp!

Nāc un pārstaigā šo zemi, kamēr tā vēl sauli jauž!  
Nāc un sakausē mūs klintī, lai neviens mūs nesalauž!  
Nāc un svētī mūs un vieno, un mums darbam spēku dod,  
Lai reiz liktenīgā stundā negaida mūs briesmīgs sods.

Sodien, Kungs, mēs Tevi lūdzam: neļauj latvjiem mirt un zust,  
Liec mums vienmēr Tavu sauli brīviem pāri galvai just!  
Līdz tiem laikiem, kurus šodien nezina vēl nekur neviens,  
Mūžam brīvs lai latvju ērglis, savus spārnus sizdams, skrien!  
Lai pa nezināmiem laikiem cauri mūžiem ejam mēs,  
Dod mums spēku, dod mums drosmi, dod mums vienprātību, Tēvs!

*Aleksandrs Čaks*

## **Mūžības skartie. Izskaņa**

Kāda milzīga gaismas strēle,  
Mūžos valā pusparauts logs!  
— Tie ir — latvieši, — čukst visu mēses.  
Telpā izplaukst jauns, mirdzošs koks.

Tie ir — strēlnieki, kuru vairs nava  
Un kuru nebūs otrreiz vairs.  
Tikai viņu mūžīgā slava  
Tautu sargās kā karogs kairs.

Vai es brīnumu dzīvē redzu,  
Vai par brīnumu dzīve kļūst:  
Mostas tauta un paceļ plecu,  
Un no elpas celts zobens lūst.

## Tautas mīlestība

Kur tautas vainags zēl un zied  
Un daudz kas tautai tuvu iet,  
Tur ej gan līdz, bet atstatu  
Un slēp, kas viņai esi tu!

Kur kauns un bēdas tautu spiež  
Un maz, kas tautai līdzī cieš,  
Tur nāc, lai glābējs mazs vai vēls,  
Un teic, ka esi viņas dēls!

## Plūdons

### Latvietim

Sper kāju drošāk, latvieti!  
Un augstāk, lepnāk galvu nesi!  
Lai skaugi redz un naidnieki,  
Ka savā zemē kungs tu esi!

Pa gadu simtiem neprata  
Tie cienīt tavas tautas garu —  
Lai viņiem mostas cienība  
Pret tautas spēku, tautas varu.

It kā ar burvju būrumu  
Tu pārveidoji zemes seju.  
Lai nejostos par pabērnu  
Vairs tā kā citkārt latvietis teju.

Un melnu kraukļu mitekli,  
Kam tuvojies reiz skatu baiļu.  
Tu brīnišķīgi pārvērti  
Par gara gaismas templi daiļu.

Pēc gadu simtiem kļuva dzīvs  
Tas spēks, kas važās kalts bij kapā,  
Un tautas gars bij atkal brīvs,  
Un latvju valsts kā brīnums tapa.

Tā — tava zeme, tava valsts,  
Ko pats tu guvis cīņā garā!  
Tu vienīgais tās sargs un balsts;  
Tās liktenis guļ tavā varā.

To paša spēkiem kali tu  
Un tēvu sapņiem veidu devi.  
Cel, latviet, galvu augstāku  
Un mācies cienīt reiz pats sevi!

*Andrejs Pumpurs*

## Tautai

Šo domāja, to domāja,  
Sveši ļaudis daudz domāja;  
Ko domāja sveši ļaudis,  
To tu līdzī nedomā!  
Tev jādomā: laiks atnāks,  
Kad ikkatrs domāt sāks.

Šo runāja, to runāja,  
Sveši ļaudis daudz runāja;  
Ko runāja sveši ļaudis,  
To tu līdzī nerunā!  
Tev jārunā: kas mēdz ciest,  
Tiem ar' tiesība līdz' spriest.

Šo darīja, to darīja,  
Sveši ļaudis daudz darīja;  
Ko darīja sveši ļaudis,  
To tu līdzī nedari!  
Tev jādara tautas dēļ,  
Lai var koši uzelt vēl!

Šo dziedāja, to dziedāja,  
Sveši ļaudis daudz dziedāja;  
Ko dziedāja sveši ļaudis,  
To tu līdzī nedziedi!  
Tev jādzied: tauta zied,  
Ja tā tēvu dziesmu dzied!

*Rainis*

## **Mosties, celies, latvju tauta!**

Mosties, celies, latvju tauta!  
Lai celtos, topi jauna!  
Ņem sev rokās jaunu spēku,  
ņem sev mutē jaunu mēli,  
ņem sev galvā jaunu garu,  
ņem sev krūtīs jaunu sirdi!  
Tava mūža latvju dvēs'le  
tad tik staros jaunu dienu.

*Rainis*

Mili tēvu, mili māti,  
Vairāk mili savu tautu!  
Nomirs tēvs, nomirs māte,  
Paliks tauta paglābēja.

Viena pati ista māte,  
Viena dārga dvēselīte.  
Cik dārgāka māte — tauta?  
Miljons bija dvēselišu.

*Karlis Skalbe*

## **Tautai**

Vai tavas sāpes un trūkumu  
Ar dziesmiņu lēnu lai mierinu  
Un tevi kā vārīgu bērniņu  
Uz teiksmu dūnām lai guldinu?  
Nē, tavas rētas es negribu segt.  
Tev kvēlošā šaubu uguni degt!

Kā aprija vētru plūdumu  
Pār tevi to nemieru izliešu,  
Kas mani rīta agrumā  
Uz kalna vētrā šē izdzina,  
Starp mākoņu grīstēm kur blāzma zied  
Un cīņas dziesmu viesuļi dzied.

Jau gadu simteņiem aizbildņi  
Zem pleciem spilventiņus tev liek.  
Jo ilgāk tevi guldina, jo vaigi tevīm bālāki tiek.

Es savas sirds asinis izliešu,  
Ar viņām sārtu slacišu.  
Tur pasaciņas es salikšu,  
Uz kurām miksti dusēji tu.

*Kārlis Skalbe*

### Aizvestais

Kur jāgrauž būs asaru maizes dona?  
Vai galvu likšu uz cietuma klona  
Vai taigā tālā uz sarmota ciņa,  
Man būs tik vienas domas un miņa:  
Es sapni par dzimteni pagalvē likšu,  
Ar viņu atkal laimīgs es tikšu  
Un dusēšu saldi kā mātes rokās —  
Pat nāves mokās.

*Vilis Veldre*

### Latvietis

Saukāts par sērīgu bāri,  
simtreiz jau ienaglots zārkā,  
smaidīgs iet pakalniem pāri  
Latvietis pelēkā svārkā.

Kājām, uz mūžību autām,  
ceļā, ko rāda tam Gaiziņš,  
aiznes viņš pasaules tautām  
dziesmu kā dienišķu maizi.

Aiziet viņš, nopūtas gainot.  
Dievam ar liksmi tas kalpos,  
uzkāpdams latviski dainot  
Eiropas augstajos Alpos.

Nedrebot nāves, ne briesmu.  
iziet viņš mūžības klajā  
uzkāpt uz latviešu dziesmu  
pasaules Himalajā.

Saukāts par sērīgu bāri,  
simtreiz jau ienaglots zārkā,  
stāvēs reiz pasaulei pāri  
latvietis pelēkā svārkā.

## Ugunis kalnos

Klāt lielākie un liksmākie musu tautas svētki — Jāņa diena. Katrs latvietis, lai kur viņš dzīvotu, šai dienā sajūt savādu savilņojumu un prieku. Jāņa diena ir ne tikai auglības un saules svētki, bet arī sena un tāla tradīcija, kas saglabājusies cauri daudziem gadu simtiem, pat tūkstošiem. Šīs tradīcijas ārējās zīmes ir vainagi, ziedi, līgo dziesmas un ugunis. Ugunis visos kalnos, sētās; ugunis, kas mirdzina viena otrai, kas sasauca ar savādu klusu, bet varenu un gavilējošu valodu.

Kāpēc šīs ugunis? Ir daudzas un dažādas teorijas un minējumi par Jāņu nakts uguņu nozīmi, bet pirmcēlonis tikpat neizskaidrojams, cik dziļš un nozīmīgs. Pirmcēlonis ir tik sens, ka nemeklējam vairs tam izskaidrojumu, bet sajūtam to tikai kā tālu mūsu senču, mūsu zemes un vēstures atblāzmojumu, kurā uzmirdz tautas gars un vienība.

Ugunis kalnos! Kad priekš gadu simtiem tautai bija kas ziņojams, tad kalnos parādījās naktis ugunis. Briesmu brīžos, ienaidniekam tuvojoties, uz modrību sauca ugunis no kalniem. Ugunis bija visātrākais ziņnesis — būt gataviem cīņai. Un cik dažu labu reizi šī uguns valoda ir izglābusi tautu un palīdzējusi aizdzīt iebrucējus! Tāpat arī — cik dažu labu reizi ugunis ir pulcējušas tautu uz sanāksmēm un apspriedēm, kad to aicināja viņas virsaiši un valdnieki.

Un tad, kad nekas nedraudēja, kad tauta sanāca uz liksmiem svētkiem visā zemē, — arī tad to sauca kopā uguns valoda. Šī valoda tautas prieka svētkos savu nozīmi ir uzglabājusi līdz mūsu dienām. tā ir Jāņu nakts valoda. Tā ir skaļa nācijās balss, kas runā ar lielu, burvīgu spēku. Ciems sasauca ar ciemu, sēta ar kaimiņu sētu, novads ar novadu, Kurzemes un Zemgales ugunīm, kas paceļas vienā Daugavas krastā, atbild Vidzemes un Latgales kalnu ugunis: jā, mēs esam vēl dzīvi, mēs esam liksmi, mēs mītam savās sētās, savā senajā zemē! Šīs Jāņu nakts ugunis apzīmē arī Latvijas robežas. Cik tālu ugunis atmirdz sētās un pakalnos, tik tālu latvju tautas mitekļis.

Ugunis kalnos! Lai gaiši tās deg Latvijas zemē šai naktī! Tāpat kā latvju sievas un jaunavas rūpīgi ir saglabājušas gadsimtos savas tautas rotas, saktas, vainagus un tērpus, tāpat šī Jāņu nakts uguns slēpjas no reālās ikdienības un nav lietojama kaut kurā laikā. Viņa iedegas, kad klāt lielle svētki, viņā ir dziļš, liels un tāls sauciens, viņā ir neizskaidrojams spēks un reliģija. Nenoliegsim to, ka sajūtamies latvji! Tad šī uguņu nakts modinās mūsu garā dažādas atmiņas, cīņu un uzvaru atceres un visišķi mūsu īpatnības un rases atmiņas. Tad tās nebūs tikai izprieceas ugunis, bet arī stiprinājums, īpatnības un tradīciju apliecinājums.

Ugunis kalnos! Lai gaiša atmirdz un liksma vienotā, brīvā zeme šai naktī! Jo Jāņu nakts ugunis ir valoda, ko saprot tikai latvji. Skaisti ir viņā klausīties, kaut arī vienreiz gadā.

Mums arī šodien ir vajadzīgs skaļš īpatnības sauciens tautu vidū. Jo tikai īpatnība ir tautas patiesā būtība un nemirstības pazīme.

Tādēļ droši:

Ugunis kalnos!

*Janis Akuraters*



... nevar paiet garām vienai latviešu īpatnībai, kas jau devusi un neapšaubāmi dos lielas kultūras vērtības cilvēcei. Tas gan nav gadījums, ka latvieši, meklējami sev zemi, apstājušies tagadējā Latvijā, ka viņi gadu tūkstošus neatlaidīgi turējušies pie šīs zemes, ka nekādi spēki nav varējuši latviešus no tās atraut, ka latvieši drīzāk panesuši gadu simteņus ilgu ārējo atkarību nekā atstājuši savu zemi. Un, kad reiz izdevās rupjam fiziskam spēkam nesamērīgi lielā pārsvarā uz īsu brīdi izsviest daļu latviešu no dzimtās zemes, tad tautā pamodās spēks, kas pīšļos satrieca varmākas. Bet šajā zemē nav ne zelta, ne dārgakmeņu, ne vērtīgu metāla rūdu, nav ne naftas, ne akmeņogļu. Nav tā arī sevišķīgi auglīga. Uz tās var dzīvot tikai ar neatlaidīgu darbu. Tas liecina, ka latvieši no aizvēsturiskiem laikiem nav dzinušies pēc gatavām bagātībām, bet tās paši darinājuši, pārvērdami mazvērtīgo materiju augstvērtīgā, un palaidušies uz saviem spēkiem un darbu. Šāda atziņa un ticība ir augstākās morāliskās potences, kuras kāda tauta var sasniegt. Kam tās ir, tam pieder zeme un vēsture. Un, ja tās izpaudušās tik sen un iznesušas latviešus gadu tūkstošiem, asinīm un liesmām cauri, tad vajaga gluži fainomenālas glēvulības, lai šaubītos par nākotni.

Bet kāpēc latvieši šo zemi izraudzījuši un tai tā pieķērušies? Tāpēc, ka šī zeme ir brīnišķīgi skaista. Tādu latvietis ir meklējis, jo viņa dvēsele alkst skaistuma. Un laikam nav nekā dziļāka par šīm alkām latvieša dvēselē. Nav jau tas gadījums, ka senais latvietis visas savas gara mantas ietvēris pantos un brīnišķīgos rakstos, kā dārgakmeņus ietver zeltā. Nav gadījums, ka daiļuma izjūta un prasība neatkāpjās no viņa ne tirumā, ne pļavā, ne upes malā, ne pagalmā, ne pie pavarda. Un brīdis, kad latvieši atkal stājas uz vēstures skatuves visu tautu priekšā,— ir tas, kad zinātne un tehnika radījusi tādu materiālo kultūru, ka cilvēka eksistences prasības viegli apmierināmas ar niecīgu to dabas spēku daļu, kas šodien klausā cilvēkam.

*Jūlijs Auškāps*



Lielais individuālisms, ko latviešos izaudzējis viensētņieka dzīves veids un kas latviešiem nesis varbūt daudz ļauna, traucēdams saprašanos, apvienošanos, kopdarbību, radījis latviešu sadrumstalotību un bijis par iemeslu brīvības zaudēšanai, šis pats individuālisms nav tikai vājība, bet ir arī liels pozitīvs spēks. Tas radījis latvieša sīkstumu un lielu garīgo spēju un raksturu dažādību, lielu latviešu zemnieka inteligenci, par kuru pārākas nekur nav, un reizē ar to priekšnoteikumus ārkārtīgi bagātai, savā krāsu dažādībā neredzēti krāšņai garīgai dzīvei.

*Jūlijs Auškāps*



«Saules mūžu, saules mūžu Latvijai!» Tā mēs dziedam patriotiska iekvērojuma svinīgos brīžos. Bet kas ir šī Latvija? Taču ne mūsu birztaļas, druvas, meži, upes vien? Taču arī tauta. Latvju tauta, kurai mēs novēlam saules mūžu, tas ir: ziedošu nākotni. Un šis nāktnes nesēja ir mūsu jaunatne. Arvien un arvien paaudze pēc paaudzes kā mūžam dīgstošas lapas pie tautas dzīvības koka. Nākošās paaudzes uzdevums ir ne tikvien sargāt to mantojumu, ko atstājam mēs, bet arī to vairot. Vairot materiālu labklājību, padarīt kuplāku, varenāku, diženāku mūsu gara dzīvi.

*Anna Brigadere*

## **Piemini Latviju!**

Latvi, lai kurā zemes daļā tu nonāktu — piemini Latviju!

Nekad un nekur savā mūžā tu vairs nedzirdēsi skaistāka vārda par šo vārdu; tāpēc nemities to daudzīnāt, nebeidz slavēt valsti, kas šo vārdu nes. Ja esi tēvs, paud to saviem bērniem, ja esi māte, dziedī par viņu pie savu bērnu un mazbērnu šūpuļiem, bet, ja esi bērns, kas dzimis trimdā,— nerimsti taujāt par šo zemi savus vecākus. Latvija lai tavās domās un iedomās ir kā tāla, brīnišķīga sala pasaules jūrā, uz kuru vienmēr jāstāv vērstam tavas dzīves laivas priekšgalam. Diena vai nakts, vakars vai rīts — turi viņu prātā, piemini viņu, iemīli viņu arvien dedzīgāk.

Gada laikiem nākot un ejot, piemini Latviju!

Atceries tikai! Kur tu citur atrādīsi tādu pavasari, kur tik rožainā gaismā kvēlo bērzi, veselas jaunu bērzu birzis, kamēr tie vēl pumpuroti, un nekur tie tā nesmaržo, kad saplaukst.

Kur vēl citur skan tā ledi kā Latvijas upēs, kad aprīlī joņo uz jūru!

Atceries ziedoni, kā tas nāca. Sākumā ar pazemīgajiem, baltajiem vizbuliņiem, tad ar zilajām palazditēm lazdu kalnā un tad ar košajiem purenim tērcēs, līdz visi līči un pļavas apsedzās ar neskaitāmām puķēm; jo katrai zālitei bij jāparāda savs zieds, sava dvēselīte.

Atceries kupenām līdzīgos kiršu un ābeļu vaļņus, kas apņēma katru Latvijas sētu. Atceries ievas gar strautiem un sudraba vītolus. Atceries bišu sanoņu, kā tās strauji laidās, vispirms kārkļu ziedos, tad uz pienēm piesaulē, līdz pamazām viņām atvēra savus saldus kausus visi ziedu miljoni.

Atceries, kā pavasarī kūpēja Latvijas zeme, kad arklis un ecēša smalcināja rudenī rūpīgi apgāztos laukos. Un kā tad lida no zemes pelēkuma pirmie auzu un zirņu asni, kas steigšus pienēmās zaļumā un auga augumā, jo zināja, ka vasara nebūs gara.

Tikpat žigli, spirtīgi kā pati daba bija cilvēki. Steigšus viņi gāja savos darbos, lai palīdzētu pavasarim veikt visus tos labdarīgos veikumus, ko viņš bija pasācis, cilvēkam par prieku un svētību.

Ik brīdi, ko vadi svešā zemē, piemini Latvijas vasaru!

Viņa sākās ar liepu ziedēšanu un meža zemeņu sātumu un izskanēja ar viršu mēlumu. Ar bišu dziesmu tā nāca un aizgāja, pati silta un zeltaina, kā medus piesūkusies.

Latvijas vasaras nakts! Tā daudz neatšķirās no dienas, tik gaiša tā bija. Jo saule slīdēja tikai mazu gabaliņu zem mežu un pakalnu ziluma un nepagāja necik ilgs laiks no rieta līdz lēktam. Varbūt taisni tik ilgs, lai mīlētājs varētu apsēst savu meiteni, pateikt viņai dažus vārdus un pārnākt, lai stātos uz siena vāla.

Atceries Jāņus, kad saule bija sasniegusi visīsāko nakts ceļu un dienu uzkāpusi visaugstāk debesis. Atceries Jāņu ugunis, kam vajadzēja vēl vairāk gaismot jau tā gaišo nakti, lai arī cilvēku sirdis nepaliktu neapgaismotas, lai tās iesiltu milā pret vienu un draudzībā pret visiem. Atceries liksmo un reizē skumjo līgo, kas līgoja kā ziedu laiva Latvijas gaisā, viegli pār ezeriem, pāri Gaujai, Ventai un Daugavai, pāri Ormanim, Zilajam kalnam un Gaiziņam, pāri Zemgalei, Latgalei, Vidzemei un Kursai.

Atceries zāļu vakaru Rīgā!

Atceries arī vasaras darbus tīrumos un pļavās, kad tu gāji kā brīvs cilvēks, neviena vagara neuzraudzīts un nedzīts.

Atceries Latvijas ziedošās kapsētas, kur tu varēji sastapties ar aizgājušo tuvinieku dvēselēm kā rožu dārzā un dalīties ar tiem savās bēdās un priekos; ja tev tuvinieku nebija starp dzīvajiem.

Vai tu nejuti vasaras krēslas stundas staigājam pa Latvijas ārēm pašu Dievu — pelēku mēteli, ziļu jostu?

Piemini Latvijas milīgo vasaru, kad tev, tropos vārgstot, skarpijs ceļ pretim nāvīgo dzeloni, lai tu nenāktu zemei par tuvu. Piemini to augstu ziemeļos vergodams, trūcīgi gērbts un trūcīgi edis.

Piemini Latviju, kur visa tev bija gana, pat šķietami trūcumā dzīvojot.

Atceries, ka Latvijas vasaras beigu cienastā arvien tev bija galdā smaržīga jaunu rudzu maize, kas tik tikami garšoja ar svaigu sviestu, piestrebjot paniņas.

Piemini Latviju, kad ap tevi trako sveši rudens vēji. Atceries tad vētras, kas dažkārt plosījās arī tavā dzimtenē, lauza kokus mežā un jūrā gremdēja kuģus vai izmeta zvejus tālu zemju krastos; bet tās bij īslaicīgas likstas, kas dzīvojot drīz izdzisa no atmiņas, un Latvijas rudens tavā latvieša apziņā guļ kā bagāts gada laiks.

Atceries vien, kā ap sētām, pakalnos un lidzenumos visur slējās stati, stirpas un kaudzes. Atceries — nedēļas pagāja, ievēdot labību, darinot bietes un kāpostus, savācot saknes. Kuļmašīnas sīca kā lapsenes dienām un naktīm, līdz raža bija nogulusi apcirkņos.

Debesis bij Latvijas rudenos dzidras kā dzintars, rotātas nedaudzām mākoņu svītrām, kas laistījās rožaini, zaļgani zilajā plašumā.

Atceries: kad, laukā strādādams, tu acis pacēli, lai redzētu, cik tālu vēl vakars, tad kā plats lielceļš tavā priekšā izslējās zemās saules atspīdums rugājos, jo zeme bij no vietas pārstiepta ar tīmekļiem kā ar zīda šķidrautu.

Un tad sāka koki bālēt, dzeltēt, sārtoties visdažādākās noskaņās.

Atceries dzidros rudens rītus, kad jau salna apzieda pļavas ar sniegu. Debesis tad austrumos bij dzeltenas kā vasks un rietumos kvēloja plata varavīksna. Rubeņiem sajuka visi jēdzieni par gada laikiem, un tie sāka rubināt kā pavasarī.

Tad uzkrita pirmais sniegs, lai pēc trim dienām atkal pazustu.

Sekli ūdeņi rītos pārvilkās ar ledu, kas līdz vakaram atkal izkusa, saulītes sasildīts.

Bet lielāko tiesu bija pelēkas, miglainas dienas, gan dzestras, bet vēl ne aukstas. Līdz tad pamazām iestājās ziema.

Piemini Latvijas ziemu, ja esi nokļuvis, kur līst gan gari lieti, bet sniegu bērni skata tikai bilžu grāmatās. Atceries tad Latviju ziemas baltajā mierā. Kūpenas tur sniedzās pāri visaugstākajiem žogiem, dažkārt savienodamās ar zemāku ēku jumtiem. Pārsala upes un ezeri tā, ka varēji iet un braukt, kur padomājis, ar vissmagākiem vezumiem.

Atceries istabu Latvijas ziemas bardzībā. Ārā varēja lausks cirīšus mest — tu sēdēji iekšā, maigā gaismā un siltumā. Laika īsināšanai, zināšanu vairošanai, sirds daiļošanai tev netrūka grāmatu. Tavā rīcībā bij radiofons, kas tavā mātes valodā pauda latvisko kultūru un mākslas.

Bet Latvijas ziemas kalngals bija Ziemassvētku vakars, kad pa piesnigušiem priedulājiem, zvaniņus lalinot, brauci uz baznīcu, kur tevi, lai tu liels vai mazs, pildīja ar gaišu prieku mirdzošā

sveču gaisma egles dziļumā. Tā bija pirmā vēsts, ka gada tumšākais laiks jau pārdzīvots, ka tevi sagaida atkal gaišākas dienas.

Piemini Latviju, latvi, ik stundas, ik brīdi, labās un ļaunās dienās; bet jo sevišķi, kad tev labi klājas. Zini — neviena māte tā neilgojas redzēt savu bērnu, kā ilgojas pēc katra no mums mūsu visu Māte — Latvija.

Dzivo kur dzīvodams, bet nesaki nekad — te es esmu mājās, te esmu atradis jaunu dzimteni. Jo zini: dzimtene ir tikai viena — kur esi dzimis, kur dzimuši un mūžu nodzīvojuši tavi vecāki, tavi senči, paaudžu paaudzes.

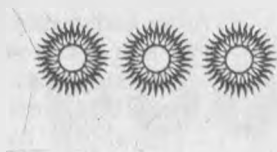
Tāpēc, jaunekli vai jaunava, ja iemili svešautieti, — ar pirmo rokas spiedienu paud viņam vai viņai Latviju. Saki: tiklīdz Latvija būs brīva, mēs nepaliksīm šeit. Mēs steigšus dosimies uz manu dzimteni, ko tu iemilēsi tāpat, kā mani esi iemilējis. Šeit mēs esam lieki, tur nepieciešami, lai nezustu latvju cilts, lai Latvija nebūtu tikai tukšs vietas apzīmējums.

Piemini Latviju!

Ar šādiem vārdiem sasveicinies, ar tiem atvadies, tiekoties ar tautiešiem jebkurā pasaules daļā.

Turi Latviju dziļi ieslēgtu savā sirdī. Turi to kā lielāko dārgumu, ko nedrīkst pazaudēt. Jo, zaudējis Latviju, tu zudīsi pats.

*Jānis Jaunsudrabiņš*



Tautas pretstatā valstij ir darbīga cilvēku vienība, kas saistīta kopā ar pašas dabas radītām saitēm. ——— Kā pirmā no šādām dabīgām saitēm, kas vieno tautu, minama asinsradniecība, resp., rases kopība. ———

Otrā saite, kas vieno tautu, ir valoda. ———

Kā trešo saiti, kas vieno tautu, var minēt zemi, kuru tauta apdzīvo. Tā vieno tautu ne tikvien telpā, bet arī garīgi. ——— Zeme ir redzamais un taustāmais tautas simbols, un vienas zemes iedzīvotāji vienmēr sapratīsies labāki nekā tādi, kas nāk no dažādām pusēm.

To vairāk var teikt tāpēc, ka ar zemi cieši saistās ceturtais moments, kas sevišķi cieši vieno tautu, ——— tā ir viņas kopējā pagātne, viņas kopējā vēsture. ———

Bet ne vien pagātne, ne vien senču kapi, bet arī nākotne, arī bērnu šupļi saista tautu, varbūt vēl vairāk kā pagātne. ———

Beidzot, ne mazāk kā pagātnes notikumi un nākotnes paredzējumi tautu vieno tās kultūra, t. i., tās sasniegumi materiālās un garīgās dzīves veidošanā. Kopējs dzīves veids, kopējas tradīcijas un tikumi it kā veidot veido arī līdzīgas dvēseles, kas var savā starpā labāk saprasties.

*Pauls Jurevičs*



Kā lai formulējam nācīgas mērķus? Šķiet, būsim atminējuši šo mērķu saturu ar šādu formulējumu:

Saderībā ar kaimiņiem un citām tautām savā patstāvīgā, latviešu valdītā valstī dzīvojoša latviešu tauta, ar taisnīgi izkārtotām sociālām attiecībām un politisko iekārtu, kas nodrošina tautas vienību un viņas saimniecisko labklājību; ar augstu, īpatnēju nacionālo kultūru, kas latviešu tautas garīgo vērtību citu tautu vidū dara vienmēr lielāku un kas nodrošina dzimtenes mīlestības, varonības, darba, ģimenes kopšanas, pienākumu pildīšanas u. c. sociāli augstvērtīgo tikumu valdību tautas dzīvē, latviešu tautu darot ētiski vienmēr labāku un savā spēkā vareņāku starp citām tautām.

*Artūrs Kroders «Jaunā ideoloģija»*



Tauta ir organiska būtne; ne tikai ļaužu pūlis. Cilvēce ir organizēta organiski tautās, ne mehāniski pūļos. Par tautu eksistenci nevar tikt pāri, tautas noliedzot. Tagadējie kosmopolīti, atsacīdamies no savas tautas, ielēktu ne nākotnes beztautu valstī, bet tikai citā lielākā apspiedējā tauta. Tagadējais attīstības posms prasa nokārtošanos nacionālās vienībās, lai sasniegtu pilnīgu attīstību.

*Rainis*



## Melns — sarkans — zelts . . .

Mazs osis aug un grib par lielu koku kļūt.  
Ai, Latvija, par tavu rudens osi būt  
Un vēlo pļavu kausos visu savu zeltu sviest,  
Un lauku liktenī līdz lapu galiem dalīties,  
Un izturēt, kad zemes sāpe saknēs dzel  
Un svešus karogus pār tevi rieta debess ceļ,  
Un bezcerībā cerēt — sīkstam osim būt,  
Un vai nu bojā iet, vai tavam zelta kokam kļūt.

## Māris Čaklais

Uz zemeslodes, zem saules,  
mūs trīšarpus miljardu. Tajos  
latviešu pusotra miljona tikai. Tas ir kā  
pusotra piliena jūrā.  
Kāda var būt pusotra piliena dziesma par  
sauli? Un tomēr —  
uz zemeslodes, zem saules,  
ir tāda zeme — Latvija,  
uz Zemeslodes, zem saules,  
ir tāda tauta — latvieši,  
uz zemeslodes, zem saules,  
ir tautai dziesma par sauli:  
Lec, saulīte, rītā agri,  
Noej laiku vakarā,  
No rītiņa sildidama,  
Vakarā žēlodama.

## Ārija Elksne

### Lai sauktos par latvieti

Zem tērauda spārna Latvija šķiet  
Raibs mežu un tīrumu audums,  
Starp zaļajām strēlēm izsēti,  
Zib ezeru zilganie graudi.

Caur motoru dūkoņu nedzird auss,  
Kā bērzi pie Daugavas šalko,  
Pie pelēka ciniša piesieta  
Pat cīruļa dziesma smalkā.

No augšas skatoties, neredz acs,  
Kā niedrājos ganās raudas,  
No augšas skatoties, Latvija šķiet  
Vien mežu un tīrumu audums.

Lai viņas nopūtas uztvertu,  
Lai justu, kad viņai grūti,  
Kā ārstam vērīgi jāpieliek auss  
Pie ozola platajām krūtīm.

Lai viņu no citām atšķirtu,  
Uz lūpām ir jājūt tās rasa,  
Jāvelk kājās putekļu zābaki,  
Rokām jāklūst no darba asām.

Par maz, ka tēvi šeit aruši  
Smago mālu un smilti irdo,  
Lai sauktos par latvieti, jāieauž te  
Kā sarkanu dzīparu sirdi.

### *Mirdza Kerliņa*

Nezūdiēs, tauta,  
Tev atmiņa pilna kā klēts.  
Laiks atmatas uzplēst  
Un Ausekli sēt.

Laiks jostas un prievites iesēt,  
Ne tikai cilāt un rādīt,  
Lielās karotes nolikt pie malas  
Un jaunos strēlniekus tēvzemē stādīt.

Uzausīs Auseklis, nobriedīs Rainis,  
Sazels strēlnieku lauks;  
Un nezūdiēs, tauta,  
Ja kādu par Kangaru sauks.

Nezūdiēs, tauta, dod atmiņu  
Zvaigznei, kas šūpulī brēc.  
Aizliegsi šodien — rītu vairs neticēs  
Tam, kas tev svēts.

## Vairogi

Mūsu dziesmas ir vairogi seni, mēs tās par pagalvjiem liksim.  
Daudzu likteņu pilni mēs elposim kā pakalni Daugavas krastos.  
Mums acis būs vajā, un nekas  
nespēs mūs pārsteigt un Daugavas gultni aizbērt ar mūsu  
miesām un kauliem.

Ir latviešu tauta — akmens, māls un smilts, kuri šais krastos  
augšup kāpa, lai lejā varētu Daugava plūst.

Mūsu dziesmas ir vairogi seni, ja mēs tās par pagalvjiem  
liksim — ne sapnī, ne mūžos neaizmigsim.

## Māra Misiņa

### Tikai bijība

Tautas dvēsele — dziļzemes ala  
ar tūkstošiem nospiedumu,  
ar tūkstošiem zīmējumu,  
ar elpām, kas nesasalst.  
Tajā nokāpjot, tava balss  
lai nekļūst par skaļu, lai nekūp  
tev karstu strēbusī elpa.  
Tā nav dziru, ne sapulču telpa.  
Tā ir atjauta, kura tev dota  
tumsā redzošam, klusēdamam.  
Kad nejūt zem kājām pamatu,  
bet atrod to, iznākot gaismā.  
Tad gaviļēt vari, kaut aizsmoc.  
Tad aizmirsti katru baismu.  
Tad atliecies taisni. Taisni.  
Tās elpas, kas nesasalst,  
tās strāvas, ko nevar satvert,  
tevi dzīvības pumpurus atvērs,  
dos vairoga dzelksni.

Būs mājas,  
kad tevi nes straume, griež atvars,  
atsalst, atlaižas mīļi pirksti,  
izplēn, aizdūmo karstākās dzirkstis.  
Un audums, kurā tu pavediēns,  
top irstošs, ja pats tu irsti.  
Tikai bijību neaizmirsti,  
kad viņos dziļumos nirsi,  
tikai bijību neaizmirsti.



## Zemeņlauks

Tas zemeņlauks, kas meža malā tvikst,  
tas ir mans mūžs un tātad — ziemcietīgs.  
Pie tāda mūža, kas ir ziemcietīgs,  
ir sals, ir nāve zobus izlauzīs.  
Jā, vecie staipekņi un vecās lapas  
reiz nokaltīs un trūdēs zemes kapā,  
bet gudrās saknes jaunus asnus dos,  
un ziedu zvaigznēs bites salidos,  
bet viena bite, ziedputekšņos lipot,  
uz spārnu galiem nesīs mīlestību,  
un arī mīlestība man būs ziemcietīga —  
tā Zemei apvīs zemenāju stīgas.  
Trin mēli, dzeguzīte, bērzā likā —  
es neklausos, jo mīlestība stīgos,  
jo mīlestība mūžam stīgos, stīgos,  
starp smilgām un starp zāli sārtas zvaigznes spīgos.  
Man nebūs jānomirst un nebūs jāiznikst —  
es esmu zemeņlauks un tātad — bezgalīgs.

## Alberts Sproģis

... Tu, spīvais latviet,  
Tu spītā dziedī —  
Vēl brīves nava  
Mūs' Latvijai...

Tu, viltā tauta,  
Kam brīve ņemta,  
Jel tici, ceri  
Mūs' Latvijai!

## Ojārs Vācietis

### Piesaukšana

Kuries  
slīpā lietū, mana uguns,  
kuries.

Buries  
pāri senču kauliem,  
mana sirdsapziņa,  
buries.

Kur ies  
mana tauta,  
mana dūša  
tur ies.

Turies  
debesīs un zemē,  
mana nolemtība,  
turies.

### *Māra Zālīte*

Mūsos (bet lai tas ir noslēpums)  
ir dzimtenei drošākā vieta.  
Es redzu, kā Mārasgovs,  
cēla un nepiesieta,  
brien tevī sudraba rasu.  
Tevī es redzu bāreni basu  
pie baltās ābeles mūžīgi raudam.  
Redzu, kā zīmē tu gaismu  
ap galvu zemnieku svētajam — Graudam.  
Bet tu esi guldījis sevi  
tos, kam nav kapu uz zemes.  
Tu glabā diženo jūtu —  
kā zemi šķir vaļā lemess.  
Tevī ir tīras un priecīgas upes.  
Tu zini, kā seskam nes ūdeni krupis.  
Kā vecu pirtiņu migla žēlo,  
un asinis, kas nevainīgas,  
uz balta sniega tevī kvēlo.  
Dziesmas baltums, kas sargāms no nievas.  
Un kādā no mums, es ticu,  
vieta būs arī Dievam.  
Kaļ tevī kalējs,  
un tevī krīt dzirkstis.  
Var gredzenu paņemt kopā ar pirkstu,  
bet, kamēr tu turi dzimteni sevī,  
var dzimteni paņemt  
vien kopā ar tevi.

## Balāde par parādīto godu

Ir bezgodis ieradies mūsu godos.  
Viņš lielāko karoti ņem un bļodu  
Un ēd un ēd, līdz apēsts ir viss,  
Bet paliek arvienu vēl izbadis.  
Viņš lielāko kausu paņem un dzer,  
Ar kāju uz pasauli durvis ver,  
Bet nepietiek viņam ar kausu un bļodu,  
Viņš prasa, lai tu viņam parādi godu.  
Tu ņem savu godu un lēnīgs tam rādi,  
Un, lūk, no tā brīža tu kāpostus stādi  
Ne tā kā līdz šim, bet tā, ka pēc tam  
Ir kauns acis skatīties kāpostam,  
Un, lūk, no tā brīža tu govij ar ragiem  
Gan sienu vēl padod, bet tā kā bez nagiem  
Un aku tu roc kā diķi tik seklu,  
Un domā tikai par tuvāko kreklu.  
Tu aizmirsti paražas, Dievu un Jodu,  
Un vieglāk kā atdot, protams, ir nodot,  
Un roka tev sniedzas pēc pilnākās bļodas ...  
Bet godu, visvairāk tu pieprasi godu,  
Jo pats tu bez goda, bez goda un bešā.  
Tu aizmirsi dārgāko nerādīt svešam.



## Domu graudi

Latvieši, uz jums ar' rīts jau gaida!

*J. Alunāns*

Tu tūdaļ nebīsties no katra ienaidnieka,  
Jo vilki saplēš to, kas rādās aitiņa.

*J. Alunāns*

Tauta, kas nedzenas iepazīties ar savu sentēvu vēsturi un  
sirmo literatūru,— tā tauta necenšas dzīvot.

*Auseklis*

Mans zelts ir mana tauta,  
Mans gods ir viņas gods.

*R. Blaumanis*

Jā, mēs esam maza tauta, bet lai neesam mazi savās jūtās un  
savos centienos.

*F. Brīvzemnieks*

Tautība — par visu svētā,  
Tai lai pieder mūsu sirds!

*H. Celmiņš*

Tauta savā visumā nekad neredz istā ceļa, nekad neapzinās  
sava vēsturiskā uzdevuma. Vajag celties vadoņiem, kas viņu  
aizvestu uz apsolīto labklājības un skaistuma zemi.

*E. Dārziņš*

Kad iesi pie citas tautas,  
Lai nomodā sirds un prāts:  
Tu nenāc tikai no sevis —  
No savas tautas tu nāc.

*Ā. Elksne*

Ja kāds saka «es esmu labākais», tad viņš jau ir ar pakausi  
atdūries griestos.

*V. Kalnroze*

Savu varu ikkatrs jo drīz iegaumē un zina lietot, bet ne tā savu  
pienākumu.

*R. Kaudzīte*

Visa istā māksla ir atvasināta no tautas dzejas.

*E. Melngailis*

Zudīs tavas jaunās dienas,  
Zudīs tūkstoš jaunās dzīves.  
Tava tauta nezudīs,  
Kad tu iesi mirt par tautu.

*Rainis*

Mēs maza cilts,  
Mēs būsim lieli tik, cik liela mūsu griba.

*Rainis*

Cilvēks ir kā saule: jo vairāk siltuma izstaro, jo spožāk mirdz.

*V. Spāre*

Pie katras tautas novērots, ka tie visvairāk ar savas tautas nopelniem un tikumiem lepojas, kas vismazāk grib vai spēj šos nopelnus pavairot.

*K. Valdemārs*

Tautas istā, bagātākā manta ir tie jaunekļi, kas savas garīgās dāvanas tik pilnīgi, cik vien iespējams, izkopj, ar zinātnībām izrotā un tad tās cik un kur varēdami tautai par labu izlieto. Šo visdārgāko mantu, latviešu jaunekļu gara spēkus, nu vajaga kopt, cik vien iespējams.

*K. Valdemārs*

Tautas mīlestība ir tā vienīgā izturīgā un droša saite, kas spēj vecos un jaunos kopā turēt.

*Vēberu Zanderis*

Bet ir cita vēsture, kas latviešiem stāv daudz tuvāk nekā Baltijas vācu vēsture; tā ir leišu vēsture. Latvieši un leiši ir viena un tā paša koka zari.—— Toreiz latvieši un leiši bija viens un tas pats. Viņi dzīvoja kopā tai pašā zemē, un grūti bija teikt, kur viena tauta beidzās un kur otra sākās. Kā viens brālis priecājas par otra brāļa laimi un slavu, tā arī latviešiem tiesība līdzjust leišu tautas likteņiem. Te ir miesa no viņa miesas. Leišu vēsture šai ziņā ir tas pats, kas latviešu vēsture; leišu vēsturi latvietis var ieraudzīt par s a v u t ē v i j a s vēsturi.

*Fricis Veinbergs*

«Nau vienaldzīgi mums, latviešiem, zināt tuvi lietaviešu dvēseli: liktens liks dvēselēm saplūst. Labi, ka tas notiktu miera un laimes laikos. Maz mēs esam palikuši šīs tautas sēklas, mūsu rokās dots, lai šī sēkla neaizietu gluži postā.»

*Jānis Rainis*

Kur mums ir tagad brāļu tautu vienības biedrība,\* tur nākotnē jāizaug brāļu tautu vienībai pašai, visos tautu darbības laukos: kultūrā, sabiedrībā, politikā līdz galīgai vienībai tanī ir mūsu cerība uz nebeidzamu dzīvi ilgotā saules mūžā un mūsu tautu visu spēku atraisījums.

*Jānis Rainis*

Ja nu mēs apdomājam, ka leiši ar latviešiem ir tuvi jo tuvi radi, tā sakot, miesīgi brāļi, un ja turklāt mēs dzirdam, cik varenus darbus leiši citkārt pastrādājuši, tad mēs droši varam cerēt, ka ikvienam istam latvietim patiksies kādas ziņas par saviem brāļiem dabūt.

*Juris Alunāns*

No Lietavas kad dzirdu,  
No leišu kareivjiem,  
Tad latvju krūts man ceļas,  
Tad dziedu tautiešiem!

*F. Brīvēznieks*

Jel stāsti savus stāstus  
Par laikiem laimīgiem,  
Par seniem latvjiem, leišiem,  
Par mūsu vectēviem.

*F. Brīvēznieks*

. . . katra tauta, nesatikusies ar citām tautām, ir vientulīga. Tā ir vientulīga, nekā nezinādama par citu jūru miglām, citu bērnu smiekliem un citu tautu gudrību . . . Es meklēju citu tautu kultūrā savas tautas kultūras apliecinājumu.

*I. Ziedonis*

Neviens nav tik pretīgs un neviens nav tik riebigš kā lidēji un rāpuļi cilvēka gīmi: pēc savas dabas rāpo krupji un varden, pēc savas dabas — čūskas un ķirzakas, un lielie milzu krokodili. Bet cilvēks rāpo pret savu dabu.

*V. Plūdons*

Atlauz zaru no ābeles un tu redzēsi, kā šis zars aiziet bojā. Atrauj cilvēku no viņa Tēvu zemes un tu redzēsi viņu izputam citu tautu jūklī — kā dūmu mutuli vējos.

\* Latvijā no 1921. gada līdz 1940. gadam darbojās «Latvju-Lietuvju Vienības» biedrība un Lietuvā no 1922. gada līdz 1940. gadam savkārt «Lietuvju-Latvju Vienības» biedrība.

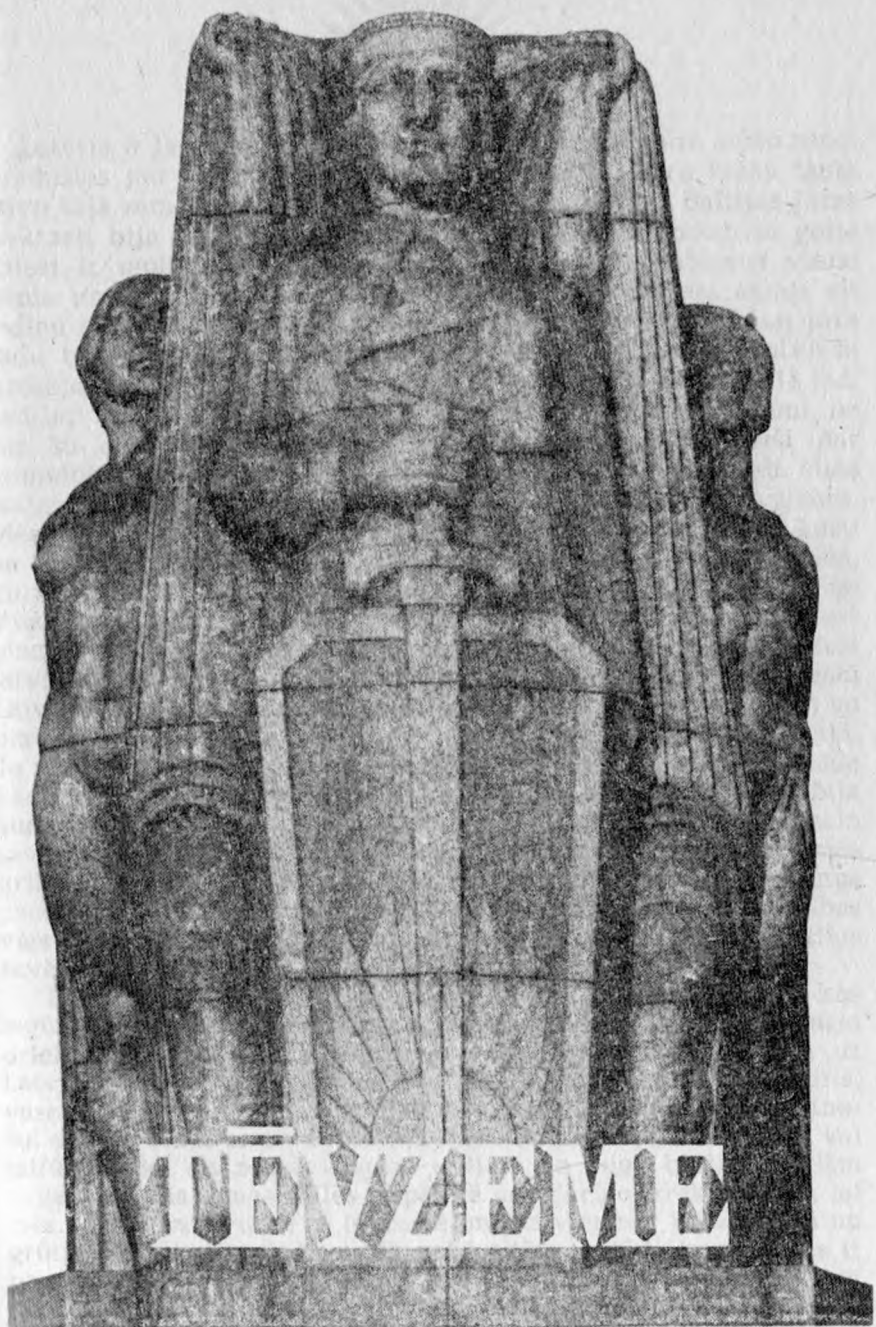
Tikai Tēvu zeme dara stipru. Tikai viņa ļauj ciltīm saglabāt  
savu senču garu un asinis no paaudzes paaudzē.

*Leonīds Breiķšs*

Mums visiem vienam ceļam kājas autas,  
No vienas zemes mēs, no vienas tautas.

*Veronika Strēlerte*





TEVZEMİE





Latvija ir latviešu tautas tēvzeme. Tā ir zeme, kurā mūsu senči ieradusies jau pirms 4000 gadiem, un kopš tā laika mūsu tauta dzīvo šajā zemē. Vēl agrāk par mums šajā zemē gar Baltijas jūras piekrasti bija ieradusies un dzīvoja lībieši. Gadu tūkstošu gaitā lībieši ir ieplūduši latviešu tautā. Latviešus un lībiešus vieno asinis un zemes brālība, jo seno lībiešu un latviešu asinis rit šodien mūsu tautas asinsvados un viena un tā pati zeme un jūra gadu tūkstošus ir barojusi un uzturējusi abas tautas. Latviešu sirdsapziņa ir tīra, jo lībieši saplūda ar latviešiem vienā tautā tad, kad latviešiem pašiem nepiederēja noteikšana ne par šo zemi, ne par šo abu tautu likteņiem. Latvijā mēs esam kļuvuši par saimniekiem bez varmācības pret citām tautām. Gluži otrādi, citas tautas daudzkārt ir mēģinājušas mūs ar varu izspiest no šīs zemes. Mēs esam sisti un pērti, pirkti un pārdoti, padzīti un izvesti, kārti un šauti, bet, par spīti visām briesmām, šausmām un negaisiem, kuri nākuši pār mūsu tēvzemi, mēs joprojām šeit esam, stāvam un mūžīgi paliksim. Ar savu sīkstumu un mūžīgo dzīvīgumu, kurš piemīt mūsu tautai, mēs esam pierādījuši citām tautām, ka tieši latviešu tauta ir tas stāds, kurš visvairāk ir piemērots augšanai Latvijā. Ja zeļ un plaukst latviešu tauta, tad apkārt ap viņu zeļ un plaukst arī citu tautu piederīgie, kuri atraduši mājvietu Latvijā. Ja nikuļojam savā tēvzemē mēs, nikuļo arī citi. Ja koku pārstāda kādā citā, viņam nepiemērotā augsnē, ne tajā, kurā koks bija audzis iepriekš, koks parasti neaug un iznīkst. Mēs, latvieši, esam savā tēvzemē stipri tāpēc, ka neļaujamies pārstādīties, mēs gribam augt tikai savā zemē. Pat tad, kad latviešus kā gājputnus paceļ gaisā un aizpūš prom no tēvzemes svešu tautu varmācības viesuļi, mēs, līdzīgi gājputniem, vienmēr mēģinām atgriezties savā dzimtenē.

Tas, kas lēti un viegli iegūts, nekad nav tik dārgs kā tas, kas iegūts ar milzu pūlēm un darbu. Senais latviešu Dievs, kas mūsu priekšteču soļus pirms daudziem gadu simteņiem novadīja uz Latviju, iedeva mums brīnišķīgi skaistu zemi, kurā pavasaris, vasara, rudens un ziema mainās vienmērīgā ritumā, līdzī neatnesot sev ne orkānus, ne zemestrīces, ne milzīga apmēra plūdus vai taifūnus. Bet šīs zemes augsne ir liesa un augu barības vielām nabadzīga. Šīs zemes dzīlēs tikpat kā nav derīgo izrakteņu, un, lai mēs varētu izdzīvot savā tēvzemē, mums vienmēr ir bijis sūri un grūti jāstrādā, jāstrādā vairāk nekā citām tautām, kuru zemes ir bagātākas. Ikvienam no mums jau no agras bērnības ir jāsaprot un jāapzinās, ka šajā ziņā nekas nemainīsies arī nākotnē. Lai mūsu tēvzeme būtu skaista un sakopta un mēs paši turīgi, mums

vienmēr jāatgādina sev evaņģēlijā teiktie vārdi: «Nekas nav labāks kā cilvēka mīlestība uz viņa darbu, jo darbs ir viņa daļa.» Latviešu darba tikumam vienmēr ir jābūt mūsu tautas neatņemamai daļai, ja mēs gribam šeit pastāvēt tagad un nākamajos laikos. Bez mīlestības uz darbu mēs nekad nevarēsim atklāt tās vēl šodien neredzamās garīgās bagātības, kuras slēptas un vēl neatrastas guļ mūsu tautas apziņā un tēvzemē. Lai mēs šīs garīgās bagātības no jauna atklātu, mums visiem jāzina arī tēvzemes vēsture. Vēstures zināšanas mūs sasaista ar visu to labāko, krietnāko un dziļāko, ko mūsu tauta kādreiz ir sasniegusi un ieguvusi. Nezinot mūsu tēvzemes vēsturi, ir grūti mīlēt šo zemi tā, kā viņa mums būtu jāmiļ.

Katra ista, nesavtīga mīlestība dara ikvienu cilvēku krietnāku. Ja jaunietis iemīl kādu jaunieci, tad, iedams satikt viņu, viņš prāto par to, «ko es viņai teikšu», un izsver katru vārdu tā, lai iemīļotās priekšā izskatītos gudrāks un labāks, bet jaunietai ieskatās ilgāk kā parasti spoguļi un sakārto sevi, jo viņa grib kļūt vēl tikamāka, iemīļoto satiekot. Arī mums visiem jāiemīlas mūsu tēvzemē vienmēr no jauna, lai arī mēs kļūtu arvien gudrāki, krietnāki un tikamāki. Bet tēvzemi, tāpat kā kādu cilvēku, var dziļi iemīlēt, tikai to pazīstot. Tādēļ mums jāpazīst mūsu tautas tikumi, tautasdziesmas, tradīcijas. Atraut tautu no tēvzemes nevar; ja tu mīli savu tautu, tad tu mīlēsi arī savas tautas tēvzemi.

Bez darba tautu ar tēvzemi saista arī valoda. Tāpat kā tēvzeme, mums tīra un izkopta jātur arī mūsu valoda. Mūsu zemes augsne izstādīts un nekopts svešs un eksotisks koks vai krūms neaugs, tas iznīks pats no sevis. Uzturēt tīru valodu ir grūtāk. Pietiek uz brīdi aizmirst modrību pret svešiem vārdiem, un tie tūdaļ atradīs spraugu, pa kuru ielauzties mūsu valodā. Ja mēs vienmēr runātu tik tīru un daiļskanīgu latviešu valodu un tik patiesi izjustu valodas latviskumu, ka katrs nevajadzīgi mūsu valodā iekļidīs vārds liktos kā piedauzības akmens, mēs vēl stiprāk sajustu tās neredzamās saites, kas mūs saista ar mūsu tēvzemi.

Katras tautas garīgais papildījums viņas tēvzemē izpaužas valstiskumā. Tēvzeme, tauta un valsts vienotā kopumā ir ikvienas tautas tumšās vēstures naktsstundās izsapņots sapnis. Arī latvieši ilgi bija sapņojuši šo sapni, līdz tas 1918. gada 18. novembrī piepildījās. Pēc valsts pastāvēšanas divdesmit gadiem atkal nāca tumšas, negaisu pilnas nakts, kurās mēs atkal un atkal sapņojām sapņus par Latvijas valsti. Sapņojām un gaidījām rītausmu, jo sapratām, ka, kad nakts ir vistumsākā, tad rīts ir vistuvāk. Nu mēs esam sagaidījuši rītausmu un mums priekšā stāv darbadiena, kurā mēs šo sapni ar savu darbību īstenojam. Mūsu tēvzemē tad atkal būs brīva un neatkarīga Latvijas valsts.

Zaudējuši Latvijas valsti, daļa no mums zaudēja arī izpratni par to, ka Dieva dotais Latvijas dabas skaistums ir kopjams un saudzējams arī ikdienā. Ne tikai svešie ienācēji, bet arī mēs paši

esam padarijuši mūsu tēvzemi par piedrazātu un pielūžņotu zemi.  
Dzejnieks Edvarts Virza 1929. gadā rakstīja:

Šo zemi latvisko, kas mums par daļu krit,  
Mums vajag ārisku un skaistu padarīt . . .

.....  
Tā mūsu misija, tas mūsu mērķis kairs,  
Mēs varam prātot daudz, mums cita nava vairs.

(Vārds «ārisk» senlatviešiem nozīmēja sakopts, kultivēts.)  
Iesim visi kopā apzināti preti šim mērķim, lai, neatkarīgā  
Latvijas valstī izejot, mūsu tēvzeme būtu skaista un āriska.

*Visvaldis Lācis*



## Dzimtene un Tēvzeme

Tēvu zemes mīlestību  
Mēs ar darbiem rādīsim,  
Tēvu zemes brīvību  
Pirsim mēs ar asinīm.

Tēvzemei un Dzimtenei nevajadzētu būt šķirtiemi jēdzieniem. Piemēram, latvietim tas bieži nozīmē vienu un to pašu. Taču mūsdienu pasaules patiesās un arī šķietamās ainas liek atkal domāt un rakstīt par šīm lietām. Tēvzeme ir tā zeme, kur dzimuši un dzīvojuši tavi vecāki un vecvecāki un viņu senči. Latvietis mēdz teikt arī tā: mana Dzimtene ir Valmieras pusē, mana Dzimtene ir Prauliena, Saldus utt. Bet vārdu Tēvzeme viņš attiecinās uz visu zemi kopumā, ko sauc par Latviju. Pārāk bieži liktenis lēmis cilvēkiem piedzimt ne savā tēvu zemē, bet citur. Tādēļ daudziem latviešiem Dzimtene ir nevis Latvija, bet Krievija, Amerika, Austrālija, Zviedrija vai citas zemes, kur viņu vecākus vai vecvecākus aizveduši kari, naidīgas varas un arī dažādas ticības vairāku simtu gadu gaitā. Taču vislielākie juku laiki piedzīvoti 20. gadsimtā. Divi Pasaules kari, varākas revolūcijas, vācu un krievu okupācijas varas, slepkavošanas, cilvēku izvešanas un lielas tautas daļas bēgšana uz Rietumiem mūsu Tēvzemi ļoti vājināja un izpostīja. Bet ne jau pirmo reizi vēsturē Latvija tika nīcināta. Dzejnieks Jānis Medenis dzejolī «Komēta» (1933. g.) saka:

Stāv sieva skumusi, kam mūža mājas teju,  
Un klēpī dēlu ņem un vēro jauno seju:  
Kad darba līksmībā viņš lauku ars un sēs,  
Kad cilāt zobenu un zirgu valdīt spēs,  
Kad nakti pīcelsies un aizies tēva ceļu,  
To zemi mīlēdams, kas prasa tik daudz veļu?

J. Medenis dzejolī «Varenībā» saka arī tā:

Stāj ap mani veļu pulki,—

Pagātnes paudēji, nākotnes tulki.

Pirmajā tautas atmodas laikmetā Atis Kronvalds savā darbā «Tēvuzemes mīlestība» piemin šādus Tēvuzemes mīlestības avotus:

1. Tēvuzemes pazīšana
2. Tēvijas vēsture
3. Tēvu valodas cienīšana un kopšana
4. Turēšanās pie tēvutēvu krietnām ierašām
5. Kopības prāts
6. Latviešu tautas krietnāko dēlu cieņā un godā turēšana
7. Ticības mācība

Mēdz teikt, ka latvietis esot liels individuālists. Tiešām, latviešu viensētas ir kā izkaisītas ligzdas pa visu Latviju, un kopš seniem laikiem tās ir simbolizējušas cilvēka neatkarības alkas, tuvību Dievam un stingru ticību saviem spēkiem. Senlatviešu ciltīm — zemgaļiem, latgaļiem, kuršiem un sēļiem — pirms vācu krustnešu iebrukuma bija savas nocietinātās pilis visos savas zemes novados, bet tās visas tika no iebrucējiem iznīcinātas. Zemgaļi, kas aizstāvējās visilgāk, atkāpjoties uz Lietuvu, savas pilis nodedzināja paši.

Nekur citur daba nav tik tuva sirdij kā Tēvzemē. To sevišķi apstiprina tautas daļas traģiskā atrautība no savas Dzimtenes. Vislabāk šo sajūtu ir izteicis Jānis Jaunsudrabiņš savā trimdas darbā «Piemini Latvijai!»

Tēvzemes vēsturi izziņāt var visu mūžu. Nācijai dzīvē pa laikam pienāk brīži, kad vēstures zināšanas kļūst sevišķi nepieciešamas. Tā tas ir šodien Baltijas republikām, kad vēsture kļūst dzīva — atdzīvojas to cilvēku prātos un rokās, kuri meklē glābiņu tautas nākotnē. «Kas pagātni pēti, nākotni svēti» — stāv rakstīts zem Kārļa Zāles veidotās senlatviešu karavīra ģimenes Latvijas Etnogrāfiskajā Brīvdabas muzejā.

Gara nabadzība iet roku rokā ar valodas vāju zināšanu. Tautā, nācijā realizējas personība. Tā ir apkārtne, kurā cilvēks veido savu garu. Nācija dod cilvēkam vienīgo līdzekli saprasties un kopā strādāt ar citiem cilvēkiem. Šis līdzeklis ir valoda. Daudzos cilvēkos valoda guļ, paslēpusies viņu ķermenī, kas valodu palīdzējis radīt sirmā senatnē. Un cilvēks mocās, nespēdams izteikt sevi, savas jūtas un ilgas. Valoda ir kā atgriezeniskā saite cilvēkam ar apkārtējo pasauli. Svešvalodu zināšanas ir nākamais tilts uz vēl plašāku pasaules salīdzināšanu un palīdz garam kļūt radošam.

Tēvu tēvi laipas met,  
Bērnu bērni izlaipoj'.  
Tā, bērniņi, laipojat,  
Lai pietika mūžiņam!

Tēvu tēvu mestās laipas ir ģimenes un dzimtas, kuras nākošajām paaudzēm nodod pieredzi un gudrību. Ģimene ir Tēvzemes modelis, ja tā ir stipra, tad arī Tēvzeme ir stipra. Tēvzemei ir jāaizsargā savi pilsoņi un jā rūpējas par viņiem. Latvieši pieder pie tām tautām, kuras vislabprātāk dzīvo savās robežās, sava vēsturiski noteiktā zemē. Kopš seniem laikiem liktenis licis daudziem pamest savu Tēvzemi un piespiedu kārtā vai brīvprātīgi doties svešumā. Daudz citu tautību cilvēku iesakņojušies Latvijā, jo Latvija atrodas krustcelēs, te tiekas Austrumu un Rietumu kultūras. Sirmā senatnē šeit sastapās baltu un somu ugru ciltis, un latvieši lielākoties ir šo abu grupu sintēze. Arī tādēļ šeit izveidojusies tik interesanta un bagāta kultūra, kas spilgti atšķiras no pārējām Baltijas valstu kultūrām. Somu ugru tauta libieši, kuri ir šīs zemes saimnieki kopā ar latviešiem, palikuši tikai tikdaudz, cik var sanākt zem viena dižozola, viņu nestais upuris mūs lai vieno, nevis šķel. Latvieši no tā kļūtu tikai stiprāki, kaut arī brīžam liekas — mums blakus izmētāti daudzi nodevēģi asmeņi un viltīgi vairogi.

Ja Dzimtene ir ģeogrāfisks, tad Tēvzeme — vairāk politisks jēdziens. Tautasdziesma saka:

Protošam, mākošam,  
Tam turēt tēva zemi.  
Neprašam, nemākuļam  
Otra durvis virināt.

Latvijas durvis visbiežāk virinājuši tie, kuri iekāroja šīs zemes labumus. «Paskatieties Latvijas kartē» — nesen dzirdēju kādu pazīstamu mākslinieci — «un jums kļūs skaidrs, kādēļ svešas zemes tā tikojušas pēc Latvijas!» Šis vienreizējais, izvītais jūras krasts! Šis pilsētas jūras krastā un netālu no tā! Šie zemes ceļi un dzelzceji, kas tapuši vairāku simtu gadu laikā! Gan Baltijas jūra, gan jūras līcis tautai šodien ir liegti vai gandrīz liegti. Bet cik daudz garīgi un fiziski stipru ļaužu nācis no piekrastes apdzīvotām vietām — no Rucavas un Papes, no Liepājas, Ventspils, Mazīrbes un Kolkas, no Jūrmalas, Rīgas un Ainažiem! Neviena tauta nav maza, ja viņas zeme robežo ar jūru. Kā katram cilvēkam ir viena māte, tā arī katram var būt tikai viena Tēvzeme. Mūsu Tēvzemē šodien dzīvo daudz cilvēku, kuriem šī zeme nozīmē vietu, kur tikai rūpēties par savu uzturu, apģērbu utt. Tādēļ tik daudz primitīvu un šauri eksistenciālu spriedumu un vēlmju tai vietā, lai atjaunotu un celtu īstu, nacionālu kultūru. Bet augstas kultūras pamatā ir brīvība. Tautai nepieciešama brīvība, lai tā varētu sākt radoši strādāt.

Latvietis nav bara cilvēks, viņš ir siksts, strādīgs un spītīgs. Viņš savus Dievus nes dziļi sirdī un sarunājas ar viņiem vai katru dienu, bet lielākajos svētkos — Ziemassvētkos, Metenī, Lieldienās, Jāņos un Mārtiņos — godina viņus ar dziesmām, dejām, dažādiem ziedojumiem un neskaitāmām ieražām.

Mūsu tautai ir milzums tautasdziesmu, katrai ir bijusi sava melodija, bet daudzas no tām ir aizgājušas kopā ar to zinātājiem. Tautasdziesmas ieturētas stingrā ritmā. Ritmiski ir arī buramvārdi, kuri Latvijā lietoti ļoti bieži un arī šodien tie dzīvo. Kādreiz burvju un tautas dziednieku bija daudz, bet viduslaikos svešzemju varas viņus dedzināja un citādi nīcināja, jo viņu mācības bija pretrunā ar kristīgo ticību. Ritms ir jebkuras darbības pamatā, tas ir kā forma, kurā ieliktais saturs kļūst baudāms un lietojams. Šis ritms, šis noteiktais, stingrais solis bijis latvietim izdzīvošanas un spēka līdzeklis cauri grūtajiem gadsimtiem. Tauta dzied savas tautasdziesmas, svin savus svētkus un rotā savus mājokļus, lietas un tautastērpus ar seniem rakstiem — un tauta, katrs cilvēks, sevi atpazīst un atklāj no jauna. Šī ir svēta zeme, un svētu viņu dara upuri, senās dziesmas un viņas varoņi,— Lāčplēsis, senlatviešu karavīrs, kaugurieši, strēlnieki, Atbrīvošanas cīņu dalībnieki, Kurzemes aizstāvji un dižie mūdienu brīvības cīnitāji.

*Vidvuds Medenis*



## Tautasdziesmas

Ai, tēvu zemīte,  
Tavu jaukumiņu!  
Smildziņa ziedēja  
Sidraba ziedus.

Daiļa sēta arājam  
Pašā kalna galiņā:  
Visapkārt liepu koki,  
Vidū zied ābelītes.

Kādu vietu es gribēju,  
Tāda man gadījās:  
Visapkārt zaļa birze,  
Vidū lauki, tūrumiņš.

Nepieder brāļa rija  
Bez meitiņas dziedātājas;  
Nepieder tēvu zeme  
Bez kuplā ozoliņa.

Venta tek čakstēdama,  
Daugaviņa vizēdama:  
Venta pilna smalku kārklu,  
Daugaviņa — sudrabiņa.

Kas kaitēja tev, māsiņa,  
Gaujmalā nedzīvot:  
Līčos auga kvieši, rudzi,  
Gauja nesa sidrabiņu.

Skaista, skaista tēvu zeme  
Par visām zemītēm:  
Zaļi lauki, zaļi meži,  
Zilis jūras ūdentiņš.

Kas kaitēja nedzīvot  
Ierastā vietīnā?  
Uz kalniņa tīra maize,  
Lejā skaidrs ūdentiņš.

Mazs bij tēva novadiņis,  
Bet diženi turējās;  
Visi mazi kadiķīši  
Zied sidraba ziediņiem.

Daugaviņa lielījās:  
Es bagāta mātes meita!  
— Kad tu biji tik bagāta,  
Kam tecēji jūriņā?  
— Kā jūrā netecēšu,  
Jūra mana māmuliņa.

Visas upes cauri jāju,  
Daugaviņu nevarēju,  
Daugaviņu nevarēju,  
Tā bij pilna dvēselīšu.

Ezeriņ, Lubāniņ,  
Kas tavai vidiņā?  
— Balta puķe vidiņā,  
Zaļa niedre maliņā.

Jūriņ, mana māmuliņa,  
Daudz tu man labu dari:  
Tu man maizes devējiņa,  
Tu man' mīļi vizināji.





Kas kait man nedzīvot  
Pie jūriņas maliņā:  
Jūra pati man arama,  
Jūras kalni ecējami.  
Jūra man zeltu nesa,  
Jūras kalni sudrabiņu.

Man pieder tēvu zeme  
Ar visiem lidumiem.  
Man pašam kungam būt,  
Man pašam arājam.

Ai, bāliņi, ai, bāliņi.  
Nem zobenu rociņā,  
Ēj uz Prūšu robežām,  
Sargā savu tēvu zemi.

Šķir, Dieviņi, manu ceļu,  
Raisi manu valodiņu!  
Man jāiet tai pusē,  
Kur zobeni zemi dala.

Uz ežiņas galvu liku,  
Sargāj' savu tēvu zemi;  
Labāk manu galvu ņēma  
Nekā manu tēvu zemi.

Gatavs mans kara zirgs,  
Es gatavs kara vīrs,  
Tās dieniņas vien gaidiju,  
Kad zilīte ziņu deva.

Apkārt kalnu saule tek,  
Pāri tek mēnesteiņš;  
Apkārt jāju Prūšu zemi,  
Cauri laidu zobentiņu.

Uz robeža galvu liku,  
Tēvu zemi sargādams:  
Cērtiet galvu, robežnieki,  
Tēvu zemes neņemiet!





## Sakāmvārdi un parunas

Tēvzeme un brīvība vissvētākie dārgumi virs zemes.

Katram tēviņa mīļa.

Katram putnam sava ligzda mīļa.

Cilvēks bez dzimtenes kā putnis bez dziesmas.

Kā putns, kas savu ligzdu atstājis, tā cilvēks, kas no dzimtenes aizgājis.

Svešā malā i pavasar' nav jaukuma.

Sava zeme — māte, sveša — pamāte.

Savas mājas dūmi ir miļāki nekā svešas malas saules stari.

Tēva mājās sausa garoza gardāka nekā svešumā cepetis.

Labāk dzimtenē akmeni uz akmens velt nekā svešumā par vagari būt.

Kas nedzen vagu dzimtenē, near ar' svešumā.

## Mīklas

1. Plata māte, augsts tēvs.
2. Liela, diža istaba, pumpuroti griesti.
3. Tēva jostu nevar salocīt, mātes pūru nevar izdalīt.
4. Tievs, tievs, garš, garš — mūžam gala nedabūs.
5. Melns kažoks, zaļa bante apkārt.
6. Lielais dievs bīzē,  
Zaļa cepure galvā.
7. Abi sāni nodīrāti, mugura nedīrāta.
8. Koka putns, linu spārni, kaņepāju dzislas.
9. Akmeņu kāja, koka rumpis, salmu cepure galvā.
10. Vīrs stāv, galva griežas.
11. Liels, liels putns  
Tīruma galā,  
Spārnus vien plivina,  
Aizlaisties nevar.

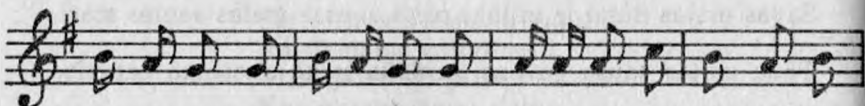
## Rotaļa «Jūra»

Ar skaitāmā pantīņa palīdzību izraugās spēles vadītāju — «jūru». «Jūra» katram savam pavalstniekam dod kādu zivs nosaukumu. Spēles dalībnieki apsēžas aplī. Kad «jūra», piemēram, saka: «Manā ūdens valstībā silķe šādus stiķus vien taisa,» — «silķei» nekavējoties jāatdarina visas «jūras» kustības. Ja nosauktā zivs nokavējas vai kustības sajauc, jādod ķīla.

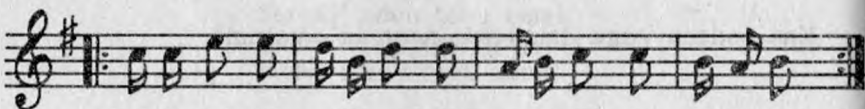
### Stāsti manīm, Daugaviņa!



1. Stāsti manīm, Daugaviņa, Gaujajel ne- cie- ti klus',



kur aug mana lī-ga-vi-ņa, vai tā drīz jau lie-la būs,



trādi ral-lā, trādi ral-lā, vai tā drīz jau liela būs ?

2. Daugav', balta putodama,  
Oša laivu vizina;  
Meitiņ', laivā sēdedama,  
Villainītes balina utt.
3. Gaujas malā, dziļā lejā  
Sarkanbaltas rozes zied,  
Tur meitiņa košā sejā  
Līgodama cauri iet.
4. Brauc ardievu, daugaviete,  
Oša laivā sēdēdam'!  
Pini kroņus, gaujmaliete,  
Puķes klēpi nēsādam'.
5. Man pašami Laimes mātē  
Līgaviņu audzina;  
Lauku mātē, Meža mātē  
Tai pūriņu darina.

Rotaļnieki, saķērušies rokās, nostājas raibā aprindā un dziesmiņas takti iet riņķī.

Nobeiguši pirmo pantiņu, rotaļnieki uz acumirkli apstājas un sadodas rokās tā, ka katra jaunava (meitene) turas ar labo roku pie blakām stāvošā jaunekļa (zēna) labās rokas un skatās sānis: vīrieši uz vienu, sievietes uz otru pusi. Turpinot piedziedājumu «Trādirallā», iet uz priekšu: meitenes palaiž vaļā blakām stāvošā zēna labo roku un kreiso sniedz nākošam; tad atkal labo un kreiso.

Tādā pašā kārtība turpina dziesmiņas pārējos pantiņus.

Rotaļas gluda izvešana prasa veiksmi un ievingrināšanos.

## Ceļot

Rotaļnieki izveido aprindu, pie kam ikviens izvēlas kādas piisētas vārdu. Vidū ar aizsietām acīm nostājas c e l i n i e k s. Tas teic, piem.:

— Man jāceļo no Cēsīm uz Valku.

Tūlīt tiem, kas izvēlējušies šo pilsētu vārdus, iāapmainās vietām, bet ceļotājs lūko pa to laiku vienu saķert. Ja viņam tas neizdodas un abi laimīgi nonāk savās vietās, tad tie uzsauc:

— Mēs jau priekšā!

Rotaļu turpina no gala.

Ja ceļotājs kādu noķer, tam jāstājas viņa vietā.

## Aptauja par kaimiņu

Kad visi rotaļnieki apsēdušies uz krēsliem, tad viens, kas palicis bez vietas, iet pie citiem apkārt jautādams:

«Kā tev patīk tavs kaimiņš?»

Ja viņš dabū atbildi: »Labi«, tad viņš griežas pie cita, kurš vēlas sev pa labi vai pa kreisi, vai arī abās pusēs jaunus kaimiņus.

Ja arī jautātājam izdodas caur veiklību ieņemt kādu atbrīvojušos vietu, tad victu zaudējušais atkal uzņemas jautāšanu, kamēr arī viņš tādā pat kārtā ticis vietā. Laiku pa laikam jautātājs var arī pavēlēt vispārēju vietu mainīšanu, pie kam katram dalībniekam jāatstāj sava vieta un jāizmeklējas cita. Šādā gadījumā arī jautātājs drīzāk kļūs pie vietas.

Šo pašu spēli var uzvest arī laukā, bez krēsliem. Tādā gadījumā var apzīmēt tik daudz koku, cik rotaļā piedalās dalībnieku.

## Miklu atminējumi

1. Zeme un debess. 2. Debess un zvaigznes. 3. Daugava un zeme. 4. Ceļš. 5. Zeme, zāle. 6. Ozols. 7. Eža. 8. Kuģis. 9. Māja. 10. Vējdzirnavas. 11. Vējdzirnavas.



## DZEJA UN PROZA

*Jānis Akuraters*

Tur zinu tevi, zeme senā,  
Kur lejas zaļo, meži šalc,—  
Tur pērkons līksmi jodus dzenā  
Un saules prieks nāk sirdī salds.

Tur dzirdu tevi, senā daina,  
Kad uguns mirdz un līgo skan,  
Tad burvība šo dzīvi maina,  
Top dvēs' le atkal jauna man.

Tur varoņiem un senčiem dusa,  
Tur jaunas ciltis cīnā iet;  
Tā latvju zeme, kura klusa,  
Tā latvju tauta, kura dzied.

*Aspazija*

## Dzimtene

Kā savu dzimteni lai tēloju?  
Tai augstu kalnu nav, ne straumju platu,  
Kas citas zemes sudrabjostas jož,  
Ne lielisku un krāšņu dabas skatu;  
Tai rožu maz, tik nātras asi kož...  
Un tomēr — svešumā, aiz krastiem tāliem,  
Kur dienas it kā raudot aust un riet,  
Caur smagiem, pelēktumšiem miglas vāliem  
Tā man kā gaiša laimes sala šķiet.  
Es garā redzu viņu mirdzošu,  
Kā apvītu ar staru vainagu.

Sirds man tik pilna žēlām atmiņām:  
Tur, dzimtenē, silst siltāk saules stari,  
Un maigāk lietutiņš tur zemē list,  
Tur pavasarī dūcot bišu bari  
Pa baltiem ķiršu ziediem apkārt klīst.

Es atminu vēl mežā šauro taku  
Un mīlo vietīņu zem ābeles,  
Es redzu zaļo mauru sētai blaku,  
Kur izkravāju bērna spēlītes.  
Pat tumšā naktī turp ja noietu,  
Es katru akmentiņu atrastu.

*Fricis Bārda*

## Bērzi

Manas dzimtenes svētie bērzi  
Stāv pulciņos zilgani bāli  
Un klusi plaukstošām rokām  
Svētī dīgstošo zāli...

Vēl puķu dvēseles viegli  
Pa baltajiem mākoņiem ligo  
Un pieauž ar ziedoņa ilgām  
Debese bezgalīgo.

Bet bērzi un dzimtenes lauki  
Uz mākoņiem lūgšanas raida  
Un viņas, tīmekļa maigās,  
Uz zemi laižamies gaida.

Iet tīrumā salicis arājs,  
Vecs, sirms jau; zūd locekļu jauda,  
Bet puķu dvēseles viņam  
Dzied ausīs un vaigus glauda...

Birzs malā tumšajām acīm  
Viņš ilgi mākoņus pētī,  
Un bērzi dzeltenām rokām  
Viņa sirmo galvu svētī...

Manas dzimtenes svētie bērzi  
Līgojas zilgani bāli,  
Un dzimteni vienos ziedos  
Tie redz jau, bet tāli vēl, tāli...

## Kā mana Dzimtene atgriezās

Dzīve bija mani svešā klēpī iemetusi . . . Un tad nāca tas, uz ko vismazāk biju cerējis.

Vesela pasaule, vesela laimes pilna pasaule, laimes un saules, un zvaigžņotu nakšu, rasas smagu zaļatlasa rītu un klusu, purpurrotu vakaru pilna pasaule nošalcās man aiz muguras. Es, uztrūkdams kājās, noņēmu cepuri un apgriezos. Jā, nebiju vilies — bērzi! Tur viņi stāvēja, lēni aijādami vēja ieligotās zaru stīgas, gluži kā tēva mājās, pļavmalas birzītēs. Kā jauni krīvi viņi stāvēja, uz pleciem zaļi mēteļi, bet svārki balti, un zaru rokām iesvētīja jauno dienu. Tā viņi stāv arī manā dzimtenē un elpo lūgšanas par to. Daudz viņiem nopūtu un dvesmu, daudz un savāda ikkatrai reizei.

Savāda, kad ziedoņa vakars laukā sēd, pats savos zilos matos ietinies; savāda, kad rudens vētra garām brāžas, satrakotos, pinkainos mākoņos sēdēdama. Katrai dzīvības daļai viņiem ir sava dziesma, sava nopūta — sviedriem pludinātām druvām, ganiņam, ko skumdina auksti vēji, pļavai, viņas ziediem un kamenēm, kas agrā rīta rasā mazgā kājiņas un pēc tam, sēdēdamas ziedu krēslos, aun zelta zābacīņus medus aukliņām . . .

Savāda ir bērzu dziesma vasarā, kad tās dzeltenās medus bizes atšļūk un izjūk pļavas vīgriežos, bet baltais mākonītis, pārlicies pāri egļu galiem, skatās un gaida, kā nu viņa atkal tās sapis.

Ja bērzu nebūtu manā dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele un arī mana tauta būtu citāda.

Tai brīdī pirmo reizi skaidri samanīju, kas noticis ar mani: man nav vairs veselas dvēseles. Daļa no tās ir palikusi manas dzimtenes bērzu zaros.

*Fricis Bārda*

*Ludis Bērziņš*

### Virš drupām

No Vidzemes, no Kurzemes  
Nu atskan miera zvani:  
Ar vēja spārniem ilgas nes  
Uz tēvu zemi mani.

Bet ziedu pļava samīta,  
Un atmatā nu druva;  
Sen ugunsliedziņu atvarā  
Viss, ko es cēlis, gruva.

Kur lauks, kur mežs, kur dārzs, kur nams?  
Viss viena drupu kaudze!  
Grūts mantojums tev uzņemams,  
Tu tautas jaunā audze.

Un tomēr, zeme samītā,  
Mēs tevi godā celsim.  
Zels jaunos ziedos Latvija,  
Un mēs ar viņu zelsim.

*Antons Birkerts*

## **Man tālā svešumā aizgājis mūžs**

Man tālā svešumā aizgājis mūžs  
Ar sāpēm un nedienām savām,  
Spīrgts dzimtenes vējš nu pretī man pūš  
No laukiem, no mežiem un pļavām.

Man liekas, viņš sveicienus pretī nes  
No radiem, no draugiem un biedriem  
Un mīļi jautā, vai pazīstu es  
To zemi, kas laistīta sviedriem.

Es skatos, nu mājas, kas kokos slīgst,  
Kur puķainas pļavas un druvas,  
Sirds priecīga krūtis nu deg un tvīkst —  
Man dzimtenes ainas tik tuvas! . . .

*Leonids Breikšs*

## **Svēts mantojums**

Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai,  
Un svētīts tas, kas drošs par viņu krīt,  
Lai mūžu mūžos zelt un plaukt Dievs ļauj tai  
Un saulei liek pār mūsu druvām līt.

Te tēvu tēvi sviedros vagu dzina,  
Šī saule pirmā svētījusi mūs,  
Lai takas tās, ko pirmais solis mina,  
Redz gaitā pēdējā reiz ejam mūs.

Nekur virs zemes neapsveiks tik silti  
Vairs mūs neviens, kā apsveic druvas šīs,  
Gar kurām augšup slejas bērzu ciltis  
Un alkšņi šalcot veras debesis.

Pār visiem svētumiem, ko sirdī nesam,  
Lai šo ikviens sev pirmā vietā liek:  
No zemes šīs mēs izauguši esam,  
Mums šajā zemē galva jānoliek.

*Adolfs Erss*

## Abrenes pils

Robežā galējā,  
Ledupes palejā,  
Abrenes pili redz naidnieku jonis.  
Torņiem tā smailajiem  
Celta pret kailajiem  
Krievzemes laukiem kā ķēniņa kronis.  
Abrenes godība  
Bija kā sodība  
Austrumu blandošām skaudīgā acī.  
Lini tur šķiedraini,  
Atvari niedraini,  
Zivis kā šķilas tur gozējās tacī.  
Svētkalna ziedoklis  
Ozolu ēnā viss  
Pilskalna tuvumā laimi nes laukiem.  
Tamdēļ, kad pļauju vāks,  
Pļāvēji ziedot nāks  
Alu un medu no ozola traukiem.  
Pļavas tur ziedošas,  
Meitenes dziedošas  
Pulcējas Svētkalnā, upuri dedzot.  
Svešnieki skaudīgi  
kļuva un draudīgi,  
Abrenes torņus un Svētkalnu redzot.  
Negaisā naujumā,  
Ūdeņu straujuma  
Vēlās uz Abreni krievi ar karu.  
Pakavi dimdēja,  
Zobeni šķindēja,



Svešnieki pārsvaru grāba ar baru.  
 Pusnaktī blāvajā  
 Pilskalnā stāvajā  
 Dūmi līdz debesīm plīvoja zili.  
 Klaigās un skaņdoņās  
 Svešajie blandoņās  
 Aizdedza dižajo Abrenes pili.  
 Kautiņā sakrita  
 Viri un pakrita,  
 Latviešu, svešajo asinis lija.  
 Liesmās un grāvienos,  
 Zibeņu skāvienos  
 Jāpazūd ķēniņa vainagam bija.  
 Dumbrājos saldami,  
 Atriebi alkdami,  
 Gāja tik veļi uz Viļakas pusi.  
 «Abreni atkaros  
 Kaut mūžu vakaros!»  
 Paceltiem šķēpiem tie zvērēja klusi.  
 Druvas karš samala,  
 Rietumu pamala  
 Apklājās atmatām. Aizauga ceļi.  
 Pakavu dindoņu,  
 Zobenu šķindoņu  
 Gadsimtu krēslai vēl dzirdēja veļi.  
 Ļaudis pie Ledupes,  
 Ļaudis pie Sienupes  
 Iekļuva svešinieka kalpībā sūrā.  
 Svētkalna likumu,  
 Latviešu tikumu,  
 Valodu — aizmirsa lielkrievu jūrā.  
 Ikvienu vasaru  
 Pērkons kā asaru  
 Lēja uz Svētkalnu zibeņu skavu.  
 Gadsimtus staroja  
 Svētkalns un karoja  
 Latvieši, meklējot taisnību savu.  
 Nāca tad gaidāmais  
 Likteņa svaidāmais  
 Zvaigžņotais gads deviņsimtdivdesmitais.  
 Ieraudzīt Abreni  
 Mirdzošu vareni  
 Ļaudīm no Drūjas, no Augšpils līdz Sitai.  
 Viri kā liesmas nāk,  
 Kauju tiem dziesma sāk.  
 Pilni to visi ir lauki un ceļi.  
 Uzvaru guva tie,  
 Varoņi kļuva tie.

Vai tie nav bruņotie Abrenes veļi?  
Zēni tie brašākie  
Kareivji ašākie  
Runā sen senajā latviešu mēlē.  
Pamale sniegainā,  
Pamale miegainā  
Iegailas, iedegas karogu kvēlē.  
Brīva tiek Latvija,  
Brīva tiek Latgale.  
Nogrima pamalē svešnieku jonis.  
Tālu būs redzami  
Uguņi dedzami  
Abrenes torņos, kā ķēniņa kronis.  
Ļaudis ir nomodā,  
•Abrenes novadā  
Apstaigā mājas kad Svētkalna Laime.  
Latviešu likumus,  
Latviešu tikumus  
Godā cels svešnieku nomāktā saime.

*Marta Grimma*

## Latvijas pilskalni

Latvijas pilskalni drūmīgi sēro —  
Gadsimtu liecnieki — nakti vai dien',  
Klajumiem pāri viens otru tie vēro,  
Meži kur šalko, plūst upes un skrien.

Vadoņi pilskalnās sasaucas klusi:  
«Būsim par aizsargiem dzimtenei mēs,  
Rādīsim Latvijai gaismoto pusi,  
Tauta kurp virzoties uzvarēs!»

Sēlpiliets, autīniet's, tērvetiet's brašais  
Šurpu no Zemgales klajumiem sauc:  
Tālivalds, Varaidots, embūtiet's kņšais  
Dabrelim, dzinrietim palīgos trauc.

— Latvijas jaunatne, klausies un vēro,  
Pilskalni māca ko nakti un dien,  
Klajumiem pāri kas drūmīgi sēro,—  
Nomodā jābūt par Latvi mūždien!

## Kas cilvēks ir bez dzimtenes?

Kurp tavi prāti traucas, draugs,  
Kurp domas lidinājas?  
Kam vaicā vēl. Sirds sāpēs sauc:  
Kaut drīzāk tiktu mājās!

Tur jaunais jaunā darbā stās,  
Tur vīri atgūs spēkus  
Un sievas sievu tikumus.  
Dievs piedos visus grēkus.

Kas cilvēks ir bez dzimtenes,  
Bez tēvijas, bez mājām?  
— Tik puteklis un pameslis  
Zem svešu tautu kājām.

## Kā zelts

Latvija!

Tavs vārds ir dārgs un spožs kā zelts. Simtsgadu sapņojumi ir piepildījušies. Mūsu ilgas, mūsu cerības ir kļuvušas dzīvas. Visas sirdis dreb laimē, sākot no bērna līdz sirmgalvim.

Latvija!

Mūsu acis lai nu redz tevi kļūstam jo dienas jo dižāku. Mūsu ausis lai dzird tavu atdzimšanu daudzinaim skaistās dziesmās. Lai mūsu mutes ir tīras kā zelts, izrunānot tavu mīlo vārdu.

Latvija!

Lai mūsu visapslēptākās domas ir šķīstas kā zelts, un lai tās kavējas vienīgi pie tevis, pie tevis. Lai mūsu prāti ir vērsti uz tevi, uz tevi.

Latvija!

Visi mūsu darbi lai ir kā zelts. Lai tie ir nesavtīgi un kļūst tev par dārgu rotu. Lai mūsu visu rotāta — tu būtu daiļākā starp māsām, kā senu senās dziesmās tas jau sacīts.

## Birzīm rotāts Gaiziņš

Birzīm rotāts Gaiziņš, latvju milzis,  
Laistās spodrā saules sudrabā.  
Sirmā Latvija, kaut tu jel būtu  
Tāda cēla, balta, dižena!

Pakalni ja kliegtu, lejas brēktu,  
Debess pazaudētu spožumu,  
Latvija, kamēr mes elpot spētu,  
Mūsu mīlestībai tici tu!

Birzīm rotāts Gaiziņš, latvju milzis,  
Laistās spodrā saules sudrabā.  
Sirmā Latvija, lai tu mums būtu  
Vienmēr cēla, balta, dižena!

## Jānis Karkliņš

### Latvijai vienotai būt

Vidzeme —  
    šaubu vainagā vitā,  
Kurzeme —  
    svešnieku atdalītā,  
Latgale  
    savas atmodas ritā —  
Sniedziet rokas — kopcīnā lai sokas!  
Plecu pie pleca, lepni un droši —  
Šoreiz mums jāaiziet uzvaroši!

Sasniedziet rokas — gadsimteņu mokas,  
Svešnieku jūgu nu nokratīt laiks,  
Sārtbaltus karogus pacelt nu laiks!

Sasniedziet rokas — lai likteņi lokās,  
Vēsturi veidojot mūsu gribā —  
Vienbrīvas Latvijas virišķībā.

## Atkal tēvzeme

Kad atkal nācu tēvzemē  
Un skatīju to grautu,  
Ar tūkstoš rokām dvēselē  
Tās sniedzos, lai to skautu.

Starp nokvēpušiem gruvešiem  
Un ceļa sliedēm lauztām  
Tai pieglaudus uz kruvešiem  
Ar ilgām, sāpēs jaustām.

Un zemi, zemi smilšaino  
Par zeltu mīlāk trausu  
Un ienaidnieka samīto  
Sev karstā plaukstā rausu.

Tā gadu simtiem bradāta  
Dzelzs pakavotām pēdām,  
Tā sviedriem, as' nīm slacīta,  
Pilnkrauta posta grēdām,—

Es tomēr ticu cilvēcei  
Un savas tautas plauksmei,  
Kā ticu dailes dvēselei  
Un gaiša gara sauksmei.

## Plūdons

### Novēlējums Latvijai

Gaiši, gaiši ziemas naktīs  
Deg pie debess zelta zvaigznes...  
Gaišāki lai, tēvu zeme,  
Deg tev tava vada zvaigzne!

Tava labā vada zvaigzne  
Lai deg mūžam gaiša, spodra,  
Mudinoti, skubinoti:  
«Esi modra, esi modra!»

## Svešumā klistot

Teiciet man zemi plašajā pasaulē,  
Kura būtu tik miļa kā tu, mana dzimtene!  
Lai klistu kur klīzdams, lai ietu cik tāl',  
Tava atmiņa sirdī nekur nenobāl —

Kurzeme! Zemgale!  
Miļā, baltā Dievazemīte!

Svešā malā kad vientulim jāmaidās man,  
Kur sveši ļaudis, sveša valoda skan,  
Nāk prātā ik brīdi tavs mocekles tēls,  
Kara asinīm traipīts, bezgala žēls,—

Kurzeme! Zemgale!  
Miļā, baltā Dievazemīte!

Svešā malā man tagad sirds pārpilnam jūt,  
Cik dārga, cik dārga vari, dzimtene, būt!  
Par velti prāts rauga tevi aizmirst un rimt —  
Tikai ar tevi mums celties, bez tevis — mums grimt —

Kurzeme! Zemgale!  
Miļā, baltā Dievazemīte!

Kārlis Skalbe

## Dzimtenē

Tur zaļām lapām pilnas ceļmalītes  
Un zālē klusi smaržo kumelītes.  
Vai asaras, ko bāra bērni sēja,  
Vai rasa, kura nāk un zūd bez vēja,—  
Uz visām lapām zelta sirdis zviļo:  
Tās tevi piemin vēl un miļo.  
Ikkatris mazais zieds dveš tevīm: nāc!  
Ja slimis tu esi, tiksi dziedināts...  
Tur zālē klusi tiktos galvu likt  
Un sapņojot dzimtenes debesis tikt,  
Atvērtās dzimtenes debesis tikt...

## Tēvzemes bēdas

Es esmu svabads virs,  
Un nespiež mani nekas.  
Tik manas tēvzemes bēdas  
Man nakti nedod miera.  
Es klausos trokšņus, kas draud,  
Es dzirdu, kas sūdz un kas raud.  
Es esmu svabads virs,  
Un nespiež mani nekas.  
Tik manas tēvzemes bēdas  
Man nakti nedod miera.  
Viņas posts manim sāp,  
Viņas kauns mani dzeļ.  
Ak, darāt, ko vajaga darīt,  
Lai laime Latvijā zeļ!

## Nemiens

Mūžam zili ir Latvijas kalni,  
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,  
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem.

Sasisti mūsu upuru trauki,  
Asiņu zvaigznēs dzimtenes lauki,  
Zem sila sirmajiem zariem  
Miera nav mocekļu gariem...

Mūžam baltās Daugavas krāces  
Veļ caur klintīm varoņu lāstu,  
Mūžam nerimst Daugavas krāces,  
Mūžam nerimst varoņu gars.

Mūžam zili ir Latvijas kalni,  
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,  
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem...

## Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme

Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme,  
Par tavām druvām vecā līdumā  
Un, kad jau paguršu zem dzīves nastas,  
Tad atdusēšos tavā atmatā.

Es dziedāšu par zaļo eglainīti,  
Kur tiklus pelēkos auž zirneklīti,  
Kur agrā ritā kuplās smilgas bradā  
Ar kailām kājām ganiņš bārenīti.

Es dziedāšu par balto birztaļi,  
Kur rudens lapas dzeltainīti birst  
Un birstot zvana klusu svētvakaru  
Tiem ziediem vēlinīti, kas salnā mirst.

Es dziedāšu par taku nomīdīti  
No tēviem liepu lūku apavā,  
Kur vaidot māte gaitā staigājusi  
Un, Dievu pielūgdama, baznīcā.

Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme,  
Par tavām druvām vecā līdumā,  
Līdz dusēšu reiz klusā smiltainītē,  
Tur tavā priedulāja pakrēslā.

## Tēvuzemes mīlestība

Tagadējie laiki pagēr, lai mēs tēvuzemes draugus gaiši izšķi-  
ram no tēvuzemes ienaidniekiem. Mums vajag dedzīgas un  
dižanas tēvuzemes mīlestības, kura ir svabada no sevmilības un  
netīras kāribas pēc vienīgā paša labuma. Mums pienākas un vajag  
savu tēvuzemi kā visas tautas svētnīci cienāt un godāt, par viņas  
gaismību, labklāšanu, vaļību, svabadību un nemirstību no sirdsdi-  
bena gādāt un strādāt un tādēļ gataviem būt jebkuru upuri nest uz  
tēvuzemes altāri, kad tagadējie laiki to no mums prasa.

Bet šāds prāts, šāda tīra tēvuzemes mīlestība jau mazos gados  
dēstījama, jo tad ne mūžam neaizsniegsim īsteno tēvuzemes  
mīlestības augstību un spēcību, ja skolās un mājās viņu nesēsīm,  
neaudzināsīm un nespēcīnāsīm. - - -

Tēvuzemes mīlestība ir Dieva dāvana. Jaunā audze jā māca, ka  
paša Dieva prāts un vēlēšanās, ka mēs visu, kas vien labs un jauks



virš zemes, un tamlīdz arī tautu un tēviju mīlojam, to saudzam un aizstāvam līdz pēdīgam. ---

Šī ticība būs auglīgs, svētīgs un stiprs pamats priekš tēvuzemes mīlestības uzzeļšanas un uzplaukšanas. - - -

Ciltvēks ir pa lielākai daļai auglis, kas tēva, mātes dārziņā audzināts un briedināts.

Ko bērni iezīž tēvu mājā, to tie paņem līdz uz dzīves ceļa par garīgu mantojumu.

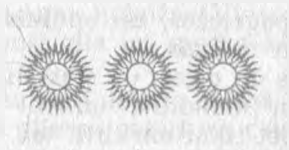
Vecāko rokās stāv lielāka vara pie bērnu audzināšanu nekā skolām.

Tādēļ tēvuzemes mīlestība būs pie bērniem tai mērā atronama, kādā mērā tā tēvu mājās uzplaukusi.

Ja tēva mājās sīkstulība valda, ja tur tik norūpējas un noskumstas par vienīgo paša labumu vien un nebūt nepazīst nedz draudzies, nedz tautas priekus un bēdas jeb ja tēva mājā diemžēl vēl priecājas par to, ka visa tauta saskaldīta un nomērdelēta, un ja turklāt izrāda kāribu un ilgošanos pēc svešnieka varmācības, ja tur ar prieku apsveicina pašu tautas nospiedējus un aizkavētājus — tad tādā tēva mājā neuzdīgs bērnu sirdīs tēvuzemes mīlestība. Un tā māņu ticība, ko bērni tur iezīž, parādās dzīvē ļoti skādīgi.

Tādēļ vajag tēva mājai būt dziļam tautas un tēvijas mīlestības šūpulim. Tad jaunā audze paņems šādu mīlestību līdz uz savas dzīves ceļiem un, ar patriotiskiem tikumiem izgreznota, cels godu tēva mājai un visai tautai.

*Kronvalda Atis*



Kurš mirstīgais gan spēj ieiet bez svētas bijāšanas lielajā un bagātajā Vigantes pakrastē, kad viņa stāv visā pilnībā mierīgi un cēli vakara staru spožumā?

Tur stāv tās pašas maigi staltās liepas, tie paši diži stingrie ozoli, par kādiem mums tik brīnum daudz vēsta sirmās dziesmas.

Bet par kuplajiem krūmiem, par smagu ziedu pilniem ceriem klus latvju fantāzija, it kā baidītos no sacikstes ar austrumnieku fantāziju. Vai šie nav tie paši krūmi, pa kādiem maldījās Aladins, savu burvju lampu meklēdams? Tie paši ceri, kuru ēnā sapņo kaislīgais austrumnieks tūkstots un vienā naktī?

Un, liekas, visu, ko tur tālumos auda viņa dedzīgā iztēle, pavasaris nolika te vienā rokas mājienā, gan ne tik lielā dažādībā, tomēr tādā pašā pilnībā un kuplumā.

Te sastopams smaržīgais mulsinātājs — jasminu cers, ir sarkana un balta rožu krūms, tāpat ķekarotais ceriņu puduris, kā arī agrīnais riekstu nesējs un jūsmīgā ieviņa.

Katrs savā vietā un visi jaukākā saskaņā.

Un it kā dzīvā mīlestība no viena krūma uz otru, no viena cera uz otru stiepjas ziedu pilnās vījotņu stīgas; bet par visiem tālāk — slaidais, lokanais ziemeļu stiprinieks apinis.

Viņš aptver cieši un mīļi katru no dažnedažādiem krūmiem, it kā gribētu savā laipnībā mazināt bijušās tālā ceļa grūtības, it kā vēlētos savā sirsnībā atvieglināt viņiem šeit sūro, neparasto dzīvi, jo te satiekas austrums un rietums, dienvidus un ziemeļi, bet Staburags stāv viņu vidū.

Visu redzamākajā vietā pakrastes augšējā malā aug staltāka un kuplākā liepa Vīgantē. Viņa te ziemeļos mājasmāte un vald-niece, tāpēc viņa arī izraudzījusi šo goda vietu.

No sava troņa viņa var pārskatīt visu pakrasti, visus savus lielos un mazos pavalstniekus, visus sikos un arī resnos apakšniekus.

Tie visi spiestin spiežas pa labi un kreisi pie valdnieces troņa pakāpēm, bet taisni priekšā pašos kāpšļos viņi nedrīkst apmesties: tad jau saburzītos smalkā, tumši zaļā sega, kas viņu viņiem stiepjas pār abām milzu pakāpēm lejup uz Daugavas pusi.

Tikai trešajam pakāpienam, kas ir pats stāvākais un cietākais, jo viņš viss ir tīra, balta klints un viņa sākums tieši ūdens malā, — tikai šim pakāpienam pašā augšas malīnā taisni pret liepu driekst apmesties ziedieku bagātākie krūmi.

Viņi izpilda veiklo, smuidro pāžu vietu Staburaga valsti. Tāpēc viņiem brīv tur stāvēt.

Un raugi: pašā liepas virsotnē visusārtākā lapiņā atspīd piepeši spožs, it kā tīrākā zelta stars.

Lapiņa pakustas, pagriežas, un spožais stars tanī acumirkli noslīd lejā nīpro pāžu rociņās.

Sīkās rociņas lokās un ceļas, un stars lido, kā miglīņas nests, aizvien tālāk, aizvien mundrāk, un re! — viņš pēkšņi paspīd kuplajā avota liepā, bet tikai mirklīti: tad viņš novirpuļo skaidrajā avotā, apsviežas un palēkā spirtajā ūdenī, un dzidrais vilnītis jau paķēris viņu un nes, liksmodams un no viena akmens uz otru lēkādams lejā, tieši Daugavā.

Un piepeši no platās Daugavas malas atskan kā tūkstošiem saldu skūpstu un nopūtu, un cerību, un mīlestības dvestu čukstu.

Bet maigais stars tad jau tālu Daugavā.

Jautrie vilniši nes viņu līgodami un diedami tieši nopietnajam Staburagam.

Jo tas jau liepas vakara sveiciens jūsmīgais: «Arlabunakti!» — ko staltā valdniece ik vakarus sūta saviem pavalstniekiem: kuplajiem krūmiem, sirmaj avota sargātājai, mudrajam Liepavotam, lielajai Daugavai un par visiem vairāk — savam staltajam Staburagam.

Tad no Daugavas dziļās dzelmes paceļas nakts un met pirmo plīvuru pār Vīgantes pakrasti.

Krēsla.

Rietumos debesis deg vienās ugunīs. Driz viens, driz otrs stars pārlaižas no turienes pār pakrasti un atspīd tālajos austrumos, zilajā Daugavā un arī pašā pakrastē.

Viss laistās vienās liesmās. Smalki lokani stari liekas plūstam no zaļo lapiņu maliņām. Viņi izlaužas caur ceru ceriem un kā ūdens vilņi plūst pakrastē no puķītes un puķīti, no zālītes uz zālīti.

Tas ir pēdējais gaisais saules smaids, lai katrs, kam dusa vajadzīga, redzētu atrast savu atpūtas vietīņu.

Un paskaties, kā visi saprot mājienu!

Mazais putniņš pārlaižas steigsus pār zālaino klajumu un iegrimst kuplajā cerā. Tajā iekustas zariņš un tūliņ otrā cerā cits: zariņi met viens otram mazajām galviņām un samirkšķinās actiņām — viņi priecājas par putniņu, kas tik droši uzticas viņiem.

Gar liepu aizlaižas, smagi dūkdama, pēdējā bitīte. Viņa aizkavējusies bagātajā lejā, kur medus tik daudz, ka žēl viņu pa nakti tur atstāt . . .

No Daugavas atskan lēna šalkoņa. Tur nemierīgie vilņi tērzē un čalo savā starpā kā pārgalvīgie skolēni, dusā iedami.

Krūmiņi vēlreiz sakustas: viņi ietinas ciešāk savos lapu mētelišos, jo rietumblāzma sāk jau dzist.

Tad piepeši viss paliek kluss, tik kluss kā zilās debesis . . .

Šai brīdī pakrastē katra puķīte un kociņš, katrs putniņš un kukainītis skaita savu vakara lūgšanu.

Bet no Daugavas tumšās dzelmes paceļas nakts un met otru plīvuru pār pakrasti.

Vakars.

Dziļš un maigs klusums nolaižas Vīgantes pakrastē.

Debess zila, tik tumši zila un spodra kā nevainīgas meitenes acis.

Milīgi smidzinātāju stari laistin laižas no augšienes jaukajā lejā, bet tumšais nakts plīvurs nelaiž tos cauri. Viņi atsitas plīvirā un griežas atpakaļ augstumos; un debess top vēl dzidrāka, vēl dziļāka.

Tad rietumos parādās lielā, spožā vakara zvaigzne. Viņas spēcīgie stari izlaužas nakts šķidrautam cauri un iekrīt Daugavā, Liepavotā un kuplajos ceros.

Un klau: vai tie nav zvaigznes sudraba stari, kas krizdami tik gaiši atskan cerā.

Un raugi: tādas pašas skaņas raisās arī no otrā un trešā pudura un dodas arvien tālāk un tālāk, līdz pat Staburagam . . .

Nē, tie nav zvaigznes stari — tās ir lakstīgalas, kas mēģina savas balsis.

Balsis trīs vēl klusā vakara gaisā, kā jau mākslinieku balsis liela acumirkļa priekšā. Tāpēc viņas nevar un nevar uzsākt dziesmu, bet vēl aizvien mēģina un mēģina.

Bet, kamēr lakstīgalas gatavojas, no Daugavas malas Vidzemē atskan sirmā pāricēlāja — Lazdas tēva dziesma.

Dziesma beidzas. Atbalsis tikai vēl noskan papriekš Kurzemes, tad Vidzemes krastos, un viss paliek atkal kluss.

Arī lakstīgalas vairs nemēģina balsis. Liekas, it kā viņas brīnītos par pārdrošo cilvēku, kas traucē šādu vakaru tik vienkāršām skaņām.

Tad tālu, tālu, it kā no pašas mūžības ceļas lēnām citas, dzidrākas skaņas.

Viņas nāk arvien tuvāk un top ik brīdi spēcīgākas un vingrākas. Klau: jau viņas atskan pie Staburaga, un, gluži it kā šo zīmi vien gaidījusi, visa pakraste sāk pekšņi trīcēt un laistīties vienos skaņu vilņos.

Liekas, it kā katrā cerā un katrā zariņā šūpotos pa lakstīgalai — tik brīnum dižaini plūst skaņas pār pakrasti un klusajiem laukiem.

Un, tiklīdz viens cers apklust,— sāk otrs: un tā tas iet līdz Staburagam un no Staburaga līdz Liepavotam un atkal atpakaļ vienos vilņos, vienās bezgalīgās skaņās.

Un kāda sparība šinīs dziesmās! Kas par spēku dziļajās oktāvās, kas par dedzību jaukajos trijoļos, kas par jūsmu dzirkstīgos trilleros!

Tās ir dziesmas, tik straujas kā Daugava, tik skaidras kā Liepavots, tik dziļas kā rāmās debesis un tik dedzīgas sparības pilnas kā cilvēku krūtis, kas vieni stāv dzīves straujuma un vieni tikai zina isto spēka avotu — savā pašā sirdsskaidrībā.

Lakstīgalas, lakstīgalas! Kādas jums cerību pilnas dziesmas! Cik viņas jums brīvas skaņas — tik brīvas kā jūs paši, drošie dziedātāji!

Un domas — kādas domas, kā debesis tik augstas un plašas, jūs dvešat klausītājā! . . .

Bet nakts paceļas lēnām no Daugavas melnās dzelmes un izpleš savus milzīgos miglas spārnus pār Vidzemi un Kurzemi, un par visu pasauli.

Nakts.

Lakstīgalas vēl joprojām turpina maigo dziesmu. Tā vilņo vēl brīvāk, vēl dziļāk un straujāk nakts klusumā, it kā tai vajadzētu aizsniegt vistālāko ziemeļi, kur stāv augstās ledus pilis un dzīvo cilvēki, kam ledus sirdis tukšajās krūtīs un ledus galvas milzeņu plecos.

Tikai ap pusnakti lakstīgalas apklust.

Viņas apklusās britiņu, vai sparīgās skaņas sasniegušas mērķi. Tad viņas atkal sāk šūpoties tievajos zariņos un brīnišķīgās skaņas plūst no jauna pakrastei pāri rāmi dusošos laukos aizvien tālāk un tālāk . . .

Bet nakts ēnā pakrastes krūmi top vēl pilnīgāki, vēl apaļāki un noslēpumaināki, un liekas, it kā viņu dziļumos slēptos tikpat daudz nevainīgu domu un debešķīgu sapņu, un kaunīgu jūtu kā tiklas jaunavas krūtīs.

No vienas pakrastes malas uz otru, no ceriņa uz ceriņu un no Kurzemes krasta līdz pat Vidzemei stiepjas smalkas, tikko nojaušamas it kā šķidrauti plēnītes: tā ziedu ceru un puķīšu smaržīgā dvaša, ko viņi izelpo vieglajā vasaras nakts miedziņā.

Vienīgi zvaigznītes neguļ. Veikli kā irbītes viņas pietek viena pēc otras pie lielacainās vakara zvaigznes, noskūpstā to sveicinādamās un tad, vientiesīgi rindiņā nostājušās, klausās savas vadones gudrajās mācībās un stāstos par pasaules pirmajām dienām un lielo zvaigžņu slavas dziesmām.

Un, kamēr zvaigznītes, valodās nogrimušas, mierīgi raugās vadones laipnajās acīs, aiz augstajiem Avotiņu kalniem Vidzemē ceļas lēnām pilnais mēness.

Viņš, kā jau vienmēr, bāls un bēdīgs, un lielākās ilgās noraugās skaistuļu pulciņā vakaros, viņš, šis mūžam iemīlējies plānprātiņš!

Piepeši mēness seja atspīd Daugavā, un viņa stari ieplūst kā migliņa pakrastē.

Tai pašā brīdī zvaigznītes pamanījušas mēnesi, un paskaties tikai Daugavā, kā viņas tur lēkā un skraida ap plānprātiņu mīlētāju, lēkā un smejas, un plaukšķina mazajām rociņām, gluži kā visticīnās ķerot.

Daugava šalc lēnām un mierīgi. It kā miegā, dziļi nopūšoties, viņa paceļas liels vilnis un plūst nedzirdamā straujumā uz Staburagu. Pie cietās klints tas sadrūp tūkstošās lāsītēs, un katra lāsīte ietveras mēness starā, un tas pārvēršas skaidrā sudraba kreļļu virknē, kas mirdz un vizuļo gaisā.

Pār Daugavu no augšas, no Liepavota, nāk vēsā pakrastes dvaša. Viņa ceļ un pin dzīvajā sudrabā vieglās kreļļu virknītes krāšņā audā, un drīz vien viss Staburags ietīts vizulīgā segā.

Bet sirmais Staburags dus mierīgi savu mūža miegu un nepriecājas nemaz par krāšņo, karalisko tērpu.

Liekas, it kā viņš vēl joprojām sapņotu bēdīgo sapni: lielas un smagas asaras rit viena pēc otras pār bālo vaigu un sirmo bārdū...

Jā, arī tev vajag skaidra un brīva gaisa tāpat kā lakstīgalām, lai tavas platās krūtīs varētu elpot pilnā spēkā un dziļumā, lai tavas tumšās asaras pārvērstos gaišās prieka pērlēs un zibētu mēness gaismā kā dzidrie Liepavota ūdeņi.

*Valdis «Staburaga bērni».*

## Saules koks

Cilvēks vēroja plašos, mežu apjoztos apvāršņus. Lai ietu uz rītiem cik tālu iedams, nekad viņš neatrada vietu, kur saule uzlēca; tāpat rietumos nekad nebija sasniedzams solis, kur tā sēdās

zelta laivā un aizlīgoja pār bangainām jūrām. Cilvēks nogāja tikai mazu ceļa gabalu, kamēr saule uzbrauca augstajā debesu kalnā un norietēja vakaros. Tā bija ātra skrējēja, kam neviens netika līdzī. Kopš aizmūžiem Ūsiņš vadīja saules grezno, zeltā vizošo pajūgu. Debesu spīdekļa gaitas noskaidrot nolēm virsaiša dēls Rienis, par kura jaunību un citiem darbiem stāstīts lielajā laiku un teiksmu grāmatā Trīs laimes.

Jauns vēl būdams, pēc sirds' bēdām, ko viņam sagādāja Maira, viņš apņēmas doties pasaulē. Jau iepriekš viņš rūpīgi vēroja saules ceļus pie debesu jumola. Visi zināja, ka saule gada laikā apiet ap lielo debess loku. Katru mēnesi tā joņoja citā zvaigznājā, un pēc tiem latvji svinēja svētes un turēja laikus, veci ļaudis zilēja pat piedzimušo likteni. Kas bija ritā dzimis, tas bija možs un priecīgs kā nebeidzamā dzīve; kas vakarā, tas bija cienījams par savām domām, laipnību un gudrību; kas pēcpusdienā, tas bija dažkārt ceļams par valdoni; kas pusnaktī, tas bija dziļš un noslēpumains kā aka. Pavasara bērniem bija stipra tieksme uz tālumu un plašumu, tie bija labi karotāji un strauji bezbēdīgi drasoņi.

Rienis bija dzimis pavasarī, kad diena un nakts tikko līdzīgas top, kad sērsnainos rītos rubeņi rūc malu malās un gaisms dzidrns un skanīgs. Ik naktis viņš gāja ārā, vēroja zvaigžņu rāmos gājienus un mācījās noteikt debesu puses. Viņš zināja, ka Sietiņš stāv dienvidos, saulei rietot pavasaros, un pēc Greizo Ratu ilkss ikreiz attapās, uz kuru pusi mājas, lai cik tālu būtu aizgājis nakšņainos mežos. Viņš čakli kopa savu dumbēri, kam spalva zalgoja vien, un ik dienas izjāja uz rītiem vai dienvidiem. Tuvākā apkaimē viņam vairs nebija nepazīstamu vietu. Viņš zināja Daugavas tecējienu, krāces un ragus, bija apmeklējis Lukstos Susējas izteku un arī Mēmeles upi no Lietavas, bija peldinājis kumeļu Saukas, Kalniešu un pat Sasaļu un Sventas ezerā.

Caur mežiem laužoties uz austrumiem, viņš dažkārt noraudzījās brīnišķīgā starainā parādībā. Pēkšņi kāds koks, pa laikam ozols, sāka kvēlot, zeltīties, lapas pielīja ar gaismu un uguni, divpadsmit žuburi slējās gaisā, trijos deviņzaros dalīdamies. Koks liesmoja tādā miklainā skaistumā, ka varēja dvēseli nomaldināt. Kad Rienis mudīgi jāja uz priekšu, lai tuvumā aplūkotu šo parādību, tad tā drīz bālēja, pelēka tapa un bija vairs tikai vienkārši koki, ko grūti bija atšķirt citu no cita. Nebija vairs ozola, kas tik svinīgi bija blāzmojis pār mežu, toties uzlēkušā saule meta savus starus zaļajā biežoknī. Domīgs jāja Rienis mājup un vaicāja vecai mātei, ko tas gan varētu nozīmēt.

«Tas, dēls, saules koks,» vecā māte atbildēja.

«Tas kaut kur ir, tas jāatrod,» tiepās Rienis.

«Jauni ir aizjājuši, veci pārjājuši, to meklēdami. Vai kāds to atradis?» nopūtās vecā māte. «Te ir kas vairāk, dēls, nekā cilvēka prāts spēj saprast.»

Rienis gribēja vairāk, gribēja to, ko cilvēka prāts nespēj saprast. Viņš runāja ar saviem drošajiem un bezbēdīgajiem kara draugiem.

«Jāsim saules koku meklēt.»

Bet viņi vairs negribēja doties jaunības dēkās.

Tad Rienis gāja pie tēva Runtiņa pilī un teica savu nodomu. Runtiņš bija vecāks kļuvis, pilnajā bārdā jau vijās sirmi pavedieni. Viņš neatcerējās tik labi savus puīša un vīra gadu sirojumus, kas viņu bija atveduši šurp par novada virsaiti. No dabūtām rētām viņš bija stīvāks kļuvis un želojās, ka pāršķeltais gurns sāpot uz lietu, tomēr viņš vēl bija stiprs, un jaunā sieva Dzilna nesūrojās, ka viņai pietrūktu vīra glāstu. Runtiņa mazie bērni, Rieņa un Ģiedras pusbrāļi un pasmāsas, trokšņodami skraidīja pa pils pagalmu vai vēlās no stāvās kaujas lejā un joza uz purvu, kur viņiem tikami peldēties ezerā un no pērķliem iztraucēt lielās dzēves. Runtiņš nepretojās tam, ka vecākais dēls dodas svešumā, viņš pat nebrīnījās par to, ka Rienis par sava ceļojuma mērķi izvēlēties teiksmainā saules koka meklēšanu un nevis jaunu novadu iekarošanu, kā tas piederētos īstam virsaisdēlam. Rienis jau no laika gala bija bijis trauksmainais sapņotājs, tāda bija viņa daba, tur nekas nebija grozāms. Drūmais burvis deva viņam tikai lietišķus padomus, kā seglot zirgus tādām tālam jājienam, lai viss nepieciešamais būtu viegls un ērts.

«Ieročus katrā ziņā ņem līdz. Tie visur noderēs. Tie pavērs ceļu, dos pārtiku un sargās no zvēriem un cilvēkiem.»

Izgājis no tēva pils, Rienis domāja, kur ņemt ceļa biedru, kad viņam pietecēja Mairas desmitgadējais dēls Agnis un teica droši un pašāvīgi:

«Tēt, es dzirdēju, ko tu runāji ar virsaiti. Ņem mani līdz saules koku meklēt. Es jau labi protu jāt un ar stopu šaut. Drīz es būšu liels.» Un viņa zēnīgais, stiegrais augums pastiepās. Rienis kļuva liksms un ņēma savu dēlu Agni līdz.

Dzilna sēja viņiem ceļa maizi, pielika cibas ar sviestu un gaļu, deva drānas un citas mantas. Ģiedra klāja bāleliņa kumeļam zvaigžņu segu. Arī Agnim gadījās maza, skaista merģele Rane, kas viņu gribēja izvadīt ar godu kā savu tautieti un karavīru. Rienis trina zobenus, šķēpus un āvas, pildīja šautru makus nodrāztām šautrām un stopiem uzvilka jaunas, atspērīgas cinkslas.

Tad viņi izjāja agrā, spožā rītā.

Visa pils bija iznākusi viņus pavadīt. Ģiedra pušķoja Rieņa dumbēri, raudādama gaužas asaras, Rane vija ap kaklu zaļas vītnes Agņa salnim. Agnis sēdēja zirgā sīks, bet laimīgs un kā īsts karavīrs; kumelš viņam bija iejāts un lēnīgs. Tomēr abi rumaki drasēja savā staltumā, mīņājās nepacietībā un zviedza, gludās, pie sudraba iemauktiem piestiprinātās pavadas turami. Kā lielais, tā mazais jājējs bija tērpušies savitajās bruņu cepurēs, gaišpelēkos mēteļos, ugunszīmēm izrakstītām malām, kas plandījās

liegā vējā. Pie segliem piejotzi vairogi, šautras, stopi un ceļa maize.

Noskanēja pēdējie atvadu vārdi, sveicieni, un kumeļi traucās uz priekšu tāpat kā viņu jājēju ilgas, traucās atpakaļ pils un izvadītāju pulks, traucās atpakaļ meži, pakalni, lejas un upes, traucās atpakaļ Rieņa padzīvotā jaunība un Agņa saulainā bērība un it kā mēmas sēras līdz ar tām, uz priekšu — nodomi, neuzveicama griba, jauni, nebeidzami ceļi. Pat Agnis neskatījās atpakaļ: kas lielu grib sasniegt, tam lai vairs nepastāv bijušais un pamestais, tā skats lai nevēršas atpakaļ.

Pirmajā dienā ap jātniekiem žvīgoja vēl dzimtenes lauki, šalca dzimtenes meži, klusā mierā dusēja tautieša mājas, sidrabaini čaloja upītes un reizēm pavērās gari ezeri kā mirdzoši, plati zobeni, ko kāds milzu karotājs, atpūtā laizdamies, nolīcis sev blakus zālē. Katru koku viņi lūkoja, aiz katra pakalna cerēja paceļamies meklēto saules ozolu, taču viss salija vienādā, parastā un brīnīšķīgā dienas zilgmē. Viņi saprata, ka saule ir vistālāko ceļu gājēja, ka viņiem jājāj tikpat tālu, lai atrastu vietu, no kurienes tā iznāk kā no savas mūža mājas.

Nakti viņi noseģoja zirgus un palaida meža pļavā ganīties. Zvaigžņainā debess gāja tiem pāri, ietverdama zemi starainā sagšā. Ilgi runājās Rienis par ceļojuma mērķi ar savu un Mairas dēlu Agni, kas silti dusēja pie viņa krūts, kamēr apklusā putni, svešais mežs drūmi un baigi saspiedās ciešāk ap nemierīgajiem cilvēkiem. Ap pusnakti nokrācās zirgi un tramīgi smailēja ausis, jo meža malā iegailējās vilku acis, tad atkal klusums kā Dieva gaisma lija pār visu pasauli un nogurušo ceļotāju sapņos uzplauka saules koks kā ziedoša ābele, un zem tā zariem aizritēja visa cilvēku dzīve.

Otrā dienā atkal sākās nebeidzamā trauksme uz austrumiem, saulei pretim, bet saule, tālo ceļu gājēja, uzkāpa augstajā debesu kalnā, sliecās uz vakariem un norietēja aiz mežiem, un ceļinieki bija tikpat tālu no sava mērķa, kā bijuši.

Dienas un naktis nule žvīgoja pār viņiem, saule un mēness uzlēca un norietēja, iemītie ceļi zuda un gaisa mežu biezokņos, taču nemītējās jauno ceļotāju gaita, straujums un meklētāju gars. Meži apņēma viņu domas, laiks — viņu sapņus. Zemē, kur viņi tagad iejāja, bija maz iedzīvotāju, tālāk nāca reti ciemi, no kuriem izlīda pazemes ļaudis, vēl tālāk viņi ieņojoja mežonīgā klajumā, kur augstu, sausu zāli kustināja rītenis. Mēnešiem viņi jāja pa šo klaju, un viņu zirgu muguras pazuda augstajā smilgā. Rieņa acis izbālēja, vaigi iekrita, bet Agnis ātri izstīdēja augumā un norūdījās, maņas kļuva asas, rokas stipras un izveicīgas. Sausajā un saulainajā gaisā viņi sāka redzēt parādības. Pēkšņi tālē rīta blāzmā iznira saules koks, kupls, krāšņs, spožiem, milzīgiem ziediem un robainām lapām. Saule pašreiz lēca, viss koks zaigoja un mirdzēja. Rienis paskubināja dumbēri, Agnis — salni un auļoja uz šo koku, ko viņi nu beidzot cerēja sasniegt. Bet priekšā



stājās pūlis svešādu bruņotu ļaužu: tiem bija šķības un ļaunas acis, patumšas it kā sasistas sejas. Galvā cepures ar uzaušiem un iesmiem virsgalvi. Draudīgi tie cēla pretim šķēpus, āvas un stopus; nikni un reizē jocīgi kārpīja zemi mazie, straujie zālaino klajumu zirgi. Kā jauni dievi izauļoja no augstās zāles, gaismā vizēdami, saules koka meklētāji, un neviļus godbijībā pašķirās tumšais pūlis. Kā zibens, kā iznācēji no gaismas un laimes pasaules — viņi joņoja mežonīgai tautai cauri, cirzdami spožu sliedi, un neviens viņus neapturēja. Kad viņi bija naidīgajam baram cauri, tad saules koks bija nozudis, atkal viņu priekšā pletās bezgalīgs, rūsgani pelēks zāļu klajums, tik skumji tukšs kā dzīve bez mērķa un cerības.

Atkal viņi jāja tālāk. Ne vairs dienas un mēneši, bet gadi aizšalca pār viņu galvām, lielas upes un kalni stājās ceļā, bet viņi pārvarēja tos un, izjājuši pa tumšu aizu, nonāca krāšņā un bagātā pilsētā. Tās ielās staigāja savādi, jauki ģērbti, liksmi satraukti cilvēki un sarunājās smalkās valodās. Viņu sejas bija glītas, labi koptas, mīkstās rokas nekad nebija pazinušas rupju darbu. Saules koka meklētāji vaicāja šim un tam, kādā valstī un pilsētā viņi nonākuši un kur ceļš uz saules koku, kas viņiem pazudis tieši šinī pusē. Daudzi viņus, izkāmējušus, saules un vēja brūninātus, sevišķi šmaugo, gaišmataino zēnu, kas jau par jaunekli kļuvis, uzlūkoja smaidīdami, taču neviens nesaprata viņu valodas. Pēdīgi radās viens sirms un augsti mācīts vīrs baltā, mētelim līdzīgā tērpā un drusku saprata mūsu ceļotāju labskanīgo valodu, un atbildēja viņiem āriskā, svešādi un tomēr pazīstami skanošā izloksnē. Vaicājis, no kurienes viņi nākdami, viņš sacīja:

«Arī mūsu āriskā cilts senos laikos priekš divām jūgām iznāca no tās pašas zemes, kas ir visu ārisko tautu dzimtene. Arī mēs devāmies uz rītiem, meklēdami jaunu dzimteni, un esam te nonākuši, šo pilsētu cēluši, dziedādami vecās dzimtenes dziesmas un sacerēdami jaunas. Kaut gan te ir mūžīga vasara, tomēr saules koka te nav, un es nezinu ceļa uz to. Nāciet man līdz: es jūs vedīšu pie mūsu visgudrākā zvaigžņu pētnieka, kas jums izstāstīs saules un debesu spīdekļu ceļus.»

Viņi, novietojusi zirgus apsētē, gāja pa svešās pilsētas ielām, caur viegli tērptu, nopietnu un smaidīgu ļaužu drūzmām, kas gan apstājās un apbrīnoja viņus, gan vienaldzīgi slāja garām, un nonāca augstajā zvaigžņu lūkotavas tornī, kur viņus saņēma gudrs un augsti mācīts vīrs pie saviem loku mēriem un zvaigžņu grāmatām.

Ilgi viņi runājās ar zintnieku, vaicādami par zemēm un valstīm no šejienes uz rītiem. Dīvainas zintis viņš viņiem atklāja: zeme neesot līdzena un plakana, bet apaļa kā gluds upes olis, saule nekur nedz uzlecot, nedz norietot, zeme mūžīgā kustībā ripojot un rādot saulei te vienu, te otru savu vaigu. Uz rītiem aiz augstajiem kalniem izbeidzoties sausā zeme un sākoties milzīgā pasaules jūra, kurai vēl neviens neesot pāri ticis. Kad ceļotāji

viņam stāstīja par saules koku, ko redzējuši dzimtenē vizmojam, tad viņš papurināja galvu un teica, ka saules koks piederot pie visu ārišķo tautu vissenākajām teikām, kas izrādījušās par maldiem pētniecības un zinības priekšā. Tomēr arī šai teikā kaut kas patiess būšot, jo tautas milējušās savas zināšanas ietērt noslēpumainā zīmolu un līdzību valodā.

«Mēs atradisim saules koku, kaut arī mums būtu jāmirst,» iesaucās Rienis, un viņa iekritušās acis novājējušajā sejā dedzīgi iezibējās.

«Jāsim, tēt, saules koks jau spulgo,» teica Agnis trauksmainā dziņā.

Atkal ritinājās ceļi zem zirgu pakaviem, atkal slija garām mūža meži, baigi dumbri un svešums. Viņi bija atstājuši aiz sevis visu, ko bija milējuši, viņi pieņēma visu, kas nāca, lai tas būtu grūtums vai mokas, aukstums vai karstums.

Viņi nonāca pie tautām, kas vēl nepazīna nedz arklu, nedz tīrumu, nedz sirds, nedz prāta glītumu, nedz dievišķās teiksmas. Viņi apstājās pie tām uz laiku, mācīja tām zemes kopšanu, tikumus un labas ieražas, vēstīja par āriešu teiksmām un gudrībām un gribēja valdidami tās pacelt Laimas gaismos augstumos, bet tumsoņi nokratīja viņu maigo un labo varu, un viņi steidzās projām, skubinot savus vecos zirgus atkal tecēt caur biezokņiem, gar upēm un kalnu kraujām.

Tad lielā pasaules jūra stājās ceļā. Milzīgi viļņi kā gludi kalni, kas kādā Dieva elpā sākuši lēnu un mūžīgu gaitu, vēlās pret vientuļo un sēro krastu. Domīgi stāvēja abi ceļotāji un zirgi šī plašuma priekšā. Viņu rokas noļima bezcerē. Kā lai tiek šim bezgalīgajam ūdenim pāri?

Pienāca rīts, un saule rotādama uzlēca pār vareno jūru, noslēpumainais koks likās margojam divpadsmit žuburiem un daiļas saules meitas dejam zem tā zariem. It kā klusa, aicinoša un vilinoša dziesma skanēja no pelēkās un drūmās viļņu dunoņas, aizmūžīgas un senas kā dzīvības sākumi.

Ceļnieki ilgi jāja gar jūras krastu, meklēdami pāreju, un tad viņu ceļš sāka griezties atpakaļ uz rietumiem. Viņi vairs neskatījās uz rītiem, bet vērās uz rietumiem, kas reizē vizēja tikpat vilinoši kā saules koks. Vēl auļoja gadi maldos un negaisos, vēl sveši kalni mānīja ar savām bagātībām, krāšņumu un varenību, bet ceļotāju ilgas sauca vairs tikai dzimtene.

Kādu vasaru meži sāka smaržot pēc dzimtenes sveķainajām priedēm un bērzu maigajām lapām. Atganījuši vecos zirgus sulīgos ličos, viņi sāka pēdējo jājienu uz dzimteni, no kurienes bija aizgājuši. Apkārt elpoja meži, druvas un pļavas, un gaiss bija atmiņu pilns. Arāji apstājās, raudzījās uz pārnācējiem un vaicāja latvju mēlē:

«Kas ir šie svešie, sirmie jātnieki? Viņu kumeļi tikko velkas no vecuma.»

Rienis un Agnis pirmo reizi ciešāk paskatījās viens uz otru, jo

līdz šim viņu skati bija vērušies tikai zemes apvāršņos, kārodami ieraudzīt margojam brīnišķīgo saules koku, līdz šim viņi bija traukušies uz priekšu, viņiem nebija vaļas domāt par sevi, nedz skatīties apkārt un atpakaļ. Tagad viņi satrūkās. Agnis bija izjājis kā sīks zēns, tagad viņš bija pieaudzis norūdijies vīrs, kam deniņos jau sarma, bet Rienis bija gluži balts, vienīgi trauksmes un ticības kvēle vēl plaiksnijās iekritušās acīs. Viņi bija aizjājuši gludiem un sārtiem vaigiem, kas tagad bija krunkaini un savītuši, priecīgs, nebēdīgs vējš bija plivinājis viņu zeltainos matus, kas nu bija sirmi kā izbālējušas linu šķieznas. Noguruši viņi bija no tālā ceļa un aizskrējušiem gadiem.

Runtiņa pils novadā viņiem nāca pretim Ģiedra un Rane, kas aizjājot pušķoja viņu kumeļus,—divas vecenītes, kam tricēja sirmās galvas.

«Mēs jūs gaidījām,» viņas teica, un sens, aizmirsts prieks uz mirkli iegailējās izdzisušās acīs.—«Mēs atjājām pie jums,» viņi atbildēja, it kā vēl būtu jauni puisi, kas nākuši pie savām zeltēnēm.

Tad pēkšņi Rienis sarāva sava vecā dumbēra iemavas un strauji pagrieza to pret rītiem.

«Rau, saules koks!» viņš sauca liksmā uzbudinājumā. «Steigsimies uz to!»

Tiesām, kalnā ozols divpadsmit žuburiem margoja un rotājās brīnišķīgā gaismā, saule zibēja caur robainām lapām un meta spožus vainagus un starus pār visu pasauli.

Vecie zirgi krita pie kalna pakājes, pazemīgi iznesuši savus neprātīgos jājējus caur tālām zemēm. Jājēji uzkāpa kalnā un saļima zem saules koka zariem, ietīdamies tā gaismā kā savās ilgās. Klusajā lapu žūžā skanēja pašas Māras balss, un staros mirdzēja pašas Laimas vaigs, kas noliecās pār nogurušajiem meklētājiem.

«Tikai dzimtenē aug saules koks,» sacīja Agnis, noguldīdams piekusušo augumu zālē pie mirdzošā koka saknēm, un paskatījās uz savu tēvu, kurš jau laimē bija aizvēris acis, lai vairs nekad neatvērtu.

*J. Veselis. «Latvju teiksmas».*



Jūs pārlaižat skatu visapkārt mājai, un, ja jūs esat pilns nemiera, jūs kļūstat tikpat mierīgs, cik mierīgs kļūst jūras braucējs, redzēdams no sabangotā plašuma kuģi ieslidam ostas rāmajos ūdeņos. - - -

Un, kad jūs, neviena nemanīts, aplūkojat šīs mājas un izsekojat to saimnieka rīcībai, jums rodas pamats plašām domu būvēm. Kad dzejnieki runā par cilvēka darba mūžīgumu, tad tas nav velti

sacīts. Mūžīga ir ne tikai dzeja un augsti debesis ieaudzis tornis, bet mūžīga ir arī ēka un valsts, pār kurām nomodā stāv rūpīga saimnieka acs.

Jūs jau esat ilgi raudzījušies šīs mājas sētsvidū, un jums paliek tā, it kā, skaidrā un dziļā akā skatīdamies, jūs būtu ieraudzījuši savas tautas jaunības seju. Jā, patiešām, tā ir tautas jaunība, kad jaunie neatšķējas no vecajiem, bet kā zari pieaug viņiem klāt, un kopīgs viņiem ir klusums, un kopīga viņiem ir runāšana. Un šis gabalīņš kārtības, skaidrības un paklausības, ko jūs redzat šinī mājā, ir isumā skatītas visas neizmērojamās debesis pāri manai vecajai latviešu zemei. - -

Ko bija ierunājies pirms nepārskatāmiem gadu simteņiem tēvs sava dēla ausī, to viņš iečukstēja ausī savam pēcnākamam, un pār visām paaudzēm, kas nāca un gāja, skanēja šie lauku darba likumi, nemainīgi kā saule. Šās pagājušo mūžu balsis skanēja Straumēnu ļaužu atmiņās kā gliemežu vākā jūras žūžošana, un, kad viņi sāka aršanu un ecēšanu, vecie likumi tiem dzirkstīja pretī no lauka otra gala, vēju izgrauztā akmenī iekalti. Dabas lielā grāmata viņiem bija bez noslēpuma, un zvaigžņu tecēšana, mēness dilšana un augšana, saules grieži, akmeņi, koki un putni runāja viņiem saprotamu valodu, kas viņus mācīja un biedināja, un padarīja viņu darbu neikdienišķu.

*Edvarts Virza. «Straumēni».*



### *Vizma Belševica*

Kamēr svēteļi pār Svēti  
baltos spārnos slīd,  
Kamēr baltu spārnu blāzmas  
zilās straumēs krīt,  
Kamēr zilām straumēm  
Zemgalē plūst pali,  
Esi mierīgs.  
Tici.  
Zini —  
tava zeme paliks,  
Tavas saknes tavā zemē,  
Tavas pēdas tēva sētā,  
Kamēr tēva sētas jumti  
balto spārnu ēnā svētā.

## Vizma Beļševica

Alkšņu svārciņā palsā,  
Tāšu krekliņā, Pelnrušķīt,  
Ko tie svešzemju prinči  
Uz tevi, sērdieni, krit?  
    Ne tev varenu radu,  
    Ne senos ģerboņos ciltis.  
    Ne tev zelta, ne sudraba —  
    Cauri pirkstiem pelēka smilts.

Bāla pūpola vaigs,  
Vaigā pūpola sārtums, Pelnrušķīt . . .  
Ko tie prinči?  
Tie nenāk par princesi padarīt.  
    Viņu plašajām pilīm  
    Kādas kalpones atkal par maz.  
    Ai, kā sūrst taviem lēnajiem mauriem  
    Pakava dzēliens ass!

Taviem tīreļiem sāp,  
Baltiem lielceļiem, Pelnrušķīt.  
Ko tie prinči te siro —  
Tevi piešotiem zābakiem mīt?  
    Tavos brūnajos strautos  
    Kāvu zobenu atspulgu dedz.  
    Tavu dziesmu tie nedzird,  
    Tavu skaistumu nesaredz.

Ko tie neļauj man tevi mīlēt,  
Tavas asaras noslaucīt,  
Mana laime un sāpe,  
Mana dzīvība Pelnrušķīt?

## Ārija Elksne

Ši ir mūsu tēvu zeme,  
Ši ir mūsu dēlu zeme,  
Mūsu durkļu, mūsu arklu,  
Mūsu mīlestības zeme.

Un pār viņu — mūsu saule,  
Mūsu pārkoņpadebeši,  
Mūsu valoda un dziesma.  
Mūsu neslava un slava.

Un zem viņas mūsu kauli,  
Mūsu nogrimušās pilis,  
Mūsu pamati un saknes,  
Mūsu senaizmirstais sākums.

Pilna upe baltu ziedu...  
Mātes dziesma «Aijā, zūžū»...  
Te es gribu atrast vietu  
Arī sev un savam mūžam.

*Ārija Elksne*

### **Dziesma dzimtenei**

Dzimtene, mūžam mans skatiens  
Vaicājot tevī būs vērsts —  
Vienīgi tu manai dzīvei  
Istenās vērtības mērs.

Kopā ar saullēktiem taviem  
Likteni sakalu es —  
Man tavas uzvaras svinēt,  
Man tavas nestundas nest.

Man tavas Daugavas dziesmas  
Apkārt ap dvēselēm siet.  
Man vēl caur velēnām dzirdēt,  
Kā tavi cīruļi dzied.

Dzimtene, mūžam mans skatiens  
Vaicājot tevī būs vērsts —  
Vienīgi tu manai dzīvei  
Istenās vērtības mērs.

*Mirdza Ķempe*

### **Dzimtene**

Tu mani uzrunā ar meža cēlām šalkām,  
Ar upju valodām un putnu balsīm smalkām,  
Un tava varavīksne spīd caur baigām tālēm,  
Nāk vēsma mierīga no kokiem un no zālēm,  
No druvām lāsmainām un saldiem siena vāliem,  
Kā meža balodis sauc mani dūdodama,  
Un gaida svētēlis pie mana tēva nama.

Ar acīm skaidrajām tur mana tauta staigā,  
Mirdz sena gudrība un miera spēks tai vaigā.  
Daudzreiz no postajām tā cēlās rīta zaigā.  
Sauc gatves, lielceļi, dun klusi sevī tilti,  
Un lauku kapsētās zuz viegli gaišās smiltis.

Ai, Latvija, tu esi un tu skani  
Ar dzīvajiem, ar mirušiem, ar mani!

### *Vitauts Ļūdēns*

Kur bija tavs sākums, bija tavs rīts?  
Pie Daugavas.  
Ko naidnieks tev nespēja nolaupīt?  
Daugavu.  
Kur bija par likteni stiprāka tava spīts?  
Pie Daugavas.  
Ar ko tavu taisnību izmērīt?  
Ar Daugavu.  
Kur vilnis uz nākotnes pusi slīd,  
Kur nākotnes zvaigzne caur akmeni spīd?  
Pie Daugavas.

### *Māra Misiņa*

Es šo zemi  
nelūdzu uz nomu —  
tā man pieder.  
Rudenī, kad iešu nomirt,  
manas saknes ziedēs.

Tēva mājas  
te uz mūžu  
sajauksies ar zemi.  
Kad es logā  
nodzisusi būšu,  
lidos naktstaurenis  
un līdz pašnāvībai  
milēs atdevīgi  
katru gaismas pukstu.  
Kur vēl debesis  
ceļ tādas stīgas,  
pilnas balsu, čukstu?

Bērnš.  
Es aizliedzu tev saukļos  
mīlestību zēmot.  
Pats no šūpuļa  
sev auklē  
savu tēvu zemi.

*Jānis Peters*

### **Dziesma par Dzimteni**

Mīla ir kā uguns,  
svētā uguns te  
vienā vienīgajā  
saules pasaulē.

Visu mums var atņemt,  
Tikai mīlu ne  
šajā mūžīgajā  
mūsu Dzimtenē.

Kokus mums var nocirst,  
saknes ārā plēst,  
tikai mūsu mīlu,  
mīlu nevar dzēst.

Ko tu, cilvēk, domā,  
kad tu garām ej  
savai vienīgajai,  
savai Dzimtenei?

Visu mums var atņemt,  
tikai mīlu ne  
šajā mūžīgajā  
mūsu Dzimtenē.

Mīla ir kā uguns,  
svētā uguns te  
vienā vienīgajā  
saules pasaulē.



## **Dzimtene**

Man mājas vairs nav, savas mājas,  
kurp doties, kad paguris prāts —  
Tu viena man līdzī nāc,  
mana dzimtene — zeme un gars.

Man mātes vairs nav, manas mātes,  
Dievs zina, kaps viņai kur klāts,—  
Tu viena man līdzī nāc,  
mana māmuļa — tikums un spars.

Ar tevi man būt, visusvētā,  
un ciešot vairs nesūrst ne vāts —  
Tu allaž man līdzī nāc,  
mana dzimtene — zeme un gars.

## *Ojārs Vācietis*

### **Akords**

Rūc aiz meža  
pērkons citīgs.  
Aug pret sauli  
bērziņš švītīgs.  
Turas zemē  
asns spītīgs.  
Latvija.

Rudzu maizes  
stiprā sātā.  
Zilā jūrā,  
miglas klātā.  
Sirmgalvja  
un bērna prātā.  
Latvija.

Ceļos es,  
un ceļas diena.  
Guļos es,  
gulst tumsas siena,  
vajā acīm  
paliek viena.  
Latvija.

Aiz mums bija  
tikai viena.  
Ap mums tagad  
tikai viena.  
Un mums priekšā  
tikai viena.  
Latvija.

Atsperies  
pret kaulu kaudzi.  
Esi sēkliņa  
un audzi.  
Esiet viens,  
un būsit daudzi  
Latvijā.

*Ojārs Vācietis*

## Dzimtenei

Zeme, jā — es dzirdēju, ko vēlies,  
zeme, jā — es uzņemsos to risku,  
taurēšu to signālu, ko vēlies,  
to, no kura taure rokās izkūst.  
Zeme, es tev savas rokas sniegšu,  
nekaunēdamies no savām rētām,  
uz tām rokām, izstieptām uz priekšu,  
uzliec savas uz tām — applaucētām.  
Un, ja vairs pat tavas rokas neglābs,  
lai tad kaut ko nodzied tavi vēji —  
tevis saukts, ar tauri sēdos seglos,  
taurēju, ko tu man pavēlēji.

*Māra Zālīte*

Kāda no jaunatklātajām planētām  
nosaukta par Latviju

★ ★ ★

Zvaigžņu režģi debesis  
Latviju atraduši.  
Vai viņi nojauš, kas to ir radījuši?

Tie esam mēs  
ar savām pret debesīm vērstajām sāpēm.

Tur ir tavs dzīvoklis,  
jaunā skolotāja,  
tur ir tavs mīļotais,  
vecā meita,  
tur ir tava māte,  
bārenīt,  
tur ir tava dzīvība,  
strēlniek,  
tur tava iekoptā zeme,  
saimniek, kas guli pie Tomskas,  
tur tavas jaunās un ticīgās acis,  
pēckara kolhozniece,  
tur ir tavs Melngalvju nams,  
puisīt ar kviešu matiem,  
tur ir tavs Staburags,  
meitiņ, kas taujāsi drīz pēc viņa,  
un mīļā Māra tur mazgājas  
avotos trejos.

Latvija, tu, kas ESI,  
Sūti mums savu gaismu.

*Imants Ziedonis*

## **Tēvzemei**

Es mīlu tevi tādu, kāda esi.  
Es mīlu, kāda tava māte bij.  
Ar zeltā sarkanu un augustā — kā kresi  
Es tevi degam redzu, Aspāzij.

Un Poruku, šo bālo, slimo garā,  
Kas bija simtreiz veselāks par mums.  
Cik gadus jau viņš stāv mums svētvakarā,  
No melnās nedēļas balts atlikums.

Cik nesaprasts ir Rainis. Gads pēc gada  
Tu kļūsi vientuļīgāks, rads un draugs  
No tevis atšķirsies, kad tava dvēse badā  
Pārpāri ļaužu ikdienībai sauks.

Es tevi milu noguris kā suns,  
Kas nesaprot neko vēl isti svētu.  
Kā Sprīdītis, ko moka malduguns,  
Es esmu atnācis, lai piederētu

Tev, Vēju māt, no austrumiem un rietiem,  
Kas manim kaukusi ir savas taisnības.  
Starp taviem dēliem, stubliem, nepiesietiem,  
Es esmu stāvējis kā arkls mazs.

Un zemē miets. Nāc, Vēju māt,  
Pūt zīrgam astē, kad te arājs ar!  
Es milu Brigaderi vēl simtkārt  
Šo zāļudien un šo svētvakar.

To jauno zemnieci es milu tirgū,  
Kas kartupeļus pārdod tirgus baram.  
Pār visu debesi es redzu — atkal mirgo!  
Es redzu Dievu atkal arklu aram.

Es redzu atkal — mana māte nāk.  
Un tad, kad mana māte sapnī rādās,  
Viss notiksies šais dienās savādāk,  
Es piedalīšos pārvērtībā kādās.

Es tevi milu, Māras liepa platā  
Un Laimes egle slaidā, laimīgā!  
Tur Ojārs Vācietis sēž rudzu statā  
Kā Jumis. Un man nevajag nekā.



## Domu graudi

Ikviens lai savu kaktu slauka,  
Tad katra vieta būs jauka.

*J. Alunāns*

Katra visbrīvākā dzērve  
Dzimtajā pusē pārnāk.  
Nezin pēc mājām sēras  
Tik pelēkās vārnas.

*D. Avotiņa*

Mājas — kādas jau nu kuram —  
kas gan ir pret tālēm zilām?  
Bet, kas savas noniecinās, citas —  
neiemilēs.

Vējš to trieks, vētra lieks,  
beidzot pušu lauzīs.  
Varbūt nesalauzīs, bet sirdi paša  
tukšums graužīs.

*M. Čaklais*

Ir lieli darbi darīti. Bet tie nebūs mazāki, kas vēl tiks darīti.

*R. Kaudzīte*

Tev nebūs nekādu mīlestību svētāku turēt nekā tēvu zemes  
mīlestība un nekādu prieku saldāku nekā brīvības prieks.

*Kronvalda Atis*

Tikai tas, kas savu tēvu zemi pazīst, var to patiesi mīlēt.

*A. Kronvalds*

Mātei dzimtenei lepnie būs dēli,  
Glēvais dzīvē un nāvē būs Kangars.

*J. Peters*

Mēs nedrīkstam piedzīvot, ka pēc gadiem, kad mēs būsim  
aizgājuši, citi par mums teiks, ka mēs esam gan bieži saukuši «Lai  
dzīvo!» un kaisījuši puķes, bet ar sirdi un garu neesam šai darbā  
klāt bijuši. Lai Dievs ikkatru mūs no tā pasargā.

*Kārlis Ulmanis*

Ja mēs runājam par mūžīgo Latviju, tad jātiek pie skaidrības,  
kas ir šī mūžīgā Latvija. Man jāsaka, ka te būtu minams daudz  
lietu, bet pamatos stāv un arvien stāvēs vienība, vienprātība un  
pie tā klāt it visos — jaunatnē, bērnos, vecākos un visos citos —  
griba augt Latvijai. Šis teikums jāattiecina uz mums visiem,  
vienalga, cik mums gadu. Ir vajadzīga griba augt Latvijai, griba  
strādāt Latvijai, griba Latvijai upurus nest un sevi Latvijai ziedot,  
ja tas ir vajadzīgs.

*Kārlis Ulmanis*

Mums visiem jābūt Latvijas sargiem! Mums jāšargā sava zeme,  
kura mums piederējusi pirms vairāk tūkstošu gadiem. Šī zeme  
mūsu dzimtene, visiem jāmīl, patiesi jāmīl, tad viņa pastāvēs.

*Kārlis Ulmanis*

Latvija, priekš mums, ap mums un iekš mums! Pats galvenais  
ir pēdējais, proti — Latvija iekš mums, mūsu sirdīs, mūsu pārliecī-  
cībā, mūsu ticībā.

*Kārlis Ulmanis*

Sen ir pienācis laiks celt galvas augšā. Nevis uzpūtībā, tukšā  
lepnībā, bet apzināties, kas mums pieder.

*Kārlis Ulmanis*

Mīlat savu dzimteni, savu tautu un neaizmirstat cienīt arī citas  
tautas un valstis.

*Kārlis Ulmanis*

Vingrinies miesā, stiprinies garā,  
Tev jāiet priekš tautas un tēvijas karā!

*Venskū Edvarts*

Vienīgi nekulturāli un bezgaumes cilvēki spēj ironizēt par  
savas zemes vēsturi un tās pieminekļiem.

*I. Ziedonis*





**BRIVĪBA**



## Mana Latvija

Vārti beidzot ir vaļā. Tie atvērušies, skanot mūsu nacionalajai himnai «Dievs, svēti Latviju!» Virs velves plivo sarkanbaltsarkanais karogs. Latviešu tautas skatienam pavērušies daudzi ceļi, kas ved nākotnē. Jaizvēlas. Iesim katrs atsevišķi vai kopā ar tautu? Un kā zināt, kurš ceļš ir īstais?

Vārti ir vaļā, un nu frontes, kustības un neatkarīgie malā stāvētāji meklē isto ceļu, kuru ejot daudzciētusi latviešu nācija sasniegtu daudzu iepriekšējo paaudžu mērķi — zemes, tautas un gara neatkarību. Kāda būs Latvija pēc pieciem, desmit, simt gadiem?

Kas izslāpušam var būt dārgāks par ūdens malku? Kas bārenim var būt dārgāks par mātes mīlestību? Kas daudzus gadsimtus apspiestībā dzīvojušai tautai var būt dārgāks par brīvību?

Tuvākajā laikā Latvijai jāklūst politiski neatkarīgai, jāatgriežas Eiropas suverēno valstu saimē, no kuras tā varmācīgi tika izrauta 1940. gadā. Tikai neatkarīga Latvija brīvi varēs attīstīties latvju milzīgā darba un prāta enerģija.

Pašreizējos apstākļos latvju tauta ir līdzīga dziedātājputnam, kam no būra noņemts melnais pārsegs. Nu var brīvi dziedāt, gaismā aplūkot nebūšanas savā būrī un paskatīties uz ārējo pasauli. Taču nedrīkst aizmirst, ka Latvijas PSR arvien paliek tikai būris, kura durvis pēc savas gribas virina kāda varena persona no ārpusē un kuram katru brīdi atkal var tikt uzņemts melnais pārsegs.

Vai Latvija var attīstīt suverenitāti, sastāvēt PSRS? Meklēsim atbildi fizikā, kuras likumi darbojas arī tautu un valstu attiecībās. Iedomāsimies divus traukus — vienu lielu, otru 340 reižu mazāku, kas savienoti ar cauruli. Ja šķidrums tiek liets mazākajā traukā, tas netiek pilns, kamēr nepiepildās lielais. No Latvijas jau ilgu laiku «tek» materiālie labumi, bet ne sevišķi augstais līmenis «traukos» ir vienāds. Tas pats sakāms arī par ideoloģiju. Lai gan šķidrums mazajā traukā tiek krāsots savā krāsā, tomēr agrāk vai vēlāk difūzijas dēļ nokrāsosies milzīgā trauka satura krāsā. Un vienmēr būs katalizatori, kas centīsies šos procesus paātrināt un panākt, lai tie būtu neatgriezeniski.

Padomju «savieno trauku» politika ir novedusi Latviju līdz bezdibenim. Faktus minēt nav nozīmes. Latvija ar tās sabrukušo



ekonomiku, gandrīz izdeldēto garīgumu, varenas padomju industrijas piesārņotā Latvija ir fakts, kas apsūdz izdarības, kuras notikušas zem sarkanā karoga ar sirpi un amuru.

Staļinisms noslaucīja no zemes virsas daudzas tautas. Latviešu tauta savas 700 gadu rūgtās pieredzes dēļ izturēja un joprojām nav zaudējusi spēju iegūt un saglabāt brīvību. Šo spēju pierāda ūdeni un asinīs dzimusī Latvijas Republika [1918.—1940].

Gorbačova kungs ir veicis viselementārāko valsts līdera pienākumu — piešķīris savas valsts tautām pašnoteikšanās tiesības, kādas eksistē visās civilizētās valstīs. Tagad mums viņam jāsaka: «Paldies jums par to, bet mums jāiet savs latviskā valstiskuma ceļš!» Rietumu valstis neatkarīgo Latviju de jure ir atdzinušas, tagad ir jāpanāk, lai tiktu anulēts bēdīgi slavenais Molotova — Ribentropa pakts un brīva Latvija tiktu atzīta de facto kā no Rietumu, tā no PSRS puses. Jāpasteidzas, jo padomju milicija, muita un tanki Rīgas ielas ir spēcīgs arguments apgalvojumam: «Kungi, te ir Padomju Savienība!»

Kādu es redzu neatkarīgo Latviju? Manas un jebkura labas gribas latvieša domas visspilgtāk ir izteicis Vilis Plūdons savā «Latvju himnā», kas uzrakstīta pirms 72 gadiem:

«Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtajā zemē,  
Mēs gribam nu paši sev likumus lemt,  
Šī zeme ir mūsu, šīs pilsētas mūsu,  
Mēs negribam lūgt to, kas mūsu, bet ņemt!»

Es redzu valsti, kurā tiek īstenots Latvijas brīvības cīnītāju lozungs: «Latviju — latviešiem!» Tas nozīmē: Latviju — tiem, kurus pie Latvijas saista ne tikai saknes, kas stīdz caur dzemdību namu, dzīves un darba vietu, bet kuru saknes turas gadsimtiem ilgajā latviešu kultūrā un valodā. Tiem, kas cenšas traucēt latviešu tautas atmodu, es gribu teikt: «Ejiet nost no nacionālās neatkarības ceļa, kamēr nav par vēlu, atbrīvojiet Latvijas zemi un dodieties uz savu veco dzimteni, kur ir plašs darbaļauks jūsu enerģijai!»

Latvijai jābūt savai neatkarīgai ekonomikai, kur padomju rūpniecības monsturu vietā stātos lauksaimniecība, Latvijas galvenā specializācijas nozare, Tēvzemes mīlestības un kultūras pamats, kura sevi pierādījusi jau aizvēsturē, kad mūsu senči no klejotāju medniecības pārgāja uz nometņu lopkopību un zemkopību.

Brīva Latvija nozīmē latvisku ģimēni — nācijas pamatsastāvdaļu un nākotni. Tauta ģimēnei — labākos materiālos, dzīves un izglītības apstākļus, ģimene tautai — nacionālā garā audzinātus, fiziski un garīgi pilnvērtīgus pēcnācējus.

Tēvzemes brīvība balstās uz nesaredzamā, taču vissvarīgākā pamata — garīguma. Es ticu latviskā gara ģenam, kas vēl nav zudis tautā. Meklēsim šo ģēnu Baznīcā, latvju dānās, citos un sevi! Gan Baznīcas, gan inteligences uzdevums ir sēt šo ģēnu tautā

un ievirzīt tā darbību latvju tautas plaukšanas un ilgdzīvošanas gultnē.

Arī brīvā latviešu tautā pastāvēs spēki, kas stāsies ceļā tautas izaugsmei. Visbīstamākais no tiem ir šķeltniecība, ilgo verdzības gadsimtu auglis. Kur meklejami tas cēloņi? Savu vai sava grupējuma interešu izvirzīšana pār visas tautas interesēm ir šķeltniecības pamats. Tālāk seko muļķīga cīņa pašu latviešu starpā un garīgo spēku novajināšanās, kas var novest līdz tautas atmodas pārtraukšanai un brīvības zaudēšanai.

Tādas ir manas domas par sākušos tautas atmodu. Pirms darbiem vienmēr ir doma. Domājiet, latvieši, un laidiet savas domas pasaulē! Sākums būs gruts, taču bez sākuma nav turpinājuma. Vienotiem jāsāk iet ceļu, ko vajag, nevis drikst iet. Latvija būs – tā nav istā frāze nākotnes sapņu raksturojumam. Latvija KĻŪS! Ar mūsu vienotu domu un darbu palīdzību kļūs par stipru, neatkarīgu, nacionālu valsti.

Dievs, svētī Latviju un latviešus tālākam auglīgam darbam!

*Agris Dzenis*

*• Līvānu 1. vidusskolas 9. klasē.*



## Karstā tēvzemes mīlestība

... Krievu iebrukumu Latvijā pārdzīvoju ļoti smagi. Pilnīgi skaidri atceros, ka, noklausījies pa radio valdības paziņojumu par krievu tanku iebrukšanu Rīgā, es garīgi sabruku. Mani pārņēma skaudra zaudējuma sajūta līdz ar baigām nojautām. Ilgi klidu pa istabām un pagalmu gluži bez spēka. Tikai ap launaga laiku atsāku darbu, mēslu vešanu papuvei. Es priecājos, ka esmu viens un varu raudāt tik žēli un patiesi kā agra bērniņā. Rausu no sejas asaras un sviedrus, tie radās arvien no jauna, un es jutu uz lūpām itin kā sāju asins garšu. Nekad vēlāk man vairs nekas nav tik patiesi un stipri sāpējis. Es nojautu, ka iebrucēji reiz nonāks arī līdz manai dzimtai sētai, tikos manis aprūpētās zemes augļus. Es zināju, ka pretošos, es nezināju, kā tas notiks, bet apjautu, ka tas ir neizbēgami. Mana tauta un dzimtene bija pazemotas, bezpalīdzīgi un mēmi sastingušas brutāla pārspēka varā. «Vergu valgā tauta nāca...», bet «... nāvē krita varoņi» izpalika. Vai latviešiem nav varoņu? Varoņi bija, bet viņus apkāva bez cīņas. Šī liktenīgā lēmuma pieņemšanu Ulmanim nevar piedot. Tauta bija gatava aizstāvēt savu brīvību. Vadonis necēla to cīņai. Kāpēc? Somi taču bija visai pasaulei snieguši varonības paraugdemonstrējumu! Glēva padošanās mūs nepaglāba no zaudējumiem (arī bojāejas?). Toreiz tā bija neziņas un kauna sajūta, tagad tā pierādīta un apzināta, likumsakarīga glēvulības alga. Cīņas vietā Vadonis sev un tautai izvēlējās Golgatas ceļu. Viņš cerēja uz

cilvēcību, bet sadedzināja tautu uz dievišķā humānisma altāra. Nedrīkst lemt upuru ugunij visu tautu! Cīnīties ir cilvēci un nedrīkst noliegt cilvēcību, liedzot taisnīgas aizstāvēšanās cīņas iespēju! Dievības likumi nav piemērojami cilvēkiem. «Paliekat savās vietās, es palikšu savā!» Naivais! Viņš nespēja aptvert, ka nebūs nekādas vietu atšķirības — visi viena kapā, visi vienā valgā.

Var, protams, iebilst, ka pretošanās butu islaicīga. Latvija tiktu okupēta saskaņā ar Staļina — Hitlera vienošanos. Taču var okupēt teritoriju, uzvarēt armiju, bet tautas vienotības apziņa, naidis pret iebrucējiem pasargātu nāciju no asimilācijas. Un Baltijas valstu bruņotas pretošanās fakts, pēckara robežas velkot, būtu arguments to suverenitātes atjaunošanai. Pat neatgūstot valsti, mēs butu zaudējuši tikai brīvību, bet saglabājuši ticību sev un tiesības uz nācijas dzīvību.

Kopš tās liktenīgas dienas nekad vairs neesmu juties brīvs. Es izjūtu šo svešās, man un manai tautai naidīgās varas klātbūtni ar visu savu būtību un nepārtraukti. Es dažkārt vaicāju jaunās paaudzes pārstāvjiem, vai jūtaties brīvi? Jā, viņi izbrīnīti atbild, viņi nejūt to valgu, kurā piesieti kopš dzimšanas. Varbūt viņi ir laimīgi, jo nevar jau zaudēt to, kā nav bijis. Droši vien viss ir relatīvs, arī brīvības apjēgsme. Bet esmu bezgala pateicīgs liktenim par to, ka zinu, kā jūtas brīvs cilvēks brīvā savas tautas valstī. Sāpe mūža garumā ir pieņemama cena par vienreizējo gaismas mirkli mūsu tautas vēsturē un manā dzīvē. Tā es izjūtu un saprotu brīvību.

«Apbrīnojami ir, cik daudz darba iztur cilvēks, kura gars ir brīvs, un cik maz turpretim tas, kura gars ir miesas kalpībā.» (1915. g.)

«Tavs lepnums lai ir nevis tava nama stāvu skaits, bet tas gars, kas viņā mīt!» (1918. g.)

«Lauki tomēr ir un paliek pats celms visā mūsu dzīvē. Lauki ir — un tiem arī jābūt tādiem — klīns, uz kuras paceļas un stāv pašas pilsētas. Lauki ir mūsu dzīves sākums, tās spēks un stiprums.» (1934. g.)

«Zemnieks ir pārtikas ražotājs visai tautai, dodot vēl lielas vērtības eksportam. Zemnieka mājas ir tautas dzīvības spēka avots, pat tieši skaitliskā ziņā tautas uzturēšanas un pastāvēšanas ķīla un drošība. Zemnieku mājas vēl nesen bija vienīgās — un lielā mērā arī vēl tagad — tautas seno tikumu un kultūras lolotājas un glabātājas. Ja ir dzīva latviešu tauta, ja mums ir nacionālā apziņa un nacionālisms, tad zemnieku sētām un mājām šē ir vislielākie nopelni.» (1934. g.)

— Vairums mūsu kaimiņu bija turīgāki nekā mēs. Tas izskaidrojams ar to, ka no Krievijas Latvijā mūsu ģimene varēja atgriezties tikai 1924. gadā, turklāt ar to, kas mugurā, jo pie Krievijas robežas mums atsavināja visas materiālās vērtības, labākos apģērba gabalus ieskaitot. Bija jāsak no nekā, pa kara

laiku aizlaistā zemē, nekoptās, nepietiekošās ēkās. Līdzekļus inventāra un lopu iegādei guva, iekļājot zemes īpašumu un maksājot samērā augstus (6 %) aizņēmuma procentus. Kauties ar procentu maksājumiem, desmit gadu laikā mums bija paveicies daudz maz iekopt zemi un savairot ražojošos mājlopus. Smagi strādājot, bija iedragāta tēva veselība, un iznāca tā, ka no četrpadsmit gadu vecuma biju galvenais viriešu darbu darītājs. Nevaru apgalvot, ka izjutu īpašu zemes kopēja aicinājumu, vienkārši nemeklēju citu izeju. Mani nepavisam nemulsināja materiālā nevienlīdzība starp zemnieku sētām, kaut arī atradās zemākajā slāni. Ne mirkli nešaubijos, ka viss atkarīgs no centības un veiksmes. Man pat prātā nenāca, ka ar valsts politikas palīdzību darba augļi varētu tikt netaisnīgi pārdalīti. Es itin visur darbā redzēju nevienlīdzību un sacensību, kur stiprākais, aktīvākais, attapīgākais uzvar. Man nenāca prātā, ka cilvēku dzimumu regulētu citi kā vien šie, Dieva iestāditie, likumi. Es nezināju cita līdzekļa savas labklājības celšanai kā tikai darbu. Darbs tolaik aizpildīja visu manu esību. Es ticēju, ka ar darbu var panākt tādu labklājību, kā biju iecerējis, un piecos gados to arī panācu.

Pateicoties Ulmaņa agrārajai politikai un pašu pūlēm, piecos gados, praktiski tikai no lauksaimniecības produktu realizācijas, mēs iegādājāmies visas zirgvilkmes mašīnas, uzcēlām šķūni, pagrabu, klēti, daļēji sagādājām materiālus dzīvojamās ēkas celšanai. Tas viss nāca ar ārkārtīgi smagu darbu un pieticīgu dzīvesveidu, taču bija iespējams. Algotu darbaspeku neizmantojām (izņemot celtniekus). Uz 22 ha zemes, tai skaitā 12 ha aramzemes, bija piecas govīs, ataudzējamie jaunlopi, divi zirgi, dažas aitas un apmēram desmit cūkas. Visu šo ganāmpulku uzturēja liesās Vidzemes augstienes 22 ha. Izslaukumi gan bija zemi, tā ap 4—5 tukstoši kilogramu no govīs. Pirkām vienīgi lopbarības raušus nelielos daudzumos. Vienīgie «liekie» ienākumi bija no pārdotā meža, tos izmantoja parāda atmaksai 500 ls apmērā.

Negribu atainot pašu darba procesu, zemes kopēja ikdienu, zemes un cilvēka organiskas sasaites specifiku. Tas būtu atsevišķs stāsts. Gribu tikai apliecināt, ka cilvēks, kurš tic sabiedriskas iekārtas taisnīgumam, pasaules pareizam iekārtojumam, neapstrīdamām tiesībām uz sava darba augļiem, var darboties neticami intensīvi un ražīgi. Lai panāktu aptuveni līdzīgu materiālās neatkarības (turības) limeni, Ulmaņa laikā vajadzēja četrus, padomju laikā — divdesmit gadus. Tāda ir mana personīgā pieredze.

1938. gada rudenī mēs pirmoreiz visu ražu novietojām jaunuzceltajās ēkās (būvdarbus veica būvuzņēmēji ar pieciem strādniekiem). Šķūnis bija pilns līdz pašai jumta korei ar āboliņu un salmiem. Pagrabs piebērts ar kartupeļiem un citām saknēm. Graudu klēti, apcirknos smaržoja tīrumu raža, bet mantu klēti pie sijām karājās nožāvēti šķiņķi un miltu tinē baltoja visu šķirņu

milti. Kustoni bija labā stāvoklī, lopbarības kraujumi pietiekoši. Mēs, visa ģimene, bijām fiziski pilnīgi izsmelti un dvēseliski pilnīgi gandarīti, mēs bijām to spejuši. Mums ne prāta nenāca, ka musu darba sekmes būtu izskaidrojamas ar līdzpilsoņu ekspluatācijas valdības politikas rezultātā. Mēs drīzāk izjutām nekā izpratām valsts un sabiedrības pareizu iekārtojumu. Valsts bija Latvija un valdnieks — Ulmanis. Uz ko citu lai vērstos mūsu pateicība un gandarījums? Tā gada 18. novembrī mūsu sētā pirmo reizi tika pacelts valsts karogs. Citās sētās, gan arī ne visās, tas šinī diena pluvoja, sākot ar 1934. gadu. Pacēlu to balti nokrāsotā mastā, pār visiem baltajiem, jaunajiem jumtiem, jo karogam jābūt augstāk par visu. Mēs sapulcējāmies ap radioaparātu un klausījāmies Vadoņa uzrunu tautai, un, kad atskanēja «Dievs, svēti Latviju!», mēs piecēlāmies, mēs bijām svinīgi pacilāti un lepni, ka esam brīvas valsts brīvi pilsoņi.

Pēdējos gados es dažkārt apmekleju to vietu. Vienīgi šķūnis vel stāv, tam uzlikts šifera jumts. Pārejo ēku pamati ieauguši nezālēs. Manis stādītie koki nav padevušies iznīcībai, tāpat ceriņi un jasmīni aug mežoniņi un reibina izmisīgi un kaisli. Es apsēžos zem paša stādītā ozola. Vai esmu mājās? Vismaz četrās paaudzēs senču mitās takas man lemts mit pēdējam. Zemnieku cilts ir iznīcināta. Manis raktie grāvji un artie tūrismi aizauguši ar alkšņu un kārklu biežņu. Vien dažī hektāri iekļauti meliorētā masīvā un apstrādāti. Es ceļos un eju. Šeit man nav pajumtes un miera, nekur un nekad vairs nebūs...

Arī tagad es mitinos paša celtā personīgā mājā. Atkal esmu uzbūvējies un mana rocība ir pietiekama. Bet man nav tā gandarījuma un prieka kā toreiz.

Savā tēvijā un savā namā es tomēr esmu trimdā. Saites ar to zemes stūrīti, kuru jaunībā glāstījušas basās kājas, nav saraušanas. Tās pārtrūks reizē ar manu dzīvi. Ar cerību, ka divu lielvaru savstarpejās cīņās laikā izdosies atgūt zaudēto, no tēva sētas es izgāju cīnīties par Latvijas brīvību. Es vēl neesmu atgriezies, esmu dzīvs, bet Latvija nav brīva.

*Aleksandrs Mellēns.*

*(Materiālu publicēšanai sagatavoja*

*Rudīte Kalpiņa)*

## VIDŪ — STINGA DVĒSELĪTE ...

Viņi bija trīs.

Jurim — 6 gadi. Inesei — 11. Mamiņai Irēnai — 36.

1941. gada 14. jūnijā viņi bija trīs. Trīs «tautas ienaidnieki».

Pavasaris iestājās agri, bet visu laiku apbalvo mūs ar slapjdranņiem un lietu. Ari stipri vēji puš, kas atkal žāvē, bet no dubļiem vēl netiekam vaļā, un es nevaru tikt ārā. Tik ļoti ilgojos siltuma un saules, un mūsu jūras . . . Bieži atceros tos laikus, kad jūras krastā lāvāmies saules stariem, kad karstās smiltis brīžam palika neciešamas. Kā tagad izskatās jūrmala? Cik jaukas bij zeltītās reņģu virtenes un lucīši, kas nāca no žāvētavām laukā! Cik jaukas bij sālītās brētliņas un ceptās butes! Tas viss tagad uzpeld tikai mūsu fantāzijā. Vairākkārt tiku rakstijuse, ka iesniedzu mūsu valsts Augstākai padomei lūgumu dēļ atļaujas atgriezties Dzimtenē. Vai jus kāds nevarētu aiziet un painteresēties, vai tam ir kādas sekas.

Domāju, ka jūs visi būsit sagājuši dzīvot čupiņā. Tā ir siltāki. Es visus šos gadus esmu saluse. «Zili sniegi, zaļi ledi, vidū stinga dvēselīte.» Tā Raiņa vārdiem var raksturot manu stāvokli taigā. Bez gala ilgojos siltuma, tīru, siltu apgērību, gultu ar baltiem paladziņiem! Bet tas manā mūžā paliks nesasniedzams.

*Jūsu nejaukais pīlēns.*

24. XII 44.

## **Mani mīlie tēti un māmiņ!**

Šovakar sēžam pie skala uguns un rakstām jums. Smaržīga eglīte iesprausta sola galā mūsu fantāzijā aizdegas daudzam mirdzošam svecītēm visiem tiem, kas mums tik mīļi un pagaidām nesasniedzami. Mēs ka trīs mazi putniņi, saspiedušies cieši viens pie otra, atceramies kopā aizvadītos svētvakarus, sūtām arī šogad jums vissirsniņākos sveicienus . . . So zienu nestrādāju, vasarā saslīmu un vēl neesmu atkopusies. Bērni arī palika no skolas mājās, jo tā ir ap 2 km no šejienes, un, lai mērotu šo ceļu, vajag apavus un apgērību. Tādēļ arī esam visi kopā un varam daudz runāt un pārspriest. Bērni stipri pastiepušies. Inese ir jau liela meita, dūšīga un strādīga. Visa saimniecība ir uz viņas pleciem. Juris ir pastiepies garumā, tā kā viņš varētu sākt valkāt krusttēva bikses, pēc maza remonta. Viņš ir ļoti gādīgs, nes savai vecai māmiņai mājās katru nieciņu, ko dabū uz lauka.

Mēs dzīvojam jaukā vietā upes krastā ap 35 km no rajona centra Parabelas un 700 km no Novosibirskas, kur sākas dzelzceļš. Ieguvam paši savu būdiņu, lai tiktu pie dārza, jo no tā jādzīvo. Visi trīs slimojam, un tā pagājušā vasarā mūsu dārzs palika bez

apkopšanas un raža ir pārāk niecīga. Līdz šim tomēr esam iztikuši, un ceram arī turpmāk kaut kā izkulties...

Skūpstām jūs visus un ceram jauna gadā jūs visus īstenībā apkampt.

25. III 45.

...jūs nesaprotat, ko nozīmē šausmīgas ilgas pēc mājas, pēc tuviniekiem, pēc mīļa vārda. 4 gadus esmu iztikusi bez tiem, tagad atkal jāapbruņojas ar pacietību un jāgaida, jāgaida. Gaidīšana ir briesmīga, tā sabiedz cilvēku pamazām. Iztēlojas visu sliktāki, nekā ir. Tā arī es. Visus savējos biju apbedījusi, lai gan pašai pirmajai bus jālien bedrē. Esmu jau trijus kapus rakuse, tagad kāds papūlēsies mana laba. Pirms trim nedēļām saindējos stiprā veidā ar tvanu. Tā kā negribēju nepavisam vēl mirt, biju aizvilkusies līdz durvīm un 53° salā nogulējuse kādu laiciņu nemaņā. Tā arī saaukstējos. Dabūju pleiritu, temperatūra visu laiku stāvēja ap 39°, tagad tikai nokrīt zem 38°. Pēc ilgām lūgšanām atnāca beidzot vietējā medicīniskā autoritāte, kura man konstatēja tuberkulozi... Šķiramies labās cerībās vairs neredzēties. Es tomēr neko lielu neiztaisu par jauno diagnozi, jo bezgala gribas atdusēties dzimtenes smiltis... Ja tikai liktenis būtu lēmis redzēt vēl dzimtās mājas, mīļos cilvēkus, tad arī varētu noslēgt rēķinus ar dzīvi.

Bērnu izglītība nogājusi strupceļā, tie tālāk par pamatskolu netiks. Inesei ir jau 15 gadu, Jurim nupat palika 10. Tie ir lieli bērni, sevišķi Inese, ja apvelk manus svārkus. Viņa tagad atkal cītīgi brauc mežā malkā, jo, kamēr vēl kājas var savīkstīt lupatās, var kur izkustēt... Ar veselību iet stipri uz leju, tomēr mēģināšu izturēt, jo maijā jau nāk zālite. Tā atkal paglābs uz kādu laiku. Dzird, ka pavasara vēji pūtišot uz vakariem. Es tagad tik viegla, ka arī mani tie varētu paķert līdz. Bet vai varēšu līdz tam laikam izturēt? Vai nesabrukšu ātrak? Mēģināšu atkal dabūt bērnus patversmē, lai viņi vismaz paglābjas no posta. Kā iztikšu viena — to nezinu, jo man nav galīgi nekā, ko vilkt kājās, un līdz maijam, kad varēs sākt iet bez apaviem, vēl 1 1/2 mēnešu. Šejienes feldšeriens solījās man palīdzēt — varbūt, ka tad kas iznāks, citādi gan par bērniem rūpējas tikai pēc mātes nāves.

1. V 45.

Ar manu veselību iet katru dienu uz leju, jo ārstu priekšrakstus nespēju pildīt. Tie liek man ēst maizi, pienu, sviestu, olas,

gaļu un tamlīdzīgus ēdienus, bet mans vēders pieradis pie sasalušiem rutkiem ar nelielu kartupeļu piemaisījumu. Ar lielu nepacietību gaidīju pirmo zālīti, bet tās lietošanu bija jāpārtrauc, jo sāku pampēt. Klepus moka mani nost, temperatūra nekrit zem 38°. Elpu nevar dabūt. Labi, ka pedējo laiku sāku dabūt čarbu, tamboreju, adu, izšuju mūsu daiļavām galvas lakatus. Tā pamazām sitamies cauri. Lielas cerības lieku uz pavasaru. Kad Berlinē uzvilks sarkano karogu, tad būs miers — teica Staļins. Vai tas arī mums nesis pārmaiņas? Es tikai šaubos, vai es varēšu to sagaidīt, vai man nebūs jāpakrīt ceļa galā. Tas būtu pārāk sāpīgi, bet esmu ar visu jau samierinājusies. Bērniem arī reiz jātiek pie vietas, tie nevar dzīvot kā šoziem, kad viņi skraidīja apkārt kā izsalkuši sunēni, meklējami pārtiku. Tiem jātiek pie mācībām, pie pietiekamas barības un apģērba. Ja es vairs nebūšu, valsts par tiem gādās . . . Par mani nebedā. Biju savā dzīvē ļoti laimīga, tas beigu cēliens arī bij likteņa lemts. Ja tomēr sprukšu arī šoreiz nāvei no zobiem, tad uzskatišu to par lielu brīnumu. Cerību tomēr nav.

СССР, Томская обл.,  
Парабельский район, отдел  
связи Белка,  
пос. Сочига  
И. А. Сиргед

Rīgas pasta zīmogs uz šīs vēstules 3.7.45. Sočigā tad jau bija par vienu kapa kopiņu vairāk.

Viņi bija trīs. Bet dzelzceļa pavadzīmes liecina, ka no 1941. gada 15. līdz 27. jūnijam pari Latvijas robežai aizbrauca 426 lopu vagoni, kas preti nebūtībai veda 15 081 cilvēku. No tiem 6 447 vīrieši, 5 302 sievietes, 3 332 bērni, jaunāki par 16 gadiem, 291 vēl nebija pat gadiņa, 315 bija vecāki par 70 gadiem.

1941. gadā, Sarkanajai Armijai atkāpjoties, izveda vēl 13 000 cilvēku.

Tad nāca 49. un citi gadi, kad atkal plašāks un drausmāks kļuva GULAGa arhipelāgs.

Bet — cik no turienes atgriezās?

Un — kas par to atbildēs?

*Baiba Šāberte*





## Latvijas atzinēji un cīnītāji

Atis Kronvalds teicis: «Vēl... tēvijas mīlestības avots ir sevišķi latviešu tautas krietnāko dēlu cieņā, godā turēšana...»

Ja jauno audzi iemācīsim cienīt un godāt savas tautas krietnākos dēlus... tad jaunā audze parādīs, ko tie vārdi nozīmē:

Tēvu zemei grūti laiki,  
Dēliem jāiet palīgā!»

Latvju zemē varoņu nav trūcis. Pieminēsim brīvās Senlatvijas meitas un dēlus, kas, nāves briesmas nicinādami, ar zobeniem rokās vērsās pret bruņās kaltajiem svešzemniekiem, lai sargātu tēvzemi un brīvību. Viņi atdeva dzimtenei to augstāko, ko cilvēks virs zemes spēj dot — savu dzīvību. Šie upuri nebija veltīgi. Visus ilgos apspiestības gadsimtus, kaut saliekta un pazemota, tomēr saglabāja latvietību un garīgo neatkarību. «Izturet» — val šis vārds, kad to čukstēja tūkstošiem latviešu lūpas, nedeļa maģisku varoņspēku?

Pieminēsim nacionālās atmodas pašaieliedzīgos darbiniekus, kas ziedoja savus mūžus, lai zeltu tautā brīvības gars.

Pieminēsim latviešu karavīrus, kas, upurējami sevi, cīnījās par tēvzemes neatkarību. Iesim kā svētceļnieki pie mūsu varoņiem, kas atdusas svēti kauju kalniņos un klusās mežu kapsētās.

Bet kurš atradis tos krietnos Latvijas pilsoņus, kas nesalauzti gāja bojā Sibīrijas vergu nometnēs? Kur bālo viņu kauli...?

Varoņi dzīvoja Latvijai. Viņi izpildīja sveto pienākumu pret tautu. Vienīgais atalgojums par to — mūžīgā piemiņa mūsu sirdīs.

Ja negribam vairs būt svešzemnieku kalpi paši savā zemē, tad mācīsimies šo vīru vārdus un darbus. Lūk, neizsīkstošais avots, kur smelties spēku un izturību katram, kura mērķis ir mūžīgā Latvija:

### Lāčplēsis

Latviešu folklorā teiksmains stiprinieks, kas uzveic tautas ienaidniekus, ļaundarus un nodevējus. Straujš un varonīgs cīņās pret svešzemniekiem, kas apdraud tēvzemes brīvību.

### Namejs

Gudrs un enerģisks seno zemgaļu valdnieks. Noteikts un neiecietīgs cīņā pret tautas pavērdzinātājiem, svešās ticības nesējiem. Nolēma, ka labāk lepmi krist kaujās, nevis dzīvot nebrīvē.

### Krišjānis Valdemārs

Pirmais jaunlatviešu kustības vadonis. Dzīvi veltīja cīņai par latviešu tautas tiesībām savā tēvzemē.

### **Krišjānis Barons**

Izcilākais latviešu folklorists — tautasdziesmu krājējs, tulkotājs un publicētājs. Ar savu darbību veicināja tautas atmodu.

### **Atis Kronvalds**

Dedzīgs jaunlatviešu kustības vadonis. Ar nesatricinātu pārliecību cīnījās pret latviešu pārtautošanu, cēla tautas nacionālo pašapziņu. Pulcēja un vienoja latviešus lielā mērķa — neatkarīgas Latvijas sasniegšanai.

### **Rainis**

Izcilākais latvju dzejnieks, kurš stāvēja sardzē par savu tautu, cilvēci un cilvēcību viņā. Ar savu daiļradi apliecināja ticību Latvijas brīvībai.

### **Oskars Kalpaks**

Pašai ziedīgs virsnieks — pirmais latviešu karaspēka pavēlnieks, kas nešaubīdamies stājās jaunās Latvijas valsts sardzē pret tās ienaidniekiem, nebaidīdamies no viņu skaita un apbruņojuma.

### **Kārlis Ulmanis**

Latvijas valsts nodibinātājs un vadītājs. Cīnījās par latviešu tautas labklājības uzplaukumu.

Atcerēsimies, ka arī katrā pilsētā un pagastā bija un ir krišjānis, atis, rainis, oskars un kārlis. Viņi ar savu darbu ir pelnījuši atzinību un ticību. Lai mūs tēvzemes mīlestībā iedvesmo visas Latvijas cēlākie dēļi un meitas!

*Odisejs Kostanda*



## **Tautas kopības un spēka zīmes**

Ikvienai tautai ir savi simboli, kas pauž kādas parādības vai jēdziena būtības arēju izpausmi. Laika gaitā var mainīties simboli un hetojums, klāt var nākt jauni simboli, bet visumā tie ir ļoti noturīgi, to nozīme ir pārļāicīga. Gadsimtu gaitā izveidojušies simboli atspoguļo tautas kopību, pašapziņu, godu, spēku, un mērķu aizstāvēt brīvību un neatkarību, gribu apzināt, saglabāt un

kopt tautas savdabību, lolot cilvēcīgus ideālus. Jau kopš indoeiropiešu senlaikiem balti saglabājuši rotājošā raksta sastāvdaļas dažādos izstrādājumos. Rotājošie raksti sakņojas senajā tautas pasaules uzskatā un uztverē, tie ir kādas parādības simboli.

Par seno tautas rakstu simboliku būs rakstīts citā rakstā (nākošā krājuma 10. un 11. tēmā).

Iemīlota ir Saules zīme. Ar Saules zīmi pie cepures [no etnogrāfisko] latviešu karavīri devās Brīvības cīņās. Brīvības pieminekļa Rīgā grupu «Latvija» veido trīsfigūru kompozīcija, kuras centrā — Mātes tēls. Mātei vienā rokā zobens, kas sargā Dzimtenes vairogu, uz kura atainota lēcoša saule.

Mūsdienās sevišķi iemīlota ir Ausekļa zīme, kurai piemīt sargātāja spēks pret nelaimēm. Neatkarīgā Latvijā Auseklis bija Aizsargu organizācijas nozīme. Austras koks bija folkloras festivāla «Baltica-88» emblēma. Laimas vai Pērkona krusts [svastika] bija Latvijas Republikas kara aviācijas lidmašīnu pazīšanas zīme.

Rīga pastāvēja jau pirms vācu tirgotāju ierašanās. Kopā ar viņiem 12. un 13. gadsimta mija parādījās arī kristīgās ticības izplatītāji un karotāji krustneši. Maskēdamies ar krusta zīmi, viņi sāka sagrābt baltu, lībiešu un igauņu zemes. Rīga iestājās Ziemeļvācijas tirdzniecības pilsētu Hanzas savienībā un kļuva par vienu no nozīmīgākajiem starpniekiem Austrumu un Rietumu tirdzniecībā. Radās senākais Rīgas ģerbonis, kas redzams jau 1225. un 1226. g. dokumentu zīmogos. Ģerboni attēlotais pilsētas mūris ar atvērtajiem vārtiem un diviem torņiem simbolizēja pilsētas patstāvību. Virs vārtiem krustotās atslēgas un krusts apliecināja Svētā Pētera aizgādību pār rīdziniekiem. Lauvas galva vartos vēstīja par rīdzinieku drošsirdību. Kopš 16. gs. ģerboņa vairogu tur lauvas. Zviedru valdības laikā ģerboni papildināja ar karaļa kroni kā pagodinājumu par varonīgo pilsētas aizstāvēšanu 1656. gadā. Latvijas Republikas valdība 1925. gadā apstiprināja Rīgas pilsētas ģerboni tādā pašā izskatā. Tagad pilsētas Tautas deputātu padome pieņēmusi lēmumu par Rīgas pilsētas ģerboņa atjaunošanu. Tani vairs nav kroņa, bet krusts aizstāts ar zelta zvaigzni.

Livonijas kara laikā sabruka krustnešu veidotās valstiņas. Tagadējā Latgale, Vidzeme un Dienvidigaunija kā jaunveidota Pārdaugavas hercogiste ar pārvaldnieku priekšgala iekļāvās Lietuvas valsts sastāvā. Pirmais pārvaldnieks bija Jons Hodkevičs. Viņa dzimtas ģerbonis greifs — teiksmainais lauva ar ērgļa galvu — kļuva par Pārdaugavas ģerboni. Pat cara laikos Vidzemes guberņas ģerboni saglabājās sidraba greifs sarkanā laukā ar zelta zobenu ķetnā. Kurzemes hercogvalsts, kā arī cara laika Kurzemes guberņas ģerboni bija ietverts gan Kurzemes guberņas simbols — sarkans kronēts lauva sidraba laukā, gan Zemgales simbols — ejošs sidraba alnis zilā laukā. Latvijas Republika 1930. gadā tika apstiprināti apgabalu ģerboņi; sidraba greifs ar

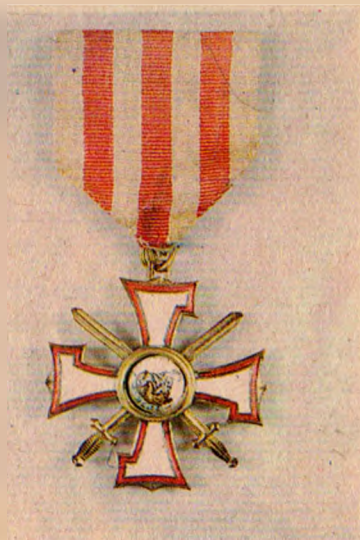
## KAROGS

Pūsat taures, skanat zvani, saule, plašu gaismu lej!  
Karogs sarkan-balti-sarkans vejos atraisījies skrej.  
Skrej pa laukiem, skrej pa klajiem, sauc arvienu

dzirdamāk,  
Lai no mājām, lai no namiem, lai no kapiem arī nāk.  
Pildas bargiem tēliem ielas, pildas bālām enām gaiss,  
Un iet mirušais un dzīvais, kur sauc karogs divainais.  
Celies augstāk, plivojošais, kur zūd saulē debess jums,  
Lai redz tevi, kas šo zemi kādreiz pārstaigās pēc

mums.  
Skrej pa priekšu pulkiem kaujā, brīvs pats, brīvus  
dari mūs.

Līdz ar sauli saules mūžu tavai tautai dzīvot būs!



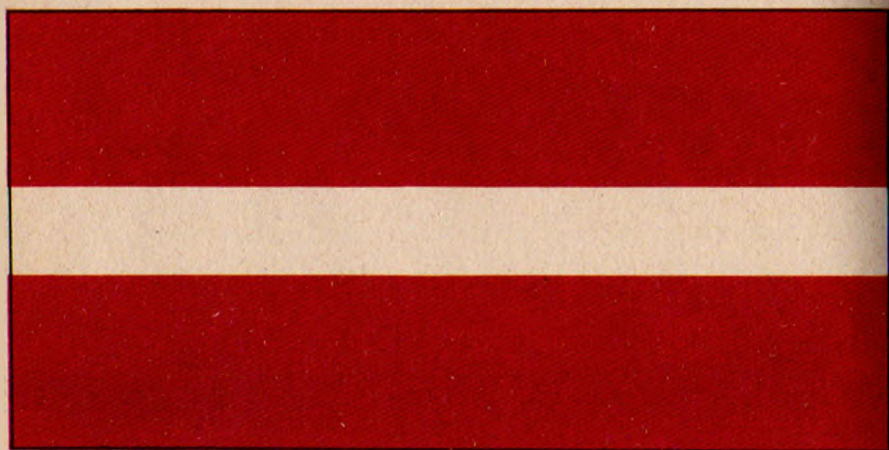
Lāčplēša Kara ordenis



Triju Zvaigžņu ordenis



Latvijas Valsts ģerbonis



Latvijas Valsts karogs



Lēcošā Saule



Auseklis

## LATVIJAS VALSTS HIMNA

Kārlis Baumanis

Dievs, svētī Lat - vi - ju, mūs dārgo tē - vi - ju, svē - tī jel Lat - vi - ju, ak  
svē - tī jel to! to! Kur lat - vju mei - tas zied, kur lat - vju dē - lī dzied,  
laid mums tur lai - mē diet, mūs Lat - vi - - jā! Lat - vi - - jā!

Baumaņu Kārlis

### DIEVS, SVĒTĪ LATVIJUI!

Dievs, svēti Latviju,  
Mūs' dārgo Tēviju,  
Svēti jel Latviju,  
Ak, svēti jel to!

Kur latvju meitas zied,  
Kur latvju dēli dzied,  
Laid mums tur laimē diet —  
Mūs' Latvijā!



Lietuvos Valsts ģerbonis



Lietuvos Valsts karogs



Ģedimainaišu stabi

## LIETUVAS VALSTS HIMNA

V. Kudirkas

1. Lie - tu - va, Tė - vy - ne mū - sy, Tu did - vy - rių žė - me,  
2. Te - gul Ta - vo vai - kai ei - na vien ta - kais do - ry - bės,

1. Iš pra - ei - ties Ta - vo gū - nūs te sti - pry - bę se - mia.  
2. te - gul dir - ba Ta - vo nau - dai ir žmo - nių gė - ry - bei.

3. Te - gul sau - lė Lie - tu - voj tam - su - mus pra - ša - li - na, Ir švie - sa,  
4. Te - gul mei - lė Lie - tu - vos de - ga mū - sy šir - dy - se, var - dan tos

3. ir tie - sa mūs žings - niūs te - ly - di,  
4. Lie - tu - vos vie - ny - bė te - žu - di.

Vincs Kudirka

### TAUTISKA DZIESMA

Lietuva, tu Tėvu zeme,  
Dizviri kur ceļas!  
Pagātne tiem laimi deva,  
Tur tie spēkus smeljas.

Tikums, gods lai ceļu rāda  
Tavu dēlu saimei!  
Lai tie tavā labā strāda  
Visas tautas laimci!

Saules stariem Lietuva  
Tumsas varu aizraida.  
Gaismas gars, darba spars  
Vada mūsu gaitas.

Mīlestībā degtin deg  
Mūsu sirdis Lietuvai.  
Vienībā uzplaukst tā,  
Zied un kuplo Lietuva!





Igauntjas Valsts ģerbonis



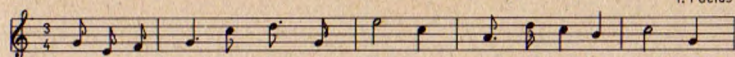
Igaunijas Valsts karogs



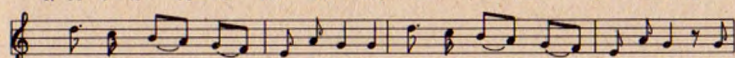
Igaunijas nacionālie simboli: bezdēlīga un rudzupuķe

## IGAUNIJAS VALSTS HIMNA

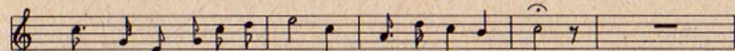
F. Pacius



1. Mu i - sa - maa, mu õnn, ja rööm, kui kau - nis o - led sa! Ei
2. Sa o - led mind ju sün - ni - tan'd ja ü - les kas - va - tan'd: Sind
3. Su ü - le Ju - mal wal - wa - ku, mu ar - mas i - sa - maa! Ta



1. lei - a mi - na ii - al täät See suu - re lai - a iit - ma pääl, mis
2. tä - nan mi - na a - la - ti ja jään sull' - truu - iks sur - ma - ni, mull
3. ol - gu si - nu kait - si - ja ja wõt - ku ros - kest' õn - nist' - da, mis



1. mull' niĩ ar - mas o - leks ka, kui sa, mu i - sa - maa!
2. kõ - ge armsam o - led sa, mu kal - lis i - sa - maa!
3. ii - al et - te wõ - tad sa, mu kal - lis i - sa - maa!

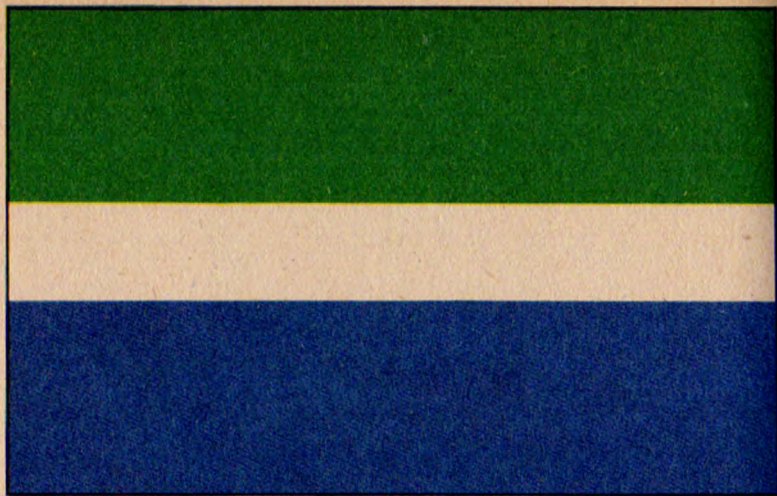
Johanns Voldemars Janssens

## MANS PRIEKS UN MANA LAIMĪBA.

Mans prieks un mana laimība  
 Tu esi, Tēvija.  
 Nekas nav plaša pasaulē,  
 Ko ta var mīlēt dvesele  
 Kā tevi, mana mīļākā,  
 Tu — dārgā Tēvija!

Es tavā klepi piedzimis  
 Un arī uzauzdis.  
 Tev vienmēr bušu pateicīgs,  
 Līdz nāves stundai uzticīgs.  
 Man esi visusvētākā  
 Tu — dārgā Tēvija!

Lai tevi vienmēr pārstāj Dievs,  
 Tu — mīļā Tēvija!  
 Lai laimi dod tev bagāti  
 Un svēti visu žēlīgi,  
 Ko vien tu darīti nodomā,  
 Tu — dārgā Tēvija!



Līvu savienības karogs

## LĪVU (LĪBIEŠU) TAUTAS HIMNA

*Karlis Stalte*

### MANA TĒVU ZEME DZIMTĀ.

Mana Tēvu zeme dzimtā  
Esi tu, jūrmala!  
Tev jūras krastā vienmer aug  
Mužsenās, cietās priedes.  
Man pasaule tu vienīgā,  
Tēvzeme dārgākā!

Mana Tēvu zeme dzimtā  
Esi tu, jūrmala!  
Tur vilņi krastā atveļas,  
Un jūrmalai tie mutes dod.  
Man pasaule tu vienīgā,  
Tēvzeme dārgākā!

Mana Tēvu zeme dzimtā  
Esi tu, jūrmala!  
Tur dzīvo tikai zvejnieki,  
Kas dienām, naktīm jūrā iet.  
Man pasaulē tu vienīgā,  
Tēvzeme dārgākā!

Mana Tēvu zeme dzimta  
Esi tu, jūrmala!  
Tur svēta balss man dzirdama,  
Skan mīļa līvu valoda.  
Man pasaulē tu vienīgā,  
Tēvzeme dārgākā!

zobenu labajā ķetnā — Vidzemei sarkanā, Latgalei — zilā laukā, sarkans lauva sidraba laukā — Kurzemei, soļojošs sidraba alnis zilā laukā — Zemgalei.

Lauva un greifs līdz ar Lecošo sauli iekļuva arī Latvijas Republikas ģerbonī. Kad 1629. gadā Vidzeme nonāca zviedru /no 1710./21. g. krievu/ varā, Latvija politiski bija sadalīta trijās daļās. Administratīvais trejdaļījums saglabājās arī visai Latvijai esot Krievijas impērijā: Kurzemes/Kurzeme, Zemgale, Sēlija/, Vidzemes un Vitebskas/Latgale/gubernās. Neatkarīgajā Latvijas valstī apvienojās visas trīs daļas /zvaigznes/ un kā simbolu vienībai valsts ģerbonī iekļāva Trīs zvaigznes.

Baltu brīvības cīņu laikā pret vācu iekarotājiem 13.gs. ziemeļu un rietumu zemēm neizdevās saglabāt brīvību, bet baltu zemju centrā veidojās vienota Lietuvas valsts, kurā apvienojās nepakļautie balti. Jau pirmā Lietuvas valdnieka Mindauga laikā valstī pakāpeniski sāka iekļauties baltkrievu zemes, kur agrāk dzīvoja balti, bet, ienākot slāviem un pamatiedzīvotājiem sajaucoties ar ienācējiem, sāka veidoties baltkrievu tauta. Mindauga pasākto turpināja Vitenis /valdīja no 1295. līdz 1316. g./, Ģedimins /1316—1341/, Aļģirds /1345—1377/ un Vitauts /1392—1430/, tādējādi pasargājot baltkrievus no tatāru un mongoļu jūga.

Hustina hronikā teikts, ka Lietuvas dižkunigaikštis Vitenis «sadamāja sev ģerboni un visai Lietuvas valstij zīmogu: ar zobenu brunotu jātnieku, ko tagad sauc par Vīti». Vītis attēlots dažādi. 15. gs. jātnieks turēja nevis zobenu, bet šķēpu, ne vienmēr zobens bijis pacelts virs galvas, jātnieks attēlots bez vairoga. Apmēram kopš 16. gs. vidus jātnieks tur vairogu un virs galvas zobenu.

Līdztekus Lietuvas dižkunigaikštijas ģerbonim Vītim pastāvēja arī dižkunigaikšņa personīgā zīme — Ģediminaišu stabu attēli. Vitauta zīmogos uz jātnieku vairoga bija attēloti šie stabi. Vitauta laikā Vītis galīgi kļuva par valsts, bet Stabi — par valdošās dinastijas simbolu. Krāsu ziņā valsts ģerboni veidoja sarkanā un baltā kombinācija: sarkanā laukā balts /sudraba/ jātnieks, kas tur sarkanu vairogu ar baltiem Stabiem. Lietuvas un Polijas valdnieks Žigimants Vaza lietoja triju līmenisku joslu sarkans—balts—sarkans karogu ar apvienotās valsts ģerboni centrā.

Vītis iekļuva arī Lietuvas vaivadiju un pilsētu ģerboņos, piemēram, baltkrievu apdzīvotās valsts daļas Sluckas /no 1601. g./, Vitebskas, Gorodokas, Drisas, Mogiļevas, Polockas, Surožas, Čerikovas /visās no 1781. g./, Rečicas /no 1845. g./, Lepeļas /no 1852. g./ ģerboņos sarkanā, pelēkā, dzeltenā vai vairākrāsu laukā.

Pēc Lietuvas varmācīgās pievienošanas 1795. g. Krievijai Vītis bija attēlots blakus citu provinču ģerboņiem uz impērijas ērgļa spārniem. 1863. gadā zem karogiem ar Vīta zīmi pret carisko Krieviju cīnījās sacēlušies lietuvieši un baltkrievi. Sacelšanās

drakoniskais apspiedejs Viļņas ģenerālgubernators Muravjovs /«Kārejs»/ šos «revolūcijas karogus» aizliedza.

Pēc atdalīšanās no Krievijas 1918. g. 25. marta pasludinātās neatkarīgas Baltkrievijas Tautas Republikas ģerbonis bija Vītis, bet karogs — limenisku joslu baltsarkanbalts /attiecības I:I:I./ Šis valsts pastāvēja līdz 1918. g. beigām. Pašreiz baltkrievu atjaunotnes spēki ceļ atkal godā Vīti un baltsarkano karogu.

Saskaņā ar 1922. un 1928. g. satversmām /konstitūcijām/ Vītis kļuva par Lietuvas Republikas ģerboni. Valsts simbols bija arī Ģedimainišu stabi. Pēckara gados Vīta un Stabu lietošanu uzskatīja par naidīgu aktu pret padomju varu.

Pārrunas, kādam vajadzētu būt Lietuvas nacionālajam karogam, sākās 1905. g. revolūcijas laikā lietuviešu sanāksmē Viļņā. Ieverojamākās lietuviešu atmodas cinitājs Jons Basanāvičs bija par seno Lietuvas karogu — sarkanu ar baltu Vīti. Vairākums šo domu tomēr neatbalstīja. Dažādas triskrāsu /tostarp arī sarkanzaļdzeltenu/ karoga variantus apsprieda uz ASV izceļojušie lietuvieši. Pārrunas par karogu atjaunojās 1917. gadā. Beidzot 1918. gadā galīgi nolēma, ka Lietuvas nacionālo karogu veido 3 limeniskas vienāda platuma joslas — dzeltena, zaļa un sarkana. Par Republikas prezidenta karogu pieņēma sarkanu karogu ar baltu Vīti vienā, bet Ģedimainišu stabiem otrā pusē.

Kurzemes hercogvalsts karogs bija divkrāsains — ar sarkanu augšējo un baltu apakšējo joslu. Hercogvalsts karakuģu avenkrāsas karogā bija attēlots melns krabis. Tirdzniecības kuģu karogs bija šķērsām sadalīts divās daļās — vienā pusē balts četrstūris avenšarkanā laukā, bet otrā pusē — avenšarkans četrstūris balta lauka.

Rīgas statūti 1673. gadā noteica limenisku vienāda platuma zilbaltu joslu karogu par Rīgas kuģu karogu. Tas kļuva arī par Rīgas pilsētas karogu. Šādu Rīgas pilsētas karogu apstiprināja arī Latvijas valdība 1937. gadā. Nupat Rīgas TD padome nolēmusi atkal atzīt zilbalto Rīgas pilsētas karogu.

Atskaņu hronikā, kas ir viens no 13. gs. vēstures avotiem, apdeejots gadījums 1279. gadā, kad Livonijas ordeņa maršala karagājiena piedalījies arī Cēsu latviešu zemessargu vienība.

«Tie stalti nāca klāt  
Ar karogu sarkani krāsotu.  
Tas bija ar baltu cauri griezts...  
... es tiešām varu teikt.  
Ka tas ir latviešu karogs.»

Pagājušā gadsimta otrajā pusē latviešu pirmajā atmodā radās dabīga interese un vajadzība pēc tautas vienotāja simbola — karoga. Tērbatas universitātes latviešu studenti kopš 1870. g. pulcējās «Terbatas latviešu rakstniecības vakaros». Atcerējušies Atskaņu hronikā rakstīto par latviešu karogu, sarkanbaltsarkanās krāsas viņi atzina par atmodas simboliskajām krāsām. Pirmajos

vispārējos dziesmu svētkos 1873. g. «Ligo» karogā dominēja sarkanbaltās krāsas. Tās savā dzejā apdziedāja arī Auseklis, atzīdams šādu karogu par tautas vienības simbolu.

Piektajos vispārējos latviešu dziesmu svētkos 1910. g. J. Vi-tola latviešu dziedāšanas kora dalībnieki pār plecu nesa sarkanbal-tas lentes.

Ciņai par Latvijas autonomiju latviešu emigranti Sveicē ar Raini priekšgalā 1915. g. nodibināja Latviešu komiteju. Viens no dalībniekiem Aleksandrs Liepiņš lika uzšūt sarkanbaltsarkano karogu, ar kuru gāja protesta demonstrācijās pret vācu iecerēto Latvijas aneksiju.

Publicists Jānis Lapiņš, kurš toreiz strādāja par skolotāju Valmierā, 1916. g. otrā pusē lūdza skolotāju M. Straumani uzšūt trīs sarkanbaltsarkanus karogus. Vienu viņš iedeva latviešu strēlnieku rezerves pulka strēlniekiem, kuri devās uz fronti. Otro karogu 1917. g. 13. martā izkāra Valmierā pie Latviešu biedrības nama, kur sapulcējās Vidzemes Zemes padome. Šim karogam krāsu attiecības bija 1:1:1 un augšējā stūrī pie kāta dzeltena saule. Trešo karogu J. Lapiņš izkāra pie sava dzīvokļa. Pēc šiem paraugiem arī citi sāka šūt šādus karogus. J. Lapiņš norādīja, ka karogus var šūt gan ar, gan bez Saules.

Aprīlī Vidzemes Zemes padomei sanākot Rīgas pilī, virs pils torņa plivoja sarkanbaltsarkanais karogs.

9. un 10. maijā Rēzeknē sanāca Latgales latviešu kongress, kurā nolēma apvienoties ar pārējiem latviešiem vienā valstī. Ap 30 000 cilvēku lielās manifestācijas priekšgalā nesa delegātu līdzatvestos sarkanbaltsarkanos karogus.

Arī jūlija beigās nodibinātā Latvju kareivju Nacionālā Savie-nība ieteica lietot šo karogu.

Maijā sasauktajā Mākslas Veicināšanas biedrības apspriedē, kurā piedalījās Jāzeps Grosvalds, Ansis Cīrulis, Konrāds Ubāns, Valdemārs Tone un citi mākslinieki par Latvijas karogu pieņēma Anša Cīruļa ierosināto metu. Meta autors uzzīmēja zīmējumu «Latviešu karogs. Sarkans karogs ar šauru baltu sloksni vidū, baltā sloksne — 1/5 daļa no karoga platuma.» Fotogrāfs J. Rieksts izdeva karoga propagandas pastkartīti. Karogs kļuva pazīstams visā tautā, arī ārpus Latvijas.

Pēc šā meta darināts Latvijas karogs bija izkārts pāri skatuvei Nacionālajā teātrī Latvijas valsts neatkarības pasludināšanas sanāksmē 1918. g. 18. novembrī, kā arī uzvilkt virs Centrālviesnī-cas torņa Kr. Barona ielā 20/22, kur atradās Latvijas Pagaidu valdība.

Neatkarīgās Latvijas karavīri pie atlocītās apkakles sāka nesāt zīmotnes valsts karoga krāsās. Pirmais Latvijas kaujas karogs bija Ziemeļarmijas 1. Valmieras kājnieku pulkam. Ar to pulks cīnījās visās Neatkarības cīņās. Karoga pamatā bija valsts karogs ar pirmo Latvijas valsts simbolu — Lēcošo Sauli vidū. Arī Cēsu pulka Skolnieku rota piedalījās visās Brīvības cīņās ar

karogu nacionālajās krāsās, kuru tam pasniedza, izejot uz fronti 1919. g. 5. jūnija agrā rītā. Valsts karoga krāsas bija arī 1. Liepājas brīvprātīgo rotas karogam, kā arī Latgales atsevišķā jātnieku eskadrona standartam.

Bermontiešu uzbrukuma laikā, 1919. g. oktobrī, latviešu karavīri Rīgas pils tornī (tajā, kurā arī tagad plīvo Latvijas karogs) uzvilka valsts karogu. Kaut arī karogs sašauts 85 vietās, to notriekt neizdevās, un tas palika plīvojam, vēstīdams nesalaužamo latviešu karavīru garu.

Latvijas Satversmes Sapulce 1922. g. 15 februārī par Latvijas valsts karogu juridiski apstiprināja Sarkanbaltsarkano. Nākošajā gadā noteica arī krāsu attiecības 2:1:2

Padomju okupācijas laikā vēl nesen par tautas karoga lietošanu tiesāja.

Baltijas studentu dziesmu festivālā «Gaudeāmus» 1988. g. jūnija nogalē Lietuvā parādījās visu triju Baltijas tautu nacionālie karogi, kā arī tika dziedātas visu triju tautu nacionālās himnas. Tas pats vēl plašāk bija vērojams jūlija vidū folkloras festivālā «Baltica 88» Latvijā. Festivāla laikā 16. jūlijā Rīgā, Mežaparka estrādē skatītāju pilnā laukumā notika sarkanbaltsarkanā karoga atbalstīšanas mitiņš, kurā visi runātāji atbalstīja tautas karoga atjaunošanu. Dziedāja arī «Dievs, svētī Latviju!» un citas tautai dārgas dziesmas. Latvijas pamattautība līvi/lībieši/ par kopējo uzskata sarkanbaltsarkano karogu. Kultūras pasākumos līvi līdztekus lieto arī limenisku joslu zaļbaltzilu karogu/attiecības 2:1:2/: zaļie meži, baltās jūrmalas smiltis un zilā jūra.

Pirmajos dziesmu svētkos Baltijas skolotāju semināra vīru koris atklāšanas svinīgajā aktā 26. jūnijā pirmo reizi dziedāja Baumaņu Kārļa radio dziesmu «Dievs, svētī Latviju!» Cara iestādes terminu «Latvija» oficiāli neļāva lietot, tādēļ atkarībā no apstākļiem tika minēta vai nu Latvija, vai arī Baltija. Baumaņu Kārļa dziesma drīz ieguva plašu popularitāti, un to sāka dēvēt par latviešu tautas himnu vai par tautas lūgšanu.

Tērbatas universitātes igauņu studenti, nevarēdami cara patvaldības spaidu dēļ pacelt jaunveidoto igauņu zilimelnbalto nacionālo karogu universitātes pilsētā, aizveda to uz seno igauņu pilsvietu Otepē, kur 1884. g. 4. jūnijā vietējais igauņu mācītājs to iesvētīja un pacēla virs savas mācītājmuižas. Pienāca laiks, kad zilimelnbaltais tika atzīts par Igaunijas Republikas karogu, bet šobrīd tas simbolizē tautas garīgo atjaunotni. Zilā simbolizē debesis, melnā — mūsu barotāju zemi, baltā — cerības uz labāku nākotni. Neatkarīgās Igaunijas valsts ģerbonī attēlotas trīs laivas. Tagad atmodas laikā par nacionālajiem simboliem lieto arī bezdelīgu un rudzupuķi, kuru motīvus sastopam igauņu tautas mākslā. Neatkarīgās Igaunijas valsts himnas «Mans prieks un mana laimība» vārdus sacerēja Johans Valdemārs Jansens (igauņu atmodas dzejnieces Lidijas Koidulas tēvs), bet mūziku F. Pacius.

Pēc 1831. g. lietuviešu un poļu sacelšanās pret Krieviju slēdza Viļņas universitāti. Tāpēc vēlākajam rakstniekam un sabiedriskajam darbiniekam Vincam Kudirkam pēc Marijampoles ģimnāzijas beigšanas nācās iestāties Varšavas universitātē, kur viņš studēja filoloģiju un medicīnu. Beidzis universitāti, jaunais ārsts strādāja Šašos, sacerēja dzejoļus, nozīmīgus publicistiskus rakstus, kļūdams par lietuviešu inteligences vadoni. Visus nacionālās atbrīvošanās kustības motīvus Kudirka ietvēra savā «Tautiskajā dziesmā», kurai pats sacerēja vārdus un mūziku. Tā top par 1905. gada brīvības cīnītāju, bet vēlāk par Lietuvas Republikas himnu.

Neatkarīgajā Latvijas valstī kā pirmo ordeni nodibināja cīņu laikā pret bermontiešiem 1919. g. 11. novembrī Lāčplēša kara ordeni. Ordenim ir trīs šķiras. Tā devīze — «Par Latviju!» LKO piešķīra latviešu strēlnieku pulku un Latvijas armijas karavīriem par izciliem varoņdarbiem. Ar pirmo šķiru apbalvoti četri latviešu varoņi — pulkveži Fridrihs Briedis un Oskars Kalpaks un ģenerāļi Jānis Balodis un Krišjānis Berķis.

Triju zvaigžņu ordeni nodibināja par piemiņu Latvijas valsts tapšanai. Statūtus apstiprināja 1924. g. Ordenim ir piecas šķiras. Tā devīze — «Per aspera ad astra.» («Pār šķēršļiem līdz zvaigznēm.») TZO piešķīra kā atzinības zīmi par nopelniem Tēvijas labā valsts, pašvaldības, sabiedriskā, kultūras vai saimnieciskā darbā.

Latvijas valsts 20. gadskārtā 1938. g. nodibināja vēl Viestura ordeni un atjaunoja Atzinības krustu (bija pastāvējis Kurzemes-Zemgales hercogvalsts laikā), katru ar piecām šķirām.

*Oļģerts Auns*



## **Neatkarīgās Latvijas karaspēka daļu karogos ierakstītās pulku devīzes**

Kara skolas — «*Per aspera ad astra*» [Pār šķēršļiem līdz zvaigznēm, t. i., cīņā sasniegt mērķi].



1. Liepājas kājnieku pulka — «Tēvu zemes mīlestību mēs ar darbiem rādīsim».





2. Ventspils kājnieku pulka — «Visu par Latviju».



3. Jelgavas kājnieku pulka — «Mes iesim tur, kur tēvu zeme sauks».



4. Valmieras kājnieku pulka — «Pirms dzimtenei deli spēj brīvību pīrkt, būs karogam varoņu asinīs mirkt.»



5. Cēsu kājnieku pulka — «Par tēviju».



6. Rīgas kājnieku pulka — «Labāk savu galvu devu nekā savu tēvu zemi».



7. Siguldas kājnieku pulka — «Šurp, jaunekli, ar vēja spārnem trauc, kad Latvija tev' brīvīb's karā sauc».



8. Daugavpils kājnieku pulka — «Par Latviju».



9. Rēzeknes kājnieku pulka — «Ņem, tēvzeme, tavs esmu viss!» un «Sorgoj Latviju!».



10. Aizputes kājnieku pulka — «Tava tauta nezudīs, kad tu iesi mirt par tautu» un «S. K. G.» [Sirds — Kurzemnieka gods].



11. Dobeles kājnieku pulka — «Es, karāi aiziedams, Sirdi slēdzu akmenī; Aust gaismiņa, lec saulīte, Plīst akmenis skandams».



12. Bauskas kājnieku pulka — «Labāk manu galvu ņēma nekā manu tēvu zemi».

Armijas štāba bataljona — «Ar vairogu vai uz tā».

1. jātnieku pulka — «Dievs. Tēvija. Pulks».

Bruņoto vilcienu pulka — «*In hoc signo vinces*» [Ar šo zīmi uzvarēsi].

Sapieru pulka — «Mūžam nemirst Daugavas viļņi, Mūžam dzīvos varoņgars».

Aviācijas pulka — «Visu par Latviju».

Sakaru bataljona — «Spoži zibeņi zaro, Pērkons līdz ar mums karo.»

Flotes — «Mūs vieno Latvijas svētais vārds».



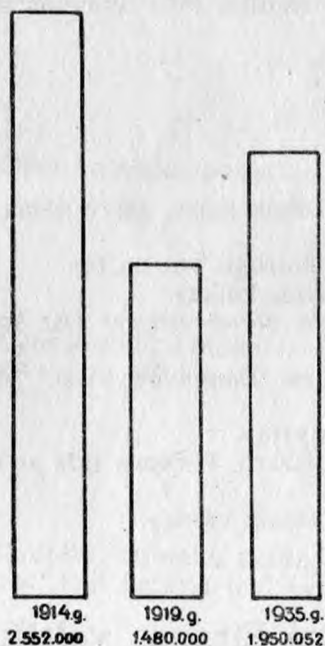
## Latvija starp Eiropas valstīm

Bieži nākas dzirdēt domas, ka mūsu valsts ir maza valsts un ka mūsu valsts nevarēs pastāvēt nevis tāpēc, ka kāds gribētu to iekarot, bet vienkārši tāpēc, ka mūsu valsts ir par mazu un par

nabagu, lai tā varētu pastāvēt kā neatkarīga valsts. Ka šādam uzskatam nav ne mazākā pamata, to vislabāk pierāda skaitļi. Tāpēc salīdzināsim Latviju ar citām Eiropas valstīm un tad spriedīsim par to, vai esam spējīgi pastāvēt kā neatkarīga valsts vai nē.

Ja jautājam, kāpēc viss tas sasniegts,— tad atbilde ir tikai viena. Tāpēc, ka esam brīva un neatkarīga tauta. Tāpēc, ka esam nokratījuši svešu tautu virskundzību, kuras rūpējās tikai par savu laimi un labklājību un lika visādus šķēršļus ceļā latviešiem, lai pēdējie nevarētu viņu labklājību apdraudēt. Nokratījusi sveštautiņu virskundzību, latvju tauta varēja izkopt un izveidot savu dzīvi pēc saviem ieskatiem un vajadzībām. Tikai tāpēc arī esam guvuši tādus izcilus panākumus visās dzīves nozarēs. Nav šaubu, ka, turpinot tāda pašā gaitā iet uz priekšu, mēs sasniegsim vēl lielāku laimi un labklājību.

*No grāmatas «Latvija citu valstu saimē», 1939. g.*



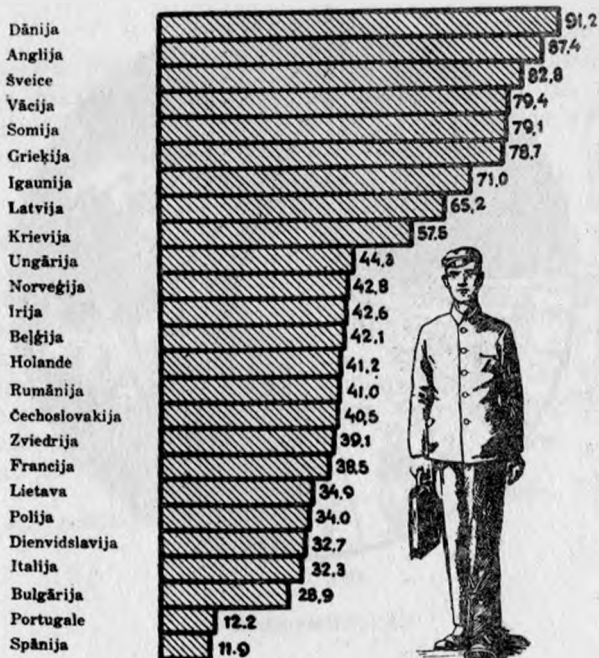
Iedzīvotāju skaits Latvija.



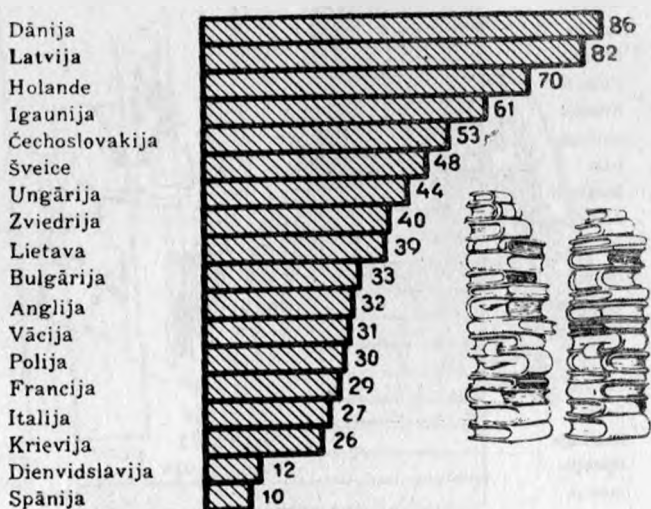
Nacionālais sastāvs.



Skolēnu skaits pamatskolā uz 1 skolotāju.

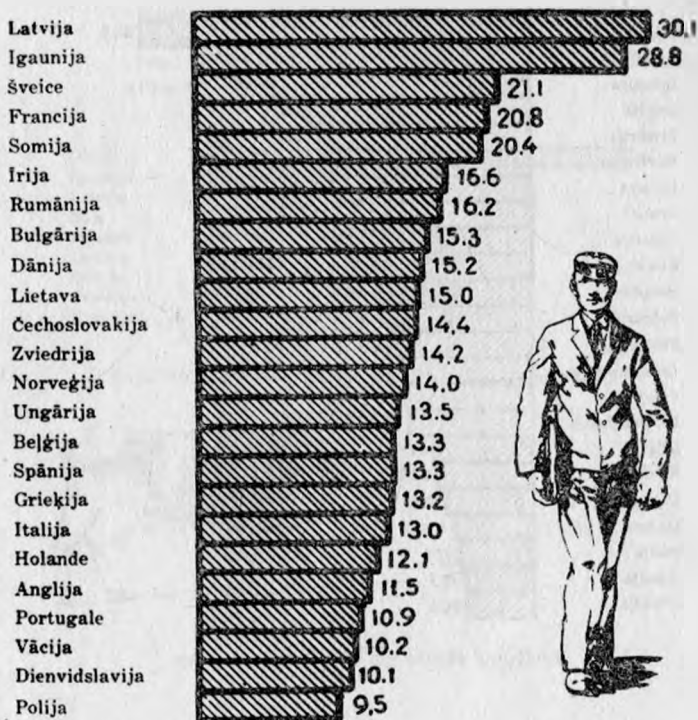


No 1000 iedzīvotājiem, vecumā no 10--19 gadiem, apmeklē vidusskolas

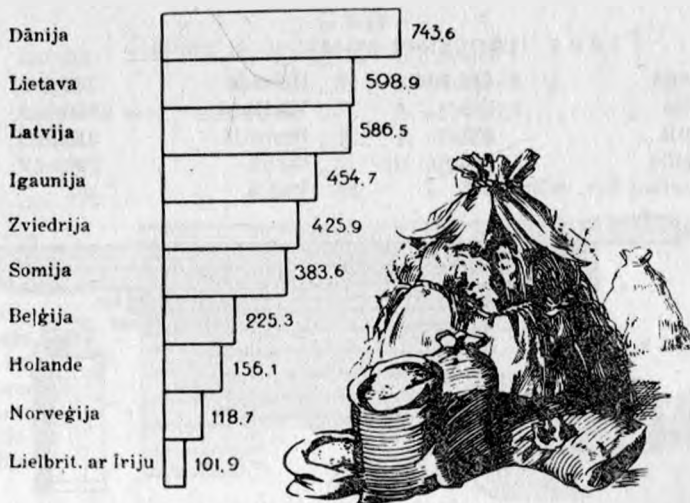


Iespiesto grāmatu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem.

Sevišķi izcilu stāvokli iepem augstskolu ziņā.

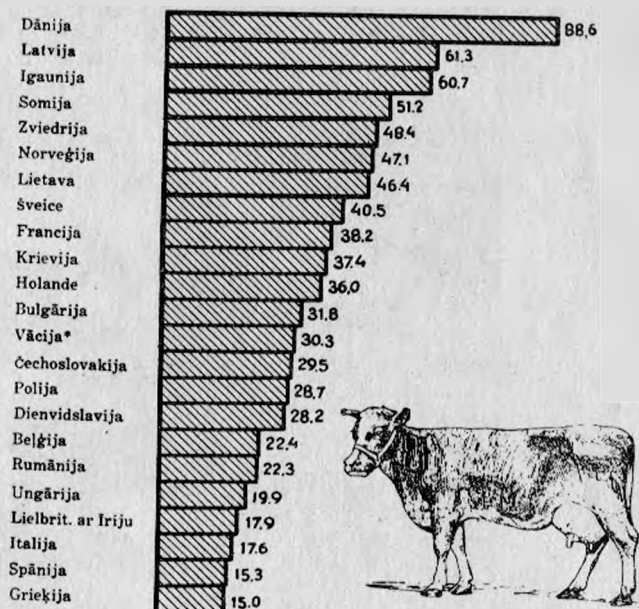


Studentu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem.



Galveno graudaugu kopraža uz 100 iedzīvotājiem.

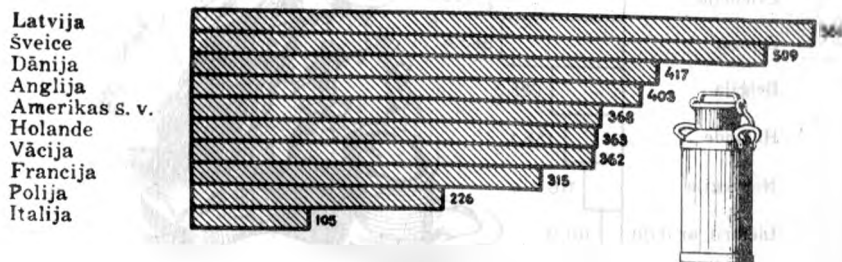
## Liellopi.



Liellopu skaits uz 100 iedzīvotājiem.

## Piens (pārrēķinot sviestu u. c. pienā).

1. Latvijā	566 litri	6. Holandē	363 litri
2. Šveicē	509 „	7. Vācijā	362 „
3. Dānijā	417 „	8. Francijā	315 „
4. Anglijā	403 „	9. Polijā	226 „
5. Amerikas Sav. valstīs	368 „	10. Itālijā	105 „



Piena patēriņš litros uz 1 iedzīvotāju gadā.

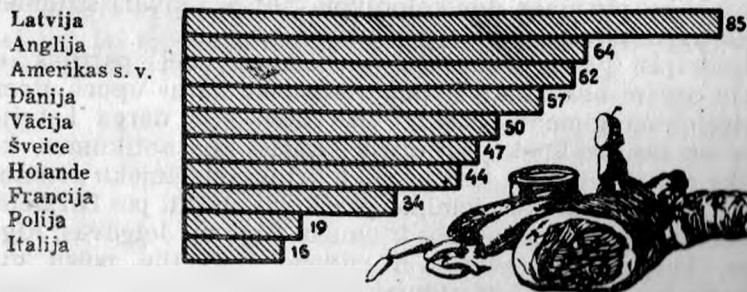
Dānija	41	Lietava	6
Igaunija	12	Somija	4
Latvija	10	Zviedrija	4
Īrija	6	Norvēģija	0,1
Holande	6		



Eksportētā sviesta daudzums kg uz 1 iedzīvotāju.

### Gaļa.

1. Latvijā	85 kg	6. Šveicē	47 kg
2. Anglijā	64 „	7. Holandē	44 „
3. Amerikas sav. valstīs	62 „	8. Francijā	34 „
4. Dānijā	57 „	9. Polijā	19 „
5. Vācijā	50 „	10. Itālijā	16 „



Gaļas patēriņš kg uz 1 iedzīvotāju gadā.





## Piemīņas dienas

Atmodas laikā, demokrātijas un atklātuma gaisotnē tauta atgūst savu vēsturi, no jauna ceļ godā agrāk tiši noklusētās pagātnes notikumu gadskārtas. Šie notikumi ir kā ceļazīmes tautas ciešanu pilnajā, bet neapturamajā gājienā uz neatkarību, uz brīvo un mūžīgo Latviju.

### Strēlnieku piemiņas diena (6. janvāris)

Latviešu strēlnieku vēsture visciešākām saitēm ir saistīta ar latviešu tautas nozīmīgākajām likteņgaitām. Piedaloties cīņās pret vācu iebrucējiem pirmā pasaules kara laikā un pret tautas cietuma — «nedalāmās Krievijas» aizstāvjiem pilsoņu karā, viņi ir devuši ievērojamu ieguldījumu Latvijas valstiskuma izveidē.

Daudzi tūkstoši latviešu strēlnieku atdusas gan Latvijas, gan Krievijas, gan Ukrainas un Baltkrievijas zemē. Latvijā vislielākās kaujas mūsu strēlniekiem noritēja 1916. gada decembrī — 1917. gada janvārī Ložmetejkalna apkaimē. Šajā laikā strēlnieki tikai ka kritušos zaudēja ap 2000 savu biedru. Pavisam no ierindas izgāja 9000 strēlnieku. Daudzām Latviešu ģimenēm tuvi cilvēki, aizgājuši šajās un citās kaujās, atdusas Brāļu kapos Rīgā, Tīrelpurva rajonā, pie Slokas un Smārdes, Ķekavas un Nāvessalas.

Tieši Ziemassvētku kaujas (1916. g. 23.—29.decembrī pēc v. st.) visspilgtāk iezīmē strēlnieku varonību un traģismu. Kauju sākums 23. decembrī (5. janvārī) atnesa vislielākos upurus. Slikti organizētais uzbrukums nesa sev līdzī diennaktī tik daudz izdzēstu dzīvību, cik strēlnieki vēlāk nezaudēja pat vesela gada laikā.

Tādēļ jau no 1924. gada veco strēlnieku biedrība 5.—6. janvārī regulāri organizēja kritušo biedru piemiņas dienas. 5. janvārī parasti notika piemiņas dievkalpojumi, bet 6. janvārī strēlnieki pulcējās kapu vietās, pieminot kritušos.

Stagnācijas gados kļūdainu pieņēmumu dēļ partijas un padomju orgāni neatbalstīja «imperiālistiskā kara» upuru atceri, taču strēlnieku ģimeņu locekļi, visi, kam bija dārga Latvijas vēsture un tās strēlnieki, turpināja atzīmēt šos notikumus, kas sevī it kā akumulēja visu (karu gados) kritušo strēlnieku piemiņu. No 1987. gada strēlnieku piemiņas pasākumi atsākti pie Ložmetejkalna un citiem strēlnieku apbedījumiem Rīgā un Jelgavas, Rīgas rajonos. Turpinot šo svēto un cildeno tradīciju, mūsu visu pienākums būtu visur, kur atdusas latviešu strēlnieki, 6. janvārī atzīmēt strēlnieku piemiņas dienu.



## Stalīnisko represiju upuru piemiņas diena (14. jūnijs)

Stalīniskajai totalitārajai politiskajai sistēmai visnotaļ raksturīga varas monopolizācija un centralizācija, visu sabiedrības dzīves sfēru pakļaušana partijas aparāta un dažādu nedemokrātisku valsts iestāžu stingrai kontrolei. Visa sabiedrības dzīve tiek unificēta un ideoloģizēta. Tiek propagandēta politisko vērtību primaritāte, vienlaikus noniecinot ētiskās vērtības. Lai vieglāk būtu veikta kontroles un pārvaldes funkcijas, tiek grautas un sarīdītas cita pret citu pastāvošās etniskās, reliģiskās, sociālās grupas, reducēta ģimene, depersonalizēti cilvēki kā individualitātes. Stalīnisms izveido visaptverošu fiziskā un psiholoģiskā terora sistēmu, indivīds kļūst pilnīgi neaizsargāts totalitārās valsts priekšā.

Stalīnisma neželīgās mašīnērijas triecienus Latvijas tauta sevišķi skaudri izjuta 1941. gada 14. jūnijā un 1949. gada 25. martā. Masveida deportācijas toreiz aizrāva mokās un navē desmitiem tūkstošu Latvijas iedzīvotāju, to skaitā daudz sirmgalvju, sievietu un bērnu. Nepamatota administratīvā izsūtīšana turpinājās arī pēc šiem lielajiem vilņiem, tikai mazākā mērā, tā izbeidzās tikai 1952. gadā. Rezultātā tika dots smags trieciens Latvijas saimniecībai, ievērojami novājināts latviešu nācijas dzīvais spēks, sekmēta pazemotība, baiļu un sociālās apātības atmosfēras veidošanas republikā.

Nemot vērā sabiedrības skaidri izteikto viedokli, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs 1989. gada 8. jūnijā nolēmis noteikt 14. jūniju par Stalīnisko represiju upuru piemiņas dienu. Šī tautas sēru diena vienlaikus atgādina, ka stalīnisma indīgās saknes vēl nav izrautas, tūkstošiem bijušo izsūtīto vēl nav atguvuši savas mantiskās un sociālās tiesības, bet daudzi represiju vaininieki nav saukti pie atbildības.

Stingrā apņēmībā nepieļaut tautas moku ceļa atkārtāšanos mēs sakām: lai mūžos svētas ir tās asaras, kas Latvijas zemē sāka līt 1941. gada 14. jūnijā.



## **Varoņu piemiņas diena (22. jūnijs)**

Pirmajā pasaules karā sakautā vācu lielvalstiskā imperiālisma cietpaurīgākie, šovīnistiskākie pārstāvji 1919. gada vasaras sākuma uzsāka jaunu militāru avantūru Baltijā. Slēpjoties aiz vācu ieceltās A. Niedras marionešu valdības vārda, viņi tiecās sagrābt visu Latvijas teritoriju un iebrukt Igaunijā, lai atjaunotu Baltijā vietējo baronu un Berlīnes šovīnistisko augstmaņu kundzību.

Iebrucējiem ceļā stājās Igaunijas Republikas armija un Igaunijā saformētais karaspēks (Ziemeļlatvijas brigāde). Visai pretrunīga šajos notikumos bija Antantes lielvalstu nostāja.

19. jūnijā sākās vācu uzbrukums Limbažu virzienā, bet 22. jūnijā — igauņu un latviešu spēku izšķirošais pretuzbrukums. 23. jūnijā tika atbrīvotas Cēsis, bet jūlija sākumā Igaunijas karaspēks un Ziemeļlatvijas brigāde bija jau nonākuši Rīgas pievārtē. A. Niedras valdība 26. jūnijā aizbēga no Rīgas un faktiski pārtrauca darbību, bet jūlija sākumā Rīgā no Liepājas atgriezās K. Ulmaņa vadītā Pagaidu valdība. Pēc Antantes pieprasījuma 3. jūlijā Strazdumuižā (netālu no Juglas) ar vāciešiem tika noslēgts pamiers.

Cēsu kauju rezultātā visreakcionarākie, visagresīvākie interventu spēki bija saņēmuši smagu triecienu, cieta neveiksmi arī viņu plāni izveidot Baltijā pretpadomju placdarmu. Masu atbalstu guva latviešu tautas neatkarīgais nacionālais valstiskums Latvijas Republikas formā. No Ziemeļlatvijas brigādes un J. Baloža brigādes izveidojās vienota Latvijas Nacionālā armija.

Cēsu kauju atceri Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā katru gadu 22. jūnijā atzīmēja kā Varoņu dienu. Patlaban — pārbūves laikā — šie latviešu un igauņu brālības svētki atdzimst, to centrs ir Cēsu novads — nacionālā kara šūpulis un nacionālās neatkarības kalve.



## **Lāčplēša diena (11. novembris)**

1919. gada oktobra sākumā Rīgai uzbruka vācu algotņu karaspēks un krievu baltgvardu daļas. Šo spēku priekšgalā

formāli bija avantūrists Pāvels Bermonts, bet faktiskais pavēlnieks bija vācu ģenerālis Ridigers fon der Golcs.

Uzbrucēju mērķis bija atjaunot monarhiju Krievijā, pakļaut Krieviju Vācijas ietekmei, likvidēt jebkādu Baltijas tautu nacionālo valstiskumu.

Novembra sākumā Latvijas Nacionālās armijas spēki pārgāja pretuzbrukumā. 11. novembra rītā zvanu skaņas vēstija, ka Rīga no bermontiešiem atbrīvota. (Izmantojot Lāčplēša veidola popularitāti tautā, šajā dienā nodibināja Lāčplēša vārdā nosaukto kara ordeni.) 11. novembrī vēlāk izsludināja par Lāčplēša dienu, kurā godināja cīņu varoņus. Līdz decembra sākumam visi bermontiešu spēki jau bija izdzīti no Latvijas teritorijas.

Uzvarai pār fon der Golca — Bermonta karaspēku, kurā ietilpa pāri par 50 tūkstoši vīru, bija ļoti liela vēsturiska nozīme. Praktiski vienlaikus cīnoties pret Deņikina baltgvardu karaspēku pie Orlas un Kromiem, pret Judeņiču pie Pavlovskas un pret Bermontu pie Rīgas, latviešu karavīri un latviešu sarkanie strēlnieki atšķirīgos apstākļos sasniedza līdzīgus rezultātus — sagrāva starptautiskās reakcijas triecienpulkus, kuru galvenais mērķis bija apspiest Krievijas revolūciju. Tika izjaukti arī fon der Golca plāni — izmantot savus karapulkus cīņai pret Vācijas revolucionāro kustību.

Pār Bermonta bandām izcīnītās uzvaras rezultātā latviešu tauta tika izglābta no nacionālas pavērdzināšanas — no vācu baroniem un krievu melnsimtnieciskajiem monarhistiem. Tika arī novērsta iespēja, ka Baltijā nodibinātos galēji reakcionārs un agresīvs, Vācijas imperiālisma interesēm kalpojošs režīms.

Lāčplēša dienai mūsdienās ir patriotisks un patiesi internacionāls skanējums. Tā atgādina, ka latviešu tauta vēstures likteņstundā ir pratusi ne vien nosargāt savu neatkarību, bet spejusi dot arī būtisku atbalstu Krievijas un Vācijas tautām cīņā pret šovīnisma un reakcijas spēkiem, par brīvību un sociālo progresu.



## **Latvijas Republikas dibināšanas diena (18. novembris)**

Latvijas Republikas, tāpat kā virknes citu Eiropas valstu rašanās saistīta ar diviem nozīmīgiem XX gadsimta notikumiem — Oktobra revolūciju Krievijā un Novembra revolūciju Vācijā. Uz Krievijas, Vācijas un Austroungārijas monarhijas drupām radās vairākas jaunas neatkarīgas nacionālas valstis, no kurām dažas gāja sociālistisko, citas (to skaitā Latvijas Republika) — kapitālistisko attīstības ceļu.

Latvijas Republika ir hronoloģiski pirmā un visilgāk pastāvošā latviešu tautas neatkarīgā nacionālā valstiskuma forma. Atšķirībā no 1919. gada 13. janvārī pasludinātās Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas, kas stājās konfederatīvos sakaros ar citām padomju republikām un atšķirībā no 1940. gada 21. jūlijā pasludinātās Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas, kura pēc divām nedēļām kļuva par PSRS savienoto republiku, Latvijas Republika orientējās uz pilnīgi neatkarīgas valsts statusa saglabāšanu neierobežoti ilgā laikposmā. V. I. Ļeņina vadītā Padomju Krievijas valdība kā pirmā no lielvalstu valdībām saskaņā ar 1920. gada 11. augusta miera līgumu atzina Latvijas Republikas neatkarību.

Neatkarīgās Latvijas Republikas eksistence bija vēsturiski progresīva realitāte, tā to izprata šis valsts iedzīvotāju vairākums. Tā bija milzīgs solis uz priekšu salīdzinājuma ar latviešu tautas eksistenci divkāršā nacionālā jūga apstākļos cariskajā impērijā. Latvijas Republika bija agrāri industriāla zeme ar diezgan dinamiski attīstošos ekonomiku, bagātu un daudzveidīgu kultūras dzīvi, tajā risinājās sarežģīti valsts pārvaldes formu meklējumu procesi.

Latvijas Republikas bojāeja saistīta ar Staļina kliķes noziedzīgajām ārpolitikas akcijām, to skaitā ar Molotova — Ribentropa paktu. Objektīvās vēsturiskās patiesības atjaunošana attiecībā uz 1918. gada 18. novembri un šajā datumā dibināto valsti ir pilnīgi nepieciešama. Cieņā par suverēnu Latviju ne mazums gudrības un spēka mēs varam smelt Latvijas Republikas vēsturiskajā pieredzē.

*Elmārs Pelkaus*



## **Baltijas nāciju tiesību d e k l a r ā c i j a**

Vispārcilvēcisko vērtību prioritāte pasaules politikā gūst vispārēju atzīšanu. Par orientieri kļūst tālāks cilvēces progress, kura priekšnoteikums ir nāciju saglabāšanās un attīstība. Svarīgākās cilvēka dzīves un darbības vērtības sākas un saglabājas nacionālajā kultūrā. Vienīgi nāciju tiesību atzīšana analogiski cilvēka tiesību atzīšanai piešķir katras valsts politikajai attīstībai humānistisku un demokrātisku ievirzi.

Baltijas nacijas balsta savas tiesības uz vispārāztītajam starptautiskajam normām, kas noteiktas ANO Statūtos, Visparējā cilvēka tiesību deklarācijā, Deklarācijā par neatkarības piešķiršanu koloniālajām zemēm un tautām, Starptautiskajā paktā par ekonomiskajam, sociālajām un kultūras tiesībām, Eiropas drošības un sadarbības apspriedes dokumentos, Vīnes tikšanās noteikumu aktā.

Baltijas Asambleja uzskata, ka staļinisma politikas neatņemama sastāvdaļa bija genocīds. Staļinisma unificējošā ideoloģiska sistēma un represīvā politiskā prakse līdztekus cilvēka tiesībām iznīcināja arī tā ietekmes sfērā nonākušo nāciju tiesības. Padomju Savienība, anektējusi Baltijas valstis, iznīcināja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstiskumu un izdarīja visu iespējamo, lai šo valstu nacijas zaudētu savu savdabību. Baltijas nācijām, kas ar milzīgām pūlēm sevi saglabājušas, arī tagad nav praktiskas iespējas lemt savu likteni un īstenot valstisku suverenitāti. Tāpat būtiskas pārmaiņas nav notikušas Padomju Savienības lielvalstiskajā ideoloģijā un politikā, pēc kurām nācija ir pārejoša un progresu kavējoša parādība. Varas sistēma Padomju Savienībā noraida pat pašus piesardzīgākos nāciju pašnoteikšanās mēģinājumus.

Baltijas Asambleja, cenšoties panākt dabisko un neatņemamo tiesību realizēšanu, pasludina:

tiesības uz pastāvēšanu savā vēsturiskajā teritorijā,

tiesības uz pašnoteikšanos un brīvu sava politiskā statusa noteikšanu,

tiesības uz savas kultūras un savdabības saglabāšanu un attīstīšanu,

pienākumu nodrošināt pilsoņtiesības un dot kultūras pašpalvaldes tiesības visām tās teritorijā dzīvojošām nacionālajām un etniskajām grupām,

tiesības izraudzīties tādas saimniekošanas formas, kas nodrošina sociālo un kultūras integritāti un attīstību, kā arī dabas resursu taupīgu izmantošanu un vides saglabāšanu,

tiesības uz patstāvīgu sadarbību ar citām tautām un valstīm.

Šīm tiesībām un pienākumiem jāklūst par Baltijas nāciju turpmākas politiskās un ekonomiskās attīstības pamatu. Tādējādi Baltijas Asambleja apliecina savu nāciju tiekšanos uz valstisku suverenitāti neitrālā un demilitarizētā Baltoskandijā.

*Igaunijas Tautas frontes Pilnvaroto padome*

*Latvijas Tautas frontes Dome*

*Lietuvas Pārbūves kustības «Sajūdis» Seims*

Tallinā

1989. gada 14. maijā



## FOLKLORA

### Tautasdziesmas

Uz ežiņas galvu liku,  
Sargāj' savu tēvu zemi:  
Labāk manu galvu ņēma  
Nekā manu tēvu zemi.

Tautu dēli jostu joza  
Mirdzošiem ziedīņiem;  
Aiz jostiņas cimdus bāza,  
Zobentiņu vicinot,  
Zobentiņu vicinot,  
Tēvu zemi aizstāvot.

Trīs zirdziņi, trīs puisīši  
Ceļa virsu darināja;  
Trīs tērauda zobentiņi  
Kungam ceļu nepagriez.

Tai krēslā nesēdēšu,  
Kur sēd mani ienaidnieki;  
Apjozišu zobentiņu,  
Tad sēdēšu tai krēslā.

Nemūžam es nebūšu  
Bargu kungu kalpotājs:  
Bargi kungi darbu deva  
Nedev' svēta vakariņa.

Dziedādama vien staigāju  
Siva kunga novadā:  
Neba visu mūžu būšu  
Siva kunga darbeniece.

Pagaid' vien tu, kundziņ,  
Neba mūžu tev valdit!  
Mani jauni bāleliņi  
Kāra bungas rībināja,  
Kāra bungas rībināja,  
Zobentiņus asināja.



## Sakāmvārdi un parunas

Vilks neredz aitas asaras.  
Kakim spēle, pelei nāve.  
Neturi kungu par brāli, nedz vilku par aitu.  
Velns labāks nekā velna kalps.  
Cita kalps, pats savu maizi ēzdams.  
Citam kalpo, pats sevi deldē.  
Jo zemāk klanās, jo vairāk per.  
Nav ķēžu, kas nesarūs.  
Bez ciņas nāv uzvaras.  
Labāk lūzt, nekā liekties.  
Stipri vēji ilgi nepūš.  
Bargi kungi ilgi nevalda.

## Burtnieku pils

*(Vēsturiskā teika)*

Sensenos laikos Burtnieku ezera krastos bijusi pils. Ļaudis dzīvojuši mierā un laimē. Kādā dienā pili apsēduši svešinieki, pils nogrimusi. Skaidrā laikā pils atspoguļojas ezera dibinā un skaidri redzama.

*Jānis Veselis*

## Zinta

*(Teiksma)*

Saules meita Zinta aizgāja savās zili melni zaļajās krāsās no Laimes zemes. Ap viņu sabruka sveši ļaudis, svešas mājas, sveši kalni. Viņai lika pupas malt, svešus sliekšņus mēzt, vara bungas ribināt. Kaut gan daudz nesaprotamu balsu apkārt murdēja, viņa juta sanam tikai vientulību. Viņa paslēpa savus dārgumus sevi, lai tos neviens nevarētu samaitāt. Kad viņai kļuva pārāk grūti, viņa klausījās uz tālumiem, kur viņas tautieši nesa to pašu jūgu, vientuļi, noslēgti, spītīgi apņēmies izturēt. Zintā kaut kas ietrisējās: es neesmu viena.



Pelēkajā brīdī, kas kā pelni bārstijās viņas dvēselē, saplūstot ar viņas zili melni zaļajām krāsām, pie viņas ienāca seno teiksmu zinātājs. Viņš ieslidēja klusi, nemanāmi kā gars, bet viņš bija klāt. Viņa dzirdēja plūstam viņa domas no klusuma; tur vizēja Dieva, Laimas, Māras veidoli, tur pa saulainiem pakalniem, gaiši zaļām birzīm staigāja Dieva dēli ar Saules meitām, tur dziesmas trizuļoja zem smagiem ozola vainagiem, tur viss bija kā senāk. Zintai viss tas likās tāls, it kā zilā Aizsaulē grimis. Kaut būtu drusku patiesības! Māns, viss māns!

Tad viņa juta rokas ap saviem pleciem, tādu cietu, īstenu glāstu, jo pie viņas bija atnācis tālu laiku zinātājs, kas teica: viss kas bijis, ir arī tagad, nekas nezūd tautas mūžībā, tikai paslēpjas asinis, mūsu dvēselēs. Mūsu varā ir teiksmu augšā celt, saule saukt, īstenu darīt.

Zinta atspieda galvu uz viņa pleca, ielika savu augumu viņa rokās. Viņai bija tik labi kā nekad.



## DZEJA UN PROZA

*Auseklis*

### Vai cerēt būs uz brīvību?

Ja cerēt gribi, draugs, uz brīvību  
Un sīkstu, nemirstīgu tautību,  
Tad noej klausīt latvju skolu sienās,  
Kā jauno audzi māca šinīs dienās,  
Ja dzirdi šādus vārdus: tēvija  
Un mīļā, dārgā, svētā Latvija,  
Tad cerēt vari gan uz brīvību.

*Auseklis*

### Latvijā

Latvijas kalnājos, Latvijas lejās  
Krūtis man atdzīvo brīvības gars!  
Redzu tur vīrus kā ozolus zeļam,

Meitas kā liepas kuplojam.  
Daugava, māmuļa, mīlīga, jauka,  
Sirsnīgi glaužas pie Latvijas krūts;  
Dedzīgi viņa caur klintaini laužas,  
Tautiešus censībā modrina.  
Dzirdu šē burtnieku sirmās dziesmas,  
Dievkoku paēnā audzētas;  
Krūtis tās pilda ar debesu jūsmām,  
Garu līdz dievībai pacilā.  
Latvijas kalnājos, Latvijas lejās  
Krūtis man atdzīvo brīvības gars!  
Redzu tur vīrus kā ozolus zeļam,  
Meitas kā liepas kuplojam!

## Auseklis

### Gaismas pils

(Kurzemes teika)

Kurzemīte, Dievzemīte,  
Brīvas tautas auklētāj',  
Kur palika sirmi dievi?  
Brīvie tautas dēliņi?

Tie ligoja vecos laikos  
**Gaismas kalna** galotnē.  
Visapkārti egļu meži,  
Vidū gaiša tautas pils.

Zelta stabiem, zītar' jumtu,  
Sidrabotiem pamatiem.  
To negāza gaisa vētras,  
Kara viļņu bangojums.

Asīņainas dienas ausa  
Tēvū zemes ielejā.  
Vergu valgā tauta nāca,  
Nāvē krita varoņi,

Ātri grima, ātri zuda  
**Gaismas kalna** staltā pils.  
Tur guļ mūsu tēvu dievi,  
Tautas gara greznumi.

Sirmajami ozolami  
Pedīgajo ziedu dod:  
Tas slēpj svētu piles vārdu  
Dzilās siržu rētiņās.

Ja kas vārdu uzminētu,  
Augšām celtos vecā pils!  
Tālu laistu tautas slavu,  
Gaismas starus margodam'.

Tautas dēli uzminēja  
Sen aizmirstu svētumu:  
**Gaismu** sauca, **Gaisma** ausa!  
Augšām ceļas **Gaismas** pils!

*Anna Brigadere*

## Trīs vārdi

Vēl bēdas tautu sēja,  
Vēl migla bij un tvans,  
Kad sirdīs ieskanēja  
Kā pavasara zvans.

Trīs vārdi, kas to trauca  
No kapa augšā celt,  
Pret jaunu laiku sauca  
Augt, ticēt, cerēt, zelt.

Tie tautas priekšā gāja  
Kā ceļu vedējs drošs,  
Tie varonkrūtis klāja  
Kā uguns vairogs spožs.

Kā tautu tagad giedam,  
Kur bij tik es un tu,  
Kā vienā elpā dziedam:  
Dievs, sveti Latviju!

*Kārlis Eliāss*

## **Atdzimšanai**

Varenā spēkā un cildenā jūsmā,  
Sendienu daiņojums dižens un spožs;  
Celies par Latviju aukainā plūsmā,  
Celies kā virsaiša taurējums drošs!

Daugavas klinšainā skrējienā skani,  
Staburags miglā jauž: Latvija most!  
Burtnieka dzelmē jau gavilē zvani —  
Latvijas lieldiena saulaina aust.

Slava lai varoņiem, cīņā kas gāja  
Latvijas brīvības vainagu nest,  
Vadoņiem slava, kas priekšgalā stāja  
Tautu uz vienību mūžībā vest.

Mostaties, senči, no simtgadu miega,  
Nāciet jel skatīt, ko Laima mums sniedz:  
Latvijas brīvība, Latvijas laime —  
Latvijas vainaga krāšņākais zieds.

*Andrejs Iksēns*

## **Uzvarēt!**

Nav skaitā lieli mūsu pulki,  
Bet liels ir viņu brīvais gars;  
Var lepmi teikt — jau droši sveras  
Uz mūsu pusi likteņsvars.

Nav skaitā daudz mums karavīru,  
Bet — katram pierē saule mirdz;  
Vai zini, naidniek, viņu vārdus?  
Tie — tautas asins, tautas sirds.

## Imanta

Imanta nevad miris,  
Viņš tikai apburts klus,  
No darbošanās rimis,  
Zem Zilā kalna dus.

Tam zelta pilī snauzot,  
Tā zobens nesarūs,  
Kas, dzelžu bruņas laužot,  
Kā liesma kļuvis būs.

Pa simtiem gadiem reizi  
Mazs rūķīt's augšā nāk  
Un apskatās, vai migla  
Ap kalnu nodzist sāk.

Un kamēr zilo miglu  
Ap zilo kalnu redz,  
Tik ilgām tūktoš gadus  
Gan viņu zeme sedz!

Bet reizi Pērkondēli  
Tai kalnā lodes spers;  
Tad bēdzīs visi jodi,  
Pēc zobena tas ķers.

Un saules meitas nācīs  
Un miglu projām trauks;  
Un gaismas laika balsis  
Imantu ārā sauks.

## Latvju himna

Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtajā zemē,  
Mēs gribam te paši sev likumus lemt:  
Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu,—  
Mēs negribam lūgt to, kas mūsu, bet ņemt!

Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu,—  
Un mūsu šī Baltajā jūra mūždien:  
Mūsu tēvi te cieta, mūsu asins te lieta,—  
Viss, viss pie šīs zemes simtu saitēm mus sien.

Mūsu tēvi te cieta, mūsu asins te lieta,—  
Tā zeme ir mūsu, ir mūsu — jā gan!  
Caur simtgadu vaidiem, zem svešnieku spaidiem  
Šo baltdien vēl dzirdi latvju mēle te skan.

Tā zeme ir mūsu. Tā Dieva un Laimas  
Latvju tautai sensenais līdzdotais pūrs.  
Tā zeme ir mūsu. To nedos vairs svešiem  
Ne zengals, ne latgals, ne sēlis, ne kūrs.

*Vilis Plūdons*

### **Tautas karogs**

Savu karogu, dēls, tev es nododu —  
Klāt vecums stājas —  
Jem viņu un nesi to tālāku,  
Kā latvim klājas!  
Lai vienumēr paliktu balts un tīrs  
Tas mums par slavu,  
Dēls, nes to ar godu kā goda vīrs  
Caur dzīvi savu!  
Un kad tev ar pienāk reiz mūža riets,  
Un spēki plokas,  
Tad baltu un tīru, dēls, tālāk to sniedz  
Sava dela rokās.

*Vilis Plūdons*

### **Lāčplēšu dziesma**

Še kopā mēs biedri,  
Kam lemts nebij mirt,  
Dzīves laivu kas savu  
Var tālāku ir;  
Kas var še jaunu sauli  
Ik dienas vēl sveikt,  
Var strādāt un sapņot  
Un daudz ko vēl veikt.

Piedz. Daugavas vanagi, sasauksimies,  
Kas vēl dzīvi, kas vēl dzīvi esam  
palikušies!

Kāds prieks paša sētā  
Nu taku ir mīt!  
Kāds prieks paša tīrumā  
Vagu ir dzīt!  
Tu stāvi un smaidi,  
Kad sētais viss zeļ,  
Kad vējš rudzu druvā  
Vilni liganu veļ.

Šī sēta ir tava,—  
Balss ausī tev čukst,  
Un krūtis tev ceļas  
Un karstāki pukst.  
Šī sēta ir tava  
Un dārziņš šis ar',  
Kas baltsārtus ziedus  
Pār galvu tev kar.

Šī sēta ir tava  
Un tavs ir šis lauks,  
Kur zeltgrāudu vārpas,  
Klusi klanoties, plaukst.  
Cik viegli pa druvu  
Tava izkopts te dej:  
Tu zini, priekš sevis  
Pats sviedrus tu lej.

Lai nelūko naidnieks  
Mūs aiztikt neviens:  
Mēs celsimies preti  
Tam visi kā viens.  
Sauc, tēvija, sauc mūs!  
Mēs steigsim tūlīt  
Pret arklu un izkapti  
Zobenu mīt.

Ak, retākas rindas  
Ik gadus mums tiek:  
Viens biedrs pēc otra  
Galvu kapenēs liek.  
Cits, vārgdams lēni,  
Kā svece vēl kūst,  
Cits pēkšņi kā koks,  
Vētraī brāžoties, lūst.

Daugavas vanagi, sasauksimies,  
Vai dzīvi, vai dzīvi daudz vēl palikušies?

## Senatne

...Tur burvīgā gaismā viss zaigo un laistās,  
Ik skaņa tur dziesmās un saskaņas saistās;  
Pār pļavām, pār mežiem, tur meitenes līgo,  
No kalna uz kalnu jāņ-ugunis spīgo;  
Visapkārt kā noslēpums drūmi guļ sils;  
Tur glāžu kalns mirgo, tur ūdens pils;  
Iz niedola nāras sald-sērīgi smejas,  
Un mēnesnicā laumas vij dejas;  
Bez saulītes vakarā bāri tur dzied,  
Tie bargu kungu gaitās iet...  
Bet melna čūska maļ jūrā miltus,  
Tos jāēd būs tiem, kam vara un viltus;  
Tur karā jābū baliņš — aust asiņains rīts,  
Pret ienaidniekiem ass zobens trīts,  
Tad augšā kāps pilskalns iz senseniem laikiem,  
Iz simtgadu miega caur dūmiem un tvaikiem.  
Dies saulīte atkal trīskrāsaina:  
Drīz zila, drīz zaļa, drīz sarkana.

## Daugava

Daugav' abas malas  
Mūžam nesadalās:  
I Kurzeme, i Vidzeme,  
I Latgale mūsu.

Laime, par mums lemi!  
Dod mums mūsu zemi!  
Viena mēle, viena dvēsele,  
Viena zeme mūsu.

Zeme, zeme — kas tā zeme,  
Ko tā mūsu dziesma prasa?  
Zeme tā ir valsts.

Paša zemi, paša valsti,  
Dzīvi, paša darinātu,  
Paša valstī kungs.

Tur izauga latvju spēki,  
Tautu pulkā nemanīti,  
Pasauli post.



## Trijas zelta Zvaigznes

Klusi rokas uzliekam  
Brīvās Latves karogam;  
Topi, audzi, brīvā Latve,  
Brīvu tautu kopībā!

Mūžam mokās nesām tevi,  
Nu jau atnāks mūsu laime:  
Tavi bijām, tāvi esam,  
Tavi būsīm mūžībā.



Ja šo kommūnismu ar prātu aplūko, tad viņš ieraugams par tīru aplamību. Jo ja arī tiešām visas mantas vienādās daļas ļaužu starpā izdalītu, tad tomēr ļaudīm ātri atkal būtu nevienāda manta, tāpēc ka cits ir prātīgs, cits aplams, cits ir taupīgs, cits izšķērdētājs, cits ir strādīgs un rūpīgs, cits kutsrs un palaidnieks, cits ir sātīgs, cits plītētājs u. t. j. pr. Tādā vizē tautas mantas arvien būtu no jauna ļaužu starpā izdalāmas, un ikkatrs, uz citu mantu palaizdamies, labāk slinkotu, nekā strādātu, labāk plītētu, nekā taupītu, kamēr tad pēdīgi nevienam vairs nekā nebūtu. Visi, kam vesels prāts ir, atjēgs, ka labāki ir tik kādai daļai no tautas būt nabagai, nekā visiem palikt par ubagiem. Ja cits ir bagāts, cits nabags, tad bagātais nabagam vēl var palīdzēt, bet, ja visi ir ubagi, kas tur lai palīdz?

*Juris Alunāns. «Kommūnisms  
un komunisti», Kopoti raksti, R.,  
1929.*

## Ko dot par Latviju?

Viskritiskākajā brīdī, kad vācu granātas sāka graut Rīgas sienas un aeroplāni no gaisa strādāt ar ložmetējiem, mēs bijām neziņā, ko nesis nākošā stunda. Mūsu kareivji turējās varonīgi, bet viņi bija jau Daugavas šinī krastā, un visi ļaudis bija tai pārliecība, ka tik tuvu pienācis ienaidnieks nav vairs atsitams.

Ak, un šai liktenīgajā stundā cik daudz bija to, kuri savā sirdī bija gatavi visu ziedot, lai tikai ienaidnieks nevarētu ienākt. Es pazīstu mazu puisēnu. Viņam tikko pieci vai seši gadi. Klausoties lielgabalu rūkoņā un redzot mūsu kareivjus, kuri drūmi atkāpās, viņš kļuva domīgs.

«Kā būtu,» viņš beidzot griežas pie mātes, «ja es nogrieztu vienu pirkstu? Vai es ar to varētu ko līdzēt? Vai manas asinis tiktu ievērotas?»

Māte viņam neatbild, un viņš domā, ka upuris ir par niecīgu. Pēc brīža viņš atkal kautrīgi ierunājās:

«Bet ja tu atdotu mazo brālīti,— vai ar to mēs varētu Rīgu glābt?»

«Tas ir par maz, bērns, par maz,» māte ar asarām atbild. «Mums vajag atdot sevi visu, savu mantu, savu sirdi, savu dzīvību, tad tikai mēs varam Rīgu un visu Latviju glābt.»

Un raugi,— Latvijas jaunekļi iet ar dziesmām uz barikādēm Daugavmalā. Ar prieku viņi ziedo savas sirdis, savas asinis. Lielgabalu pārkoņi braukā pa debesīm, un saule mūsu pusē sāk gaišāk spīdēt. Un kā lai viņa arī nespīdētu, jo viņa ir mūsu valsts ģerbonī. Ar viņu roku rokā mēs vienmēr uzvaresim, šodien un mūžīgi!

*J. Jaunsudrabiņš*



*Janis Baltvilks*

## **Paliekamdziesma**

Tā dziesma no prāta,  
tā dziesma no prāta  
nekādīgi neiziet,  
ko upmalā kārkli,  
kad ledi tos graiza,  
ko upmalā kārkli tad dzied.  
Tā dziesma nav skaļa,  
bet stipra un siksta,  
ko kārkli pret lediem dzied,  
un man vairs no prāta,  
tā dziesma no prāta  
man, brāļi, vairs neiziet.

## Guntars Godiņš

Tik neticiet, ka rokas mums ir brīvas,  
ja nežvadz ķēde tā kā veca nauda,  
ja nespiež virve tā kā akmens sirdi  
un plaukstās dzīvība pukst nepakļauta.

Tik neticiet, ka galvas nenoripos,  
ja karalim labs prāts un dienas labas,  
ja klusē cirvji, dziļi cirsti bluķos,  
un bende ļoti laipns ir pēc dabas.

Tik neticiet, ka mūsu zeme — mūsu,  
ja atrasta tur tava kaklarota,  
ja vilktā robeža kā debesstrīpa  
ir beidzot redzama un atkarota.

Bet noticiet, ka ticība ir akla,  
neviens neko par pliku velti nedos.  
Bet noticiet — viss tomēr mūsos paliks  
kā zilajos un mūžīgajos ledos.

## Guntars Godiņš

### **Kad visi torņi sasliesies,**

no makoņiem tiem zvanus lies.  
Pēc kārtas zvanīt visi ies,  
tik netrako un negrūsties.  
Ja esi zvanam piedūries,  
tad paklusē un neplāties:  
būs sardze klāt un suņi ries,  
kliegs — palīgā, ir zaimots Dievs!  
Tik netrako, neuztraucies,  
pēc kārtas zvanīt visi ies.  
Tiem zvaniem mēles nesasies,  
ja sies, tad mūsu rokas sies.  
Bet zvani zvanīt nerimsies,  
ja esi vienreiz pieskāries.  
Pēc kārtas zvanīt visi ies —  
tu, Rīga, Rīga, pamosties!

## Senlatviešu karavīra dziesma

Mana dvēsele — aplenkts pilskalns,  
gar kuru Daugava tek.  
Aplenkti pilskalni ceļos nekrīt,  
aplenkti pilskalni deg.

Aiznāvēts karavīrs pilskalnā nomirst,  
pilskalnā vendīgi āžragi dzied.  
Jāņu nakti man liekas — gar krastu  
viscaur degoši pilskalni iet.

Klau! — Daugava vaid un Daugava smejas,  
pie Daugavas krusti un zobeni kladz.  
Dedz, mana dvēsele, sadedz,  
audz, mana dvēsele, audz!

Audz liesmā, mans pilskalns, izaudz, —  
ne jau es tevi dedzinu nost.  
Gan jau dedzinātājiem nāksies  
savas akmens pils dūmus ost.

Pilskalni sadeg, pilskalni paliks,  
pāri griķi un kaņepes augs,  
pāri krustnešu galvaskausiem  
melna likteņa vārna krauks . . .

## Imants Ziedonis

varonīgi izturēt  
varonīgi sevī sēt  
varēšanu, pašiespēju  
varonīgi savu seju

turēt pretī, nenovērsties  
pretī  
acis nenolaist  
nenobīties  
visa gaiss  
kad sāk pretī briest un berzties  
nenovērsties

varonīgi pieņemt to  
pretinieku nolemto  
apņemt, ieņemt, paņemt iekša  
to, kas stav ar naidu priekšā  
ieņemt sevī lēnā spēkā  
sevi viņu izkausēt  
jaunā vielā spēt

varonīgi novaldīt  
asinis, kas sevī rit  
pats savs zobens, ieročnesi  
pats tu ierocis sev esi

apņemt viņus, nomierināt  
ieņemt tos un skaidri zināt:  
tas, kas savā gaismā spēs

apņemt tumsu,— uzvarēs.

paņemt, turēt  
tos, kas tumst:  
miers un miers, un miers ar jums.



## Domu graudi

Tas vārds, tas pats par sevi skan!  
Ne kokļu valdzinošās speles,  
Ne lakstīgalu viju mēles,  
Neviena skaņa neskan tā  
Kā brīvība!

*Aspazija*

Ja vari darīt visu, ko gribi, un ja dari tikai to, kas der — tad  
tev ir īsta brīvība.

*R. Kaudzīte*

Tev nebūs nekādu mīlestību svētāku turēt nekā tēvu zemes  
mīlestība un nekādu prieku saldāku nekā brīvības prieks.

*Kronvalda Atis*

Brīvi vajag nest,  
Nāve pati nāk.

*Rainis*

Brīvību iegūt ir ļoti grūti, bet viņu paturēt un izkopt nav mazāk grūti. Varbūt vēl grūtāki.

*K. Ulmanis*

Katra cilvēka pienākums brīvību sargāt un aizstāvēt kā augstu svētumu. Katra stunda, ko kāds neprīvē, — ir no viņa mūža patvarīgi atrauta.

*E. Veidenbaums*

• • •

Tikai tad, kad mūsu tauta pati sāka vadīt savus spēkus, mēs sākām veidot savas dzimtenes dzīvi pēc tām prasībām, kādas uzliek mums mūsu tautas dvēsele, mūsu tautas sūtība uz šīs zemes. No šīs sūtības arī izaugusi un tālāk veidojas mūsu valsts dziļi nacionālā īpatnība un tas, ko mēs apzīmejam par latvisko un kas mums ikvienam, savas tautas īstam dēlam, ir svēts un neaizskarams. Šīs idejas augstākais izpaudums ir visu mūsu svētums un dzīves saturs — mūsu valsts Latvija.

*Krišjānis Berķis*



# Spēcīgi, krāšņi

S. *ff*

A.

Lai lī - go lep - na dzies - ma, Tev,

T.

B. *ff*

brī - vā Lat - vi - ja! Kā sau - li uz - lē -

co - šu, sirds Te - vi svei - ci - na. Tu

*mf*

pēr-le, iz-ni-ru-si no dzelmju pus-nak-  
spod-ri-nā-sim Te-vi par zvaigzni spožā-

*mf*

tīm, kā pēr-li Te-vi dār-gu, mēs  
ku, lai tau-tu di-žā kro-nī Tu

*ff*

sir-dī gla-bā-sim. Mēs lī-go lepna  
mir-dzēt mirdzē-tu. Lai

*ff*



dziesma, Tev, brī-vā Lat-vi - ja, audz

*fff* *rit.*

lie-la, skaista, spo-ža, kā saule lē-co - ša!

*fff* *rit.*

**L'AMIE**





Latviešu gara pasaulē laimes jēdzienam ir sena un vienreizīga saikne ar tautas mitoloģiju un folkloru. Latviešu un lietuviešu valodā baltu senkultūras mitoloģiskais tēls ir kļuvis par apzīmējumu mūsdienīgam ētikas jēdzienam — laimei. Mitoloģiskā slāņa klātesamība piešķir šim jēdzienam savdabu dzīvīgumu, iekšēju bagātību, atver iespējas interesantai domas kustībai.

Līdzās Mārai un Dievam Laima ir trešā nozīmīgākā senlatviešu dievība. «Ir maza tauta ziemeļu zemē, kurai patiesības un pareizības izmaņa bijusi tik nemaldīga, ka viņa saglabājusi Eiropai sensenu āriešu pirmtautas vai pat vēl vecākus pasaules un dzīves pamatu īstos atskārtumus. Māra, Dievs un Laima ir greznajā dzejas valodā un teiksmās ietērptie pasaules galvenumi. Tie ir tie paši, kuriem tagad mūsdienu skolotais prāts aicina atdot savu svētbiļību.»\* Laima latviešu folklorā ir cilvēka mūža, dzīves ceļa licēja. Mātišķīgi mīļajā Laimas veidolā slēpjas būtība, kas savās funkcijās sakrīt ar grieķu bargo un noslēpumaino Likteni. To parāda arī pastarpinātā vārdu jēgas saistība: Laima — likt — Liktenis. Pats Laimas vārds savukārt cēlies no darbības vārda «laist». Pasaules un lietu laidējs ir Dievs. Bet lietas pastāv noteiktā norisē, notikumā, formā, kuru nosaka Laima. Cilvēkam noliktais dzīves gājums, cilvēka nolemtība savam cilvēciskajam ceļam paredz noteiktu dzīves rituma sadalījumu, mūža iekārtojumu atšķirīgos posmos, kuriem cauri rit dzīve — dzimšana, bērnība, jaunība, ģimenes dibināšana, bērnu piedzimšana, vecumdienas, nāve. Cilvēka universālā dzīves kārtība ir Laimas nolikta, un Laima ir vienmēr klāt būtiskajos dzīves brīžos un norisēs, līdz beidzot nodod aizgādību Veļu mātei. Kultūras apjēgums par cilvēka saistību ar kādiem augstākiem, vispārīgiem likumiem, cilvēka iekļautība pasaules kārtībā norāda uz cilvēka gribas un brīvības ierobežotību, kuru labāk apzināties nekā neņemt vērā. Laimas nolikti ir tie dzīves nosacījumi, kurus mēs saņemam kā gatavus, iepriekšdotus. Tie ir — veselība, visi mūsu bioloģiskās pastāvēšanas nosacījumi, arī mantotais genofonds, kurš var būt vesels vai degradēts; tas ir vēsturiskais laiks, tauta, ģimene, kurā mēs piedzimstam; kultūra, kurā veidojas mūsu gara pasaule; audzināšana, ko mēs saņemam no sabiedrības. Varētu sacīt, ka ar visu savu dzīvi, ar to, ko mēs sagatavojam un atstājam nākamajām paaudzēm, mēs piedalāmies Laimas mātes darbā, mūsu pēcteču likteņa veidošanā. Paši savu nolikto likteni mēs varam ietekmēt daudz mazāk nekā nākamo paaudžu likteni.

\* Brastiņš E. Samulsuma pārspēšana.— R., 1938.—121. lpp.

Īpašā Laimas aizgādībā atrodas sieviete. «Latvju dainas par Laimu ir pieskārušās it visam, kam vien bijusi kāda sakarība ar likteni, Mūžu un sievieti, pie kuras Mūži iesākas. Laimas pārāk plašais darba lauks tad nu ir iemesls jaunām dievībām. Tāpat kā pati Laima rodas no Dieva galvenās darbības laišanas, tā arī no Laimas raksturīgākām darbībām tautas dzeja darinājusi Dēklu un Kārtu.»\* Jāpiezīmē, ka trīs likteņa dieves bijušas arī citām indoeiropiešu tautām: grieķiem 3 Moiras, romiešiem 3 Parces, ģermāņiem 3 Nornes. Pie tam, līdzīgi kā grieķu mitoloģijā, likteņa dieves Moiras tomēr pilda tikai noslēpumainā, pat baismīgā Likteņa nolemto, tāpat arī latviešu Laima nav pēdējā un pilnīgā likteņa noteicēja. Aiz Laimas kā iemiesota un tāpēc it kā saprotama spēka pastāv kāds cits, neizdibināms un noslēpumains spēks, kas pašai Laimai liek nolemt smagu un nelaimīgu cilvēka dzīves gājumu, par kuru pati Laima raud:

Laime mana gauži raud,  
Pie baznīcas stāvēdama:  
Redzēj' mani, bārenīti,  
Ar atraitni laulājot.

(5024)

Raud māmiņa, raud Laimiņa.  
Abas divas gauži raud.  
Kam, Laimiņa, tu raudāji,  
Pate mūža licējiņa?

(19259)

Unikāla šajās raudošās Laimas dziesmās ir nevis pati raudošā liktensdieve, kura nav spējīga pasargāt savu aizbilstamo tautu. Vēl pārsteidzošāka ir paša cilvēka spēja žēlot nevis sevi, bet Likteni, t. i., to spēku, kurš ir bijis spiests būt netaisnīgs. Folklorai raksturīgā neegoistiskā attieksme pret pasauli šeit iegūst īpašas garīgās tikumības nozīmi, būtībā paceļot želojošo cilvēku pāri visvarenajam Liktenim. Cilvēks ir spēcīgāks nevis ar varu, bet ar savu garīgumu, spēju nostāties pāri netaisnībai.

Lielākajā daļā dainu Laima tomēr parādās kā sērdieņu, dzīves piemeklēto un nabago aizstāve, sargātāja, aizbildne. Laimai radniecīgajām dievībām Dēklai un Kārtai ir katrai savs īpašs uzdevums. Dēkla ir mazo bērnu glabātāja un aizstāve. Kārtas uzdevums ir mūža kāršana, tā rūpējas par cilvēka sagatavošanu dzīvei, pieaugšanu un nobriešanu (kāršana — nobriešana): «Nokārsušu ogu rāvu, izaugušu meitu ņemu.» (11370)

\* Brašņis E. Dievturu cerokslis jeb teoforu katķisms.— R., 1932.—29. lpp.

Visbeidzot, arī Laimu skar folklorā klātesošā noskarta par viņa esošā pastāvēšanu pretstatos. Nav gaismas bez tumsas, labā bez ļaunā, arī Laime un Nelaieme atrodas cieši blakus, nav viena bez otras apjēdzamas. «Pati Laima laba bija, pati liela naidiniece.» Arī labvēlīgi noliktās dzīves norises viegli var pārvērsties likstās, ja cilvēkam pietrūkst apdoma un gudrības. Tāpēc lielākā Laimas dāvana ir padoms:

Es piedzimu bez naudiņas,  
Bez gudrā padomiņa.  
Dieviņš man naudu deva,  
Laima gudru padomiņu.

(1222)

Pietuvojoties laimes un likteņa izpratnei folklorā, tomēr svarīgi neaizmirst tās senatnīgumu. Lai saskatītu tās sakarības, kas, veidojoties folklorā, ir veidojušas arī tautas mūsdienu mentalitāti, izpratni par pasauli un dzīvi, ir svarīgi saprast paša cilvēka attieksmi gan pret Laimu, gan Laimas nolikto. Viena no būtiskākajām folkloras iezīmēm attieksmē starp cilvēku un pasauli, likteni ir garīga saskaņa, samierināšanās ar sev nolemto dzīves gaitu. Šajā pasaules ainā it kā visam ir sava likumīga vieta noteiktajā kārtībā — arī likstām un nelaimēm, ne tikai tikumiem, bet arī netikumiem, postam, bēdām, ciešanām. Cilvēka dzīve norisinās kāda augstāka ritma un veseluma — dabas, pasaules, kosmosa kārtībā, un cilvēka radītās vai pārdzīvotās nekārtības tomēr nav spējīgas pārtraukt lielo pasaules norisi. Tāpēc ir iespējama samierināšanās arī ar nelabvēlīgu Laimas lēmumu. Laime un Nelaieme pastāv līdzās, tām abām ir sava vieta lielajā pasaules sakārtā, un cilvēkam ir jārēķinās kā ar vienu, tā ar otru:

Divi Laimes mūžiņā,  
Viena laba, otra ļauna;  
Abas divi jādzīvo,  
Ir labā, ir ļaunā.

Protams, folklorā ir sastopama visa cilvēcisko pārdzīvojumu daudzveidība, arī sacelšanās pret Laimas netaisni nolemto, gata-vība noteikt savu dzīvi pašam. Bet turpat līdzās arī grūtā mūža nogurums līdz pat iespējai atteikties no nelaimīgas dzīves.

Tu, Laimiņa, laidējiņa,  
Tu mūžiņa licējiņa.  
Kad neliki laba mūža,  
Liec man ilgi nedzīvot.

(1210)

Pat šajā gadījumā lemt var tikai Laima, cilvēks nedrīkst izjaukt lielo kārtību, ne viņa varā ir noteikt dzīvi un nāvi.

Jāatzīmē, ka «laimē dainās nekad nenozīmē zināmu dvēseles stāvokli, ko mēdz saukt par laimību vai svētlaimību, jo tas ir jaunlaiku jēdziens». Tomēr latviešu folkloras pētnieks P. Birkerts saskaņā folklorā, jo īpaši sakāmvārdos, arī laimes kā dvēseles stāvokļa, apmierinātības ar dzīvi raksturojumu. «Viens jēdziens latvju tautas gara pasaulē bija Laima jeb Laimes māte kā likteņdieve. Otrs laimes jēdziens objektīvā nozīmē ir pats šis labvēlīgais «liktenis» jeb labvēlīga un dziļas apmierinātības pilna dzīve.»\* Ar šādu laimes izpratni mēs nonākam pie mūžīgajām ētikas problēmām, kas laimi saista ar dzīves jēgu, cilvēka dzīves izvirzītajiem mērķiem, morālo pienākumu un atbildību. Visās šajās nopietnajās lietās saduras divas pretrīkības, cilvēka iekšējā pasaule, dvēsele, pašpasaule un ārējā — vēstures, laikmeta, objektivitātes diktētā pasaule. Cilvēks vienmēr ir iesaistīts lielās pasaules sakarībā, tās kārtībā un nesakārtotībā. Cilvēka saiknes ar pasauli vispirms ir viņa saiknes ar citām cilvēciskām būtnēm. Cilvēka sakaru loki veido pasaules kārtības stāvus: cilvēka Es — personība, ģimene, tauta, cilvēce. Pamatstāva — personības līmeni pasaules kārtību un tād arī cilvēka laimi nosaka cilvēks pats. Personības, iekšpasaules garīgā sakārtotība ir atkarīga vispirms jau no mūsu pašu gara pūlīņiem, no tā, cik apzinīgi mēs pildīsim mūsu cilvēcisko pienākumu — domāt, tiekties ieskatīties lietu būtībā, saprast. Saprotot cilvēks veido savus priekšstatus par pasauli, sevi, citiem cilvēkiem, kultūru, tād veido pats sevi. Vienlaikus cilvēks pats sev vienmēr ir uzdevums. Nesniedzams mērķis ir pilnīga dvēsele, jo tās veidošanas darbs noris visā dzīves garumā. Cilvēks nekad nesasniedz pats sevi dzīves laikā, un tāpēc arī iekšēji harmoniska, laimīga dvēsele nenozīmē apmierinātību vai pašapmierinātību. Laimes mirklī cilvēka iekšpasaules sakārtā, laimīgums kā subjektīvs dvēseles stāvoklis nozīmē tikai īpašu iekšēju noskaņojumu, kurā cilvēks ir atradis mieru, samierinājumu ar dzīvi, tās likstām, likteni, pasauli un tās pretrunām. Šāds miers nekādā gadījumā nav tas pats, kas pašapmierinātība. Laimīgā pašapmierinātība, kurā mēs ieslīgstam, sasniedzot kādu savu vēlmju vai iegribu piepildījumu, drīzāk ir laimes fikcija, aizstājējs, jo sasniegtais vienmēr jau ir pagājis, miris, tas vairs nerosina un neattīsta. Jo sevišķi tas attiecas uz prieku, ko mums sagādā kādu lietu iegūšana īpašumā. Lietu iegūstot, mēs zaudējam spēju attiekties pret to garīgi, mūsu prieks vairs nav garīgs prieks, tas ir īpašnieka prieks, kurš materiāli, t. i., varmācīgi, pārvalda īpašumu. Arī cilvēku attiekmēs, zaudējot to garīgumu, mēs kļūstam par varmākām vai

\* Birkerts P. Latvju tautas dzīves gudriība. — R., 1934.—40. lpp.

varmācības upuriem, līdz ar to izjaucot kārtību, kurā cilvēka uzdevums ir būt garīguma nesējam pasaulē.

Cilvēka iekšējais miers kā laimes pamats ir citādi virzīts. Laimīgs cilvēks it kā staro, izstaro garīgu gaismu sevī un pasaulē. Tāpēc, sastopot laimīgo, mēs arī iegūstam daļiņu šīs gaišās enerģijas, iekļūstam šīs iekšēji sakārtotās dvēseles laukā, tās staru lokā. Laimes starojums ir dvēseles kustība no Es — pasaulē. Tā ir kustība Es — citiem cilvēkiem, nevis otrādi (citi — man). Laimes starojums nes pasaule augstākās cilvēciskās vērtības — mīlestību, brīvību, ticību. Tas ir apliecinājums personības brīvai spējai dot un dāvināt, nevis šādu spēju iztrūkumam un tā aizpildīšanai, saņemot no citiem.

Labākais līdzeklis, kā pārvarēt ciešanas un nelaimi, ir darbs. Darbs nelaimi pārvar, nenovēršoties no tās, nicinot to un apliecinot cilvēka personības iespēju, par spīti likstām un nelaimēm, par spīti grūtībām un izsikumam, tomēr palikt uzticīgam cilvēcības vērtībām, nest tās pasaulē. Kā Rainis — «Kad pats par nastu sev palicis, viens vienīgs tad ir līdzeklis — darbs», vai arī — «Ja mūžam ar' tevi nemilēs, Tu tomēr to darijies esi. Tu darbā savu laimi nesi.» Viens no cilvēka dzīves paradoksiem ir tas, ka laimi nes nevis grūtību trūkums, bet gan — grūtību pārvarēšana, personības, sevis apliecināšana darbā, cīņā ar grūtībām. «Dzejoli «Pēc padarītā darba» Rainis asās linijās zīmējis vientulību un «svelošas sāpes», kas cilvēku pārņem, kad darbs ir veikts un cilvēks paliek viens ne tikai telpiskā ziņā, bet arī garīgā, jo, kamēr darbs vēl nebija padarīts, vienmēr bija kāds, kam darītājs bija vajadzīgs.»\* Viens no laimes pamatnosacījumiem — būt vajadzīgam citiem cilvēkiem, tāpēc arī piespiesta vientulība cilvēciski tiek uzskatīta par vienu no smagākajām nelaimēm, kas sastindzina visus cilvēka garīgos spēkus, ved izmisumā un bezcerībā.

Laimes un aktivitātes, darba ciešā saistība parāda arī darbu kā tikumisku vērtību, kurai latviešu kultūrā ir augsta vieta. Vienlaikus darbs kā ceļš uz laimi parāda arī pāreju no pasaules kārtības Es līmeņa uz lielāko kopību — ģimenes, tautas, cilvēces līmeni. Cilvēka attieksme ar šo lielo kārtību nosaka arī viņa paša personības kvalitāti, bet līdz ar to arī viņam iespējamās laimes kvalitāti. Cilvēks, kurš dzīvo tikai sev, spēj pārdzīvot arī tikai sevī ierobežoto laimes mānekli — pašapmierinājumu. «Pūļa cilvēks prot tikai verdziski paklausīt, postīt un apmierināt savas iekāres. Tautas loceklis zina, ka viņš dzīvo ne tikai individuālo dzīvi, bet ir atbildīgs par kopu, tautu.»\*\* Atbildības saikne ar citiem cilvēkiem, ģimeni, tautu un cilvēci ir augstākās laimes pamats un, protams, arī dziļākā izmisuma cēlonis. Pat mazākais ikdienas darbiņš ir laimes mirkļu nesējs, ja tas dara labu citiem

\* Mauriņa Z. Saules mekletāji. — R., 1939. — 123. lpp.

\*\* Turpat. — 72. lpp.

cilvēkiem, vairo labo pasaulē. Bet sasaiste ar šiem augstākiem cilvēka pasaules kārtības līmeņiem vienlaikus nozīmē saikni arī ar šo līmeņu nekārtību, nepilnību, apdraudētību.

Latviešu tautas traģiskā vēsture ir arī katra latvieša traģēdija. Laikā, kad visa tauta ir nelaimīga un nebrīva savā veselumā, kad tās dzīvība ir apdraudēta, personiska laime vai drīzāk gan pašapmierinātība var liecināt tikai par gara trulumu un neattīstītu dvēseli, par tādu cilvēku, kura personība vēl nav piedzimis vai arī jau mirusi. Mūsu tautas likteņa traģisms ir klātesošs ikkatrā mūsu cilvēciski izjustajā laimes mirklī. Jo, tāpat kā atsevišķa cilvēka dzīve var būt laimīga tikai brīvībā, arī tauta var būt laimīga tikai kā brīva tauta, kas pati veido un nosaka savu dzīvi, kas ir līdztiesīga ar citām tautām. Kamēr pastāv apspiestība un nebrīve, arī vislabāk paveiktie darbi nesīs tikai tumsas noēnotus laimes brīžus, kuros kā trauksmes zvans nakti skanēs brīdinošais aicinājums neaprimt un nesamierināties, strādāt un cīnīties tālāk, arvien tālāk, līdz mērķis būs sasniegts, līdz tava tauta būs droša par savu nākotni, brīva un neatkarīga. Un vēl augstākā lokā trauksmes zvans skanēs jau pār visu cilvēci. Šī pienākuma apziņa katrā paveiktā darbā, katrā nodzīvotā dienā nesīs to mazumiņu gandarījuma un patiesi cilvēciskās laimes, kuru spējīgs izjust nevis pūļa cilvēks, bet cilvēks kā personība, cilvēks, kas apzinās savas saknes un turpinājumu savā tautā un cilvēcē.

*Baiba Pētersone*



## FOLKLORA

### Tautasdziesmas

Laime, laime tam dēlam,  
Kas piedzima saulītē,  
Tam Laimiņa grožu vija,  
Sudrabā mērcēdama.

Vienas mātes mēs bērniņi,  
Ne visiem viena laime;  
Ne tie visi mazgājās  
Vienā laimes ūdenī.



Neaudzi padīte,  
Manāji laimē,  
Audzi sava tētiņa,  
Māmiņas laimē;  
Manāji laimē  
Daudz asariņas.

Es redzēju savu Laimi  
Pa pusei yudinī.  
Nuoc, Laimiņ, snīdz rūciņu,  
Vilkšu tevi maliņā.

Kas Laimei roku deva,  
To laimīte noglaudīja;  
Kas Laimei kāju spēra,  
Tas Laimītes neredzēja.

Vienas mātes mēs bērniņi,  
Ne visiem viena laime:  
Citam zelts, sudrabiņš,  
Citam gaužas asariņas.

Ej, Laimīte, tu pa priekšu,  
Es tavās pēdiņās;  
Ko tu labu padarīsi,  
To ielikšu pūriņā.

Trīs reizītes Laime sauca,  
Kalniņā stāvēdama:  
Nāc ārā, bārenīte,  
No tām ļaužu valodām!

Žēlo, Dievs, žēlo, Laime,  
Man nebija žēlotāja!  
Visi mani žēlotāji  
Guļ zem zaļas vēlēniņas.

Nem, bāliņ(i), bārenīti,  
Bārenīte liela rada:  
Dieviņš tēvs, Laime māte,  
Dieva dēli bāleliņi.

Tec, Laimīte, tu pa priekšu,  
Es tavās pēdiņās,  
Man nav savas māmuliņas,  
Kas Laimīti novēlēja.



Bārenīte — tā meitiņa  
Sakārnišu guni kūra;  
Gādā, Dievs, gādā, Laime,  
Tai malciņas cirtējiņu.

Laime sēd ābelē,  
Bārenīte pazarē.  
Sēd, Laimīte, liepiņā,  
Tad es iešu tautiņās.



## Sakāmvārdi un parunas

Par laimi kā cilvēka labvēlīgu dzīves gaitu, labvēlīgu «likteni» mūsu tauta kopš sirmas senatnes savā pārdomu pasaulē ir uzkrājusi daudz dziļu atziņu un prātojumu. Tos savācis un sistematizējis P. Birkerts, tāpēc turpinājumā daži izvilkumi no P. Birkerta darba «Laimes problēma».

### Kas ir laime?

Laime ir ritenis, kas ātri apgriežas.  
Laime ir magone: dienā uzziēdējušai, tai naktī nobirst lapas.  
Laime ir tāds augs, kuram nekad neļauj nogatavoties.  
Laime nav rītdiena, ne arī vakardiena.  
Laime ir līdzīga varavīksnei: to nekad neredzam pār savām,  
bet pār citu galvām spīdot.  
Kam droša dūša, tas laimīgs.  
Priecīgs prāts un satiecība dara laimīgu.

### Kas nav laime?

Laime nav ābols, rokā nesaņemsi.  
Naudā laime nav atrodama.  
Bagātība nav laime.

## Iekšējā laime

Nemeklē laimi citur — laime ir pie tevis pašā.  
Kad tik tavā sirdī pavasara, tad lai arī ārā rudens.  
Maz vajag pie prieka, priecīgam netrūkst ne nieka.

## Arī prāta vajag

Atnāca laime, pietrūka prāta.  
Laime būtu, bet neprot saņemt.  
Laime gan dažu sastop, bet nedara to laimīgu.  
Ko līdz vēja grābeklim laime!

## Cilvēka tieksme pēc laimes

Laimi grib visi, nelaimi — neviens.  
Laimi visi gaida.  
Ne katram laime smaida.  
Kaķim prieki, pelei bēdas.

## Katram cilvēkam sava laime un nelaime

Katram sava laime.  
Nemēro savu laimi ar cita oļekti.  
Kur vienam laime, tur otram nelaime.  
Katrai dienai savas bedas.  
Arī sunim sava laime.  
Katram savs krusts nesams.

## Laiimes labvēlīgā ietekme uz cilvēku

Kam laime, tam akmens mīksts.  
Laimē ir daudz spēka — nelaimi panest.  
Prieks ir vislabākais ārsts.  
Kam laime, tam viss iet no rokas.  
Laimīgam vajag mest tikai vienu akmini, un paipala ir zemē.  
Kam laime, tam viss veicas.  
Kam laime, tas drīz mērķi sasniedz.

## **Laime daudreiz aptumšo cilvēka prātu**

Laires vairāk kā saprašanas.  
Atnāca laime, pietrūka prāta.  
Kas smejas, tas neredz.  
Laipei šauras acis.

## **Laime vairo cilvēka nepieticību**

Jo jau ir, jo grib vēl vairāk.  
Cilvēkam nekad nav diezgan.  
Laime dara mūs nepiepidāmus.  
Kad pelīte paēdusi, tad graudiņš rūgts.  
Kur laimes saule uzlec, tur pazemības noiet.

## **Laime padara cilvēku neapdomīgu**

Laimīgs par nelaimi nedomā.  
Kad ēzelim iet labi, tad viņš iet uz ledu un pārlauž kāju.  
Kas acis ar asarām izmazgājis, tas redz daudz vairāk.  
Laimīgs kā septītās debesis.

## **Laime viegli zūd**

Laipei vieglas kājas.  
Laime izdziest ātri kā svece.  
Laime izkūst kā sviests saulē.  
Laime ir īsa, kā vēja trisa.  
Laime izput kā ziepju burbulis.  
Laimi laupīt ir viegli, bet atdot — grūti.  
Sodien vis vairs nav vakarējā laime.

## **Akumulācijas princips laimē**

Kad iet, tad iet par daudz labi, kad iet, tad iet par daudz slikti.  
Kad ir, tad ir par daudz, kad nav, tad nav nemaz.  
Kur jau tā daudz ir, tur vēl nāk klāt.  
Kad nāk, tad nāk ar vālu.

## Ticējumi

Pa laipu iedams, neskaties zvaigznēs.

Kam spalvains ģimīs, tas ir laimīgs cilvēks.

Ja novēl labu laimi, tad neiet labi.

Sieviete nekad nedrīkst laimi vēlēt, tad nekas nepiepildās.

Ja kaut kur iet, tad katru reizi jāpiesēž laime, tas ir, iekāms iziet pa durvīm, jāapsēstas.

Zilīte, cielaviņa, stirna un citi nes laimi.

Ja kādam ir kāds svarīgs gadījums priekšā, nekad nevajag laimes vēlēt uz izdošanos, tad neizdodas.

Pāra dienas visas ir laimīgas, kā: otrdiena, ceturtdiena un sestdiena, tāpat arī svētdiena ir pieskaitāma pie laimīgām dienām.

### Sidrabiņa upi bridu

1. Si - dra - bi - ņa u - pi bri - du,  
zel - ta kur - pes kā - ji - ņā, tra - la - lā,  
tra - la - lā, zel - ta kur - pes kā - ji - ņā.

2. Sidrabs tecēj' tecēdamis,  
Zelts pa virsu lidināj'.

4. Tu staigāji raudādam',  
Asariņas slaucīdam'.

3. Tu, māsiņa, muižas meita,  
Tu staigāji raudādam'.

5. Sidrabiņa upi bridu,  
Zelta kurpes kājiņā.

6. Sidrabs tecēj' tecēdamis,  
Zelts pa virsu lidināj'.

Rotaļnieki pa pāriem nostājas cits aiz cita; zēns savā labajā rokā tura meitenes kreiso roku. Tā rokās saķērušies dziesmiņas takti soļo apkārt istabai vai laukumam.

Pie «Tra» apstājas un sadotās rokas šūpo uz priekšu, pie «la» atpakaļ; pie pēdējā «la» apgriežas: zēns ar labo, meitene ar kreiso

plecu uz priekšu; tad atkal apgriežas un saķeras rokās; zēns tagad savā kreisā rokā tura meitenes labo roku. Pie otra «Tralalā» atkārto. Tad atkal saķeras rokās un turpina kā sākumā rotaļas gaitā, pēc iespējas pielaiķojoties dziesmiņas tekstam.

## Še tev zelta dālderis

Rotaļnieki nosēžas aprindā. Viens ieiet vidū un, piegājis pie katra rotaļnieka, izliekas, ka dod tam rokā zelta dālderis, pie kam saka:

— Še tev zelta dālderis! Pērc, ko pirkdams, tikai nepērc baltu vai melnu! Teic, ko teikdams, tikai nesaki jā vai nē!

Kad viņš visiem iedevis zelta dālderis, tad visiem pēc kārtas vaicā, ko katrs par šo dālderis nopircis.

Pircējam jāsgādā, lai atbildē nepateiktu kādu jau minētu vārdu, kā: balts, melns, jā vai nē. Citādi tam jādod ķīla. Devējam atkal jālūko tā jautāt, lai pircējam atbildot nejauši paspruktu kāds aizliegts vārds, piem.:

— Teic, ko nopirki par savu zelta dālderis?

— Ko nopirku? Nopirku skaistu namu.

— Droši vien to — ar balto skursteni?

Neapdomīgais pircējs steigā atsaka:

— Nē.

Un tam jādod ķīla.

Ja dāldera devējs nevienu nevar apķīlāt, tam pašam jādod ķīla. Tad viņa vietā nāk cits un rotaļa turpinās no gala.

## Glābjas, kas var!

Rotaļnieki nosēžas aprindā. Viens, kas izraudzīts par vadītāju, nostājas vidū un sāk izveicīgi stāstīt, ka visi klātesošie patlaban ceļojot, piem., uz kāda liela okeāna tvaikoņa vai arī ātrvilcienā. Stāstā tas pāriet uz kādu nelaimes gadījumu, piem.; tvaikonis uzskrējis uz sēkļa, vilciens nogājis no sliedēm.

Kad visi uzmanīgi klausās, stāstītājs negaidot iesaucas:

— Kuģis sāk grimt! Glābjas, kas var!

— Vilciens krīt no dambja! Glābjas, kas var!

Pie šiem vārdiem visiem jāapmaina vietas, pie kam arī pats stāstītājs lūko kur apsēties. Kas paliek savā vietā, dod ķīlu, bet kas paliek bez vietas, stājas vidū par stāstītāju, un rotaļa turpinās no gala.



## DZEJA UN PROZA

*Rainis*

### Tava laime

Tu savu sajūsmu devi:  
Nāks laiks, un milēs tevi;  
Un, ja tavas acis to neredzēs,  
Ja mūžam ar tevis nemilēs —  
Tu tomēr to darijies esi,  
Tu darbā savu laimi nesi.



Laime rodama tikai apmierinājumā ar sevi, kad savus spēkus esi visus lietojis cik varēdams, kad pats savās acīs esi audzis caur saviem darbiem, kad stāvi caur paša spēku brīvs, neatkarīgs — pilns vīra vārda cienīgākā nozīmē, kam nevienam nav jāpateicas, neviena priekšā nav jālokās.

Pilnam vīram nav jāvēl «lemta» laime jaunā gadā, bet jauni spēki cīnīties, iekarot sava paša laimi — neatkarību; jāvēl spēja un griba apzināties sava paša vērtību, iedrošināties pašam par visu spriest, visu pārbaudīt un ierīkoties tā, kā pašam vislabāk izliekas pēc sava prāta. Nav jābaidās stāties uz savām kājām, nav jāšaubās mūžam: ko es spēju? Ja mēģinās izlietot savus spēkus, gan tad redzēs, arī ar viņiem var daudz ko darīt, gan tad caur vingrināšanu paši spēki augs un ar laiku varēs būt vīrs, kas tikai pats sev pateicas, — kas īsts vīrs un šīni apziņā atrod «laimi».

Augstākā laime nav panākama ikkatram vienam pašam par sevi, visa cilvēce jāved pretī laimei, lai katra persona par sevi varētu justies apmierināta. Augstākais apmierinājums tas, ka visas savas spējas lieto, nevis vienīgi sevi attīstot, bet pie citiem savas spējas vingrinot, citiem palīdzot, citus paceļot. Vislielākais, nebeidzamais darbs — priekš visiem strādāt — ir arī reizē vislielākais personas apmierinājums — laime.

*Rainis*



Skalbes tēli zina, kas ir laime. Viņi zina, ka visdziļākās un saldākās jūtas dažreiz var aizkustināt tikai viegla, garām slidoša pieskaršanās. Skalbes tēli nepazīst ne melanholiju, ne pasaules sāpes, viņi kaut kā zemapzinīgi zina, ka laimes ir tikai tik, cik katrs to nes savās krūtīs. «Laime ir tikai viegla pieskaršanās, smarža, kas nāk un aizlido.» Laimīgam būt nozīmē būt saskaņā ar sevi un Visumu, laime ir apziņa, ka var dzīvot, nedarot nevienam pāri, laime ir citiem kalpot, laime ir vairāk spējā mīlēt nekā tikt mīlētam. Laime ir skatīšanās, sastapšanās, ceļošanas prieks. Skalbes ceļinieks ar ilgām gaida katru jaunu ritu, un katra jauna vieta viņam dara prieku. Viņš skūpst koka vēso mizu, skūpst lietus lāses, sniega pārslas un — pašas debesis. Neviens no Skalbes tēliem nemeklē ciešanas, viņi meklē prieku, un pasaule to viņiem sniedz pārbagāti, jo viņi prot apstāties un klausīties, ka klusums dzied paša cilvēka dvēselē un Visumā, viņi prot būt tik klusi, ka sīkāka smilga viņos var spoguļoties. Pazemīgi skaidrā sirdī viss izraisa prieku. Dzejā to Skalbe izteicis tā:

Varbūt tas nāk no jauna sniega,  
No pārslīņas, kas garām slid,  
No kāda zvaigžņu stara liega,  
Kas naktī tavā logā spīd.

Laimi nevar paturēt tikai sev. Muļķītis vēlas, lai izaugtu pupa līdz pašām debesīm, lai viņa uzziedētu baltiem ziediem un lai katrs zieds skanētu kā viņa priecīgā sirds, un šis skaņas piepildītu visu pasauli.

*Zenta Mauriņa*

... Skatoties pasaules mērogā, varam vērot, ka zemnieku tautās ticība liktenim ir spēcīgāka nekā urbanizētās tautās. Un tas arī saprotami, jo lauku cilvēka dzīve vairāk atkarīga no negaisa un saules, no ārpus viņa stāvošā varām nekā pilsētnieka. Ticība liktenim vieno latviešus ar somiem, norvēģiem un pa daļai arī ar zviedriem, bet asi atšķir no Vakareiropas tautām. Vēsturiski skatoties, ticība liktenim vairāk bijusi attīstīta tautās, kas bijušas padotas svešām varām, kur no labā vai ļaunā kunga gribas atkarājusies atsevišķa indivīda dzīve. Jau mūsu tautas dziesmā dzied par trim likteņa lēmējām: Laimu, Dēklu un Kārtu, kas pildījušas katra savus īpašus uzdevumus. Kad Laima mūžu likusi, uz akmens sēdējama, tad cilvēka dzīve ir nežēlīga un veltīgi ir





## *Jānis Rokpelnis*

lēni liktenis ietiecas zemē un apaug  
ar zāli  
atnāk plāvējs un izkopts pār manējo  
likteni dzied  
bet mans liktenis gul  
dziļi iežos viņš jauž savu tāli  
un kā naksnīgi logi gar ceļu man magones zied

## *Imants Ziedonis*

### **Ignums**

Mocartam nav ar ko lepoties.  
Dievs viņam visu devis.  
Man it nenieka nav devis Dievs.  
Jāizspiež viss no sevis.

Gluži kā eņģeļi debesis  
Lidinās Mocarta rokas.  
Man katra nots tā kā rēta dzist,  
Pusnaktī plēsta, tā mokās.

Mocartu Dievs pasauc debesis:  
«Pagrāb nu, dēls, zvaigžņu siekā!»  
Manas notis pa zemi klist.  
Es tās uzlasu sniegā.

Vai naktī, kad cilvēki apkārt dus  
Un pēkšņi sāk dziedāt mana roka,—  
Vai tad man aiz loga stāv eņģelis kluss?  
Nav ne eņģeļa smakas aiz loga!

Mani par Mocartu nesauciet —  
Ne man tas palīdz, ne glaimo.  
Ja mani kas dzied, tas no smaguma dzied,  
Un Dievs mani neaplaimo.

Nekas cilvēku tā nenomoka kā saraustīta kustība, aritmija.  
Ritms visu dara saderīgu, ritms ceļ, aizrauj un dara laimīgu.  
Laime ir tikai visu lietu kārtība, vairāk nekās, visu lietu kārtība,  
vairāk nekās.

*Imants Ziedonis*



## Domu graudi

Laime ir darba pilnīgumā.

*Rainis*

Kas pateikt var, ko par laimi sauc,  
Tam viņa vēl nav dzimusi.

*R. Blaumanis*

Laime vienmēr ir subjektīva — vienu un to pašu apstākļu  
kopums vienu dara laimīgu, otru — nelaimīgu.

*R. Ezera*

Ja cilvēks nav laimīgs, tad viņam vienalga, kas notiek ar pašu  
vai citiem.

*I. Indrāne*

Un, ja cerēto prieku  
Nenesa cerīgu ziedi,  
Nav taču sacīts, ka laime  
Nevar atbrīst pa sniegu.

*Ā. Elksne*

Varbūt zēmoties vajag  
un kurpes tai tīrīt,  
Varbūt laimi tā ilgāk  
pie sevis var siet,  
Nē, tā nav laime! Tā ir  
lepna un tīra,  
Tā ar sidraba krūzi uz  
Daugavu iet!

*Ā. Elksne*

Laime mīt tik ļaudis brīvos.

*Zvārguļu Edvards*

Ista laime, tāpat kā ista mīla, mīt tik paša sirdī. Kam laimes nav paša sirdī, tas viņas nekad neatradīs.

*J. Poruks*

Kas reiz bijis važās slēgts, tas vislabāk zina, ka cīnīties ir laime.

*M. Birze*

Laime var pastāvēt nemanīta, tomēr to saprast bieži vien spējam tikai tad, kad blakus bijusi nelaime.

*A. Skalbe*

Laime ir sadegt citu labā.

*P. Stradiņš*

Ja svins ir izkūsis,  
tu savu laimi lej,  
bet sargies liet  
uz kāda cita ādas!

*O. Vācietis*

Tie, kas dimantus meklē, nenēsā tos un neprot nēsāt.  
Tie, kas dimantus nēsā, ir aizmirsuši laimi tos meklēt un atrast.

*O. Vācietis*

Laime ir ceļa redzējums. Laime ir perspektīva. Bet šim ceļam ir jēga tikai tad, ja tas ved uz kopību ar cilvēkiem, uz domu un jūtu bagātību . . . Laime ir darba, domu, jūtu brīvība un nebeidzamība.

*S. Viese*



# VALODA





Jēdziens par valodu pirmām kārtām saistīts ar jēdzienu par cilvēku, jo no visām būtnēm tikai cilvēks apveltīts ar valodspēju, tas ir, rada un izmanto valodu. Otrkārt, valodas jēdziens saistīts ar tautas jēdzienu, jo valoda ir viena no svarīgākajām tautas pazīmēm.

Pēc valodas iespējams atšķirt vienu tautu no otras. Taču tā ir tikai virspusēja, ārēja pazīme. Būtiskākais ir tas, ka valoda ir tautas iekšējais, garīgais satvars. Tauta var pastāvēt tikai tik ilgi, kamēr pastāv tās valoda. Visus apstākļus var atdalīt no tautas: dzīves vietu, klimatu, reliģiju, valsts iekārtu, tikumus un paražas. Nevar atdalīt tikai vienu — valodu. Tā ir tautas elpa, tās dvēsele, tās dzīvība. Ja tauta pārstāj runāt savā valodā, tā pārstāj eksistēt kā tauta.

Latviešu valoda ietilpst baltu valodu grupā. Kādreiz tai bija daudz tuvu radu — galindu, jātvingu, kuršu, lietuviešu, prūšu, sēļu un zemgaļu valodas. Tagad ir tikai divas dzīvas baltu valodas — lietuviešu un latviešu. Šis fakts iegūst īpaši traģisku nokrāsu, ja atceramies, ka vecākais rakstu pieminēklis ir no 15. gs. sākuma, ka aptuveni tai pašā laikā, kad tiek izdota pirmā latviski rakstītā grāmata, tāda parādās arī prūšu valodā. Bet 17. un 18. gs. mijā prūšu vairs nav, tos asimilējuši vācieši.

Baltu valodās vēl mūsu dienās ir saglabājušās daudzas ļoti senas vārdu saknes, kuras pēc formas un nozīmes atbilst sanskritam (sanskrits — visnenākā izkoptā indoeiropiešu rakstu valoda). Tāpēc mēdz teikt, ka baltu valodas ir **seniskas**.

Valodas seniskas nav absolūti pozitīvi vērtējama īpašība. Varbūt citas tautas ar savu valodu lepojas tieši tāpēc, ka tā visstraujāk mainījusies. Katrai tautai sava valoda ir vienīgā iespējamā un tautas pastāvēšanai nepieciešama. Taču tautas vēstures un domāšanas, uzskatu un tikumu restaurēšanai seniskākas valodas ir noderīgākas.

Sai ziņā mūsu valodas noder ne tikai mums pašiem. Par baltu valodām interesējas valodnieki visā pasaulē, jo atsevišķu tautu senatnes liecības ir nozīmīgas visas cilvēces senatnes izziņāšanā.

Pasaules ainu atspulgušs ietver visi cilvēces kultūras veidojumi: mīti, reliģijas, mākslas, filozofijas, zinātnes. Taču it kā nemanāmas, netišas, tāpēc jo noturīgākas pēdas paliek valodā. Tās saglabājas pat tad, kad senos priekšstatus par pasauli nomainījuši jaunāki, kad senās sakarības aizmirstas un to senā jēga vairs nav saprotama. Vārdi paliek un, ja tajos prot ieskatīties, var pastāstīt daudz.

Vārdos palīdz ieskatīties **etimoloģija** — valodniecības nozare, kas pēti vārda izcelšanos, tā radniecīgos sakarus.

Vārds, kas tiek dots priekšmetam vai parādībai, nekad neapver visas to pazīmes. Vārds ir zīme, simbols, kas balstīts tikai uz kādu vienu pazīmi. Pieņemsim, kāds zēns klasē tiek saukts par Tievo, kāda meitene — par Garo bizi. Vienā gadījumā iesauku devis augums, otrā — matu sakārtojums, bet varēja izvēlēties acu krāsu, runas veidu, slinkumu vai čaklumu, veiklumu vai neveiklumu, paklausību vai nepaklausību, vispār, jebkuru citu īpašību, kura kaut kāda iemesla dēļ vismaz iesaukas došanas brīdī šķiet nozīmīgāka par citām.

Tāpat ir arī ar vārdu. Valodniekiem nav iespējams pateikt, kāpēc **paši senākie** vārdi skan tieši tā un ne citādi, kāpēc piemēram, nozīme stāvēt tik daudzās valodās izteikta ar sakni *stā-* (vācu *stehen*, krievu *стоять*, lietuviešu *stāvėti*, latviešu *stāvēt*), plūst, tecēt — ar sakni *plū-* (krievu *плыть*, latviešu *plūst*), art — ar sakni *ar-* (latīņu *arāre*, lietuviešu *arti*, latviešu *art*).

Tādos gadījumos saka, ka vārdam trūkst motivācijas. Motivācija atklājas, piemēram, atvasinātos vārdos, vārdos, kas radušies, mainoties nozīmēm. Šādos gadījumos var spriest par to, kādas pazīmes uzskatītas par galvenajām, kādas sakarības saskatītas starp priekšmetiem un parādībām.

Gan par tautas gara, gan pasaules uztveres un izpratnes atšķirībām liecina, piemēram, dažādās valodās caur dažādām pazīmēm iemiesotais cilvēka jēdziens. Latīņu valodā ir vārds *homo*, ko daudzi etimoloģi saista ar humus 'zeme, augsne' (latviešu valodā ir aizgūts šīs saknes vārds humanitārs). Ģermāņu valodās izmantota sakne *men-* (piemēram, vācu *Mensch*, angļu *man*), kam ir sakars ar citu latīņu vārdu *mens* 'prāts, saprāts'. Līdzīgi arī krievu valodā vārds *человек* (salīdzināsim ar *чело*, galvaskauss) ietver norādījumu uz saprātu. Latviešu valodas vārds *cilvēks* arī saistāms ar šo sakni.

Salīdzinot vārdus *kalns*, *Berg*, *ropa* pēc to nozīmes, tie uzlūkojami par pilnīgi vienādiem. Bet katrā no tiem atklājas cits priekšstats par minēto jēdzienu, ja iedziļināsimies to sakaros ar citiem jēdzieniem. Latviešu vārdam ir tā pati sakne, kas vārdā *celt*, *Berg* salīdzināms ar *bergen*, kas nozīmē slēpt, glābt.

Vārdu savstarpējo sakaru izzināšana ļauj izsekot to cilvēku paaudžu domāšanas likumībām un pasaules redzējuma īpatnībām, kuras radīja šos vārdus. Tādā nozīmē var teikt, ka vārds ir mīts.

Mīts vārda vistiešākajā nozīmē ir pamatā, piemēram, vārdam *kāvi*. *Kāvs*, *kāvi* (no darbības vārda kaut) nozīmē karotājs, kareivis (šo vārdu, kas vienāds ar lietuviešu *kareivis*, ieteicis J. Alunāns).

Fricis Brīvzemnieks pierakstījis mīklu «Kāvi kaujas patiltē», kuras atminējums ir Ziemeļblāzma. Ir saglabājies ticējums, ka «Ziemeļblāzmai laktījot, viņi (mūsu senči) teica, ka karavīri, karaļaužu dvēseles tur kaujoties.»

Tagad mīkla un ticējums ir palikuši tikai senos pierakstos, bet valodā kā Ziemeļblāzmas sinonims tiek lietots arī vārds *kāvi*.

Sena mīta pēdas, iespējams, izskaidro arī vārdu *zari* un *stari* senās jēdzieniskās attieksmes.

Dainās ir izplatīta formula, kas runā par kāda koka zīda saknēm, zelta zariem un sudrabiņa (vai dimantiņa) lapiņām. Dažās dziesmās savukārt runāts par Saules koku: Jauni puīši veci tapa, Saules koku meklēdami (Latviešu tautas dziesmas, 10018).

Šis koks tiek aprakstīts arī šādi:

Ganīdama ieraudzīju  
Smidru, garu ozoliņu:  
Saknes gāja zemītē,  
Galotnīte debesīs.

Dīva dāli izaudzēja  
Jūrmoļā uzūliņu;  
Caur zorīm saule lēce,  
Caur saknēm nūritēja.

Acīmredzot te runāts par daudzu tautu mītiskajā apziņā eksistējošo pasaules koku, ar kura lapotni identificēts debesu jums. Valodā šāds priekšstats izpaužas tā, ka vārdi *zars* un *stars* tiek lietoti ar vienu un to pašu nozīmi. Šie vārdi nereti mijas dainu variantos: Aiziet saule vakarā, Zelta zarus zarodama (var: zelta starus starodama — Ldz. 10114), tāpat 25485 un daudzās citās. Bet abi vārdi var būt lietoti arī vienā dziesmā: Trīs gadījumus saule raud /Zelta zarus lasidama;/ Tur nopina Saules meita /Zelta staru vainadziņu/ (10483).

«Latviešu valodas vārdnīcā» *stars* etimoloģiski tiek saistīts ar slāvu *npocmop* 'plašums', latīņu *sternere* 'izplatīties', *zars* — ar *зор, зоря* 'blāzma'. Tātad latviešu valodā šie vārdi it kā apmainījušies vietām. Vārda *sakne*, kas radniecīgās valodās apzīmē mirszumu, gaismas priekšstatus, latviešu valodā saglabājusies *zara* vārdā, bet *stars* sākotnēji bijis saistīts ar izplatīšanos, joslu, līniju (ši nozīme saglabājusies vārdam *stara* — bikšu *stara*).

Vai latvieši ir senatnē stāstījuši mītu par teiksmaino Saules jeb Pasaules koku? Pats mīts nav saglabājies, un tā drumslas tautasdziesmās var būt arī vēlāki ievijumi. Tautasdziesmās jā, bet vārdu nozīmēs parādītās attiecības nevar būt ne jaunas, ne apzināti glabātas. Tātad valoda atbild — jā, ir bijis tāds mīts.

Cilvēkam izzinot pasauli, šī izzināšana sākas ar telpas apgūšanu. Par telpas īpašībām priekšstatu spēj dot mūsu jutekļi. Redzes spēja, kas ļauj izšķirt apveidus, apjomus, krāsas attālumus, dzirde, kas uztver skaļumu, tembru, melodiju un citas skaņas īpašības, tauste — siltumu un aukstumu, maigumu vai asumu, oža, garša.

Visas jutekļiem uztveramās pazīmes eksistē laikā, bet neviena no tām nepiemīt tieši laikam, nenoder tā raksturošanai.



Pirmszinātniskā perioda laika izpratne atrodama gan mītos, gan dzejas tēlos. Kāda sena indiešu teiksmā piemin laika šalcošās stelles, kas nepārtraukti auž laika audumu, kamēr tas aplāj visu izplatījumu. Vēl cita — dievu Rita, kas brauc pāri debesu jumam savos ratos ar divpadsmitspieķu riteņiem.

Abos gadījumos vērojama cenšanās padarīt laiku jutekļos tveramu, ievietot to telpā. Daudzās valodās pat vārdi, kas apzīmē jēdzienu laiks, atvasināti no telpas vai ar telpu saistītiem jēdzieniem. Piemēram, latīņu *tempus* (no kā aizgūts temps latviešu valodā) salīdzināms ar *templum* 'svētīta vieta'. Krievu vārdam *время* ir tā pati sakne, kas sanskrita *uert-men* 'griezt'.

Senie cilvēki nenojauta, ka zeme griežas ap Sauli, taču laika gaita saistīja ar dažādu debess spīdekļu kustību pa apli.

Latviešu valodas vārds *laiks* neietver šo priekšstatu, bet citos vārdos tas saskatāms. Tie ir *ritēt*, *ritums*, *rits*. Jau minējām dievu Rita, kura brauciens attēlo laika gaitu. Sakne *rit* — ir arī vairākos citos sanskrita vārdos: *rta* (r lasāms kā i) nozīmē — kārtība, dievišķā patiesība, *rtu*— gadalaiks, secība, upurēšanas laiks. «Kā Rita grib, tā plūst upes un atspīd rīta blāzmas: pareizi tas vada kārtības pavedienu, kā gudrais nekad nejauc debess puses,» teikts pieminētajā teikā. Tātad Rita ir arī universāls princips, kas nosaka visuma kārtību un vienādi attiecināms gan uz dieviem, gan cilvēkiem, gan fizisko, gan garīgo pasauli.

Jo tālākā valodas pagātnē atskatāmies, jo vairāk atrodam vārdus, kas liecina, ka telpas un laika priekšstati ir cieši saistīti.

Tādus vārdus kā *rīti*, *vakari*, *rīta puse*, *vakarpuse* vēl joprojām lieto gan debespušu, gan diennakts laiku nosaukšanai.

Laika mērīšanai senatnē grūti iedomāties kaut ko piemērotāku par neizbēgami atkārtoto mēness fāžu secīgajām maiņām. Latīņu valodā, piemēram, pilnmēneša naktis sauc par *idām*, tukšo laiku — par kalendām (no *calare* — saukt, jo šai laikā notika rituāli jaunā mēneša saukšanai).

Arī latviešu valodā ir vārdi laika apzīmēšanai *tukšatnes* (*tūkšotnes*, *zudības*) un *pilnatnes*.

Daudzās valodās jēdziena 'mērs' izteikšanai lietota tā pati sakne, kas ir vārdā *mēness*. Latīņu *mēns* apzīmē gan vienu, gan otru (arī latviešu valodā ir no latīņu valodas aizgūts vārds *menzūra* ar nozīmi mērtrauks). Gotu valodā mēness ir *mēna*, senprūšu — saglabājusies forma *menins*, lietuviešu — *menuo*, latviešu valodā ir *mēness* un *mēnesis* — gada divpadsmitā daļa.

Bet eksistē arī citi mēri, ne tik precīzi, bet ļoti būtiski. Darbi, kas atkārtojas katru gadu (vai biežāk), noteiktā laikā vai secībā nomainot cits citu, dabas norises, ne tikai tās, kas novērojamas debesis, bet arī uz zemes notiekošās: sniegs, lietus, sals, atkusnis, vēji; ziedēšana un nobriešana, pumpura plaukšana un lapkritis. Šīs dažādās darbības vai stāvokļi piepilda ar konkrēto saturu abstrakto laika plūdumu un sadala pārskatāmos nogriežņos laika bezgalību. Vairākās valodās abstraktais, vispārīgais jēdziens un

tā konkrētais pildījums iemiesojas vienā un tai pašā valodas zīmē (saknē vai vārdā). Piemēram, krievu valodā год 'gads' (arī baznīcas slāvu годъ 'laiks') un погода 'laiks' meteoroloģiskā nozīmē. Latviešu valodā abi jēdzieni saskan pilnīgi. Ka to identificēšana ir dabiska domāšanas procesa rezultāts, pārlicina vārdsavienojumi, kuros gandrīz nav iespējams noteikt, kurā no abām nozīmēm lietots vārds *laiks*. *Brieda laiks* var nozīmēt gan briešanai labvēlīgus laika apstākļus, gan laika nogriezni, kurā iekļaujas attiecīgais process; *nesuma laiks* — laiks, kad bites visvairāk medu nes (tiklab labvēlīgākā laika, kā noteikta laikposma nozīmē). Tāpat arī *plūdu laiks*, *atkalas laiks*, *ģigoņa laiks* (laiks pirms pērkona negaisa), *melnais* (bezsniega) *laiks* un citi.

Cilvēku dzīvesveids, darba paradumi, gara un dvēseles īpašības ietekmē viņu skatījumu uz pasauli. Latviešu valodā ir milzums senu laika apzīmējumu. Laiks tajos atklājas konkrēts, tuvs un apdzīvots, iezīmēts cilvēka un dabas sirsniņā tuvībā izauklētām zīmēm. Ir *lobu laiks*, *vīstu laiks* un *dzeltu laiks*, *arams*, *sējams*, *plaujams*, *linu raujams laiks*, *lapu sprāgstamais laiks* un *zivju smokamais laiks*, *rudzu ziedu laiks* un *dzilnu kliezmais laiks*. Lai pareizi dzīvotu, šīs zemes bija jāpazīst un jāievēro. Ticējumi māca, ka rudzu ziedu laikā dienvidū nevelējas, lai netraucētu ziedu (Latvijas Saule, 1924, 3, 158), līdz dzilnu kliezgam laikam meitām bijuši jāsavērpj visi lini un pakulas; ja tad vēl nebijušas savērušas, tad to dzilnas atprasījušas priekš savas ligzdas (Etnogrāfija, II, 1892, 191).

Tā arī mūsdienu cilvēka prātam grūti izprotama dvēseles atsaucība — ne tikai ar mīlestību, ar pietāti, ar bijību vērot un saudzēt dabu un tās norises. Grūti aptverama spēja — uztvert katru dabas skaņu, katru kustību, lai iekārtotu savu dzīvi un darbu saskaņā ar to.

Cik ir to, kas vēl pazītu dzilnu brīdinošo kliezdienu? Jā, kā tad kliez dzilna?

Mūsu dzimtās valodas savdabība visspilgtāk parādās izloksnēs un tautasdziesmās. Pie tam dzīvās izloksnes, kaut arī saglabā senākas parādības nekā apzinīgi veidotā literārā valoda, tomēr mainās straujāk nekā valoda tautasdziesmās.

Ļoti stingrā tautasdziesmu forma, kurā nedrīkst būt lieku zilbju, kurā stingri noteikta garo un īso, uzsvērto un neuzsvērto zilbju vieta, dažreiz spiež saglabāt sanlietotus vārdus un formas.

Vēl joprojām skandējam:

Zied puķītes *trejis ziedis*,

Deviņām lapiņām

vai:

Visi koki gauži raud,

*Vasariņi* aizejot,

kaut arī ārpus tautasdziesmām sen jau aizmirsts gan instrumentālis ar *-is* (kā *trejis ziedis*), gan datīvs ar *-i* (kā *vasariņi*). Te neder

ne ziliem ziediem, ne vasariņai. Zilbes, kurās ir divskaņi, ir tā saucamās smagās zilbes, taču šais vietās dainu likumi prasa vieglās.

Ir daudz runāts un rakstīts par seno latviešu neparasti smalko krāsu harmonijas izjūtu. Senās istās tautasdziesmas tikpat lielā mērā, ja ne vēl vairāk, pārsteidz ar ārkārtīgi izsvarotu skaņu rakstu.

Viena no visvieglāk pamanāmajām tautasdziesmu valodas īpatnībām ir lielais pamazināmo vārdu jeb deminutīvu skaits. Taču galvenais šais deminutīvos ir nevis to neparasti lielais lietošanas biežums, bet to saturs, ko ļoti grūti saglabāt, tulkojot dainas.

Jebkurā citā valodā ne tikai pretrunā ar valodas izjūtu, bet pat praktiski nepārtulkojami ir deminutīvi no vārdiem, kas apzīmē lielas, cildenas vai arī ļaunas parādības, kā, piemēram, *Dieviņš, laimīte, nelaimīte, kundziņš, vagarītis, naidnieciņš, nāvīte*.

Kā lai raksturo tās tautas attieksmi pret nāvi, kura to spēj saukt par nāvīti? Un pret naidnieku? Un pret nelaimi?

Varbūt atbildi jāsāk meklēt spējā nostāties pāri netaisnībai, īpašajā garīgajā tikumā, par kuru runā Baiba Pētersone, šai krājumā iztīrējot laimes tēmu?

Bet varbūt te samanāmas bailes, un deminutīvi ir savdabīgi eifēmismi, kas lietoti tāpēc, lai nosauktās parādības liktos mazāk draudīgas?

Un varētu būt reizē gan viens, gan otrs. Sacerētāju un dziedātāju bijis daudz, un katrs ar savu atšķirīgu raksturu un savdabīgu dvēseli.

Ieskatīšanās valodā, ja arī nedod atminējumu visām tautas gara un dvēseles mīklām, vismaz uzdod šīs mīklas, vismaz uzdod jautājumus, uz kuriem vēl būtu meklējamas atbildes.

Valoda, tāpat kā cilvēka domāšana, attīstās, ejot no konkrētā, tēlainā uz abstrakto. Vissenākajos valodu attīstības posmos tajās trūkst vārdu abstraktu jēdzienu apzīmēšanai vai vismaz šo vārdu saturs nav attālinājies no sava konkrētā pamata.

Ētisko priekšstatu un normu izveidošanās priekšnoteikums ir ne tikai augsta domāšanas abstrakcijas pakāpe, bet arī augsti attīstīta sabiedrisko attiecību kultūra, tāpēc tie parasti ir (sekundāri, pastarpināti veidojumi. Katra tauta šai gadījumā iet pa savdabīgu ceļu, un šo ceļu lielākā vai mazākā mērā glabā valoda. Latviešu valodā arī šai gadījumā atrodamas krietni vien senāku uzskatu pēdas nekā citās dzīvajās valodās.

Piemēram, jēdziens «labs» daudzās valodās saistīts ar jēdzienu pareizs, tiesības, kas paši par sevi ir abstrakti, tādat samērā jauni jēdzieni. Vācu valodā attiecīgo vārdu veidošanai izmantota viena un tā pati sakne recht, krievu valodā — прав.

Citādi ir latviešu valodā.

Vārdu l a b s (lietuviešu labas, senprūšu labs) J. Endzelīns uzskata par radniecīgu arī lietuviešu *lobis*, kas nozīmē bagātība,

un salīdzinājumam min sanskrita *labhatē* — iegūt, sagrābt. Tātad labs ir tas, kam daudz pieder, kas daudz ieguvis. Šo nozīmi glabā gan tautasdziesmu labs, gan atvasinājums *labietis*:

Labs labam krēslu cēla,  
Kas pacēla nabagam,  
vai:  
Labi bija labiešam  
Ir lijot, ir sniegot;  
Man nebija labas dienas  
Ir baltā saulītē.

Ši nozīme ir paglābusies arī vārdā *labums*, ko vēl mūsdienās iespējams lietot ne tikai ētisku, bet arī tīri materiālu vērtību nozīmē, piemēram, tikot pēc viņa labuma, diezgan visādu labumu.

Dainās ļoti bieži sastopams un ētisko vērtējumu skalā ļoti nozīmīgs ir cildinošais epitets *tikls* (lietuviešu tiklus), arī *ticis* un *tikums*, kuri darināti no tikt.

Arī vārdu *tikt* tā pamatnozīmē K. Mīlenbahs un J. Endzelins saista ar nozīmi *iegūt, dabūt*.

Kas man tika dzīvojot  
Pie nabaga saiminieka?

Vēl mūsu gadsimtā izloksnēs sastop vārdu *tikums* arī ar nozīmi krājums (piemēram J. Janševskis raksta: «jāsāk gādāties par ziemas tikumu ir sev pašiem, ir zirgam»). Ir arī mūsdienīgi vārdi, kuros pilnīgi saglabājusies sākotnējā saknes *tikt* nozīme, tikai tie ir tik pierasti, ka pat nepamanām šo sakarību. Tie ir atvasinājumi *pārticis, pārticība*.

Varbūt šāda jēdzienu attīstība neglaimo mūsu tautiskajai pašapziņai. Taču tā aizsākusies ļoti senā sociālās apziņas stāvoklī, un senās cilvēku attiecības, kas izaugušas no izdzīvošanas nepieciešamības, nav mērāmas ar mūsdienu mērauklu. Vajadzīgi citi mēri. Visi senie mīti, rituāli, reliģijas sākotnēji ir vairāk vai mazāk saistīti ar auglības kultu un atspoguļo cilvēku vēlēšanos iegūt bagātīgākus augļus no zemes, kuru viņš apdzīvo un apstrādā.

Varam uz šo nozīmju attīstību paskatīties arī no otras puses.

Latvieši nav karotāju tauta. Karš un kara laupījums kā bagātības iegūšanas avots tai nozīmē ļoti maz. Bet kā tad bagātais, labais, tikušais ieguva savu labumu, tikumu, pārticību? Atliek viens — tas ir darbs. Lūk, šai punktā saskaras labais un tiklais senajā un mūsdienīgajā nozīmē. Tā šie jēdzieni pamazām pārvirzās no rezultāta uz priekšnoteikumiem tā sasniegšanai, kamēr ar vārdiem *l a b s , t i k l s* sāka apzīmēt pozitīvas rakstura īpašības, ar vārdu *t i k u m s* — šādu īpašību kopumu, veselu ētisku sistēmu.

Arī vārda *k r i e t n s* pamatā līdzīga lietu izpratne. Lietuviešu valodā *k r i e t i* nozīmē ķert zivis, latviešu *k r i e t* — noņemt pienam virsējo krējuma kārtu. No šīs saknes atvasināts arī

krējums un tagad nelietotie, bet vecās vārdnīcas atrodamiem kriens, krienums ar nozīmi virskārta, labākais no kaut kā.

Ne tikai sena sakne, bet arī sakari ar ļoti senu nozīmi saskatāmi latviešu vārdā *derēt* (lietuviešu *derėti*) un tam radniecīgajā *darīt*. Piemēram, ir tādi dižciltīgi radi kā sanskrita *dharmā-h*, kas nozīmē priekšstati, nolikums, likums.

Ne gluži analogas nozīmes attīstības rezultāts ir vārds *kupls*, kura sākotne meklējama darbības vārdā *kupt*. Vārda *kupt* pamatnozīme saistīta ar valni, kaudzi.

Ja par pienu saka *kupt*, tas nozīmē, ka piena vērtīgākās daļas izdalās no suliņām, veidojas biezpiens, ja par sviestu — ir gribēts pateikt, ka no krējuma masas izdalās sviests.

*Kupls* arī tātad saistāms ar bagātību, labumu, un šī nozīme spilgti izpaužas izteicienos *kupls gads*, *kupla vasara*, tāpat tautadziesmā:

Liec, Laimiņa, man mūdiņu (= mūžiņu)  
Vieglu, vieglu, kuplu, kuplu.

Tā ir tā pati nozīme, kas ir vārdā *kupināt* un uz ko norāda ticējums: ja jaunu rudzu maizi pirmoreiz ēd, tad saka: dievs svēti, kupini, briedini.

Izteicienā *kupošas druvas* noteikti priekšplānā ir bagātības, pilnības, auglības nojēgums.

Daudzos gadījumos vārda *kupls* mūsdienu nozīme pilnībā sedz šo senāko jēgu. *Kuplas* druvas sola arī bagātu ražu, *kupli* svārki tāpat liecina par bagātību. Un, kad meitas dzied: *kuplas manas villainītes*, skaidrs, ka tās ir turīgas meitas, kaut arī turība, pārticība, labums varbūt sūrā darbā sastrādāts.

Bet varbūt brunču un villaiņu *kuplums* bija ne tikai bagātības zīme, liecība. Varbūt ticēja, ka tie var nodrošināt *kuplu mūžu*?

Pagājušā gadsimta beigās, rakstīdams par Bibeles tulkošanu latviešu valodā, Augusts Bilenšteins piemin faktu, ka pirmajiem svēto rakstu tulkotājiem vajadzējis darināt vārdu, lai izteiktu jēdzienu pazemība. Tātad latviešu apziņā šāda vārda nav bijis! Un valodai nevar neticēt. Var neticēt Garlība Merķeļa vai citu svešautiešu labvēlīgiem vai nelabvēlīgiem latviešu zemnieka tēlojumiem — zemnieka, kurš čokurā sarāvies lien kungam roku bučot, bet nevar neticēt valodai, jo valodas liecības ir objektīvas, nemaldīgas un patiesas. Tās ir vispārināmas uz tautas raksturu kopumā.

Šī tauta tātad nav pazinusi pazemību!

It kā pārsteidzoši, taču tai pašā laikā ļoti loģiski, jo tautas raksturā nav savienojamas tādas īpašības kā pazemība un bijība. Latviešu attieksmi pret dzīvi un pasauli ļoti būtiski iekrāso bijība. «Bijība ir ticība, ka cilvēkos un lietās iemīt dievišķs spēks un kārtība, kas visu saista un kurai visiem jāpadodas. Bijība ir

smalkais spēks, kas liek klusējot godināt. Tā slēpjas izjūtā, ka mūsu saprāta spēkiem, lai tie būtu diezciņ smalki izslīpēti, novilkta robežas: dzīves, nāves un mīlestības noslēpums glabājas dziļē, līdz kurai vēl neviens nav ieniris.» (*Zenta Mauriņa, Divas kultūras saknes, Latvju Mēnešraksts, 1944, 1, 54*).



Mūsdienu valoda latviešu tautas gara identificēšanai noder daudz mazāk nekā zemāko laikposmu valoda. Ir radušies jauni vārdu slāņi, kas atspoguļo valodas atsvešināšanos no tautas domāšanas īpatnībām, atciltvēciskošanas, formalizēšanas, birokratizēšanas. Divu garīgo pasaulu nesavienojamību rāda šāds piemērs. Imanta Ziedoņa poēmu «Poēma par pienu» un «Viddivvārpā» krieviskā tulkojuma izdevumam priekšvārdu raksta Vladimirs Oņevs. Tāpat kā latviešu lasītājiem, viņam nozīmīgas liekas šādas Ziedoņa rindas: «Tas nekas vēl — Grauds aizsnieg. Aizsnieg Graudaceļš, tās ir tās briesmas.» Un viņš tās komentē: «Ekoloģisko križu laiks un veselu kontinentu bada laiks runā ar dzejnieka muti.»

Taču Graudaceļš nav tikai pārticība, un tā pazaudēšana nenozīmē tikai badu. Graudaceļš ir rīts, lietu kārtība.

«Laime ir lietu kārtība, vairāk nekas,» citā vietā raksta Ziedonis. «Nāc tieši Jēkabos ciemos, ja gribi skaisti elpot.» Un atkal Oņevs: «Mēs saprotam, kas dzejniekam dārgs šai parašā — atzīmēt to, kurš pirmais novāks, nokuls, izceps, pacienās otru. Ne uzslavas dēļ, bet, lai cilvēkiem būtu, pēc kā līdzināties, vajadzīga darba pūliņu norma.»

Seit latviski esmu varējusi pārtulkot tikai kritiķa vārdu ārējo jēgu, bet nelatviska ir domāšana, kas atspoguļojas šajos vārdos. Šī neatbilstība liek domāt, ka krievam savukārt nav iespējams iejusties latviešu domāšanas veidā un dzīvesveidā. Laikam gan te pareizāk būtu runāt ne tik daudz par krievu un latviešu garapa-sauļu atšķirībām kā par to, ka īpašais beznacionālais dzīves un domāšanas veids, kas kultivēts Padomju Savienībā, krievu tautas garu skāris jūtāmāk un pārveidojis dziļāk.

Viens no šīs domāšanas elementāriem pieņēmumiem ir tāds, ka uz nozīmīgumu var pretendēt tikai grandiozu mērogu parādības. Abi minētie Ziedoņa darbi, tāpat «Kurzemīte», «Tik un tā» un citi tieši polemizē ar šo pieņēmumu.

Te ir prasījums, lai zemnieka darbā tiktu ievērotas paaudžu paaudzēs izveidojušās tradīcijas, lai katrs darbs tiktu darīts savā noteiktā laikā un secībā. Šo tradīciju neievērošana nozīmē darīt

pāri zemei, bet cilvēkam visvairāk — ne tikai tāpēc, ka viņa maizes riecieni tādējādi kļūst plānāks, bet tāpēc, ka dvēsele kļūst slinka un neatsaucīga. Laikus nesagādājot sev barības tikumu ziemei, zemnieks grēko pret savas tautas tikumiem. Šo skaisto sakarību atgādina Imants Ziedonis.

Ap pusgadsmita ir pagājis, kopš latviešu valoda atrodas pastāvīgā saskarē ar krievu valodu un, kas ir vēl draudošāk, tautai varmācīgi uzspiests tās mentalitātei svešs dzīves veids, darba tradīcijas. Šī ilgstošā saskare atstājusi pēdas arī latviešu valodā, «bagātinot» to ar milzīgu skaitu vārdu un jēdzienu.

Ogņeva komentārā izmantotie un daudzi citi vārdi, ar ko pārpilna mūsdienu valoda, tādi kā *plāns, izpildes rādītāji, sasniegt, pārsniegt, pārspēt, soļot priekšgalā, darba ierinda, darba sardze, darba uzvaras, darba varonis, pirmrindnieks, trieciendarbs, triecienceltne*, nozīmē ne tikai sliktu stilu, ne tikai valodas nabadzību. Tie ir augstākā mēra netikumīgi, jo aptraipa un kropļo tautas dvēseli.

Cik tāls no tā visa dainu pasaules rimtais miers pār dieva svētīto dabu un cilvēku, bijīgā iekļaušanās dabas un darba kopīgajā ritumā:

Lēni lēni Dieviņš brauca  
No kalniņa lejīnā:  
Netraucēja ievas zieda,  
Ne arāja kumeliņa.

Dziedat meitas rītā agri,  
Dziedat vēlu vakarā,  
Pusdienā nedziedat,  
Tad bitīte ziedu ņēma.

Šis trīsvienības vispilnīgāk izvērsta literārais simbols ir Annas Brigaderes romānu triloģija «Dievs, Daba, Darbs». Cilvēks nav nosaukts, kaut gan ir te galvenais. Darbs nav iedomājams bez cilvēka. Bez tam tikai caur cilvēku, tikai cilvēka apziņā, dvēselē, attieksmē trīs lielle jēdzieni kļūst par vienību. Taču to līdz galam sagrauj izaicinošie plakātiskie mudinājumi un slavinājumi. Darbs kļūst par darbu sevī, darbu ārpus cilvēka, kam nav saskares ar dvēseli (Dievu) un dabu. Bet cilvēka saskare ar darbu tiek uztverta kā periodiska, islaicīga un sekundāra. Darbs, kas ir ne tikai dzīves pamats, kas ir pati dzīve, mūsdienu valodā vienādots ar tādu relatīvi maznozīmīgu jomu kā sports vai tādu dzīvei un dzīvībai naidīgu parādību kā karš. Tiklab sportā, kā karā galvenais ir jautājums «kurš kuru?», bet darba vērtība ir absolūta. Tiklab sporta sacensības, kā karš pēc idejas ir islaicīgas darbības, bet darbs ir mūžīgs.

Par mūsdienu pasauli un mūsdienu cilvēku nevar runāt pagātnes valodā. Valoda attīstās līdz ar sabiedrību, pastāvīgā mijiedarbē. Vai vispār nepieciešams atskats valodas pagātnē?

Ir nepieciešams — lai ieraudzītu, ko esam ieguvuši, ko zaudējuši. Atteikties no kaut kā vērtīga drikstētu tikai kaut kā vēl vērtīgāka vārdā. Bet, ja zaudējam vērtības, preti nesaņemot neko, neloģiska, nē, noziedzīga ir šāda pārveides gaita.

Nav noliedzams, ka mūsdienu latviešu valodā iespējams runāt par nepārskatāmi daudzām parādībām, kas agrākajos posmos bija valodiski neapgūtas. Taču bezmērķīgā steigā, neattaisnojamā izšķērdībā un bezdvēseliskā utilitārisma kā nevajadzīgas tiek aizmirstībai un bojāejai atstātas ne tikai vecas mājas, lietas, ieražas un paradumi, bet arī vārdi.

Vispārīgā valodas standartizācija un vienveidība ir cēloniski saistītas ar lielas sabiedrības daļas dzīvesveida, ideālu, uzskatu, uzvedības standartizāciju, un valodas «atcilvēciskošanas» tendencēm ir visciešākais sakars ar atsvešināšanās procesiem sabiedrībā.

Sabiedrības atveseļošana un valodas atveseļošana ir jāveic vienlaikus. «Tik tālu jāprot tautas valoda, lai skaidri redzētu, ka tieši ar šīs valodas palīdzību visdrīzāk un vissvētīgāk modināmas un attīstāmas tautā snaudošās spējas,» šie Kronvalda Ata vārdi tagad nav mazāk nozīmīgi nekā tad, kad viņš tos rakstīja pirmoreiz.

*Ruta Veidemane*



## FOLKLORA

### Tautasdziesmas

Ne ar vienu nevedās  
Mana jauka valodiņa;  
Ar bāliņu vien vedās,  
Ar bāliņa līgaviņu.

Šūpo mani, māmuliņa,  
Vālodzītes šūpolē:  
Lai es loku valodiņu,  
Kā locija vālodzīte.

Es negāju noskumuse  
Nevienā(i) vietīnā:  
Ar dziesmiņu druvā gāju,  
Ar valodu sētiņā.





Smejat, ļaudis, dziesmu manu,  
Valodiņas nesmejat:  
Dziesmu dziedu, kādu gribu,  
Valodiņa Dieva dota.

Es pazinu to meitiņu,  
Kura liela dziedātāja:  
Zilas acis, sārti vaigi,  
Šķiltin šķīla valodiņu.

Dziedi, dziedī, tu strazdiņ,  
Jauka tava valodiņa.  
Tādu ņemšu ligaviņu,  
Kam strazdiņa valodiņa.

Dziesmiņ' loku, valodiņu,  
Kādu pate gribēdama;  
Augumiņu nevarēju  
Par Laimiņas likumiņu.

Dziesmiņām, valodām  
Es dabūju ligaviņu,  
Citi puisi nedabūja  
Caņņotām cepurēm.

Ko dziedāšu, ko runāšu,  
Svešu zemi staigādama?  
Dziedāš' pate savu dziesmu,  
Runāš' savu valodiņu.

Uz robeža dzīvodama,  
Trejād' loku valodiņu;  
Kādi ļaudis bildināja,  
Tādu laidu valodiņu.

Tā dziedāju, tā runāju,  
Kā bij' maza ieraduse;  
Es neiešu ļaužu dēļ  
Dreijāt savas valodiņas.

Sajukuši man matīni,  
Sajukusi valodina.  
Šķir, Dieviņi, man matinus,  
Raisi manu valodīnu.

Māte mani rātin rāja,  
Ka es vīra nedabūšu.  
Nebēdā, māmuliņa,  
Ka es vīra nedabūšu:  
Izveicīgi man darbiņi,  
Izvedīga valodiņa.

Maziņš mans augumiņš,  
Prāva mana valodiņa;  
Valodiņa palīdzēja  
Mazajam augumam.

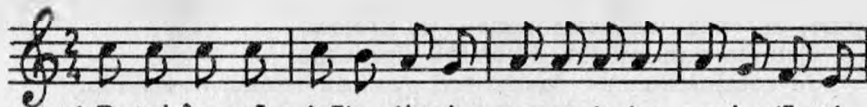
## Mīklas

1. Mazas mājiņas, šauras durvtiņas — tur iznāk mani bērniņi; kaut mūžam tie neredzami, tomēr tie sajauc visu pasauli.
2. Bez kā pasaulē nevar iztikt?

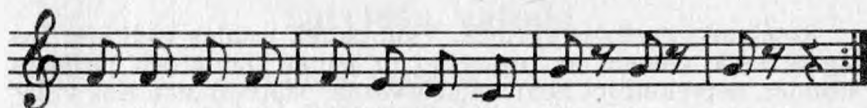
## Sudmaliņas

Rotaļnieki saķērušies pāros, sastāda lielo aprindu. Vidū ieiet divi pāri un, nostājušies viens pret otru, saķeras rokās, tās krustaniski vienu pār otru pārliekot. Stingri takti ieturot, dzied.

Labās rokas sasniedzot — griežas uz labo, bet kreisās — uz kreiso pusi. Pie «klip, klap» — visi apstājas un sit plaukstas. Tāpat dara arī aprindā stāvošie.



1. Patais' manīm bāle - li - ņi sausa koka sprigulī - ti,  
4. Laižat mani rijas kulti, es mācēju ri - jas kulti,



man jā - ie - ti ri - jas kul - ti, klip, klap, klap!  
augsti cē - lu, viegli lai - du, klip, klap, klap!



2. Dziedādamas meitas kū-la, ar sidraba spriguļiem,  
5 Lai-žat mani ri-jas kul-ti, es mācēju ri-jas kulti,



augsti cē-la, viegli laida, klip, klap, klap, klap, klap!  
augsti cē-la, viegli laida, klip, klap, klap, klap, klap!



3. Kultin kūla kū-lē-ji-ņi, maltin mala malē-ji-ņi,



sa-kū-lu-ši, samalu-ši, klip, klap, klap, klap, klap!

Otro pantiņu dziedot, sakrusto abas rokas. Trešai rindiņai atskanot, rokas rakstā paceļ un atkal nolaiž. Pantiņu atkārtojot, visi griežas uz kreiso pusi.

Iesākot trešo pantiņu, vidējie saķeras rokās un griežas uz labo pusi; ar «Sakūluši, samaluši» — uz kreiso.

Ceturto pantiņu izved līdzīgi pirmajam.

Ja rotaļnieku nav daudz, tad aprindu nemaz nesastāda.

## Runā latviski!

Rotaļnieki nosēstas aprindā. Vidū paliek rotaļas vadītājs. Tas tagad iesāk vienam un otram šo to jautāt. Jautātiem jācenšas atbildēt, nepielietojot neviena svešvārda. Jāatbild ātri. Kas vilcinās vai atbildē pasaka kādu svešvārdu, vai arī tādu, kas latviešu valodā pārņemts no citas valodas, dod ķīlu.

Rotaļas vadītājam pašam brīv lietot svešvārdus, cik tik gribas.

## Aizliegtais burts

Rotaļnieki nosēstas aprindā. Viens met savistītu lakatiņu kādam citam līdz ar kaut kādu jautājumu un aizliegumu atbildē izrunāt zināmu burtu, piem.:

— Vai jūs slidojat? Lūdzu atbildēt bez «s»!

Lakatiņa saņēmējam nu nekavējoši jāatbild uz uzstādīto jautājumu, atbildē nelietojot aizliegto burtu «s». Piem., tas atsaka:

— Labprāt piekopju šo jauko laika kavēkli.

Atbildējis, lakatiņa saņēmējs to tādā pat kārtībā sviež tālāk kādam citam.

Aizliegto burtu pie katra sviediena var mainīt. Atbilde nekad nedrīkst būt vienkārši «jā» vai «nē». Kas vilcinās vai pārkāpj noteikumus, dod ķilu.

## Mīklu atminējumi

1. Vārdi. 2. Bez vārda.



## DZEJA UN PROZA

*Jānis Jaunsudrabiņš*

### Latviešu valoda

Ai, valoda, valodiņa,  
Kā tu mani audzināji:  
Mūžu mūžos jaukām dziesmām  
Pati sevi daudzinaji.

## Bērnām

Raugies, bērns, ar savām gaišām acīm,  
Savu tēvu zemi vēro tā,  
Ka lai viņas miļā, miļā seja  
Mūžam paliek tavā atmiņā.

Tad tu vari svešās malās doties  
Pāri zemēm, jūrām, ilgu dzīts,—  
Tēvu zemei nekad nezudīsi,  
Jo kā talismans tā būs tev līdz.

Klausies, bērns, ar savām bērna ausīm —  
Katr(i)s miļās mātes vārds ir svēts.

Lai šis lokanās un maigās skaņas  
Dus kā zvans, sirds dzelmēs nogremdēts.

Tad kā vīrs tu vari svešām balsīm  
Savas ausis plaši vaļā vērt,—  
Mātes valoda tev būs tas zobens,  
Ar ko ļaunus mezglus pušu cērt.



## Vizma Belševica

Aizgaist valoda  
vārds pa vārdam,  
Kā cielavas bērni ceļu tek.  
Sarkanu mirkli norieta smiltis  
Sīksīku pēdu krustiņi deg.

Uzzib un nodziest  
vienalgas soļi.  
Pēdu pa pēdai aizbrien ciet.  
Svešādu čukstu nočukstas oļi.  
Svešādu švikstienu zāles dzied.

Kur tu paliki?  
Kā tevi sauca,  
Cielavas bērniņ, pūkainīt?  
Putna ēna vai bezvārda doma  
Neuzminēta garām slid?



maiguma saknes  
laid manā sirdī  
bet asās izlaid līdz dūrēm  
laid savas saknes  
līdz pašiem pirkstgaliem  
lai tie kļūst jūtīgi un nemaldās

valoda:  
kādreiz tu nāci pie manis  
bet apstājies pusceļā

tagad es nāku pie tevis

caur mežiem  
es brienu kā briedis  
caur pilsētas līkloču ielām  
steidzos

valoda:  
caur grāmatu lapām  
caur sentēvu kapiem  
lidosim abi

### *Alfrēds Krūklis*

Tautas valodu kādreiz kā ābeli kopa —  
veidoja un bagātināja,  
jo tās raža bija vēl skopa,  
saknes vārgas un vājas.

Koks tikko atsvabinājies  
no nebrīves ziemas asās —  
kā pumpurs, kas sācis briest,  
kā pērnā neizplaukusī vasa.

Kronvalda Atis, Alunāns, Rainis  
audzēja pa jaunam zaram klāt.  
Pielasījis pilnu vāceli ar dainām,  
Krišjānis Barons nāca to kuplināt.

Viņi rūpējās kā vērīgi dārznieki,  
lai ābelei neatgadās kas ļauns.  
Un kādi bija visiem prieki,  
Ja uzplauka zieds — neredzēts, jauks!

Audz, mana ābele, Baltijas krastā!  
Zaro, plauksti caur mūžību!  
Es — tavs ziedputeksnis, bites neatrastais —  
izkūpēšu, bet ziedēsi tu.

*Olga Lisovska*

### **Dziesmiņa par pazaudētu vārdu**

Mirkli daudz kas var pazust,—  
Lielā pasaule dārd...  
Smieklīgs liksies tāds mazums —  
Viens mazs pazaudēts vārds.

Šajā gadsimtā trakā  
Cilvēks neatmin pat —  
Vārds kā iekritis akā,  
Tā kā aizmirsts kaut kad.

Cilvēks apstājas lietū;  
Lāses dungo: pak, pak...  
Viena vārda vien pietrūkst,  
Un jau dziesmai jūk takts.

Bet tā dziesma bij laba,  
Laikam dziedātājs slikts.  
Un tu stāvi kā sabārts:  
Kā vairs atpakaļ tikt?

Viena vārda vien pietrūkst,  
Viena posma kaut kur;  
Es jau meklēt to ietu,  
Ja vien zinātu — kur...



## Divi tauri

Manas mātes un tēva valoda senā —  
Latviešu valoda saulainsērā,  
Manu brāļu valoda senā —  
Lietuvju valoda vitolvijīgā.  
Jūs — divi pēdējie tauri —  
No pagātnes mežiem uz nākotnes mežiem ejiet.  
Bet citādu mežu pasaulē nāva,  
Ir tikai mūža meži — mūžu meži.  
No jūsu ceļa bijīgi paiet nost  
Vilkamāte, Romu kas zīdināja,  
Tempļos sveicinot pieceļas kājās  
Afrodīte, Zevs un viedīgā Hēra,  
Senmūžu elpu sajūtot.  
Jūs — seno indiešu vēdu brāji,  
Jūs — blakus stāvējuši  
Rīgvēdas un Sāmvēdas šūpuļiem.  
Div' pasaules pēdējie dzīvie tauri  
No pagātnes mežiem uz nākotnes mežiem brien.

*Anna Rancāne*

## Navar tū volūdu izraudot

Vīna osora skrēja un izgaisa,  
Tagad par vōlūdzi palyka.

Ūtra — ceiruļs, valānu sveitā,  
Ecej zemi agrinceni reitā.

Mōtei ozūtē ikryta trešo,  
Nyule verās uz mani kai svešu.

Tāvs vokorā aizgōja zyrga jyugtu,  
Atpakaļ nait, vīn rudzi pyuš ryugti.

Iz mutes vējš volūdu izsyta,  
Sirds skrinūt aiz sātmaļa aizkryta.

Vīn vacōmōte gar lūgu gō  
Un bolsā aizdzidō:— Kaladō!

Valoda, kurā esmu audzināts, ir mana valoda . . . Tāpat kā bērns visus attēlus un jaunus jēdzienus salīdzina ar tiem, ko viņš jau pazīst, tā arī mūsu gars nevilšus samēro visus valodas darinājumus ar mātes valodu; viņš to patur uz mēles, lai jo dziļāk gremdētos valodu atšķirībās; viņš to patur acīs, lai, svešu valodu plaiss un tukšums vienā, viņu bagātību un pārmēru citā vietā atklājot, savējās bagātību ar mīlestību pieņemtu un tās nabadzību, kur tas iespējams, ar svešiem izteicieniem bagātinātu; tā ir pavediens, bez kura tas maldās daudzu svešo valodu labirintā, tā ir čaula, kas viņu svešu runu neizmēramajā okeānā glābj no noslikšanas, tā ienes vienību citādi mulsinošajā valodu daudzveidībā. Ne lai savu valodu aizmirstu, es mācos citas valodas, ne lai man ieaudzinātos tikumus mainītu, es ceļoju starp citām tautām . . . , tā es pazaudētu vairāk nekā iegūtu. Es tikai eju caur svešiem dārziem, lai savai valodai, manas domas saderinātajai, atnestu puķes, es skatos svešus tikumus, lai savējos kā svešas saules nogatavinātus augļus upurētu savas tēvzemes ģēnijam.

*Johans Gotfrīds Herders*



Avots, bez kura tēvzemes mīlestība nekad nevar uzplaukt, ir tēvu valodas cienīšana un piekopšana.

Gan nabadzīga mūsu valoda, kad to salīdzinām ar pilnīgām kultūras valodām, jo mūsu valodai līdz šim vēl nebij atļauts tikt uzplaukt, cik pilnīgai tai vajadzētu būt pēc mūsu laiku vajadzībām.

Bet vai neesam pārliecinājušies no savas valodas svētuma veiklības un dīgšanas spēka?

Tādēļ jā māca jaunai audzei pilnīgi iepazīties ar tēvu valodas brangumiem un viņas trūkumiem, lai jaunā audze atzīst, cik varens darbs arī valodas lietā viņu gaida.

Jaunā audze, garīgu barību līdz ar latviešu mēles skaņām iezīdama, smels arī no tēvu valodas — tēvzemes mīlestību.

Tēvu valoda ir kā kāds noslēpts Dieva avots, iz kura katras tautas garīgā vienošanās izverd un tautas un tēvzemes mīlestība vienādi no jauna piedzimst.

*Kronvalda Atis*

## Domu graudi

Vienīgi valoda ir tautības stūra un pamata akmens, viņas dvēsele, viņas vēstures spogulis, viņas spēju lieciniece, viņas skolotāja, mācītāja un vadītāja.

*J. Kauliņš*

Ciltis un tautas tik ilgi pastāvēs, cik ilgi tās runās tēvu valodu.

*Vēberu Zanderis*

Vārds ir domu spārni. Tāpēc izkopat valodu, lai augstāk paceltos domas.

*K. Štrāls*

Valoda ir tā laipa, pa kuru sastopas gars ar garu, prāts ar prātu, cilvēks ar cilvēku, lai tie mājotu diezin cik tālu cits no cita.

*A. Kronvalds*

Turiet jūs, latvieši, savu valodu godā, un jums labi klāsies virs zemes. Jo, kas sevi pašu negodā, to arī citi negodās.

*J. Alunāns*

Vienīgi ar mātes valodas kultūras palīdzību var kādu tautu pacelt no barbarisma. Tikai tāpēc Eiropa palika gandrīz gadu tūkstoti barbariska, ka šai laikā viņas iedzīvotāju dabiskam runas orgānam uzspieda svešu (latiņu) valodu.

*J. G. Herders*

Valoda — dārgums, neatņemams, gadu simteņiem krāts un audzēts ozoldārzs, milzīgs un sens koks, cauri gadu tūkstošiem stādzis, top aizvien zaļāks mums uzticētais šifrs — ja atminēsim vārdu būtību, uzzināsim dzīves jēgu.

*A. Bels*

Kas ciena valodu, tas sevi ciena,  
Bet tas, kam mātes valoda par grūtu,  
Nav visā mūžā cienījis neviena.

*B. Saulītis*



# DARBS





Teic, māmiņa, manu darbu,  
Neteic manu augumiņu:  
Kas no mana augumiņa,  
Kad darbiņa nemācēju?

Darba problēmai, tāpat kā laimes problēmai, pieder vissvari-  
gākā vieta tiklab katra cilvēka, kā arī visas tautas un cilvēces  
dzīvē. Tāpēc tauta ir par to daudz domājusi un savās gudrībās  
diezgan vispusīgi iztīrījusi.

Sekosim šim tautas pārdomām, atziņām, prātslīdzēm; tāpat  
viņas padomiem, ieteikumiem, skubinājumiem, brīdinājumiem un  
vērtējumiem.

Sistematizējot tautas gudrības, tās ietveras šādās lielās grupās:

1. Darba jēdziens, darba gaitas, dažādie darbdari.
2. Darba sekas.
3. Darba metodes.
4. Darba faktori.
5. Darba ētika.

## Darba būtība, jēdziens

Darbs — pasaules likums.

Katram cilvēkam ir jāstrādā.

Darbs nekad nebeigsies.

Darbs pēc savas dziļākās būtības pieder tai parādību pasaulei,  
ko sauc par kustību. Tīri pravietiski skan tautas atzinumi, ka  
«darbs nekad nebeigsies». Tauta, redzami, ir pārliecināta, ka  
darbs kā kustība ir vispārējs pasaules un dzīvības likums.

Darbs ir tāda apzinīga darbība, kam saimnieciski vai kulturāli  
mērķi, kas rada saimnieciskas vai kulturālas vērtības.

Tauta darbu visciešāk saista ar maizi. Maizi un maizes  
ražošanu tā ieskata par vienu no svarīgākajiem darba motīviem  
jeb dzenuļiem. To apstiprina šādi sakāmvārdi:

Kas grib ēst, tam jāstrādā.

Kas darbu strādā, par to darbs gādā.

Bez darba nav maizes.

Katrs amats ir dzīves pamats.

Darbs ir dzīves veselība.

Darbs ir cilvēka pienākums.  
Dari, kas tev darāms, algu gaidi savā laikā.  
Slimam vajag ārsta, veselam — darba.  
Darbs ir dzīves dvēsele.

## Darītprasmes vērtība

Katram cilvēkam ir jābūt spējīgam darbu darīt, katram ir darbs jāmacās un tam jāgatavojas.

Ak, cik labi, ka cilvēks ko māc!  
Ar zināšanu var visu ko padarīt.  
Viss labs, ko māc.  
Āzis par dārznieku nevar būt.  
Gudrs lepojas ar darbiem, ne ar vārdiem.

Darba prasme ir: 1/ dažādas praktiskas zināšanas, kā attiecīgs darbs darāms, un 2/ praktiskā ierāsmē darbu darīt. Bez darba prasmes darbs vai nu pavisam nav padarāms, vai arī padarāms nepilnīgi un neapmierinoši.

Augsti cienot darītprasmi, tauta nicina darītneprasmi.

Vai, meitiņa, vai, meitiņa,  
Tev jāiet čigānos:  
Ne tu māki cimdu rakstu,  
Ne trinīta audekliņu.

## Pirmie darbā mācītāji — vecāki

Māte māca dzīvot, lēvs — strādāt.

Paldies saku māmiņai,  
Lai tā dzird, lai nedzird,  
Kad tā mani, maz' esot,  
Uz darbiem radināj' se.

## Darbā māca pasaule

Par pasauli tauta sauc visu to sabiedrību, kurā cilvēkam nākas dzīvot.

Kad nemāca vecāki, mācis pasaule.  
Kad ūdens nāk mutē, tad jāmacās peldēt.  
Gan jau pasaule izmācīs!

## Darbs darītāju māca

Jo strādā, jo mācās.  
Darbs māca strādāt, sals skriet.  
Darbs māca vīru.  
Darbs, daudzreiz darīts, meistarū darina.

## Jāmācās pašam

Mācies pats, nemāci citus.  
Mutē neviens nebāzīs, ja pats nemanīsies.  
Kad cilvēks pats prātu neņemās, citi tam nedos.

Ar lielu atzinību jāmin, ka mūsu tautas darba tikumos ierindojas arī tautas tieksme darbu mācīties.

Māci mani, māmuliņe,  
Kura darba nemācēju;  
Mācīs mani sveša māte,  
Tūdaļ mani nicinās.

Izmākusi, paaugusi,  
Tad es iešu tautiņās,  
Lai nevar dēlu māte  
Darba dēļ niecināt.

## Vispirms darbs jā mācās jau bērniņā

Māci bērnu, kamēr mazs.  
Ko audzējams nemācās, uzaudzis nemācīsies.  
Darbs, daudzreiz darīts, viegls top.  
Loki koku, kamēr tas vēl jauns.  
Bērns nav vienā gadā izmācāms.

## Mācoties ir jāpiespiežas

Acīm vien amatu neiemācīsies.  
Zināšanas bez darbiem ir padebess bez lietūs.

Piespieties nozīmē ar gribas spēku spiest savu garu un miesu darīt vajadzīgās darbības, kaut arī tās būtu pirmajos acumirkļos nepatīkamas. Vēlāk nepatīkamās darbības nesīs saldus darba prasmes augļus.

## Jāmācās no piemēriem

Labāk viens paraugs nekā simts vārdu.

Mācoties no piemēriem, tauta intuitīvi izmanto divus svarīgus palīgfaktoros: 1/ intuīciju un 2/ konkrēto vērošanu. Meitas tādā ceļā mācījās šūt, adīt, aust, malt un citus darbus. Tāpat jaunekļi mācījās art, ecēt, kult, pļaut un darīt citus darbus laukā, pļavā, rijā, mežā un citur.

Pat darba principus tauta mācījās no pieredzes un piemēriem. Tā rūpību darbā tautas gudrība liek mācīties no vistas.

Mācies no vistas karpīt un salasīt.

Čaklumu ieteic mācīties no skudras un bites.

Ej, slīpķīt, pie bitītes,  
Mācies bites tikumiņu:  
Ne tai kunga, ne stārasta,  
Saldu medu salasot.

## Nemāci otram to, ko pats nedari

Ola māca vistu perēt.  
Cālis grib gaili mācīt.  
Nemāci vecu vīru vētīt.  
Nemāci meistarū.

Pie cilvēka gudrības pieder arī pietiekoši novērtēt otra cilvēka spējas un zināšanas. Kas tās vieglprātīgi novērtē par daudz zemu, tas pats nav augstu stādāms.

Otrām kārtām, pie cilvēka gudrības pieder arī cilvēka takts un spējas novērtēt savas dabas dotās dāvanas un dzīvē iegūtās zināšanas. Kas tādu novērtēšanu neprot, to par sevišķi gudru nevar atzīt.

## Nebārsties ar mācībām, kur tās pilnīgi nevajadzīgas

Nemāci kaķi peles ķert.  
Nemāci vistai olu perēt.

## Darbmācības augļi

Kas māc, tam nāk.  
Zināšanas ir manta, un darbs šīs mantas atslēga.  
Ko tu tam padarīsi, kam māksla ir dota.  
Amats ēst neprasa, bet baro.



Darba mācētāju nevar citi niecināt.

Izmākusi, sapratusi,  
Tad es gāju tautiņās,  
Lai nesaka vira māte,  
Nemācīta vedekliņa.

## Katrs darba iesākums ir grūts

Pirmo soli grūti spert.  
Viss iesākums ir grūts.

Priecīgs un nebēdīgs darba sācējs mēdz savu noskaņu un  
gudrību izteikt šādi:

Rauj tik vaļā, lai iet kā iedams.  
Strādā, gan Dievs tev palīdzēs.  
Lai lūst vai plīst.  
Gaisā vai maisā — lai iet.  
Sāc vien, gan viss labi iznāks.

## Darba grūtums

Neviens darbs nav bez grūtuma.  
Kas strādā, tam rokas tulznām.  
Darbam smaga pātaga.  
Darbs nav bez grūtuma, maize bez garozas.

Par darba smagumu runā arī šādas parunas:

Nostrādājies stīvs, līks.  
Strādā kā rūķis.  
Strādā kā dzirnavas.  
Nostrādājies kā vergs.  
Strādā, ka vai acis zaļas paliek.

Patiesības par darba grūtībām izsaka arī tautasdziesmas:

Lai bij grūti, kam bij grūti,  
Grūt' sieniņa plāvējam:  
Karsta saule, meldru zāle,  
Nekož vairs izkaptiņa.

Lai bij grūt', kam bij grūt',  
Ganiņam, tam bij grūt':  
Vēl nav saule uzlēkusi,  
Jau ganiņš siliņā.

Ai, darbiņ, ai, darbiņ,  
Kad es tevi padarišu!  
Šuveklītis, adeklītis,  
Ierakstīta vilnānīte.

Nāc, Dieviņ, pats palīdzi  
Grūta darba piedzīvāt.

### Grūtības jāpacieš

Kas olas grib, tam jāpanes vistu kladzināšana.  
Kur nu maize bez garozas, kur gaļa bez kauliem.

### Iedomātās grūtības

Plikam visur auksti, slinkam visur grūti.  
Kas nevižo strādāt, tam katrs darbs ir grūts; bet, kas labprāt  
strādā, tam atkal visi darbi ir viegli.  
Ēst lēti — pelnīt grūti.

### Ātrie un straujie darba darītāji

Vieni strādā gan ātri, bet pavirši. Tie ir, tā sauktie, karstas  
putras strēbēji.

Otra grupa ir veicīgie darba darītāji, kuriem darbs «iet no  
rokas». Par viņiem saka:

Darbs tek kā pa spoli.  
Darbs raisīt raisās.  
Domāts — darīts.

### Lēna darba darītājs un tūļa

Puiši gāja sienu pļaut.  
Trīs kažoki mugurā;  
Nenopļāva gaiļam nastas,  
Ne kazai kumosīņa.

Sakāmvārdi un parunas par tūļām teic:

Tam nekas neiet no rokas.  
Iet kā piķis no rokas.  
Ceļ kā neēdis.

Kas lēni ēd, tas lēni strādā.  
Iet kā aizmidzis.  
Grozās kā garā diena.

### **Kāds darbs, tāda alga**

Labam darbam laba alga.  
Labs darbs nepaliks bez atmaksas.  
Bagāta maize nenāk bez darba.  
Meln darbs, balta nauda.  
Liels labums reti nāk bez liela grūtuma.  
Kas vairāk strādā, tam vairāk tiek.  
Kādu sēklu sējis, tādu pļauj.  
Bez darba nav algas.  
Kāds darbs, tādi augļi.  
Ko pelnīji, to dabūji.  
Kā sēsi, tā pļausi.  
Ja zemei tu dosi, zeme tev dos.  
Zemnieka cietās rokas dod mīkstu maizi.  
Pavasaris nāk ar ziediem, rudens ar augļiem.

### **Bez darba nav maizes**

Liec rokas klēpī — kar zobus vadzī.  
Zivis nenāk bez darba laivā.  
Cepts cālis tev mutē neskries.  
Strādā, tad būs maize!  
Gulēdams maizi nenopelnīsi.  
Darbs — maize, slinkums — bads.  
Strādā, tad tev maize būs; danco, tad tev' meitas milēs.  
Maize nav līgava.  
Ar sviedriem pelnīta maize svētīga.

### **Darbs dod labu slavu**

Darbs ceļ vīru.  
Teicams darbs darītāju slavē.  
Tavs darbs lai runā par tevi, ne tu pats.  
Strādāt gods, slinkot — lāsts.  
Darbs nekad nedara kaunu.  
Amats netop lamāts, bet amatnieki gan.  
Kas veikli darbu darīt prot, tam katrā zemē godu dod.  
Tikušam rozes zied, netikušam dadži.  
Čaklu visi ceļ, slinku visi peļ.

## Darbs dod liecību par darītāju

Pie darba var pazīt katru cilvēku.  
Koku pazīst pēc lapām, cilvēku — pēc darbiem.  
Kāds vīrs, tādi darbi.  
Putnu pazīst pēc dziesmas.  
Kāds racējs, tāda lāpsta.

## Darbs un laime

Kas ākli strādā, sev laimi gādā.  
Darbs ir laime.  
Pie darba acis gaiši spīd.  
Pēc grūta darba nāk saldi augļi.  
Kas dienā labu darījis, tam prieks ir sirdī vakarā.

## Kā jāgatavojas darbam

Papriekš apdomā, tad dari.  
Sākot darbu, domā par nākotni.  
Neskrieni gaisā, iekams nav spārni izauguši.  
Ko nevari padarīt, to neapsoli.  
Soli maz, dari daudz.  
Nelga, kas sola, vīrs, kas dara.  
Solīts krīt makā.  
Divreiz nomēri, vienreiz nogriez.  
Notrin izkapti un tad plauj.  
Ar gaili neviens near.  
Kāds darbs, tādas drēbes.  
Nesāc to, ko nevari pabeigt.  
Jo agrāk sāksi, jo agrāk beigsi.  
Kas pirmais brauc, tas pirmais maļ.  
Nelielies izbraucis, lielles pārbraucis.

## Nekad nestāvi bez darba

Vienu darbu padarījis, sāc vien otru.  
Kad strādā, tad nerunā.  
Atloki tik rokas!  
Ēd maz, strādā daudz!  
Neskaiti soļus, debesis kāpjot.  
Piepūt tik vaigus! / Skubina uz dūšīgu strādāšanu. /  
Neatlaidīgs darbs uzvar visu.

Kas neiztur līdz galam, nekad nerasniedz mērķi.  
Ja nevari būt adata, esi pavediens.  
Ja esi cēlis, tad nesi.

### **Dari visu, cik labi vari**

Katrā lietā centies sasniegt pilnību.  
Ko dari, to dari kā vīrs.  
Prieks un mīlestība pie darba dara visas grūtības vieglas.  
Darbs prasa pacietību.  
Ar pacietību pele sagrauž resnu virvi.  
Dar' ko daridams, atdari acis.  
Pie redzēšanas pieder vairāk ka tikai divas veselas acis.

### **Darbu labāk ir darīt gaišā un priecīgā noskaņā**

Dziesmas darbu nekavē.  
Kas dziesmiņu nedzied, tas slinkumu lāpa.

Mūsu sentēvu darba darīšanas princips: darīt to jautrā  
noskaņā.

Lai es gāju, kur es gāju,  
Es negāju noskumuse:  
Dziedādama dārvā gāju,  
Ar valodu sētiņā.

Gana biju piekususi,  
Tādēļ gāju dziedādama,  
Lai nesaka sveša māte:  
Darba dēļ noskumusi.

Tā bij mana nemālšana,  
Kad nemalu dziedādama;  
Tā bij mana neiešana,  
Kad tecīņus netecēju.

### **Laika vērtība**

Ja diena man pieder, tad mūžs man pieder.  
Laiks ir dārgāks par naudu.  
Laiks skrien ar vēja spārniem.  
Laiks nevienu negaida.  
Katram darbam savs laiks.

Ritam cerība, dienai darbs, vakaram miers, naktij miegs.  
Kas nestrādā dienu, strādā nakti.  
Vakarējā diena vairs atpakaļ nenāks.  
Kas par vēlu, tas par skādi.  
Kas nokavēts, tas paspēlēts.  
Netaupi darbus uz rītu.  
Rīta laiks — zelta laiks.  
Rīta saule sēj zeltu.  
Rītos viegli strādāt.,  
Kas agri ceļas, tas zeltu smeļas.  
Kas agri ceļas, tas prieku smeļas.  
Kas agri ceļas, vēlu gulēt iet.  
Kas par daudz steidzas, izšķērdē laiku.  
Pļaušanu nevar izdarīt skriešus.

### **Kārtības princips darbā**

Katru lietu vajag nolikt savā vietā.  
Ar vienu roku nomet, ar abām nevar atrast.  
Istabā noliek, sētmalē atrod.  
Pabeidz vienu darbu, tad sāk otru.  
Ko nevar ar spēku, to var ar prātu.

### **Mīla kā darba faktors**

Es jau sen nodomāju  
Visu mūžu naska būt;  
Ja es čakli nestrādāšu,  
Tad es vīra nedabūšu.

Aija, manu lielu pūru,  
Ne ar miegu piedarīju:  
Dažu nakti gaiši dzied,  
Man miedziņš negulēts.

Ganu, ganu aitiņas,  
Daru; daru pūriņu;  
Kad pūriņu piedarīšu,  
Tad precēs ciema puiši.

Celies agri, māmuliņe,  
Piecel mani celdamās,  
Lai es kaunā nepaliktu  
Tautu dēla sētiņā.

# Darba ētika

## Slinkums

Slinkums pieder pie cilvēka netikumiem. Slinkums ir, tā sakot, netikumu lielvalsts, ja dažādus tikumus un netikumus salīdzinātu ar lielām un mazām valstīm.

Ar slinkumu tautas ētiskā apziņa ved asu un nesaudzīgu cīņu. Viņa pret to lieto visus zobgalības un nicinājuma veidus: ironiju, satīru, sarkasmu, resp., piezobojumu, izsmieklu, nicinājumu, karikatūru u. c.

Tāpat pret slinkumu tauta vērs savus brīdinājumus, pamācības, skubinājumus, rājienus, nosodījumus.

Plašs ir slinkuma ļaunums, tāpat plašs un vispusīgs ir tautas gudribas arsenāls cīņā pret slinkumu.

## Sliņķa attiecības pret darbu

Bēg no darba kā kaķis no uguns.

Sliņķis strādā tikai tad, kad viņu dzen.

Sliņķis pie darba ar kāsi velkams un ar kruķi stumjams.

Jādzen kā vadzis sienā.

Pirmais, ko katrs sliņķis cenšas darīt, ir: cik vien iespējams no katra jēdzīga un lietderīga darba izvairīties.

Nepieciešamo darāmo darbu sliņķis, kur vien iespējams, uzvel citam. Viņš aizmirst savus pienākumus pret citiem, labāk aprok savu sirdsapziņu un, ja vien var, izvairās no darba grūtībām.

Aiz kalniņa kavējos,

Gaidu sauli noejot;

Kad pāriešu sētiņā,

Sūtīs māte govu slaukt.

Ne vienmēr sliņķis var no darbiem pavisam izvairīties. Arī viņam jāpieliek roka pie darba. Bet tas notiek parasti tikai ar šādu vai tādu spaidu. Tauta šādu piespiedu atzīmē ļoti atjautīgi un gleznaini: «ar kāsi velkams, ar kruķi stumjams».

Kā līdzeklis pret slinkumu ir — rīkstes un pātaga. Tiesa — tas ir nekulturāls līdzeklis, bet slinkums arī nav kultūru nesošs. Un — «maisū nevar sūt ar zīda pavedieniem». Ko lai dara, piemēram, tēvs vai māte ar kūtru bērnu, kam vārdi un mudinājumi nelīdz? Saprotama lieta, ka jālieto «stiprāki» līdzekļi.

Pret sliņķi jālieto arī morālisks spaidis:

Ko nu lāpi slinkumu!

Kaunies sava slinkuma!

Reizēm sliņķim var lidzēt arī pamācības un prātīgi aizrādījumi.

Laiska saka gulēdama:  
Man Dieviņš nepalīdz.  
Celies, laiska, strādā darbu,  
Gan Dieviņš palīdzēs.

### Kā sliņķis iet pie darba

Velkas kā ute uz tiesu.  
Velkas pie darba kā vēzis.  
Aiziet kā pēc naves.  
Iet kā sapīta vista.  
Tiņājas kā gailis pa pakulām.  
Strādā kā aizmidzis.

Sliņķis darbā nepiespiedīsies un sviedrus neslaucīs. Drīzāk otrādi: viņš vēl mēteli vai kažoku uzvilks mugurā.

Puiši gāja siena pļaut,  
Trīs kažoķi mugurā;  
Nenoplāva gaiļam nastas,  
Ne kazai kumosīņa.

Par sliņķa darbu vēl dod liecību šādi sakāmvārdu un parunu varianti:

Mokās kā vērsis ar sakām.  
Stivs kā beņķis.  
Stāv kā miets.  
Strādā it kā desmit dienas nebūtu ēdis.  
Iet soļus skaitīdams.  
Velkas kā gliemezis.  
Visas dienas darbu suns uz astes var aiznest.  
Pie darba kā sist, pie ēdiena kā likts.  
Strādā kā gailis, ēd kā zirgs.

### Sliņķis un gulēšana

Guļ kā malkas pagale.  
Sliņķi no migas grūti izkustināt.  
Slinka meita svārstās pa gultu.  
Guļ kā lācis migā.  
Kas guļ, tas slinko.  
Guļ kā cūka midzeni.  
Sliņķis vēlu ceļas.  
Guļot maizi necep.



Tautasdziesmas zin stāstīt, ka gudrai un čaklai meitai jautrs miegs.

Māsiņ, tavu jautru miegu,  
Tavu gudru padomiņu:  
Siki raksti grāmatā,  
Vēl jo siki pūriņā.

Slinka un guļava līgava nebauda nekādas cieņas.

Līgaviņa, miega cūka,  
Nejūt mani parnākot;  
Ciema suņi, ciema gaiļi,  
Tie jūt mani parnākot.

### Slinkums saistīts ar netīrību un nekārtību

Tas jau no slinkuma smird.  
Netīra kā cūka.

Slinkas meitas galda virsu, ko var redzēt, gan nomazgā, bet galda kājas, kas mazāk krīt acīs, atstāj nemazgātas.

Kumeļā sēdēdams,  
Meitai godu nolūkoju:  
Galdiņš balts nomazgāts,  
Galdam kājas nemazgātas.

Slinka sieva nemazgā savam vīram kreklus.

Būtu mana līgaviņa,  
Kāda mana māmuliņa,  
Es nevilktu mellu kreklus,  
Ne dubļainu kājas autus.

Nekārtība ir netīrības māsa.

Vai, māmiņa, tavas meitas  
Vakarēju gulējumu:  
Krēsli, beņķi necelāti,  
Istabiņa neslaucīta,  
Istabiņa neslaucīta,  
Mēslu čupa pabeņķē.

Kur nemēzts stallis, tur arī nesukāts zirgs.

Div' irbītes ceļu tek,  
Sasukāti cekuliņi;  
Kā nav kauna tev, brālīti,  
Nesukāts kumeliņš.

## Nedziedāšana kā slinkuma pazīme

Kas dziesmiņu nedziedāja,  
Tas slinkuma lāpītājs;  
Kurš puisītis čakli gāja,  
Tas bij liels dziedātājs.

Izrādās, ka dziedāšanas tieksme mēdz savienoties ar darbī-  
gumu un čaklumu, turpretī nedziedāšana — ar slinkumu.

Snauduliņa, miegaliņa  
Mana otra malējiņa,  
Ne tā droši dzirnas vilka,  
Ne dziedāt palīdzēja.

Vai, brālīti, vai, brālīti,  
Kāda tava līgaviņa!  
Ar cimdiem govis slauca,  
Ar dakšām gultu taisa.

## Kritiskie un zobgalīgie sliņķa raksturojumi

Slinkam nedēļā septiņas svētdienas.  
Ar vistām iet gulēt, ar cūkām ceļas augšā.  
Tam nav rokas priekš darba.  
Slinkum, slinkum, laid mani vaļā, tev sitis, man sāpēs.  
Sliņķi vienmer zin, cik pulkstens.  
Slinkais grib šodien pastaigāties, bet tikai ritu strādāt.  
Sliņķim bieza āda.  
Kūtrs kā čigāna zirgs.  
Slinks kā slotas kāts.  
Sliņķis sliņķu draugs.

## Čaklums

### Čakluma jēdziens un čakla cilvēka pazīmes

1. Čakls strādā bez piespiešanas.

Kas mudīgs, tas strādīgs.

Pretstatā slinkumam tautas darba ētikā stāv čaklums. Viena no  
čakluma jēdziena iezīmēm ir tā, ka čaklumam nav vajadzīgs  
spaidis.

Ja slinkums tiek darbīgs tikai zem attiecīga spiediena, tad  
čaklums darbojas spontāni jeb pats no sevis bez sevišķiem  
ārējiem jeb mehāniskiem spaidiem.

2. Čakls darba nebīstas, viņš to uzmeklē.

Čaklas rokas darba nebīstas.

Čakls darbu vienmēr rod.

Sliņķis no darba bēg un izvairās, kur un kā varēdams, turpretī čaklam no darba nav bail. Taisni otrādi: viņš darbu vienmēr uzmeklē, lai nekad nebūtu jāstāv pavisam bez darba.

Tiesa: katrs darbs jau prasa piespiešanos, prasa spēka patēriņu un upurus.

Sliņķis negrib sviedrus liet, čakls no visa tā nebīstas: viņš nebīstas no sevis piespiešanas darbā, nebīstas no darba grūtībām, bet dūšīgi ar tām cīnās, tās pārvar un darbu padara.

Piekūst irbe tecēdama,  
Rauduvite peldēdama,  
Kā māmiņa nepiekuse  
Vien' iedama druviņā?

3. Čakls ir cilvēks, kam aktīva darba griba.

Nāc pie manis, tautu dēls,  
Striķē manu izkaptin',  
Lai es griežu mēlu vāli  
Līdz zaļām sūnīnām.

Čakls cilvēks vēlas darbu un grib to strādāt, slinks — otrādi. Čakla meitene ir ar mieru pat savu miegu upurēt un naktis strādāt.

Nāciet, zāvas, nenāciet,  
Šonakt miegu negulēšu:  
Kviešu mālis man jāmaļ,  
Astra sietu jāsiļā.

Tāda vēlēšanās, tāda darba griba ir — čaklums.

4. Čakls cilvēks pie darba un pie ēšanas.

Kas veikls pie ēšanas, veikls pie darba.

Kā, runājot par sliņķi, tauta turējusi par vajadzīgu atzīmēt sliņķa attiecības pret ēšanu, tāpat tauta dara arī, runājot par čaklo.

Sliņķis ātri tiecas pie galda, kārs uz ēšanu, bet pašā ēšanas gaitā viņš ir lēns un gauss. Kamēr čaklais otrādi: viņš kautrīgāk pie galda steidzas ieņemt vietu, bet, kad ir nosēdies, tad ēšanu izdara tikpat ātri kā mēdz strādāt.

5. Kā čaklais cilvēks strādā.

Tek kā irbite.

Vienmēr kust kā ūdenszāle.

Darbigš kā skudra.  
Čakla kā bite.  
Raujas, ka ne gaismas neredz.

Čakls cilvēks parasti ir vienmēr darbigš. Viņš ne tikai vienmēr «kust»: arī sliņķis allaž vien tūļojas un kust savās gaitās, ar slinku roku strādādams. Nē, čaklais strādā dūšīgi un ātri. Viņš netūļājas.

Agri brāļu gaiļi dzied,  
Bet es agri necēlos;  
Zināj savu tikumiņu,  
Drīz darbiņu padariju.

Auga man gari lini,  
Mirka balti ezerā;  
Ribēt rīb man aužot,  
Skan vālite velējot.

Čakls strādā ne ar smagu, bet vieglu roku, jo viņš ir pārlicināts, ka

Pie dzīvītes vajadzēja  
Vieglu roku, vieglu kāju.

Par šo darba aspektu vēl runā šādi sakāmvārdi:

Kam čaklas rokas, tam darbs sokas.  
Čaklas rokas padara daudz.

Čakls darbinieks nelaiž laiku zudumā. Viņš to pilda ar darba saturu. Ja nevar darbu veikt dienā, paņem arī klāt naktis un upurē arī daļu no savas atpūtas.

Teci gaiši, mēnestiņ,  
Gar bāliņa glāžu logu:  
Brāļu māsa pūru dara  
Mēnestiņa gaišumā.

6. Čaklums, gulēšana un miegs.

Ko nu tagad gulēs — izgulēsies, kad nomirs.

Ir starpība starp sliņķa un čakla attiecībām pret miegu un gulēšanu. Sliņķis gulēšanu allaž padara par pašmērķi un izbaudu, kamēr čaklais miegu uzskata par atpūtu un iespēju turpmākam darbam.

Čaklam cilvēkam pārmērīga miega uzbāzība ir darba traucējums, un viņš ar to ved ciņu.

Ai, manu maigu miegu,  
Kur nu būs tevi likt?  
Par pagalmu tecēdama,  
Metu rīta rasiņā.

Čakls no rīta nesildās gultā, bet ceļas agri un ķeras pie darba.  
Viņš nelaimīgs, ja aizguļas, bet laimīgs, ka kāds to paceļ.

Sijādama, vērtīdama,  
Gaiļam devu norietin',  
Lai tas mani agri cēla  
Grūtu dzirnu ritināt.

Kad izdodas agri uzcelties, ķerties pie darba un daudz padarīt,  
tad čaklai meitai prieks.

Māte mani agri cēla  
Par visām māsiņām;  
Līdz gaismiņu appuškoju  
Piecas raibas villainītis.

Miegs un ilga gulēšana meitām tikai dara tukšu pūru.

Miegs man nāca, miegs man nāca,  
Miegs man laba nedarīja;  
Miegs man dara tukšu pūru,  
Lielu kaunu tautiņās.

7. Čaklums un laiks.

Labāk lai trūkst laika divreiz, kā darba vienreiz.

Sliņķa vienīgā bēda: ko darīt ar garo laiku? Kā viņu notriekt.  
Čaklam cilvēkam citādas attiecības pret laiku. Laiks viņa  
lielākais dārgums. Darbs viņa laikam piešķir īsto vērtību.

8. Čaklums un prieks.

Es to savu rīta māli  
Dziedādama sadziedāju;  
Kas bij kāda netiklīte,  
Raudādama saraudāja.

Kā slinkums iet kopā ar īgnumu un gara «skābumu», tā  
čaklums parasti savienots ar gaišu noskaņu un prieku.

Čakls cilvēks darba gaitās labprāt mīl dziedāt. Sevišķi to  
mīlējuši mūsu darbīgie sentēvi.

Vai es gāju dzirnu griezt,  
Vai rijiņas kuldināt —  
Kuru darbu padarīju,  
Tam dziesmiņu nodziedāju.

Čaklums ar priecīgu noskaņu un dziesmu tāda mērā iet kopā,  
ka tauta prieku un dziesmu ieskata par čakla cilvēka pazīmi: pēc  
dziesmas spriež par puīša vai meitas čaklumu un strādību.

Kurš puisītis čakli gāja,  
Tas bij liels dziedātājs;  
Kas dziesmiņu nedziedāja,  
Tas slinkuma lāpītājs.

No tālienes vien pazinu,  
Kur strādīgas mātes meitas;  
Lai darija, ko darija,  
Dziedādamas vien darija.

### Čakluma atalgojums

Čaklums veic darbu.  
Čaklums darina meistarū.  
Labs nāk ar strādāšanu, silts ar sildīšanu.  
Čakls sliņķi māca.

Čakls cilvēks ātrāk visu iemācās, tiek gudrāks dzīvē un darbā.  
Tāpēc viņš varēs arī pie gadījuma pamācīt sliņķi un sajūst sevi  
darba prašanas lepnumu.

Arī mūsu tautasdziesmas ar bagātu argumentāciju runā par to  
labumu, ko cilvēkam sniedz čaklums.

Čaklums dara tautu meitu daiļu un patikamu.

Ai, bārene, bārenīte,  
Kas tev daiļu darināja?  
— Viegli soļi, mazs miedziņš,  
Tie man daiļu darināja.

Daudz ir to tautasdziesmu, kas runā par bārenes čaklumu un  
par viņas daiļumu kā šī čakluma sekām.

Ne tikai zeltenei daiļums ir ar čaklumu un darbu jānopelna,  
bet tāpat arī zemniekam savas maizes gabals ir jānopelna ar čaklu  
darbu.

Neba maize pati nāca  
Bagātajā vietnā:  
Nav saulīte uzlēkusi,  
Jau sirmīši nosviduši.

## Audzināšana kā čakluma faktors

Miedziņš nāca, gulēt gribu,  
Māte vaļas man neļāva.  
Tā sacīja neļaudama:  
Tev, meitiņa, daudz vajaga,  
Vajag daiļa pavalkāt,  
Daiļa likt pūriņā.

Audzināšana ir svarīgākais faktors, kas veicina čaklumu. Čaklības tikuma ieaudzinašanā vislielākā loma piekrīt vecākiem. Ja viņi, bērnus saprātīgi audzinādami, jau no mazām dienām liek lietderīgus darbus darīt, tos nelutina un nepalaiž slinkumā, tad bērni arī izaug tiešām čakli darba darītāji.

Tas, ko kādam bērniņā tēvs un māte, kaut arī spaidu kārtā, būs iemācījuši, tas viņam paliks uz visu mūžu.

Te vēlreiz jāuzsver tas fakts, ka taisni nelutināšana ir tā, kas bērnus izaudzina čaklus, bet lutināšana tā, kas tos bojā un izaudzina pa slinķiem.

Sacito visgaišāk apstiprina tas, ka čakluma ziņā nepārspējamā ir bārenītes. Bārenitem bērniņa ir bijusi grūta un viņas nav sajutušas lutināšanas mikstos glāstus.

Ko, bērniņi, darīsim,  
Sērdieniši palikuši?  
Kas nu cels mūs ritos,  
Kas dos gudru padomiņu?  
Celsimies paši agri,  
Dievs dos gudru padomiņu.

Kas mācīja bārenīti  
Glītajam darbiņam?  
Viena māca bērza rikste,  
Otra sveša māmuliņa.

Kas redzēja vītolam  
Baltus ziedus noziedam?  
Kas redzēja sērdieni  
Netikušu uzaugam?

Minētās tautasdziesmas runā skaidru valodu:

1) sērdienītei nav istās mātes, kas to lutina; 2) sērdienītei ir pamāte un sveši ļaudis, kas tai vienmēr liek strādāt; 3) vienmēr darītais darbs, kaut arī ar grūtuma sajūtu, sērdienītei tomēr paliek par darba tikumu; 4) un gala iznākums ir tas, ka gandrīz nemaz nav slinku sērdieniņu. Audzināšana sērdienītēs ir izveidojusi čaklību un darba tikumu.

## Vārda un darba attiecības

Tautai par šo problēmu ir šādi sakāmvārdu varianti:

Daudz runāts vēl nav daudz darīts.

Teikšana nav darišana.

Izsacīt viegli, padarīt grūti.

Ne ikviens, kas prot skaisti runāt, prot skaisti darīt.

No vārdiem ir garš ceļš līdz darbiem.

Viena no diezgan parastām cilvēka vājbām ir vairāk solīt nekā izpildīt. Šai patiesībai ir vairāki cēloņi.

Viens šīs parādības cēlonis ir tas, ka cilvēkam gribas paziņoties ar saviem darbiem, jo darbi paceļ viņa reputāciju un slavu. Jo vairāk būs padarīts, būs arī vairāk goda. Tāpēc cilvēks jau ar vārdiem cenšas avansēt darbus un līdz ar to it kā nodrošināt sev labu slavu un reputāciju.

Otrs cēlonis ir tas, ka katrs darbs sākumā izliekas vieglāks un ātrāk veicams, nekā tas patiesībā izrādās, kad ķeras pie darba izpildes. Katrs darbs īstenībā ir grūtāks un sarežģītāks, nekā tas sākumā izliekas. Un te allaž ir vilšanās. Tas arī ir iemesls nesaskaņai starp vārdiem un darbiem: solīts ir, domājot darbu vieglu, bet izpildīt nevar, tāpēc ka darbs par grūtu.

Ievērojot to, tauta dod šādus imperatīvus (prasības):

Strādā ar rokām, ne ar muti.

Nesoli, bet dari.

Ticat darbiem, bet ne vārdiem.

Taupi vārdus, netaupi darbus.

Neskrej ar runu pa gaisu, bet steidzies ar darbiem.

Esi skops vārdos, bet bagāts darbos.

## Darba vērtība

Darbs ir zelts.

Darbam zelta augļi.

Darbs ir dzīves dvēsele.

Darbam sudraba saknes un zelta augļi.

Cilvēks, kas negrib strādāt, tas nekam neder.

Darbs ir tas, kas vērtības rada un kas vērtīgu padara arī pašu cilvēku kā vērtību radītāju. Darbs ir galvenais kritērijs cilvēka vērtību mērošanā. Tas ir tiklab saimnieciskā dzīvē, kā arī sabiedriskā un ģimenes dzīvē.

Darbs dara arī jaunavu par vērtīgu un kārotu ligavu.

Kam, māmiņa, mani mazu

Tik ražani audzināji?

Neļauj tautas man paaugt,

Nei pūriņu pielocīt.



Tā dzied jauna, čakla meitene, kuru jau agri, jo agri apstāj precinieki.

Tautas meiteni cenšas lūkot no darba vai tiešā darbā.

No zemītes izziedēja  
Sarkanajis āboliņš;  
No darbiņa nolūkoju  
Raženo mātes meitu.

Arī meita apzinās, ka strādājot ir vieglāki dabūt vīru.

Visas meitas vīra grib,  
Nemāk cimdu noadīt.  
Adat, meitas, cimdus, zeķes,  
Tad jūs vīru dabūsiet.

Pat sievietes daiļums viņu neglābj, ja viņai nav darbīguma un laba darba tikuma.

Kas no liepas kuplumiņa,  
Kad ziediņi neziedēja?  
Kas no meitas daiļumiņa,  
Kad darbiņa nemācēja?

Tātad darbs jaunavu padara vērtīgāku kā viņas daiļums. Kaut arī daiļums allaž uz sevi ir lepns un iedomīgs, bet daiļumam tomēr jāzina, ka darbam ir lielāka vērtība un ka daiļums darbu nedrīkst nicināt.

Niedras garum' i izaugu,  
Magoniņas daiļumiņu.  
I tad vēl nevarēju  
Arājiņa nicinat.

Darbs veicina arī labas attiecības cilvēku starpā. Labi strādātāji cilvēki satiek, sliņķi ātri saplēšas.

Miegs man nāca, miegs man nāca,  
Miegs man laba nedarīja;  
Ne ar miegu laba biju,  
Ne ar bargu valodiņu,  
Ar darbiņu laba biju,  
Ar jauko valodiņu.

Darba vērtības aspektu vēl apstiprina šadi tautas sakāmvārdi:

Grūts darbs nes zelta augļus.  
Zelts pats kabatā nelien.  
Ir tikai viena dzīve, un tā ir — darba.  
Darbs cilvēku uztur, bet slinkums posta.  
Kas nestrādā, tas neattīstās.  
Ticība — pumpurs, darbs — zieds.

## Darbs un čaklums — cilvēka lepnums

Lepnums un gods ir tuvi jēdzieni. Allaž tos lieto pat vienu otra vietā vai arī vienkopus. Bet tomēr ir zināma starpība starp viņiem abiem.

Godu cilvēkam parāda citi cilvēki, sabiedrība par kaut kādiem šī cilvēka nopelniem. Godu parādot, šie citi cilvēki, resp., sabiedrība minēto cilvēku vērtē un atrod pie viņa kādas sevišķas vērtības.

Lepnums turpretim ir tās pašvērtības jūtas, ko pats cilvēks sevī dibināti sajūt.

Lepnuma jūtām vajag kāda pamata. Vajag būt kaut kam, uz ko cilvēks varētu justies lepns.

Viens no lepnuma pamatiem, un pie tam drošākiem pamatiem, ir cilvēka darbs: darbs sabiedrības labā, literatūrā, mākslā, zinātnē vai arī ikdienas dzīvē, ja šim darbam ir kāda izcila nozīme.

Tā, piem., darba strādnieks ir lepns uz savu izturību darbā.

Rudzu lauks lielijās,  
Sildīt manu muguriņu;  
Nelielies, rudzu lauks,  
Es saņemšu dziedādama.

Cita meita atkal priecīga un lepna, ka var būt tēvam par palīgu.

Labā tēva meita biju,  
Labi sevi turējos:  
Tēvam biju laba roka,  
Māmiņai audējaņa.

Daža lepojas ar pašu enerģiski un čakli darīto darbu. Viņas prieku un pašvērtību, viņas lepnumu paceļ tas, ka viņa redz un jūt darbu sokamies.

Visu ritu es spēlēju  
Ar rudāju akmenīti,  
Saspēlēju rudzu sieku  
Pa vienām saujiņām.

Dažreiz cilvēkiem ir tieksme uz vienkāršu, melnu darba strādnieku nolukoties ka uz kaut ko zemāku, nevērtīgāku. Bet šāda darba strādnieks, kad viņš godīgi un kārtīgi savu darbu izpilda, tāpat var būt lepns uz savu darbu. Ja viņa rokas un drēbes pašā darba gaitā ir arī netīras, tad šī netīrā un grūtā darba augļi būs tomer skaisti un pats darba darītājs varēs būt uz viņiem lepns. Vēl vairāk: viņš var būt jau lepns pašā darbā, zinot šī darba nozīmi.

Pavasari melna mute  
Lidumiņa kravējam;  
Dzer rudeni dziedādams  
Saldu miežu alutiņu.

Arī milas un precību lietas meita nostajas ar lepnumu uz darba pamata.

Nem, tautieti, ja tev tik,  
Darbā mani lukodams;  
Es neiešu tevis dēļ  
Dreijāt savu augumiņu.

### **Dažas ētiska rakstura prasības sakarā ar darbu**

Nemini otra darbu kājām.

Ko tu gribi, lai citi dara tev, to tu dari arī citiem; ko tu gribi, lai citi nedara tev, tā nedari citiem.

Ar Dievu sāk, ko gribi sākt.

Neprasi, ko otrs dara, bet uzmani pats savu darbu.

Dari to, kas labs.

Nemēta otra grūti sviedros pelnīto mantu.

Nelielies, ka labi padarīji, bet raugi padarīt vēl labāk.

*Materiālu sagatavoja Anta Rudzīte  
pēc P. Birkerta «Latvju tautas dzīves gudrības»*



### **Darba vara lielu dara**

Kas tā ir par brīnišķīgu, darbam piemītošu varu, ar ko tas saista darītāju, liek priekā un laime aizmiirst pašam sevi un visu citu?— Tas ir jaunrades prieks. Tas ir prieks un lepnums par savām spējām, par savu varešanu, bet reizē ar to arī — kas ne mazāk svarīgi — tā ir laime par darba rezultātiem, sasniegumiem, iznākumu, uz ko zemnieks cer vai arī ko jau tur pats savas rokās kā ieguvumu sava kolektīva (ģimenes, saimes) dzīves celšanai.

Tā redzam, ka no feodālo laiku saimnieciski sabiedriskajām attieksmēm šai paša laikā rodas ir lāsts darbam, ir slava darbam.

Saprotams, ka darba tikums saistās tikai ar šo pedējo attieksmi. Darba tikums var izaugt tikai no šī un parādīties tikai šai

cildinātājā, radošajā, sava kolektīva celšanas un veidošanas priecīgajā darba, kurā cilvēks «iet un tek» — kā dziesma saka — bez spaidiem, nevērojot ne saules lēkta, ne rieta.

Šāds celsmes darbs un pati ceļamā dzīve ir divi savā starpā cieši saistīti viena radišanas procesa momenti. Tāpēc tauta tos ir vienādojusi. Attiecīgais atzinums izteikts sakāmvārdā: «Darbs ir dzīve.» Uz tā pamata Kurzemē, it īpaši senāk, nemēdza darbu darīt vai strādāt: tur darbs dzīvoja (izloksnē — dzīvāja). «Dzīvotājs», «dzīvnieks» vai «dzīvenieks» bija goda apzīmējums labam darba darītājam.

Darba dzīvošanai veltīts samērā daudz poētisku, skaistu dziesmu. Tadas, piemēram, ir plašā variantu skaitā sastopamās dziesmas par adatu — lielu rakstītāju un šuvēju:

Adatiņa — mana sieva,  
Tā ir liela dzīvotāja:  
Tā ir puķu rotātāja,  
Tā krekliņu šuvēja.

Cita dziesma šo pašu «mazo sievu» apdzied arī kā «liela darba dzīvenieci».

Vēl citādi dziesmas cildina darbu un tā lielo varu. Darbs ceļ dzīvi. Darbs ved pie panākumiem: dzīvē visus ieguvumus, ar ko var lepoties, par ko var priecāties, devis darbs. Kur cilvēks visskaidrāk ieskata un atzīst šo patiesību par darba lomu, par darba lielo varu dzīves celšanā? Saprotams, vispirms un galvenokārt sava kolektīva rosmē, kurā viņš pats iesaistīts ar aktīvu līdzdalību. Kur veries savā dzīvē, darbs — sasniegumu pamats. «Darbs — dzīves pamats.»

Tāpēc darba tikumu, kas sekmē šādus dzīves sasniegumus, sabiedriskā doma gan dziesmās, gan tautas gudrības vārdos (sakāmvārdos) visādi cildina un slavē.

Katram tikumam, zināms, pretim stāv atbilstošs netikums. Darba tikumam (čaklumam, darba veiksmei) atbilstošais netikums ir — slinkums, laiskums. Tikums dzīvi ceļ, netikums — posta un ārda...

*prof. J. A. Jansons*

## Lai lielais darba likums top rakstīts asinīs

«Lai lielais darba likums  
Top rakstīts asinīs,  
Kā nepārkāpjams likums,  
Ko vergs tik necienīs.»

Latviešu dzejnieki sak ar cūkganu profesiju, kā to saka Leja «Kvēlošā lokā». «Agri rīti. Basas kājas. Ērkšķaini dzīves ceļi.»— Vai tie neizaudzināja mūsu darba varoņus? Ja mūsu dzīve ir gājusi uz augšu, tad tur tikai ir bijuši viņas sākumi. Ka latvietis to neredz, kur ir sācies viņa spēks?— Izturēt un nevis gaudot (Kvēlošā lokā 108. lpp.).

Attieksmē pret darbu izpaužas latviešu īpatnība. Jau tautasdziesmās visvairāk slavētais tikums ir strādīgums. Tikai tam, kas strādā, palīdz Dievs. Vairāk par meitas augumiņu un daiļumiņu cienī viņas darbu. Visās tautās atradisim pamācīgus sakāmvārdus un pasakas par to, ka čaklums augstāk vērtējams par skaistumu, bet nekur darbs un dzīve, darbs un daiļums nesaskaras tik cieši kā pie mums. Zīmīgi, ka latvietis prasa ne tikai darbu, bet daiļu darbu. Bāliņš meklē līgavu «daiļa darba darītāju». Bitītes apraud veco dravnieku, jo jaunais «skabargainu dravu taisa». Latvietim nav plaša starp labo un daiļo. Šai ziņā latviešu izpratne radniecīga sengrieķu priekšstatam «kaloskagatos». Estētiskā prasība sedzas ar ētisko. Darbā izpaužas vislielākais tikums, un tikumu ved sakarā ar to, kas tikams, tatad estētisko. Šeit slepjas dziļa doma, ka darbs — ētiski visaugstākā vērtība — ir tas, kas dailina cilvēku. Darbam skarba roka, bet šķīstītāja spēks. Visgrūtākais darbs bija malšana, bet tautiete to veica pacietīgi un liksmi, dziesmas dziedādama. Nebija lielāka kauna, kā pagurt darba, neveikt uzdotu:

«Ar dziesmiņu malti gāju,  
Ar valodu istabā,  
Lai nesaka sveša māte —  
Darba dēļ noskumusi.»

No tautas dziesmām mēs zinām, ka latviešu Dieviņš strādā līdzīgi cilvēkiem visus darbus, un tas tikai pavairo viņa cieņu, darbā viņš priekšzīme visiem. Turpretī velns ir tas, kas nestrādā, nevižo nevienu darbu darīt. Kas guļ, par to velni priecājas, bet, kas augstspriegumā, algas negaidīdams, strādā, top radītājam līdzīgs. Svešs latviešu pilnības ideālam ir gērmāņu Votans vai

grieķu Zevs, kas dzīvo grandiozā nekānedarīšana. Latvietis tic, ka visvieglāk nāvi sagaida tas, kas viņu saņem, darbu strādājot:

«Dod, Dieviņi, tā nomirt,  
Kā nomira tēvs, māmiņa,  
Tēvs nomira smiedamies,  
Māte — maizi micidama.»

Ari aizsaulē aizgājušās dvēseles strādā, jo dīka stāvēšana būtu tikai sods. Es nedomāju, ka tagad latvieši strādātu vairāk kā pārējās Eiropas tautas, bet gluži citāda ir latviešu darba uztvere. Senajā Grieķijā fizisko darbu strādāja tikai vergi, bet mūsu senču visaugstāk cienijamais pretinieks bija arājs. Stendāls, viens no reprezentatīvākiem franču kultūras pārstāvjiem, vairījās darba, baidīdamies sviedru smakas, darbs viņam bija kalpu un trūcīgu cilvēku lāsts, bet mes līdz ar Annu Brigaderi zinām, ka latviešu aristokrāts jeb, pareizāki sakot, labietis, ir tas, «kam sviedri darbā lija, bet augsts un cēls bij prats». Vakareiropa aristokrāts ar tulznainām rokām ir neiedomājams, bet mēs krietnu, pilnīgu cilvēku nevaram iedomāties bez grūti veikta darba pedām. Latviešu valodā mēs pat nespejam apzīmēt bezdarbību ar kādu pozitīvu vārdu. Franču «loisir», vācu «Musse», krievu «dosug», itāļu «dolce far niente», angļu «leisure» — visi šie vārdi, kas apzīmē bezdarbību kā kaut ko vērtīgu, latviešu valodā nepārtulkojami. Ja mēs sakām, ka tas ir «dīks» cilvēks, tad šim izteicienam ir nelaba piegarša. Skatoties latvju vēsturē un atceroties, ka latvieši no sakta gala bijuši zemnieki, šis nostādījums kļūst saprotams. Bruņinieku kārtas, kas citus kalpināja, latviešiem nebija. Nekā gatava latvietis nesauņema, viņš sasniedza tikai to, cik pats savām rokām bija izcīnījis un savu nesalaužami tvirtu gribu panācis. Kā lūgsna mums skan Raiņa vārdi: «Mēs būsīm lieli tik, cik mūsu griba.»

Rainim ir vesela darba filozofija. Citēsīm dažus aforismus, lai apjaustu tās kontūras. Darbs atbrīvo cilvēku no lielākā naidnieka, no sevis paša: «Kad pats par nastu sev palicis, viens vienīgs līdzeklis — darbs.» Vai arī: «Vienīgi caur darbu mēs spējam dzīvi nest.» Tālāk darbs palīdz iegūt mūžību. Zūd atsevišķais mazais cilvēks, bet paliek viņa darbs: «Cilvēce caur darbiem dzīvo.» Vai arī: «Ja mūžam ar' tevi nemilēs, Tu tomēr to darijīs esi. Tu darbā savu laimi nesi.» Darbs tvirtina cilvēku, cietina viņa gribu, izkristalizē viņa mērķi. Kad cirvis atcirties, arī tad darbs nav jābeidz. «No darba vietas namdars neaiziet, Kad roka sadurta no skabargas...» Bet visaugstākā plāksne: «Ja gribi pilnīgs būt un sevi liels, tad neprasi, lai dod par darbu algu.» Algas nav un nevar būt. Algu prasa algādži. Brīvais cilvēks zina: darba darītājs var aiziet bojā, bet darbs paliek. «Un labi darbi atmaksājas visi, tik vien ne tev, bet citiem.» Ja cilvēks mazs, tad tas viņu sarūgtina, ja viņš ir liels, tas viņam dod spēku radīt darbu, bet neaizmirsisim: arī visdīžākais reizem ir mazs. Dzīves ritms prasa,

lai katra saņemta dāvana tiktu tālāk dāvata. Tam, no kā esam saņēmuši dāvanu, parasti nevaram izrādīt pateicību, bet tas, kam mēs sniedzam dāvanu, bieži nesaprot tās nozīmi. Te dzīves lielā izlīdzene, ko Rainis tik labi pazinis: «Mēs saņemam tāpat, kas citu izciests, mēs sevim neesam, mes cilvēcei.» Un beidzot dziļā, sokratiskā doma: labais cilvēks nevar būt nelaimīgs.—«Labais ziedojoties labu dara sev, jo sirdi smalku dara, mieru gūst.»

Kalnu virsotņu dzejnieks Rainis vairāk runā par garīgo radītāja darbu, turpretim Anna Brigadere piegriež skatu pelēkam, sīkam darbam. Bet viņi abi, košā diždarba un sīkdarba slavinātāji, ir noveduši līdz musu apziņai latvisku darbu izpratni un jēgu. Rainis intelektuālo darbu un darbu vispār, darba abstrakciju paceļ augsti uz ledus vairoga, bet Anna Brigadere ikdienas darbu caurstravo ar savu personības gaismu, tas viņas rokās zaudē putekļus un top skaidrākā cilvēka rota.

Pirmais darbs, kas autobiogrāfijā minets, ir sēja. Mazā meitene vero tēvu tīrumā sejam, un viņai jāsmejas, jo liekas tēvs danco, tik vienmērīgi viņš cilā kājas un rokas, bet māte pamāca: «nesmejies vis, tas ir svēts darbs». Ja Anna Brigadere kadu cilvēku grib raksturot kā simpātisku, tad viņa mums pasaka, ka tas ir darba pratējs un veicējs. Šai ziņā visiem pāri stāv tēvs, bet arī māte zina: «bez darba rugtaki, kā bez maizes». Un vecmāmiņa, viena no jaukākajām figūrām tēlojumā, runāja maz un nemīleja arī klausīties garās runās, sevišķi, ja tās notika darba dēļ. Tad viņa varēja asi pateikt «runāšana nekā nepalīdz, darišana palīdz», un, kamēr meitas vēl strīdījās, kurai jāiet uz avotu pēc ūdens, viņa jau bija paņēmusi nešus un sikiem soliņiem notecēja lejā. Tagad vecmāmiņa ir sālikusi un saka, viņai grūti nākas uzkāpt kalnā un grūti parkāpt augsto sliekšni pilniem nēsiem. Bet vecā Aņus zina stāstīt: «Viens ķēniņš savā pili arī nebūtu varējis vairāk padarīt, nekā tava vecmāmiņa šini saulē ir darījusi. Piecas reizes ap pasauli nogājusi būtu, ja kāds viņas soļus izmerotu.»

Darba ideoloģija skaidri izpaužas Maijā un Paijā. Paija ir tā, kas pavisam neprot strādāt. Varis — tas, kas gan prastu, bet negrib, un Maija tā, kas prot un grib. Mazā Maija jau zina, ka darbs ir draugs, «vēl vairāk kā draugs, viņš jau tev dod visu, pats ieliekas rokā . . . un tā viņš tev ar spēku pielej dzislas. Ar prieku pielej sirdi. Ar veiksmi locekļus. Ar gudrību pratu.»

Darbā ieaugt nozīmē ieaugt pasaules kārtībā. Nav otras grāmatas, kas to tik skaidri pateiktu kā trilogija: Dievs, Daba, Darbs; Skarbos vējos un Akmeņu sprostā.

Jau maza sešgadīgā Annele piesienas mātei ka dadzis, ka bite tekādama un sīkdama, un, kad māte viņu sarāj, stingri uzprasi-dama: ko tu isti gribi? Annele dod īsu atbildi: darbu gribu, pati vēl nenojauzdama šo vārdu jēgu. Ar sešiem gadiem Annele jau spole spoles, ar septiņiem sak ganos iet, bez tam vēl vasarā un ziemā tādi darbi, kas bērniem viegli veicami: ravēšana, zāļu

plūksšana, lapu šķīšana, adīšana, šūšana, vilnas plucināšana un karšana. Agri viņa zina darbu ka pienākumu. Mazajai meitenei, tālu no mājām ganot lopus, uznaķ bargs negaiss. Nošķīst priekš acīm lasmaini zibeņi, un viņa pakrīt pie zemes, krusa milzīgiem graudiem, pat gabaliem, kapā viņas muguru, plecus, kaklu. Labais tēvs nak bērnu glābt, nešus to pārnes mājās. Ielikta gultā Annele raud: ne jau tādēļ, ka pārbijusies, ne jau tādēļ, ka krusa to sasitusi, bet tādēļ, ka nenoganijsi — neveikusi uzticēto darbu.

Padarīts darbs pilda sirdi ar prieku. Skarbos vējos Brigadere stāsta par savu pirmo apzināto dzimšanas dienu, par kādu siltu septembra dienu, kad atmata bija apvērpta timekļu pavedieniem un krūmu plīvuris palika arvien caurumaināks. Un kā viņa atzīmejsi šo savu devīto dzimšanas dienu? Vecaki viņai atļauj aiziet kartupeļu talkā. Jau vakaru iepriekš māte liek mazajai Annelei nomazgaties, sapīt cieši bizes. Māte atļauj vilkt svētdienas drēbes, siet jauno rožaino lakatu, bet pastalas jāauj tās pašas vecās, jo tās «tā kā tā pieies pilnas zemju, bradājot pa vagām». Kad nu viss sakārtots, māte saka: «Nu, ja jau rit tev nebūtu tāda diena, tad jau nu gan es tevi nelaistu.» «Kāda tad man rit ir diena?» meitene jautā. «Rīt ir tava devītā dzimšanas diena,» māte saka, it kā pasniegtu kukuli. Dzimšanas diena? Annele nesaprot. Kas tā par dienu? Dzimšanas diena? Vai tā tik svarīga, ka to vajdzētu zināt? Laikam gan, jo viņai ļauj izpildīt tik svarīgu uzdevumu: braukt līdz pieaugušajiem kartupeļu talkā. Un nu viņa cauru dienu lasa muižā kartupeļus, jastrādā darbs, kas tādai mazai meitenei pārāk smags. Viņai tik ļoti jāraujas, lai lielajiem turētu līdz, ka šoreiz pat domas, šie nesavaldāmie putni, nevienu reizi nespēj aizklist uz citu pusi. Tikai vakara, braucot mājās, viņai piepeši kaut kas aizmirsts iekrita prātā. Šodien taču bija kaut kas . . . kaut kas sevišķi ieverojams. Bet kas tas bija? Mazā meitene nogurusi, izstiepusies garšlauku ratos, viņa skatās zvaigznēs, un viņas ir tās, kas atmin, kas šodien par dienu. «Šodien taču bija tava dzimšanas diena,» mirdz zvaigznes. Jā, tiešām, dzimšanas diena. «Un tik jauka, tik jauka! Tāds liels padarīts darbs!» Un zvaigznes mazajai meitenei šķiet gaišākas un tuvākas ka jebkad.

Nav Annelei lielāka prieka, kā būt par tēva palīgu. Tevs to iecel stellēs, uz dēļa, vienā rokā iedod nošķi un pamāca, kā ar otru roku jāatšķir no nošķa ik pa dziļīņai un jāuzmet uz tēva ķeksīti, bet tevs izvelk šķēra dziļu caur katru nišu aci. No sākuma Annelei vis nevedas jaunais darbs un tēvam uz viņu bija labi jāpagaida, bet drīz viņa tā iemanās, ka viņas dziedniš jau istā laikā pie nišu vārtiem, un, kad viņa vēl jo vairāk iemanās, viņai iet vēl ātrāk kā tēvam, un tā viņi sāk viens ar otru sacensties kā rakstā. Kad Annele nogurusi, tēvs zina labāko pretlīdzekli: prieku. Jo grūtāks darbs, ar jo lielāku prieku jāķeras pie tā. Prieks par veikto kļiedē nogurumu. Tēva tuvumā viņa gūst atziņu, kas visā turpniākajā vientuļajā dzīvē sargā kā stiprākais vairogs:



darba veicēji ir prieks un izturība. Annele mācās atzīt, ka darba prašana vēl nava diezgan, vajag to tā iemācīties, ka tas priecīgi un veiksmīgi laižas no rokam. Tā arī nāk ar viņu priecīgas domas. Nekad tēvs darba dēļ nav bijis nikns, un platām, mirdzošām acīm meitene vēro, cik veikli kustas tēva rokas un kājas, strādājot pie stellem, kā mirdz viņa acis «un mute ir tad smaidīga un laba, it kā tā gribētu teikt Annelei kādu miļu, miļu vārdu». Tā jau arī ir Gundegas atziņa: «Daudz staigāts ceļš kļūst viegli minams, grūt darāms darbs kļūst miļš un zināms.»

Kopā ar tēvu strādādama, Annele iemācās, ka darbs nav rotaļa. Darba lietas ir cienījamas lietas. Darbu nevar sākt, kad gribi, un pamest, kad tik. Tēva tuvumā viņa ieaug domā, ka darbs cilvēkam iedots kā dāvana, kas modina pašapziņu, kāpina spēkus. Lasot Annas Brigaderes autobiogrāfiju, nēsaprotami top vecās Derības vārdi «ar sviedriem tev būs tavu maizi est . . .» un kopā ar Annas Brigaderes draugu — pianistu C. gribas miļam Dieviņam jautāt: ja tas Tavs lāsts, kā tad izskatās Tava svētība?

Annas Brigaderes attieksme pret darbu māca pazemību un pieticību. Nevajag uzstādīt pārāk augstus mērķus, arī mazi darbi ir vajadzīgi, un taisni viņi ikdienas dzīvē ir jāizsauļo iekšējā liksmē. Dzīvojot mēnešiem ilgi Annas Brigaderes celtā pasaulē, kura ievēd trīs vārdi — Dievs, Daba, Darbs —, es guvu atziņu: katrs uzspiests darbs pazemo, katrs pašgribēts — paaugstina.

*«Baltais ceļš». Studija par Annu Brigaderi.*



## FOLKLORA

### Darbs tautas dziesmās

Ai, darbiņi, ai, darbiņi!  
Bez darbiņa nevarēju:  
Darbiņš man prieku deva,  
Pilnu klēti labībiņas.

Lem, Laimīt, man mūžiņu,  
Lem, raženu dzīvojot:  
Daudz darbiņu padarīt,  
Daudz dziesmiņu izdziedāt!



Acis darba izbijās,  
Rokas darba nebijās,  
Rokas darba nebijās,  
Zinājās padarot.

Zini, mana saimenece,  
Ko talkai vajadzēja:  
Skaidr' ūdeņa mazgāties,  
Balta dvieļa slaucīties.

Kas godēīga motes meita,  
Paceļ krāslu orojam:  
Orojam gryutas kojas,  
Pylnas smilšu pibyruš's.

Es nenieka nebēdāju,  
Kad nav sava arājiņa;  
Pate gāju druvu art,  
Pate druvu apēcēf.

Linu lauku pāriedams,  
Nosanēmu cepurīti:  
Te guļ mani balti krekli,  
Te dzerama sika nauda.

Apkūlām miežus, rudzus  
Ar ozola vālitēm;  
Auzuliši, tie kuļami  
Ar bērēm kumeļiem.

Apskaitās miļa Māra,  
Maltuvē iegājuse:  
Atraduse dzirnaviņas  
Pret Sauliti ritinot.

Kaliet, brāļi, dzelza ratus,  
Ar ko maizi vizināt  
No tūrums rijiņā,  
No rijiņas klētiņā.

Koša pļava, kad nopļauta,  
Vēl jo koša, kad sagrabta;  
Tad palika vēl jo koša,  
Kad sameta kaudzītē.

Vienu roku, otru roku  
Pie grūtām dzirnavām;  
Pie smalkā audekļa  
Ar abām rociņām.

Diž' gara rindiņa  
Māmiņas meitu;  
Viena pate zeķīte  
Pūr' dubenā.

## Tīrumā

Ziedi balta, ābelīte,  
Papuvītes maliņā:  
Jauni puīši, art iedami,  
Appuškoja cepurīti.

Vai, meitiņas, vai, māsiņas,  
Godājiet arājiņu;  
Arājiņa kājas, rokas  
Maksā zelta gabaliņu.

Ai, tu manu vecu tēvu,  
Baltas maizes arājiņu!  
Kā balodis nopūtās  
Garas vagas galiņā.

Aiz Daugavas augsti kalni,  
Nolaideni tīrumiņi;  
Tur vajaga sirmu zirgu,  
Gudru viru arājiņu.

Nu apsēju, nu apsēju  
Savu mazu tīrumiņu,  
Nu pakāru sētavīti  
Sudrabiņa vadzīti.

Dod, Dieviņ, labi lit  
Jele vienu debestiņu,  
Grūti pūš arājiņi,  
Druvas malu staigādami.

To celiņu rītā gāju,  
To celiņu vakarā:  
Tur druviņa, tur pļaviņa  
Tā celiņa maliņā.





Prieki bija arājam,  
Prieks arāja māsiņai,  
Redzēj' savu rudzu lauku  
Zelta miglu miglojam,  
Zelta miglu miglojam,  
Kā ūdeni ligojam.

Druvā iemu, druvā teku,  
Druvā man lieli prieki;  
Druvā man saule lēca,  
Druvā saule norietēja.

## Pļavā

Es iedevu baltu kreklu  
Savam siena pļāvējam,  
Lai tas līdzī ligojās  
Ar balto āboliņu.

Pāri, lietus debestiņ,  
Še man tevis nevajaga,  
Še vajaga siltas saules,  
Zaļu sienu kaltējot.

Patais' man, bāleliņ,  
Balta koka grābeklīti,  
Man' saulīte aicināja  
Ariņā sienu kast.

Kas spīdēja, kas vizēja  
Viņa lauka galiņā?  
Jaunas meitas sienu grāba  
Ar sudraba grābekļiem.

Koša pļava, kad nopļauta,  
Vēl jo koša, kad sagrābta,  
Tad palika vēl jo koša,  
Kad sameta kaudzītē.

## Ganos

Koši, koši, jauki, jauki,  
Kad Dievs deva vasariņu!  
Dzied putniņi, dzied meitiņas,  
Mežu gali gaviļē.

Aunies kājas, lakstīgala,  
Dzīsim govīs ābulā;  
Tu ganīsi, es rakstīšu  
Bāliņam nēzdaudziņu.

Ēdiēt, manas brāļa govīs,  
Es jūs ganu dziedādama;  
Nāks laiskā tautu meita,  
Ganīs jūs raudādama.

Gosniņ, mana raibaļa,  
Dubļainām kājiņām;  
Uz avotu dzirdit dzinu  
Strautā kājas noskalot.

## Pieguļnieki

Ej projām, ledutiņ,  
Lai zālīte zaļojas,  
Lai zālīte zaļojas,  
Lai kumeļi barojas.

Kumeliņš bubināja:  
Kas jās viņu pieguļā?  
Aun, māsiņ, baltas kājas,  
Jāj kumeļu pieguļā.

Pats Dieviņš man iedeva  
Sav' jājamu kumeliņu:  
Caur sedliem saule lēca,  
Caur iemauktiem mēnestiņš,  
Pavadiņas galiņā,  
Tur lec rīta ausēklītis.

Tumša nakts, zaļa zāle,  
Laukā laidu kumeliņu,  
Laukā laidu kumeliņu,  
Kā pelēku vanadziņu.



## Darba tikums



Kas gul miegu, lai gul miegu,  
Lai gul miegu raudādams!  
Kas dar' darbu, lai dar' darbu,  
Lai dar' darbu dziedādams!

Paldies saku māmiņai  
Par agro cēlumiņu;  
Citas meitas gailis cēla,  
Es klausīju māmulīti.

Acis darba izbijās,  
Rokas darba nebijās,  
Rokas darba nebijās,  
Zinājās padarot.

Sīki, mazi žagariņi  
Paši pūta, paši dega;  
Sīkas, mazas meitenītes  
Pašas vērpa, pašas auda.

No zemītes izziedēja  
Sarkanais āboliņš;  
No darbiņa nolūkoju  
Raženo mātes meitu.

No tālienes vien pazinu,  
Kur strādīgas mātes meitas:  
Lai darīja, ko darīja,  
Dziedādamas vien darīja.

Neteic mani, māmulīte,  
Pa ciemiem staigādama!  
Pats darbiņš mani teiks,  
Pats gudrais padomiņš.

Teic, māmiņa, darbu manu,  
Neteic manu augumiņu;  
Kas no mana augumiņa,  
Kad darbiņa nemācēju?

Dievs man deva, Dievs man deva,  
Dievs rokā neiedeva,  
Dievs rokā neiedeva,  
Kad es pati nepelnīju.

Man māmiņa gan mācija  
Vai rītiņis, vakariņis:  
Darbiņš tavs, tikumiņš —  
Laimai vārtus atdaris.

Ai, darbiņi, ai, darbiņi!  
Bez darbiņa nevarēju:  
Darbiņš man prieku deva,  
Pilnu klēti labībiņas.

Ai, dzīvīte, ai, dzīvīte,  
Pie dzīvītes vajadzēja —  
Vieglu roku, vieglu kāju,  
Laba, gudra padomiņa.

Smuidra, smuidra tā priedīte,  
Kas aug diža siliņā;  
Daiļa, daiļa tā meitiņa,  
Kas darbiņu čakli veic.

Daiļa, daiļa man sētiņa,  
Vēl daiļāka istabiņa:  
To darīja čaklas rokas,  
Mans gudrais padomiņš.

Glīti, meitas, dzīvojiet  
Liela ceļa maliņā:  
Gludu galvu, baltu muti,  
Tīru namu, istabiņu.

Kam tā tāda līgaviņa  
Tik ziļota, sudrabota?  
Tā puisīša līgaviņa,  
Kas neguļ diendusīša.

Kā iegāju, tā pazinu  
Mātes meitas tikumiņu:  
Skaidris plāns, balti galdi,  
Glīti logu bēgeliši.

Maķenīt palaidos  
Vienu gadu slinkumā:  
Trīs gadiņu nevarēju  
Maizītē atgūties.





Vai, Dieviņ, vai, Dieviņ,  
Ka tu man nepalidzi?  
-- Celies agri, gulsties vēl!  
Tad es tev palīdzēšu.

Lustēdami, dziedādami  
Mēs darbiņus darījām:  
Ne rociņas piekusušas,  
Ne kājiņas nogurušas.

Darba mana jauna diena  
Kā liepiņa kuplojas;  
Darba mans tikumiņš  
Simts zariem zarojās.

Viegla tec celiņa,  
Čakla ej darbiņa!  
Tad iedos Laimes māte  
Pašas laimes atslēdziņu.

Darbam dzimu, darbam augu,  
Darbam mūžu nodzīvoju:  
Darbā savu tikumiņu  
Pa godam noturēju.

Darbam dzimu, darbam augu,  
Darbam mūžu nodzīvoju;  
Darbā mana dvēselīte  
Pie Dieviņa aiztecēja.

Paldies devu Dieviņam,  
Tas darbiņš nodzīvots.  
Dieviņ, līdz rociņam  
Citu darbu padzīvot!

Darba māte, Laimes māte —  
Abas vienu ceļu iet:  
Darba māte darbu daļa,  
Laimes māte samaksāja.





*Latviešu tautas teika*

## **Labā burvība**

Reiz dzīvojuši divi kaimiņi, no kuriem vienam bijuši ļoti skaisti izkopti zirgi, bet otram slikti, jo viņš savus zirgus nolaidīgi kopis. Domādams, ka otram zirgiem palīdz kāda burvība, viņš gājis pie tā padomu lūgt. Kaimiņš iedevis viņam septiņus kociņus un teicis, ka tie katru dienu bieži jānēsā uz stalli — katru reizi savs un, ja tani brīdī zirgam sile tukša, tad jāieber auzas vai arī jāieliek priekša āboliņš vai jāielej ūdens.

Tā nu slinkais sacis ar kociņiem staigāt uz stalli un izdarijis visu tā, kā likts. Drīz viņa zirgi arī bijuši tikpat skaisti kā kaimiņam. Nolaidīgais gājis pie kaimiņa pateikties par derīgo padomu un sacījis: «Ilgs laiks pagāja, kamēr atjēdzos, ka nevis kociņi palīdz, bet labā barošana.»

*Latviešu tautas teika*

## **Daugavas rakšana**

Kad Dievs jau bija radījis kokus, zverus, putnus, zivis, tad Daugavas vēl nebijis. Un zveri, putni, savā valā dzīvodami, jau sākuši kildoties. Dievam tas nepaticis; tadēļ sasaucis visus zverus, putnus, zivis pie darba, licis rakt Daugavu. Sanākuši arī visi, visi. Un zaķis ar lapsu, veiklākām kājām, tūliņ mērojuši upei ceļu: zaķis lēcis pa priekšu, lapsa atkal pa zaķa pēdām ar kuplo asti ievilkusi robežas. Kurmis, zemes urķis, pa ievilkto robežu dzinis pirmo vagu, bet apsis vagu pakasījis lielaku; lācis atkal, kā jau stiprinieks, klēpjiem vien grābis zemes un bēris gubās (lūk, tadēļ arī Daugavas krastos tie kalni gadījušies). Arī citi putni, zveri strādājuši, ko nagi nes, un tā drīz vien Daugavas grava bija izrakta.

Nu Dievs atnācis padarīto darbu apskatīties un vispirms pamanījis lāci ar kurmi, kas, kā no darba naktami, viscaur bijuši melni, dubļaini. Viņš brīnum uzslavējis abus par čakliem strādniekiem un vēlējis tās pašas drēbes arvienu nēsāt kā godājamu piemiņu. Ir vilkam, kas daudz bij pūlējies ar purnu un kajām, atstājis tās melnas uz mūžu.

No putniem visčaklāki esot strādājušas zoss ar pili; tām Dievs tad atvēlējis upē mazgāties un peldēt; bet citiem, kas drusku mazāk pūlejušies, vēlējis tikai upes ūdeni dzert.

Un, kamēr tur ar tiem citiem runājis, Dievs pacēlis acis, ieraudzījis vienu pa koku zariem lēkājam, svilpojam, tas ļūjis lietus putniņš (klijāns, vālodze). Dievs vaicājis: «Nu ko tad tu te lēkā? Vai tu nemaz nestrādāji?»

«Kur tad nu es tik rupju darbu strādāšu, man jau smalki svārki mugurā; iekāpu gan upē, gribēju sākt, bet apskatījos, kur tad manas dzeltenās bikses, tās samaitājušās, un tā apdomājos labāk nekā nedarīt.»

«Tā, tā! Tad dzeltēnie svārki tev vairāk par ļaunumu nekā par labumu. Nu labi, tad paturi savus dzeltēnos svārkus un tās pašas bikses ar visiem dubļiem, cik todien, iekāpjot vien, notaisījušās; bet mūžam tev nebūs brīv dzert skaidra ūdens ne no upes, ne avota, ne arī diķa, ar rases lāsēm, kas uz akmeņiem, tu dzisināsi slāpes.»

Un vēl šo baltu dienu lietus putniņam šis sods jānes; kad, negaisam tuvojoties, citi putni sen jau apklusuši, tad viņš vien vēl žēli raud par savu toreizējo lepnību.

### *Latviešu tautas teika*

## **Kā balodis mācijās pērkli taisīt**

Iesākumā balodis olas dējis zemē. Bet lapsa vienreiz izēdusi olas. Par to balodis briesmīgi sūdzējies (sūkājies): «Puspūru pautu piedēju! Puspūru pautu piedēju — tukšs!» Un tā viņš vēl šobaltdien daudzina. Bet nu, lai nelaimi turpmāk novērstu, balodis saaicinājis citus putnus un apņēmies izmācīties pērkli taisīt.

Tomēr, kas noticis? Citi putni, tikko sākuši vit zarus kopā — balodis jau saucis: «Protu, protu!»

Labi, šie aizlaidušies: kad prot, ko tur vairāk darīt! Bet vēlāk balodis atjēdzies: neprot vis. Nu aicinājis otrreiz putnus talkā. Šie sanākuši, ievijuši atkal dažus zarus, gandrīz jau pusē būtu bijis gatavs, te balodis pulkā atkal: «Protu, protu!» Labi, kad prot, ko tur vairāk darīt — aizlaidušies. Bet, kur nu nejēga — ne pratis, nekā. Nu aicinājis vēl trešreiz palīgā, bet putni vairs nenākuši. Un tā baloža pērklišs tāds rets: kā tikko olas cauri nekrit.



## Mīklas

### Adiklis; adišana

1. Pieci baļķi māju ceļ, visi pieci atliekas.
2. Četri brāļi aku rok, piektais iet pāligā.
3. Piecas māsiņas tek pa ceļu, cita citu nepanāk.
4. Piecas kazas, visas iet apkārt ap siena kaudzi.

### Airētāji

1. Kas tie tādi ļautiņi, kas uz to pusi muguru griež, uz kuru tie grib aiziet?

### Aitu cērp

1. Dzird cērtam, nedzird krītam.
2. Tai pašā pļavā pļauj ziemu, tai vasaru.

### Arājs (arājs, arklis, zirgs)

1. Virs iet pa tīrumu, maizes rikas griezdam.
2. Abos galos dzīvibiņa, vidū ciets un nelokāms.
3. Velk un tur sviedriem vaigā, sešas kājas kopā staigā.

### Ar un ecē

1. Vecais tēvs rikām griež, vecā māte sadrupina.
2. Vecais tēvs rupji maļ, vecā māte bīdelē.

### Audeklis. Aušana

1. Dzeltens briedis pa upi brien.
2. Balta cūciņa caur sētu ložņā.
3. Aizskrien lidaka, atskrien lidaka, sasala jūra līdz dibenam.

### Malkas cirtējs ar cirvi

1. Iet uz mežu, skatās uz māju; iet uz māju, skatās uz mežu.
2. Virs iet uz mežu, zobi atpakaļ.

(Cirvi nes pleca)

### Govi slauc

1. Četri staipās, desmit lokās.  
(Govs pupi, slaucējas pirksti.)
2. Čirkstēdams, čarkstēdams sidrabs gāja atvarā.
3. Četras māsiņas vienā traukā mazgajās.

## Grāmatu iepiež un lasa

1. Rīgā cērt, Jelgavā skaidas lec.
2. Raiba gotiņa iet pa visu pasauli.

## Griķus sēj

1. Melnu metu, baltu aužu, sarkanu griežu.

## Istabu slauka

1. Neliela aitiņa, bet ik ritu pa podam vilnas cērp.

(Istaba un mēsli no tās.)

## Izkapti striķē; tecina

1. Lauka galā zirgs zviedz.
2. Kad iet, tad šņāc, kad stāv, tad zviedz.

## Jumtu jumj

1. Sagšas nav vēl austas, malas jau brudierētas.

(aizgrīdātas; jumts jumjams salmiem)

## Kamolu tin

1. Maza cūciņa, jo skrien, jo lielāka.
2. Ne ēd, ne dzer, bet tomēr aug.

## Linus sukājot

1. Žvī, žvā, kārklu krūmā!

## Maizi mīca

1. Divi dur, desmit lokās.
2. Divas māsiņas vienā zābakā danco.

## Maizi velk ārā no krāsns

1. Pilna kūts ar aitiņām, ieiet garais, izvelk ārā.
2. Pilna kūts brūnām govīm; ieiet melns versis, izdzen visas laukā.

## Māju būvē — sūno

1. Mans tēvs, tavs tēvs siļķu mucu sālī.
2. Pirmajam viesim pīrāgs zem galvām.

(Kad taisa māju, pirmajam baļķim apakšā liek akmeni.)

## Mīstiklas mīstot

1. Suns rej, zobi birst.
2. Jo vairāk ēd, jo vairāk atliek.

### **Plāvejs**

1. Salīcis, sakumpis tīrumu apstaigā.
2. Vīrs iet pa lauku, simtiem tūkstošiem krīt.

### **Sīpolu mizo**

1. Mazs, mazs vīriņš, trejdeviņiem svārciņiem:  
Kas to izgērbs, tas gauži raudas.
2. Otram griež, pats raud.
3. Kas dara raudas bez bēdām?
4. Daudz esmu raudinājis, bet nevienu apbēdinājis.

### **Sirpis plaujot**

1. Mazs, liks vīriņš visus laukus apstaigā.
2. Vasaru uz tīruma, ziemu zem jumta.

### **Skurstenšlauķis**

1. Debesīs uzkāpis, ellē skatās.

### **Spaiņi, ūdeni nesot**

1. Divi brāļi katru dienu iet peldēties, ziemu un vasaru.
2. Dzērve skrien, tauki pil.

### **Spalva rakstot**

1. Pieci vīri ar vienu arklu ar.

### **Ar spriguļiem kuļ**

1. Ņem mani rokā, liec man dancot:  
Tev būs sviedri, manim ne.

### **Vērpšana**

1. Ar kājām min, aiz matiem plūc.
2. Desmit stirniņas pie vienas siena kaudzes ēd.

### **Zivis žāvē**

1. Sudrabu ieliek,  
Zeltu izņem.

### **Abra**

1. Abos galos rāgi,  
Vidū vēders.

### **Adata**

1. Gara, gara jumprava ar vienu aci.

### **Āmurs**

1. Galva dzelzs, kāja koka.

### Arklis

1. Zirgs mani velk,  
Cilvēks nes uz rokām,  
Pats es paiet nevaru,  
Bet visiem nesu svētību.
2. Koka kājas, dzelzs kurpes.

### Bezmēns'

1. Tiesnesis bez mēles.
2. Nedzīvs dzīvam taisnību dod.
3. Kas ir gudrāks par kungiem un ķeizariem?

### Bluķis

1. Mežā dzimis, mežā audzis,  
Nāk uz lauka vārtīties.

### Cirvis

1. Tērauda vīrs, koka kāja.

### Dakšas

1. Kas ēd sienu trijiem zobiem?

### Dzirkles

1. Divas rokas, viens elkonis.

### Ecēšas

1. Kāju daudz, bet no tīruma uz muguras brauc.

### Ēvele

1. Pa koku (v. dēli) skrien un zīdu tin.

### Grābeklis

1. Mežā dzimis, mežā audzis,  
Nāk uz lauka grozīties.
2. Tēvs asi garš,  
Māte pusasi;  
Sīkie bērniņi  
Sprīdi gari.

### Izkapts

1. Kož, bet neēd.

### Kuļmašina

1. Pāpus pīpo, mamma rūc.

(Dampis ar kūlēju.)

### **Makšķere**

1. Kas tā par pātagu: vienā galā tārps, otrā diedelnieks?

### **Nazis**

1. Puse no dzelzs, puse no koka, bet koku ēd.

### **Pļaujmašīna**

1. Kur stīrnas skraida,  
Tur mežs gāžas.

### **Ratiņš**

1. Vilks ar dzelzs zobiem.

### **Sietiņš**

1. Šķērsām ribas, garām ribas,  
Visām ribām cauri spīd.
2. Trauks jauns, bet tomēr vienos caurumos.

### **Sprigulis**

1. Koka gali, pakulu viducis.

### **Stelles**

1. Pats plīks, citus ģerbj.

### **Svārpsts**

1. Tieva, gara jumprava, pāršķeltu nāsi.

### **Šķēres**

1. Divi pirksti, divi gredzeni, bet vidū nagla.

### **Tecīla**

1. Akmens zirgs, tērauda jātnieks.

### **Tikls**

1. Simtācis jūrā.
2. Cilvēkam par labu,  
Zivij par nāvi.

### **Tītavas**

1. Jo vairāk griežas, jo vairāk tinas.

### **Uzpirkstenis**

1. Dzelža cūciņa vienos caurumos.

### **Zāģis**

1. Simtu zobu, kad ēd, tad vaid.

## Ticējumi

Savu iesakto darbu nevajaga atdot otram, jo tad atdodot arī savu laimi.

Katru lielāku darbu iesāk jauna mēnesī un laimīgas dienās; vai nu otrdiena, ceturtdienā jeb sestdienā.'

Ja, kadu darbu pabeidzot, nekas pāri nepaliek, tad darītājs to darbu vairāk nedarīs.

Kad darbu beidz, tad vajaga apsesties un atstāt laiskumu tai vietā. Kad tā darot, tad darbs jaunā vieta labi veicoties.

### Zvejnieks mani aicināja



1. Zvejnieks mani aicināja: „Nāc, meitiņa, lai - vi - ņā”



„Es ne-ie-šu, zvejniecīni, ta-vā o-ša lai-vi-ņā.”

«Tev vējinis tālu pūta,  
Saule vaigus balināj'.  
Saule vaigus balināja,  
Vējinš matus plivināj'.

Vai tu nāksi, vai nenāksi,  
Es jau tevi dabūšu.  
Nu ir rokā, nu ir rokā  
Mana paša miļākā!»



Rotaļnieki sastājas pa pāriem un nostājas vadītājam aiz muguras taisnā rindā cits pēc cita.

Dziedot pirmo rindiņu, visi pāri dziesmiņas taktī dodas uz priekšu, bet pie otras rindiņas kāpjas atpakaļ. Iesākot trešo rindiņu, pāri atlaiž rokas vaļā, paiet dažus soļus uz priekšu, tad izšķiras un nogriežas: zēni gar istabas vienu, bet meitenes gar otru sienu. Atkārtojot pantiņa otro pusi, rotaļnieki atkal sanāk kopā un, pāros saķērušies, atgriežas agrākā vietā. Tādā pat kārtībā turpina otro pantiņu. Beigu pantiņu dziedot, rokas vairs neatlaiž, bet sakrusto un, priecīgi palēkdami, dejo istabai apkārt, pantiņu pēc patikas atkārtojot.

## Darba birža

No rotaļnieku pulciņa atdalās trīs, lai apspriestos, kādu darbu prasīt. Ja viņi izvēlējušies, piem., skrodera amatu, tad katram jāatdarina kāda raksturīga skrodera darba kustība — šūšana, gludināšana, griešana utt. Pēc tam visi atgriežas pie pārējiem un saka:

«Mēs gribam darbu.»

«Ko tad jūs protat?» viņiem jautā.

Skroderam jāatbild ar kustībām, rādot, ko prot. Ja nevar uzminēt, atļauj izvēlēties citu nodarbošanos vai arī izsūta jaunus trīs darba meklētājus.

Viegli attelojami arī kalēja, kurpnieka, jūrnieka, skursteņslauķa, maizcepeja un citu arodu darba paņēmieni.

## Kur kurpnieks?

Rotaļnieki sasēstas rindā, bet, ja piedalās vairāki, tad divās rindās ar mugurām kopā. Kurpnieks, skalu rokā, sāk no viena gala jautāt:

— Kur kurpnieks?

Jautātais norāda uz līdzās sēdošo, teikdams:

— Tajā mājā.

Tā tas iet cauri rindai.

Tad kurpnieks nomet skalu, visi rotaļnieki uzlec kājās, skrien apkārt krēsliem — un luko ietikt vietās.

Kas paliek bez vietas, tam jāuzņemas kurpnieka loma.



## DZEJA UN PROZA

*Leonīds Breiķšs*

### **Lai Dievs mums dod**

Lai Dievs mums dod, ka mūžam varam  
Mēs laikmetiem un laikiem garām  
Arvienu dzīvā straumē traukt;  
Ka sēja nebeidzas un pļauja,  
Ka nerimst Daugava un Gauja,  
Lai latvji nerimst spēkā augt!

Lai Dievs mums dod, ka mēs šo laiku  
Ar sviedriem un ar darbu naiki  
Pār visiem laikiem ceļam tā,  
Lai audzes, kas reiz ars šais laukos,  
Mūs pieminētu vārdos jaukos  
Un pateicībā saulainā.

*Anna Brigadere*

### **Kā saule klievē tumsas varu**

Kā saule klievē tumsas varu  
Un atver dienas seju jauku,  
Tā, brāli, lai ar jaunu garu  
Mēs pildām dzīves dārgo trauku.

Ko Latvijai kā jauku balvu  
Lai nākamajie laiki gādā?  
— Daudz možu prātu, skaidru galvu,  
Kas patiesības vārdā strādā.

## Tautas lūgšana

Darbs — mūsu dzīvība,  
Drosme un brīvība,  
Topiet jūs Latvijai  
Pamats un spēks!

Kā jūra viļņus veļ,  
Kā ozols galvu ceļ —  
Stipra lai aug un zeļ  
Latvijas valsts!

Elza Ķezbere

## Mūžīgais zemnieks

Ar vārpu zeltu kronēts,  
Caur druvām zemnieks iet.  
Dzied viņam visi putni,  
Grib stiebri maigi siet.

Tā priekšā vārpas liecas  
Un puķes paklanās,  
Un pilnas zaļās birzis  
Ir laipnas šalkšanas.

Un labā, tumšā zeme  
Tam viegli kājas glauž,  
Un liegi vējš pie krūtīm  
Tam ziedu puķes sprauž.

Un sejā viņam staro  
Laiks, vārpās briestošais,  
Jo nemirstīgs kā zeme  
Ir Zemnieks Mūžīgais.

## **Mēs — valsts**

Mēs valsts . . . Latvju valsts . . .  
Kur lepni tas skan!  
Bet kur mūsu balsts?  
Jel sakiet man!

Darbs mūsu balsts:  
Caur to mēs plauksim;  
Taps stipra valsts,  
Un lieli mēs augsim.

Darbs, darbs mūs cels!  
Lai skan tas tāli!  
Un tauta zels . . .  
Pie darba, brāļi.

## *Rainis*

### **Darbs un prieks**

Esi uzvarējis — priecājies:  
Brīvu ceļu lauzis sev tavs darbs.

Esi pazaudējis — priecājies:  
Krūtis atkritis, tev briedis darbs.

Ir viss pelēks apkārt — priecājies:  
Spoži sarkans sirdī degs tavs darbs.

Esi milu radis — priecājies:  
Gaišāk iesilsies un sildīs darbs.

Esi naidu radis — priecājies:  
Ciešāk sevi apzinās tavs darbs.

Ej kā iedams, būdams — priecājies:  
Vienā kustībā tu pats tas darbs.

*Elza Stērste*

## Lai ar sauli laukā ejam

Lai ar sauli laukā ejam  
Tirumus un dārzus sēt!  
Drīzi darbam vakarējam  
Varēs augļus saredzēt.

Līdz ar sauli mūsu gaitas  
Pašķiras un soli iet,  
Mūsu jaunas sirdis raitas  
Lidzi dzied, kad druvas zied!

*Edvarts Virza*

## Sējēja dziesma

Ik pavasarus jaukus  
Un, kad jau rudens klāt,  
Ar sētuvēm tad laukus  
Mēs sākam pārstaigāt.

Pa zemēm ejot melnām,  
Viss ap mums gaišs un silts;  
No mūsu sausām delnām  
Ēd maizi ļaužu cilts.

Lai labums būtu sējā —  
Krit graudi vienuviet,  
Jo blakus lēnā vējā  
Mums lielais sējējs iet.



Maija: Vai tev tagad jāguļ? Tev jāgana zirgi. Ej lūko, vai nav jau auzās!

Varis: Jāgana zirgi! Vai t' es kāds lākturis, kam katru nakti uz vakts jāstāv?

Maija: Katram savs darbs jādara.

Varis: (žāvājas) Lai velns dara darbu!

- Maija: Velns tava darba nedarīs. Tu drīzāk darīsi velna darbu, ja tāds sliņķis paliksi.
- Varis: Es ar mieru. Maza bēda, velnam par kalpu! Dzīvo cepuri kuldams. Strādā kā gailis un ēd kā zirgs, jo gaļas kā malkas. Bet te — mute sūra vien no auzu ķīseļa. Pē! Dod dzert, lai noiet nelabums.
- Maija: Še stāv ūdens krūze.
- Varis: Kur?
- Maija: Man līdzās.
- Varis: Klāt nenāk.
- Maija: Pate neiet.
- Varis: Nu, tad nekā!
- Maija: (aiznes viņam ūdens krūzi) Kur tevi tādu liks? Tu jau drīz pie vietas pieaugsi. Staigāt aizmirsīsi.
- Varis: (padzēries). Kam man būs jāstaigā? Kad tu visus darbus būsi padarījuse, tu mani paņemsi kupaprecē un panēsāsi pa pasauli.
- Maija: Ej nu pieskati zirgus! Kā būs bijuši auzās, tā tev trīs dienas vairs ēst nedos.
- Varis: Par ko man siksna? Sajozīšu vēderu, būs miers.
- Maija: Kam tu saspītēsi? Tu spītē darbam. Vai darbs vainīgs?
- Varis: Par ko es nevaru spītēt? Vai darbs man brālis?
- Maija: Nu ja, ka brālis. Vēl vairāk kā brālis. Viņš jau tev atdod visu. Pats tev ieliekas rokās. Viņš jau tikai gribas būt darāms. Un tad viņš tev ar spēku pielej dzīslas. Ar prieku pielej sirdi. Ar veiksmi locekļus. Ar gudribu prātu. Jo viņš jau gudrāks par gudru. Tik pats sevi padarīt nevar. Viņš ir kā apburts. Atburt sevi nevar. Tas jādara cilvēkam.

*Anna Brigadere.*

*«Maija un Paija.»*

*Kārlis Skalbe*

## Milzis

### Pasaka

Milzis teica uz savu jaunāko brāli: «Paturi tu kalnu, es gribu paskatīties pasaulē.» Labi. Šis ir ar mieru. Un tā jaunākais brālis ņem kalnu uz pleciem un vecākais dodas pasaulē.

Visu mūžu viņš bij gulējis uz vēdera un turējis kalnu uz muguras tāpat kā viņa tēvs un tēva tēvs. Un nu viņš stāvēja klajā,

liels, kumpains un neveikls. Viņš vāji turējās uz kājām un brīnīdamies skatījās pasaulē. Visas lietas viņam līda acīs. Viss bij tāds stripains un raibs: ikkatrai lietai bij apkārt varavīksne. Viņš bij kā jauns putns, kura priekšā salūst čaula un pasaule ar visām krāsām un skaņām gāžas iekšā noreibušā dvēselē. Aizlicis roku priekš acīm, milzis skatījās tālumā. Sili, kalni un mākoņi. Vējš locīja silus un dzina mākoņus. Vai milzis nu stāvēja mierā? Viņš ierēcās no prieka un devās tālumā svabads, laimīgs un bagāts. Padusē viņam bij zelta gabals, tik liels kā cilvēka galva. To viņam bij dāvinājuši labie rūķi par to, ka viņš tik pacietīgi bij turējis kalnu, kur atradās viņu smēdes un mantu kambari.

Milzis gāja, gāja un uzgāja kalnu. Iet nu no kalna lejā, redz — viens puika gana aitas.

«Ekur kukainis,» milzis teica uz smaidīja.

Pret sauli ziedēja baltābola pakalne. Zemu pie debesīm gulēja balti mākoņi. Ne zelts, ne sudrabs kalna dziļumā, nekas nebij tik gaišs kā šī pakalne. Milzim gribējās te atlaisties zālē un apskatīties: te laikam sākās tā skaistā pasaule, par ko viņam bij stāstījušas meža laumiņas. Tās klejoja tālu ar vēju, maldinādamas ganus un medniekus, un daudz zināja stāstīt.

«Ei, ei, lielais,» puika kļiedza. «Neieguli tik atkal bedri manā norā! Kur jūs, milži, guļat, tur trīs gadi zāle neaug.»

Tas bij liels nebēdnis, un viņam nebij pirmā reize ar milžiem un velniem.

«Klausies, puika, es gribu drusku uzkost. Dod man vienu aitu.»

«Vai, rīma! Veselu aitu! Bet nāc papriekšu ar mani cīksties. Ja pieveiksi, tad dabūsi aitu, ja ne — tavs zelta gabals būs man.»

Milzis skatījās uz puiku kā suns uz skudru, kura rāpo viņam starp izstieptām ķepām. «Ekur, kukainis!» milzis brīnījās. Tā būtu mums, ja mēs gulētu zālē un zaļš vaguliņš mūs lielīgi uzrunātu.

«Labi. Iesim skrieties,» milzis teica.

«Ej tu! Kur es ar tevi, tādu lempi, iešu skrieties. Te aiz krūmiem guļ dienas vidu mans jaunākais brālis, tas ies manā vietā.»

Puika pasvilpa. No krūma izskrēja zaķis, un milzis nebij salocījies vien, kad zaķis jau bij gabalā.

Tad milzis paķēra no zemes akmeni un saspieda viņu plakanu. «Nu, vai tu to vari?»

«Tas man nieks. Bet vai tu vari saspīest akmeni tā, ka viņam sula sāk tecēt?»

Un puika izvilka no savas gana kulītes gabalu siera un spieda to tā, ka viņam sula tecēja caur pirkstiem.

Milzis brīnījās vien.

«Bai, kas tu par vāju vīru! Tev jau tik ir kā tie lielie kauli,» puika smējās. «Vēlreiz es eju, tad dievs ar tevi.»

Tad milzis ar dūsmām grāba akmeni un svieda gaisā. Abi atgāzuši galvas skatījās, kā viņš pazuda debesis. Pēc laba laika akmens nožvankstēja uz noras.

Bet puika izvilkta no azotes putnu un palaida gaisā. «Redz, es iesviedu akmeni pašā Aizsaulē. Tā tu vairs nekad neredzēsi,» puika lielījās.

Milzis gaidīja, kad akmens nāks zemē, bet tik kakls notirpa skatoties: nekā nesagaidīja.

Viņš bij pazaudējis.

Atdeva puikam zelta gabalu un gāja tālāk. Viņš gāja ātri un smagi, atstādams zemē dziļas pēdas. Nabaga milzis bij gluži apjucis, un bailes mina viņam uz papēžiem. Viņš meta likumu, kur arājs ara un gani ganīja. Šiem kukaiņiem bij brinišķas varas. Tas nieks viņam bij atņēmis zelta gabalu un izpostījis viņu līdz pašai serdei. Viņš nu bij kā liels koks ar cauru vidu un neticēja vairs ne savām rokām, ne kājām. Viņš gāja un nezināja, kur soli spert: kad tik atkal neizlien no zemes kāds kukainis un neievelk derībā! Ildzis vēl trīs sloksnes ādas no muguras, kur tad vairs rādīsies...

Pašķīrās meži un nokalniņi, un milzis izgāja ziedošā Kurzemes kļajumā. Te debesis bij tik gaišas un pasaule tik plaša, ka viņam kajās sāka ļodzīties un viņa ēna smieklīgi dejoja uz sarkanām āboliņa galvām, kas auga cita pie citas zaļi un kupli piebriedušas laukā. Kā vilņi tur viens pār otru pacēlās ziedi un lapas, sarkans un zaļš.

Milzis vairs nezināja, kur likt savas lielās rokas. Tās bij tik stipras un smagas, radītas lieliem un grūtiem darbiem, un te bij tik viegls un gaišs, ka bij tiri vai jaizkūst. Viņš vareja dzīvot tikai tad, ja viņam bij ko nest. Jo tā nu reiz milži ir radīti. Kā cits nevar panest grūtuma, tā milzis nevarēja panest viegluma. Viņš nokrita āboliņa laukā uz mutes un tālu, kā ķēms, izstiepa savas neveiklās rokas un kājas.

Salda medus dvaša spiedās viņam mute un nāsis. Viņš iekodās ar zobiem zemē un raudāja, bet ziedošā zeme smējās par viņa dumsmām un smaržoja.

Īgnis un satumsis milzis piecēlas un aizvilkās kā mākonis uz vakariem, kur debess malā gulēja tumšzilas ozolu birzes.

Veci, simtgadēji ozoli izstiepa tam preti savus varenos zarus. Un, bīrē iegājis, milzis jutās kā starp vīriem, jo ozoli bij viņa augumā. Sadudzis, kildīgs viņš grieza zobus un šņāca tā, ka lapas bīra no zariem. Tad viņš likās ozolos un rāva tos laukā no zemes ar saknēm un svieda pa gaisu. Stiprākos kokus viņš apkampa pa vidu. Viņš cīnījās ar tiem kā ar vīriem un pricējās, ka viņam preti turas atklāts speks. Jo viņa bērna dvēsele jau bija nomanījusi cilvēku viltu. Tā viņš plosījās labu laiku, kamēr tālu visapkārt kā jūra ap viņu gulēja zaļš līdums, kur pār saplosītiem zariem un izgāztām saknēm kliegdami bēga prom izbīdēti putni un zverī. Tad viņš bij atkal reiz laimīgi piekūsis un apmierināts soļoja tālāk.

Bet, kad nāca vakars un no ciemiem stiepās dūmi, milzim atkal uznāca skumjas. Viņš atcerējās dziļo zemes tumsu, dzirdēja, kā



caur šo tumsu skan rūķu laktas un ēzes elpo, un dūmi sitas ap labo viru bārdām un sejām, kuri zilās un sārtās ugunis kausē zeltu un sudrabu. Visu nakti nedeva miera šie dūmi, kuri likās viņam saldāki par puķu smaržu.

Cik ilgi milzis vēl tā staigāja pa pasauli, par to veci ļaudis neko nezin stāstīt. Bet kurš bērns gan nebūs dzirdējis par koku rāvēju, kurš klejo, meklēdams darba? Ne vienu silu vien viņš nolīda, ārdīdamies aiz spēka un saduguma, ne vienam laukam vien viņš pirmais izpurināja zemi, raudams kokus ar saknēm. Bet to viņš darīja tikai aiz mokām, tāpēc ka neatrada vairs sev istās vietas. Tā galā viņš bij gluži nobeidzies. Viņa spēki sāka zust. Un, kad viņš reiz izgāja tukša, neauglīgā smilšu klajumā, tad viņam gribējās zemes, zemes, kas auglīga gulēja tur zem smiltīm un slēpa sevi jaunus kokus un puķes. Viņš nometās zemē un kāri sāka raust sev smiltis uz kakla un pleciem. Un brīnums: zeme atdeva viņam zudušo spēku. Jo dziļāk viņš rakās, jo stiprāks viņš tapa.

Pret vakaru milzis nebij vairs redzams. Bij tikai kalns, kurš kustējās un auga kā milzīgs kurmja cēlums. Tas auga arvienu lielaks, un tad vairs nevarēja manīt, ka viņš kustas. Drīz pa kalna virsu sāka lidot un knist vēja izmesti dīģi un sēklas.

Un pēc gadiem tur auga mežs. Putni sēdēja zaros un dziedāja, lapsas raka sev siltas alas; bet milzis gulēja tur dziļi apakšā un klausījās atkal, kā skan rūķu laktas un ēzes elso un dūc. Un viņam bij tik labi, ka viņš baidījās elpot, lai nesatricinātu putnu olas ligzdās un neizbiedētu samilējušos, kuri sēdēja tur augšā, zem kāda kupla koka. Milzis aizardēja elpu, un kā maigs vilnis zem krūtīm viņam apstājās laime. Viņā turējās viss kalna svars.

Milzim bij atkal ko nest, viņš atkal dzīvoja pilnu dzīvi un bij laimīgs.

Bet ne koki, ne puķes, ne arī putni nezināja, ka viņi šūpojas uz milža muguras. Jo viņš tur apakšā bij tik kluss, cik kluss top aiz lielas laimes.

Pirmdienas ritā vīri ar vienroču izkaptīm, kas pie pēdām bij cieti nosietas tikko izdrāztām krūkleņu klūgām, un maziem grābekļiem, kuru oša zari spīdēja kā vasks, devās uz rudzu lauku. Sievas un meitas bij rokām uzvilkušas garas aproces, lai asie salmi nesaskrāpētu stilbus. Lielā zaļā krūzē nesa līdz ar medu sajauktu ūdeni, jo nevienam nebij ne vaļas, ne patikas doties no saules gaismas un darba pilna lauka uz aku, kas vienīgā šajās dienās izdvesa vēsumu kuplu vītolu ēnā. Rudzu lauks bij svinīgs un kluss, kā darbā noguruši zirgi vai cilvēki, vārpas smagi bij noliekušās lejup. Par debesīm zilākas šeit ziedēja rudzu puķes, violetie kokaļi un baltziedainie apiņi, apvijušies stiebriem, jautri raudzījās augšup. Ar kustībam, kas bij iedzimitas kopš paaudzēm,

vīri ķērās pie darba, un izkapšu zili spožie asmiņi dziļi iecirtās biežajos rudzos. Tā kā salmi bija resni, tad tās skanēt skanēja. Bet rudzu lauks izskatījās rāms un likās nenojauta, ka pēc pāris dienām tas jau gulēs pie zemes. Tikai viena vārpa visā nepārredzamajā vārpu bezgalībā, pirmajiem cirtieniem atskanot, pašā rudzu lauka vidū piepeši sakustējās un līgojās visu laiku, kamēr citas palika gluži mierīgas. Tā arī lielajā cilvēces druvā dažreiz tikai viens vienīgs cilvēks nojauš nelaimi, kas, citiem nemanāma, kaut kur iesākas.

Kad liels daudzums kūļu, zālainiem apakšējiem galiem, jau bij izstiepušies uz lauka garās rindās, pie darba ķērās sievietes. Viņas cilāja tos tāpat kā cilā mazus bērņus un, sasējušas tos saišķiem kā jostīnām, nostatīja gubiņās. Izkaptis skanēja bez mitēšanās, un brīžos, kad tās pazibēja augsti gaisā, tajās uz brīdi atstarojās debesis un gaismas un kustības pilnais lauks.

Kad plāvēji, no slāpēm smakdami nost, ar piedurknēm atbīdīdami no pierēm sviedru mitros matus, dzēra ūdeni no lielās krūzes, viņi redzēja, ka rudzu gubiņas izaugušas arī citu māju laukos. Liels darbs bija iesācies, un visās pusēs skanēja izkapšu troksnis, iedams no mājas uz māju, ko jau kopā savienoja druvas, tuksnešaini vienmuļīgas, aizplūzdamas līdz pat zili dūmainajam apvārsnim, kur mežu ēnā, no karstuma noslēpušies smagi elpoja brieži un stirnas.

Laiks pamazām tuvojās pusdienai, strādāja viss Zemgales klajums, un izkaptis, gaisā iedzirkstīdamās isiēm zibeniem. No pļautās labības cēlās augšā viegli putekļi, gaismā izskatīdamies rožaini, un lidzenums bij tik pilns ar to, ka saules stari, spiezdamiem tiem cauri, pārvērtās svītrās, tievās augšā un platās apakšā. Tā kā saule atradās tagad pašā debesu vidū, tad tā lidzinājās milzīgai zvērojošai puķei, kuras ziedu lapas, līdz zemei nokārdamās, apņēma laukus un strādātājus. Tās karstums bij nesaudzīgs, un tā bij pēdējā svētība šīm druvām, lai graudi labi nobriestu pirms pēdējā ceļojuma uz šķūņiem. Brīžiem plāvējiem nāca pāri miegains vēsums, kas atplūda no kaut kur starp labības laukiem aizmigušās Lielupes, atnesdams zivju un mēdru smaku. Bet tas ne druscīņas nemazināja karstumu, ko vēl vairāk palielināja izkapšu vēcieni. Bet neviens nekurnēja, jo ar acīm, ko migloja sviedri un putekļi un žilbināja saules gaisma, tie redzēja visu savu pūļu gala mērķi — uz balti noberzta galda kūpam brūno maizes klaipu ar krustu mugurā. Skaidrs ir avota ūdens, kas nāk no dziļām apakšzemēm, runādams draudzīgu valodu, bet vēl skaidrāki ir graudi, kas, brieduši saulē, kalnušā rijās, malti dzirnavās, deguši krāsns versmē, pārvēršas ceļa maizē zemes ceļiniekiem.

*E. Virza. «Straumēni»*



### *Vizma Belševica*

Par saknēm būt. Tai zemzemē, ne stars  
Kur nenokāpj. Kur gaisma neieskatās.  
Bez putna galotne. Bez lapām zars.  
Bet dziļu avots stīgas smalkā matā  
Un nedrīkst pārtrūkt. Sakņu melnais darbs  
Bez atelpas. (Pat ziemas miegs ir šķietams.)  
Krāt. Barot. Dzirdināt. Būt mēmai saitei starp  
Visgrūtāko nīcību un dzīvi. Baltam ziedam  
Caur savu kroplo, neredzamo esmi  
Dot saules gaviles un dailes spēku paust.

Par saknēm būt. Un ziedus neapskaust.

### *Vitauts Ļūdēns*

Ar darbu svētīta nāk rīta stunda,  
Un tas ir darbs, kas gaismai gaismu dod,  
Kā cirulis tas citiem darbiem junda,  
Lai tie ar ēnu mūžam neaprod.

Ar darbu svētītas nāk dienas stundas,  
Un tas ir darbs, uz kura pleciem stāv  
Gan mūsu Talsi, Mežotne un Skrunda,  
Kā ozols plats vairs pārstādāms tas nav.

Tas — laiks, kas saka, ka nav grūtāk triekties  
Ar sirdi ledū, pieri liesmā mums,  
Ka grūtāk iemācīties nesaliekties,  
Un katram savs šī spēka noslēpums.

Ar darbu svētīta nāk vakarstunda,  
Kur gan no darba projām aiziet var,  
Ir atkal atgriezies kāds aizmirsts mundrums,  
Kāds aizmirsts gaišums rūpju pieri skar.

## Tā runāja cimdu māte

Pasaule — tas ir cimds.  
Un Pasaules Radišana,  
bērniņ, nav nekas cits  
Kā cimdiņa adīšana.

Tiesa, tiesa — ir pasaule caura.  
Tev ir rociņām auksti.  
Bet tas ir uz pavasari.  
Re, kā tu, meitiņ, man plauksti.

Dod nu, es salāpīšu.  
Palīdzi adatā trāpīt.  
Nekaunies pasauli mīlēt,  
tas nozīmē — nekaunies lāpīt.

Tūkstoš dzīparu, rakstu un krāsu.  
Cimdiņa adīšana,  
bērniņ, nav nekas cits  
kā Pasaules Radišana.

*Imants Ziedonis*

## Par darbu

### II

Nu, kas ir darbs? Pats tu, pats es.  
Ne cirvis, ko tu rokā nes,  
Ne dakšas, ar ko kūti mēzt,  
Ne tas, ka bērni prasa ēst,  
Ne tas, ka vēders maizes kauc,  
Ne tas, ka vajag naudas daudz,  
Ne goda raksta dotais gods.  
Darbs piedzimstot tiek līdzī dots.  
Kā divas rokas un kā sirds.  
Kā neveiksme, kas stāv un ņirdz.  
Kā kaut kas tāds, kas tikko most,  
Sāk sevī augt un moka nost.  
Kā sēklas čaulā asns mīlst,  
Tas tevī laužas tumši zils,  
Tas tevī tumši sarkans kāpj

Un sola, izpilda un krāpj.  
Pār mani saules gudrā acs.  
Pār mani mēness zelta rats.  
Kas esmu es? Es esmu pats.  
Kas ir mans darbs? Tas ir tas pats.  
Balts gaismas stars lūdz, lai tu laid.  
Melns izmisums, kas tevī vaid  
Un nokrīt pārguris un snauž,  
Bet atkal pieceļas un lauž,  
Un pakrīt pārguris un mazs,  
Bet kaut kur zvagžņu mirdzums ass  
Sauc atkal tevi, tevi ceļ,  
Darbs tevi dzen, darbs tevi dzeļ,  
Darbs tavos nervu galos tric.  
Darbs, bērnam dzimstot, piedzimst līdz.

— — — — —

Tada ir mana zeme. Stārķiem ir mazi balti bērni,  
Un visi mācas lidot.



## I. Ziedonis

Pirmām kārtām ir jāatbild par saviem uzskatiem, ne par cita uzskatiem; par saviem vārdiem, ne par cita vārdiem; par saviem darbiem, ne par cita darbiem.

Pamatprasība ikvienam — esi **darbīgs**. Šis ir tavš laiks un tava vieta. Te ir tava iespēja. Citur un citlaik tā vairs var nebūt. Tev ir dota iespēja sevi piepildīt. Dari tūlīn! Darbs ir tik neatdalāms no cilvēka, ka tas tautasdziesmās tiek turpināts vēl aizsaulē, tikai bez sviedriem, atbrīvotāks un skaistāks. Tautasdziesmās pat Dieviņš strādā — tā ir reta parādība pasaules tautu mitoloģijā. Dieviņa priekšstatu katra tauta izveido savadāk. Latviešiem viņš nav soģis, bet strādā līdzī. Līdz. Palīdz. Izlīdzinās ar cilvēku darbā...

Augšup pa spirāli ved darbīgums. Bet tikai gudrs darbīgums. Muļķīga rosība neved nekur. Kņada aizkavē. Pliks gribīgums ved pa apli. Jākopj **gudriība** sevi.

«Tu dzīvoji dižu darbu»

Līdzko nāk kartupeļu stādāmais laiks, vecajam nav miera — pie mājas ir mazs zemes pleķītis, un tikai vecais dzird, ka tas sauc pēc arkla. Neviens cits to nedzird, jo tas ir mazs pleķītis. «Un tos pāris pūrus kartupeļu mēs tev, tēvs, atvedisim,» saka bērni, «liecies mierā — lai tā zeme stāv!»

Bet kā tad var — zeme tā stāvēt? Un katru pavasari vecais vīrs neliekas mierā, pareizāk sakot, zeme tam nedod miera, kamēr zirgs un arkls sadabūts un vagas izvilktas. Tā ir mužsenis trenētā zemnieka dzirde, kas dzird zemi saucam, pavēlam un lūdzamies.

*I. Ziedonis. «Kurzemīte»*

Ko lai es tev saku par darbu? Laimīgs tas cilvēks, kas visu mūžu var strādāt miļū darbu. Ap mums ir desmitiem un atkal desmitiem visparastāko, nepieciešamāko lietu, ko reiz veidojušas siltas rokas, asprātība, aizrautība. Tās pieguļ mūsu plaukstām. Vērigāk aplūkojot, tās pārsteidz ar formu vienkāršību, līniju tīrību un saskaņu. Mēs nezinām to darītāju vārdus. Taču mēs saņemam daļu no prieka, ko jutis cilvēks, pārvarot vielas pretestību, īstenojot savu ieceri.

Ir briesmīgi, ja ilgstoši jādara svešs un nepatīkams darbs. Spars saplok, iztēle iemieg, cilvēks zaudē dabas līdzdoto personības spožumu. Un tomēr, tomēr — vai bez visiem tiem nepatīkamajiem pienākumiem, lieliem un maziem, mēs vispār spētu novērtēt savu īsto darbu, sadzirdēt aicinājumu?

Ja cilvēki neiemācītos pārvarēt grūtumu, viņi nekad neiemantotu diezgan pacietības, lai līdz galam izdarītu to, kas patiesi miļš un ilgots. Varbūt pat nebūtu miļa un ilgota darba. Jo tieši šis darbs prasa vislielāko gribas un speku sasprindzinājumu. Es nekad neesmu redzējusi tā sauktos laimes bērnus un dzīves lutekļus, kas būtu radījuši ko lielu. Ikviens īsts darbs pirmām kārtām ir nebeidzama grūtību pārvarēšana. Un to nekad neveiks cilvēks, kas nebūs jau iepriekš sagatavojies saspringtam un ļoti bieži arī ilgi neauglīgam darbam.



*S. Viese. «Raganiezis»*

## Domu graudi

Darbs ir latvju krietnais tikums,  
Darbs ir viņu lepnais likums —  
Pamats dārgai brīvībai.

*/Auseklis/*

... ļauj, lai darbs tevi māca. Kad tu būsi viņu uzvarējis, tad varēsi viņu mācīt.

*/A. Brigadere/*

Darbs un audzināšana — vienīgais stiprākais kultūrattīstības pamats.

*/K. Egle/*

Nav, draugs, ne debesu, ne elles. Ir tikai cilvēks un viņa darbs. Ja tu neesi godīgs bijis pret citiem un ja tu esi slinķis bijis un pametis novārtā tās dāvanas, ko tev daba devusi, tad tava sirdsapziņa tev sagādās elles mokas. Un, ja tu vari priecāties par darbu, kas tev sagādā gandarījumu, tad tā ir tava paradīze.

*/K. Egle/*

Cilvēki allaž dara kaut ko: ja nedara darbu, tad dara nedarbus.

*/R. Kaudzīte/*

Cilvēkam nav jāatbild par to vien, ko viņš ir darījis, bet arī par to, kā viņš nav darījis.

*/R. Kaudzīte/*

Sūrai darba dienai salda miega nakts.

*/R. Kaudzīte/*

Labāk lai trūkst laika divreiz nekā darba vienreiz.

*/R. Kaudzīte/*

Kam nav darba dienu, tam nav arī svētdienu.

*/R. Kaudzīte/*

Ja tev ir darba vairāk nekā laika, tad tu esi sava laika cienīgs, bet, ja tev ir laika vairāk nekā darba, tad tu neesi sava laika cienīgs.

*/R. Kaudzīte/*

Ja es daru, ko varu, vai tad nav diezgan?

*/R. Kaudzīte/*

Darbs, saskanīgs ar cilvēka tieksmēm, ir vienīgais gara glābējs un visādu ciešanu dziedinātājs. Tāpēc jāpazīst sevi, lai atrastu savu vietu dzīvē.

*/Elvira Kociņa/*

Un nemeklējiet vārdus, ar kuriem izteikt darba lielumu,— tādu vārdu nemaz nav, vārds «darbs» ir pats pamatvārds, no tā radušies visi vārdi, visas krāsas, visas melodijas — radusies cilvēku pasaule. Darbs ir ikdienas brīnums.

*/E. Rudzītis/*

Labs darbs divus mūžus dzīvo.

*/Latviešu sakāmvārds/*

Cik būs tava nasta smaga,  
Tik būs dziļa tava vaga  
Un tik plati pleci augs.

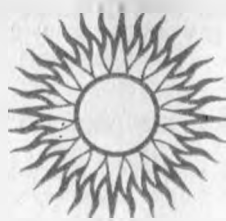
*/V. Ļūdēns/*

Cilvēka aktīvā darba griba ir tā mūžīgā atkal un atkal no jauna pārmantojamā vērtība, kas mums jāapgūst.

*/I. Ziedonis/*

Lai dzīvē būtu tikai tā viena patiesība un tā viena kaislība: stādīt, izaudzēt un atdot.

*/I. Ziedonis/*





## IETEICAMĀ LITERATŪRA

- Arājs K. Krišjānis Barons. 1985.
- Atskaņu hronika. J. Saivas atdzej. 1936.
- Augstkalns A. Mūsu valoda, viņas vēsture un pētītāji. 1934.
- Auškāps J. Zinātnei un Tēvijai. 1938.
- Barons Kr. Latvju Dainas. I — VI. 1894—1915.
- Biļķins V. Nameiķis un viņa laikmets. 1935.
- Biļķins V. Zemgaliešu cīņas ar bīskapiem un ordeni. 1936
- Birkerts A. Krišjānis Valdemārs un viņa centieni. 1935.
- Birkerts P. Latvju tautas dzīves gudriba. I d. Laimes problēma. II d. Darba filozofija. 1937.
- Blanks E. Latvju tautas atmoda. 1927.
- Brastiņš E. Latvija, viņas dzīve un kultūra. 1931.
- Brastiņš E. Latviskās Latvijas labad. 1935.
- Brastiņš E. Samulsuma pārspēšana. 1938.
- Brastiņš E. Tautības mācība. 1936.
- Breikšs L. Mūsu ģimene.
- Dāle P. Gara problēmas. 1935.
- Darba vara lielu dara. Sak. A. Jansons. 1960.
- Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve. 1978.
- Ērglis R. Zemgales neatkarības vēsture. 1936.
- Ētika: teorija, problēmas. 1985.
- Ētikas vārdnīca. 1987.
- Freijvalds R. Latviešu tautas mūžs. 1936.
- Goba A. Kronvalda Atis latvisma atmodas vēsturē. 1936.
- Goba A. Latvju tautas gods. 1935.
- Gopers K. Krusttēvs Oskars. 1923.
- Gudru ņemu padomiņu. Sak. E. Marjutina. 1956.
- Ģimenes enciklopēdija. I. 1989.
- Ģimenes grāmata. Sak. A. Freijs. 1936.
- Hirša Dz. Kā radies mūsu tautas vārds.—«Avots», 1988, 6.
- Hirša Dz., Bušs O. Vietvārdi stāsta.—«Draugs», 1988, 1.—12.

- Jurēvičs P. Nacionālās dzīves problēmas. 1936.  
 Jurēvičs P. Kultūras dziļums un seklums. 1943.  
 Kalniņš J. Rainis. 1977.
- Kant I. Methaphysik der Sitten. 1919.
- Kārklīņš K., Goba A. Kronvalda Atis. Dzīvē un darbā. 1937.
- Kas jāzina meitiņām. Latv. tautas dziesmas. Sak. I. Ziedonis. 1984.
- Kokare E. Latviešu un lietuviešu sakāmvārdu paralēles. 1980.
- Krasnais V. Latviešu kolonijas. 1938.
- Kroders A. Cilvēks un tauta. 1940.
- Kronvalds A. Kopoti raksti. I un II sēj. 1936.
- Kronvalds A. Tagadnei. /Izlase/. 1987.
- Kuršu kāpu folklorā. P. Šmita red. 1933.
- Lapiņš K. Dzimtenes ideja. 1936.
- Latviešu bērnu folklorā. Sastād. V. Greble. 1973.
- Latviešu etnogrāfija. 1969.
- Latviešu pasakas un teikas. Pēc A. Lerha-Puškaiša u. c. avotiem sakop. un red. P. Šmits. I — XV, 1925—1937.
- Latviešu sakāmvārdi un parunas. Izlase. Sast. E. Kokare. 1957.
- Latviešu sakāmvārdi un parunas. Sakrājuši un sakop. P. un M. Birkerti. 1927.
- Latviešu tautasdziesmas. I — V<sub>2</sub>, 1979—1984.
- Latviešu tautasdziesmas. Izlase. I — III, 1955—1957.
- Latviešu tautas mīklas. Izlase. Sastād. A. Ancelāne. 1954.
- Latviešu tautas pasakas. Izlase. A. Alksnītes u. c. sak. 1956.
- Latviešu tautas teikas. Sastād. A. Ancelāne. 1961.
- Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas. Izlase. Sastād. A. Ancelāne. 1988.
- Latviešu tautas ticējumi. Sakrājis un sak. P. Šmits. I — IV, 1940—1941.
- Latvju dainas. Pamatziesmas L. Bērziņa sakopojumā. I — VI, 1928—1932.
- Latvju tautas anekdotes. Sakop. un red. P. Birkerts. I — IV, 1929—1930.
- Latvju Tautas Daiņas. Red. J. Endzelīns, sak. R. Klaustiņš. I — XII, 1928—1932.
- Latvju tautas mīklas. Sakrājis un sakārt. P. Birkerts. 1927.

- Liepu laipa. Sakārtojusi R. Drīzule. 1989.
- Mauriņa Z. Saules meklētāji. 1939.
- Mauriņa Z. Simtu cepu kukulišu.—«Pad. Jaunatne», 1988, 24. XII
- Miklas. Izlase. Sak. A. Ancelāne. 1969.
- Mugurēvičs Ē. Leģenda un vēsturiskā īstenība. /Pulkveža Oskara Kalpaka /1882—1919/ dzīves ceļš un ciņu gaitas./—«Dzimtenes Balss», 1989, 11.—25.V.
- Nāc nākdama, vasariņa. Sastād. A. Ancelāne u. c. 1967.
- Pār deviņi novadiņi. /Dzeja par Latvijas novadiem/. Sastād. V. Ancītis. 1975.
- Pasaules skatījuma poētiskā atveide folklorā. 1988.
- Puisīts augu. Latviešu tautas dziesmās. Sak. I. Ziedonis. 1984.
- Pumpurs A. Lāčplēsis. R., 1988.
- Pussars R. Pie dižozola saknēm. 1985.
- Rainis. Kopoti raksti. I — XXV sēj., 1977—1986.
- Sen to Rīgu daudzinaja. Rīga latviešu tautas daiļradē. Sast. A. Ancelāne. 1973.
- Sidraba vītols. T. dz. krāj. Sast. J. A. Jansons, N. Kalniņš. 1943.
- Skujeniēks M. Latvieši svešumā un citas tautas Latvijā. 1930.
- Skujeniēks M. Nacionālais jautājums Latvijā. 1913.
- Straubergs K. Latviešu buramie vārdi. I — II, 1939—1941.
- Straubergs K. Latviešu tautas paražas. 1944.
- Stradiņš J. Pa Latvijas vārda pēdām.—«Ciņa», 1987, 31.XII.
- Tautas dziesmas. Papildinājums Kr. Barona «Latvju dainām», P. Šmita red. I — IV, 1936—1939.
- Tēvu zeme. Darba un cilvēka dzīves ritumu latviešu tautasdziesmās linogriezumos ilustrējis Z. Zuze. 1987.
- Toma V. Maize no mājām. 1980.
- Trīs vēja mezglī. Sakārt. K. Arājs. 1988.
- Ulmanis K. Degsme. Atmiņas, norādījumi, aicinājumi un vēlējumi. 1938.
- Unams Ž. Trīs brīvības ciņu vadoņi. 1934.
- Valdemārs Kr. Raksti. I — II, 1936.
- Valters M. Mūsu tautības jautājums. Domas par Latvijas tagadni un nākotni. 1914.

Viese S. Jaunais Rainis. 1982.

Viese S. Mūža raksts. 1985.

Virza E. Pirmais Latvijas nacionālo karaspēku virspavēlnieks pulkvedis Oskars Kalpaks. 1927.

Virza E. Straumēni. /Vecā Zemgales māja gada gaitās./ 1939, 1989. u. c. izd. «Karogs», 1988, VIII — X.

Ziedonis I. Tu dzīvoji dižu darbu. Manas tautasdziesmas. 1985.

## PERSONU RĀDITĀJS

- Oskars ALKS (1901.—1982)—ārsts, Latvijas Republikā Tautas labklājības ministrijas Veselības departamenta direktors.
- Jūlijs AUŠKĀPS (1884.—1941.)—ķīmiķis, LU profesors, kādu laiku arī LU rektors un Latvijas Republikas izglītības ministrs.
- BAUMAŅU Kārlis (1835.—1905.)—pedagogs, literāts un mūzikas darbinieks, viens no latviešu pirmajiem komponistiem, latviešu tautas lūgšanas (un Latvijas Republikas himnas) «Dievs, svēti Latviju» vārdu un melodijas autors.
- Krišjānis BERĶIS (1884.— )—ģenerālis, viens no Latvijas brīvības cīņu komandieriem, Lāčplēša kara ordeņa visu šķiru kavalieris, Latvijas Republikā pēdējais kara ministrs un armijas komandieris.
- Ludvigs BĒRZIŅŠ (1870.—1965.)—teologs un pedagogs, filoloģijas doktors un profesors, dzejnieks un literatūrvēsturnieks, viens no izcilākajiem latviešu folkloristiem — dainu pētniekiem. Miris emigrācijā.
- Antons BIRKERTS (1876.—1971.)—rakstnieks un literatūrvēsturnieks, Raiņa dzīves un daiļrades pētītājs, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks.
- Pēteris BIRKERTS (1881.—1956.)—folklorists, psihologs un 1905. gada revolūcijas pētnieks; LVU profesors, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks; latviešu tautas anekdošu un brahiloģismu krājējs.
- Ernests BRASTIŅŠ (1892.—1941?)—gleznotājs, publicists un senatnes, īpaši Latvijas pilskalnu, pētnieks, dievturu kustības ierosinātājs un vadītājs. Miris izsūtījumā.
- Leonīds BREIKŠS (1908.—1942?)—dzejnieks un publicists, autors vairākiem patriotisku dziesmu (piem., «Svēts mantojums») tekstiem. Miris izsūtījumā.

- Hugo CELMIŅŠ (1877.— )— agronoms, valstsvīrs un diplomāts, Latvijas Republikā visu Saeimu deputāts, vairākkārt ministrs, divkārt Ministru prezidents, arī Rīgas pilsētas galva.
- Pauls DĀLE (1889.—1968.)— filozofs, psihologs un publicists, LU filozofijas un psiholoģijas profesors, viens no Latvijas Universitātes dibinātājiem, Psiholoģijas institūta vadītājs.
- Anslavs EGLĪTIS (1906.)— rakstnieks un gleznotājs, rakstījis nozīmīgus darbus dažādos žanros — dzejā, īsajā un garajā prozā, dramaturģijā, mākslas kritikā, arī tulkojis. Emigrācijā.
- Kārlis ELIĀSS (1899.—?)— dzejnieks un žurnālists.
- Ādolfs ERSS (1895.—1945.)— rakstnieks, darbojies lirikā, īsajā un garajā prozā, viens no mūsu Latgales tēlotājiem, arī krājis latgaļu folkloru.
- Marta GRIMMA (1901.—1983.)— rakstniece, rakstījusi dzeju un prozu, atdzejojusi un tulkojusi čehu autorus.
- Andrejs IKSENS (1888.— )— rakstnieks, rakstījis dzeju, prozu un lugas. Pats būdams brīvības cīņu dalībnieks, sastādījis krājumu «Daugavas sargi»— par cīņām pret bermontiešiem.
- Kārlis JĒKABSONS (1879.—1946.)— daudzpusīgs un ražīgs rakstnieks un tulkotājs, viņa paliekamākā nozīme — lirikā.
- Paulis JURĒVIČS (1891.—1981.)— filozofs un publicists, LU filozofijas un pedagogijas profesors. Miris emigrācijā.
- Jānis KĀRKLINŠ (1891.—1975.)— rakstnieks un žurnālists, rakstījis dzeju, ceļojumu aprakstus, publicistiku, kādu laiku «Jaunāko Ziņu» redaktors. Savā filozofiskajā dzejā un prozā centies sintezēt latviskos, indiskos un kristietiskos elementus. Miris emigrācijā.
- Artūrs KRODERS (1892.—1973.)— žurnālists un publicists, bijis savā laikā daudzu nacionāla virziena izdevumu redaktors. Miris emigrācijā.
- KRONVALDA Atis (1837.—1875.)— pedagogs, valodnieks un publicists, viens no izcilākajiem nacionālo ideju paudējiem 19. gadsimta Latvijā.

Atis ĶENIŅŠ (1874.—1961.)—dzejnieks, grāmatnieks un pedagoģijas darbinieks, Latvijas Republikas laikā bijis gan izglītības, gan tieslietu ministrs, Padomju Latvijā — Rīgas Pedagoģiskā institūta profesors.

Zenta MAURIŅA (1897.—1978.)—rakstniece un filozofe, darbojusies īsajā un garajā prozā, kritikā, publicistikā, viena no spilgtākajām latviešu autorēm esejas žanrā. Pirmā latviešu sieviete, kas LU ieguvusi Dr. grādu. Konrāda Adenauera prēmijas laureāte. Mirusi emigrācijā.

Jēkabs NĪMANIS (1892.—1979.)—bērnu ārsts, bērnu klinikas īpašnieks un vadītājs.

Ausma ROGA (1902.—1953.)—rakstniece un žurnāliste. TIRZMALIETE (īstā vārdā Minna Dzelzkalne, 1876.—1942.)—dzejniece, populārās patriotiskās dziesmas «Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme» vārdu autore.

Kārlis ULMANIS (1877.—1942?)—agronomijas un tautsaimniecības doktors, valstsvīrs un publicists, Latvijas Republikas pirmais, vairākkārtējais un pēdējais Ministru prezidents, pēdējais Valsts prezidents, visu Saeimu deputāts, vairākkārtējs ārlietu, kara un zemkopības ministrs, Zemnieku savienības dibinātājs un līderis.

VALDIS (īstā vārdā Valdemārs Zālītis, 1865.—1934.)—rakstnieks un skolotājs, klasiskās bērnības tēlojumu grāmatas «Staburaga bērni» autors.

Vilis VELDRĒ (arī Jānis Trimda, īst. v. Fricis Gulbis, 1908.—1940.)—rakstnieks un žurnālists, darbojies lirikā, īsajā un garajā prozā, publicistikā. Pazudis bez vēsts.

Jānis VESELIS (1896.—1962.)—rakstnieks, darbojies dzejā, īsajā un garajā prozā, dramaturģijā, kritikā, iedziļinājies latviešu senreligijā un kultūrā. Miris emigrācijā.

Edvarts VIRZA (1883.—1940.)—rakstnieks, darbojies lirikā, liroepikā, tēlotājā prozā (piem., «Straumēni»), kritikā, publicistikā, atdzejojis un tulkojis franču autorus. Tēvzemes balvas laureāts.

## BRĪVĪBAS PIEMINEKĻA ATTEĻU APRAKSTI

Tēlnieka Kārļa Zāles un arhitekta Ernesta Štālberga veidotajā Brīvības pieminekļī, kuram pamatakmeni lika 1931. gada 18. novembrī un kuru atklāja 1935. gada 18. novembrī, ir trīspadsmit skulpturālas grupas un cilņi, no kuriem šajā grāmatā attēloti astoņi.

Grupa «Vaidelotis», dažkārt saukta arī «Vaidelotis ar jaunekli». Tas ir dzejnieka Ausekļa fantāzijas tēls, tautas gudrības simbols, miera un draudzības sludinātājs, kas savu gara bagātību nodod tālāk jauneklim, nākotnes sabiedrības pārstāvim. Skulptūru grupā ietverts arī zināms pagātnes mītiskuma akcents — zirga galvaskauss, visa jaunā novēršanas simbols. Vaidelotim rokās ir latviskā kokle — «dziesmu vairogs». Jaunekļa rokās gan vēl zobens. Taču tas nav pacelts cilņai, bet nolaists gar sāniem ar zemē iedurtu asmeni — modrībai. Tēlu grupa veidota ar dziļu zemtekstu, parādot gadu simtos uzkrātās tautas gudrības un ētisko kategoriju pārsvaru pār militāru spēku.

Mātes — dzīvības devējas un miera nesējas simbols iedzīvināts grupā «Ģimene». Māte — ģimenes pavarda sildītāja — ar vieglu smaidu un labestību raugās nākotnē, apzinādamās savu svētīgo dzīvības turpinātājas sūtību. Mātes stājā lepnums un spēks, sejas pantos — palāvība nākamībai. Blakus mātei — tās drošie balsti — dēli, kuri, paceltajās rokās turēdami ozollapu virtenes, it kā apliecina: mēs, māt, tavi dēli, stipri esam, sargāsim un augstu turēsim ģimenes godu.

Grupu «Latvija» veido trīsfigūru kompozīcija, kuras centrā Mātes Latvijas tēls. Mātei vienā rokā zobens, kas sargā Dzimtenes vairogu, otrā — labības kūlis, dienšķās maizes, darba un bagātības simbols. Mātei Latvijai vienā pusē tautumeita, otrā tautudēls-tēli, kas personificē tautas vitālo spēku. Mātes Latvijas simboliskā figūra risināta monumentāli. Sejas pantos, plaukstas tvērienā — vīrišķīgs spēks, stājā — pašapziņa, lepnums, atbildības sajūta. Kompozicionālo kārtojumu papildina vispārināta karoga motīvs, kā arī liepu lapu un ozollapu virtenes, kas ieskauj malejās figūras. Karoga lejupkritošās, noteiktos



ritmos kartotās krokas savijas ar Mātes sagšu, daļēji piesedz jauniešu kailfigūras un ar līniju vertikālo traktējumu it kā sasauca ar Brīvības tēlu obeliska virsotnē; šis tēls arī ieturēts stingri vertikālās līnijās.

«Tēvzemes sargu» grupā attēloti dažādi laikmeti, dažādas paaudzes. Tēlnieks te radis pēctecību starp senajiem 13. gadsimta latviešu cilšu brīvības cīnītājiem un neatkarīgās Latvijas armiju. Senā virsaiša tēls ir spēcīgs, romantiska cildenuma apgarots un emocionāli iedarbīgs.

Dinamiska, heroiska dramatisma piesātināta ir «Važu rāvēju» grupa. Šī trīsfigūru kompozīcija izvietota ansambļa galvenajā asī un pavērsta pret bulvāri. Simboliskie tēli atspoguļo tautas alkas pēc brīvības. Muskuļotie stāvi, atspēriena saspringtās kājas, dzelzaina spēka sažņautās rokas pauž apņēmību un atbildības apziņu vēstures priekšā: pamodušies tautas spēki tiecas nomest varmācības važas. Un važas trūkst. Trūkst tēva varenajās dūrēs, tūlīt tās pārtrūks pavisam. Bet vēsturiskais brīdis vēl nav klāt, pretojas izšķirošais ķēdes posms. «Važu rāvēju» grupa formā un izteiksmē ļoti viengabalaina — iekļauta klasiskajā trīsstūrī, kura smailē — varenais tēva stāvs. Triju tēlu kopīgo likteni sasaista ne tikai važas, bet arī Kārļa Zāles tik iecienītais dekoratīvais kompozīcijas paņēmieni — karoga drapējums. Taču tā krokojums ir asāks, dramatiskāks, šķautnaināks nekā citās pieminekļa grupās. «Važu rāvēji» ir skulpturāls augstcilnis. Bet tēva un dēlu augumos ietvertā dramatiskās kustības dinamika, saspringto muskuļu spēks ir tik izteiksmīgi, ka tēli vizuāli tiecas uz pilnplastiku un šķiet, ka cīnītāji teju teju ienāks pilsētas telpā. No ciļņa izceltās pilnplastikas galvas figūru titānisko spēku vēl vairāk pastiprina.

Pieminekli vainagojošā pilnplastikas figūra — Brīvības alegorija — ir statiska, proporcijās izstiepta, pieskaņota izsmalcinātajai obeliska augšpūtiedošajai formai. Tēla plastiku raksturo neoklasicismam tuvs modelējums, tērpa krokojuma efekts. Pats tēls, kaut arī orientēts pret Vecrīgu, vienādi uztverams no visām pusēm. Brīvības alegoriskā tēla atklāsmei liela nozīme ir galvas veidojumam. Visiem Kārļa Zāles iedzīvinātiem sievietes tēliem — simboliem (Māte, Dzimtene, Brīvība) nav sievišķīgas izsmalcinātības. Tie ir vitalitātes un patosa pilni. Sieviešu noteiktajos, asajos, vīrišķīgajos, dažkārt pat skarajos sejas pantos mazāk emocionalitātes, vairāk — spēka un pašapziņas. Nozīmīgs ir Brīvības tēla skatienu virziens. Tas nesniedzas tālajos, nezināmajos apvāršņos, bet raugas ieslīpi lejup — uz liktenupi Daugavu, uz Latvijas galvaspilsētas šūpuli — Vecrīgu — uz savas tautas dēliem un meitām. Brīvības tēls tur rokās trīs zvaigznes, kas

simbolizē trīs Latvijas apgabalus: Kurzemi-Zemgali, Vidzemi un Latgali.

«Gara darbinieku grupas» kompozīcijas centrā — senlatviešu zintnieks, atspiedis zodu pret roku. Viņa sejas stingrie vaibsti pauž gudrību, kas, gadsimtos krata, tiek nodota tālāk gara darbiniekiem — zinātniekiem un rakstniekiem. Zintnieka rokās gudrības zizlis.

Kompozīciju «Darbs» veido trīs alegoriski tēli, zemes pamatspēka izteicēji: strādnieks, zemnieks un zvejnieks. Centrā — varens, arhaizēts zemnieka stāvs, tam abās pusēs sedošā pozā — zvejnieks un strādnieks. No šiem tēliem dveš pamatīgums, stabilitāte. To skulpturālais veidojums vitāls, pat robusts. Grupu plastiku papildina dažādi darba atribūti — veseris, pakavs, tīkli. Stradnieka tēlā nav grūti saskatīt paša Kārļa Zāles portretiskos vaibstus.

Minētās četras skulpturālās grupas pieminekļa stūros ir alegoriski tēli, kuros iedzīvinātas vispārcilvēciskas vitālas kategorijas: darbs, garīgā dzīve, ģimene, dzimtenes aizsardzība. Gandrīz visas grupas tēlnieks risina tradīciju pēctecības problēmu, jo, pēc viņa izpratnes, pagātnes ētisko kvalitāšu saglabāšana vairo nākamo paaudžu spēku.

Bez tam Brīvības pieminekļī veidots «Lāčplēša» tēls, ciļņi. «Cīņa pret bermontiešiem uz Dzelzs tilta», «1905. gads», «Dziesmu svētki» un «Karavīru gājiens».

*Vaidelotis Apsītis*

## SATURA RĀDĪTĀJS

### I. temats. Cilvēks un viņa mūžs

1. A. Rudzite. Ceļavārdi	3
2. V. Ancītis. Mantojums	5
3. E. Berklava uzruna	9
4. A. Milts. Cilvēka sūtība	13
5. S. Lasmane. Par gara aristokrātiju	16
6. V. Zariņš. Cilvēks un viņa mūžs	21
7. Tautas dziesmas	25
8. Sakāmvārdi un parunas	28
9. Miklas	29
10. Tīcējumi	29
11. Miklu atmiņējumi	30
12. K. Barons. Upe un cilvēka dzīve	30
13. F. Bārda. Lūgšana	31
14. A. Brigādere. Fragments no lugas «Princese Gundega un karalis Brusubārda»	31
15. J. Jaunsudrabiņš. «Kā sniegi kalnu galotnēs»	31
16. J. Rainis. «Kur ir tev tava dziļā mīla?»	32
17. J. Veselis. Latvieša gars	32
18. P. Dale. Vērojumi un pārdomas	33
19. A. Eglītis. Fragments no romāna «Līgavu mednieki»	36
20. Z. Mauriņa. Fragments no apcerēm «Sauls meklētāji»	36
21. K. Ulmanis. Kādi ļaudis mums vajadzīgi.	36
22. V. Belševica. «Būsi zvaigžņu zinātājs»	37
23. V. Lūdēns. Rudzi	38
24. V. Toma. Es aizmirsu pateikt	39
25. O. Vācietis. Tu esi	40
26. I. Ziedonis. Fragments no grāmatas «Tu dzivoji dižu darbu»	40
27. Domu gaudi	41

### II temats. Ģimene.

1. K. Skalbe. Nemirstība	47
2. M. Mellena. Ģimene tikumiska aspekta	47
3. J. Mauliņš. Dzīvība	49
4. O. Krastiņš. Padomi, kurus reti ievēro	50
5. E. Mucenieks. Sievišķība	53
6. M. Auns. Apzināsim radurakstus	56
7. Tautasdziesmas	61
8. Sakāmvārdi un parunas	64
9. Miklas	64
10. Rotāļa «Lāča pirkšana»	65
11. Tīcējumi	70
12. Miklu atmiņējumi	71
13. Rotāļa «Lāča bērni»	72
14. Rotāļa «Virtuve»	73
15. Rotāļa «Visi putni laižas»	73
16. F. Bārda. Maza cilvēka vakara lūgšana	74
17. A. Brigādere. Musu brālītis	74

18. P. Ermanis. Sievieteī-mātei . . . . .	75
19. M. Grimma. Sūpļa dziesmiņa . . . . .	75
20. J. Jaunsudrabiņš. «Ilgi, ilgi nevarēju» . . . . .	76
21. J. Poruks. No cikla «Mātes dziesmiņas» . . . . .	76
22. J. Poruks. Lullīņa, una, tita un minka . . . . .	77
23. Rainis. Miļai mamiņai . . . . .	77
24. E. Zālite. Mātei . . . . .	78
25. J. Ziemeļnieks. Mātei . . . . .	78
26. E. Zvārgulis. Asaras . . . . .	79
27. O. Alks. Mēs ticam . . . . .	79
28. A. Brigadere. Maija svētdiena . . . . .	79
29. P. Dāle. Domājot tieši par latviešu ģimeni . . . . .	83
30. Z. Mauriņa. Vai mate ir katra sieviete? . . . . .	83
31. E. Virza. Fragments no poēmas «Straumēni» . . . . .	84
32. V. Beļševica. «Es mīlestību savu nesu ta . . .» . . . . .	85
33. V. Beļševica. Mantas dališana . . . . .	85
34. L. Briedis. Zāle . . . . .	86
35. L. Briedis. Tēvs . . . . .	87
36. Ā. Elksne. «Šis mazais cilvēks ir man uzticēts» . . . . .	87
37. Ā. Elksne. Aijā, bērniņš, mežā atrasts . . . . .	88
38. J. Peters. Prologs šūpuļdziesmai . . . . .	88
39. O. Vācietis. Padod krēslu . . . . .	89
40. M. Zālite. Vakarā . . . . .	89
41. I. Ziedonis. «Ģimenes ir kā slaidas laivas mūžības lagunās» . . . . .	90
42. I. Ziedonis. Galds . . . . .	90
43. Domu graudi . . . . .	91

### III t e m a t s . T a u t a .

1. I. Latkovskis. Tautas ideja . . . . .	97
2. J. Raipulis. Latvieši . . . . .	108
3. O. Auns. Nedaudz par mūsu vēsturi . . . . .	110
4. Tautasdziesmas . . . . .	118
5. Sakāmvārdi un parunas . . . . .	120
6. Miklas . . . . .	120
7. Rotaļa. Kumeliņš . . . . .	121
8. Rotaļa. Es ceļoju uz Angliju . . . . .	122
9. Rotaļa. Namiņu dzēst . . . . .	122
10. Rotaļa. «Zvejnieks» . . . . .	122
11. Miklu atminējumi . . . . .	123
12. Baumaņu Kārlis. Latviski lai atskan dziesmas. . . . .	123
13. L. Breikšs. Luģšana . . . . .	124
14. A. Čaks. Mūžības skartie. Izskapa . . . . .	125
15. Kaudzītes Matiss. Tautas mīlestība . . . . .	126
16. V. Plūdons. Latvietim . . . . .	126
17. A. Pumpurs. Tautai . . . . .	127
18. Rainis. Mosties, celies, latvju tauta . . . . .	128
19. Rainis. «Mīli tēvu, mīli māti . . . . .» . . . . .	128
20. K. Skalbe. Tautai . . . . .	128
21. K. Skalbe. Aizvestais . . . . .	129
22. V. Veldre. Latvietis . . . . .	129
23. J. Akuraters. Ugunis kalnos . . . . .	130
24. J. Auškāps. Nevar pāiet garām vienai latviešu īpatnībai . . . . .	131
25. A. Brigadere. Saules mūžu Latvijai . . . . .	132
26. J. Jaunsudrabiņš. Piemini Latviju! . . . . .	132
27. P. Jurevičs. Tauta pretstatā valstij . . . . .	135
28. A. Kroders. Fragments no darba «Jaunā ideoloģija» . . . . .	136
29. Rainis. Tauta ir organiska būtne . . . . .	136
30. V. Beļševica. Melns-sarkans-zelts . . . . .	137
31. M. Čaklais. Uz zemes lodes, zem saules . . . . .	137
32. Ā. Elksne. Lai sauktos par latvieti . . . . .	137

33. M. Kerliņa. «Nezūdiēs, tauta...»	138
34. V. Lūdēns. Vairogi	139
35. M. Mišina. Tikai bijība	139
36. J. Peters. Zemeņlauks	140
37. A. Sproģis. Tu, spivais latviet	140
38. O. Vācietis. Piesaukšana	140
39. M. Zālīte. «Mūsos (bet lai tas ir noslēpums)»	141
40. M. Zālīte. Balāde par parādīto godu	142
41. Domu graudi	142

#### I V t e m a t s. Tēvzeme.

1. V. Lācis. Tēvzeme	149
2. V. Medenis. Dzimtene un Tēvzeme	151
3. Tautasdziesmas	154
4. Sakāmvārdi un parunas	157
5. Miklas	157
6. Rotaļa «Jūra»	158
7. Stāsti manim, Daugaviņa	158
8. Rotaļa. Ceļot	159
9. Rotaļa. Aptauja par kaimiņu	159
10. Miklu atminējumi	160
11. J. Akuraters. «Tur zinu tevi, zeme sena...»	160
12. Aspazija. Dzimtene	160
13. F. Bārda. Berzi	161
14. F. Bārda. Kā mana Dzimtene atgriezās	162
15. L. Berziņš. Virs drupām	162
16. A. Birkerts. Man tālā svešumā aizgājis mūžs	163
17. L. Breikšs. Svēts mantojums	163
18. A. Erss. Abrenes pils	164
19. M. Grimma. Latvijas pilskalni	166
20. J. Jaunsudrabiņš. Kas cilvēks ir bez dzimtenes?	167
21. J. Jaunsudrabiņš. Ka zelts	167
22. K. Jēkabsons. Birzīm rotāts Gaiziņš	168
23. J. Karkliņš. Latvijai vienotai būt	168
24. A. Keņiņš. Atkal tēvzemē	169
25. Plūdons. Novelējums Latvijai	169
26. Plūdons. Svešuma klistot	170
27. K. Skalbe. Dzimtenē	170
28. K. Skalbe. Tēvzemes bēdas	171
29. K. Skalbe. Nemiers	171
30. Tīrzmaliete. Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme	172
31. Kronvalda Atis. Fragments no darba «Tēvzemes mīlestība»	172
32. Valdis. Fragments no stāsta «Staburaga bērni»	173
33. J. Veselis. Saules koks	177
34. E. Virza. Fragments no poēmas «Straumēni»	183
35. V. Belševica. «Kamēr svēteļi pār Svēti...»	184
36. V. Belševica. «Alksņu svārciņā palsā...»	185
37. Ā. Elksne. «Ši ir mūsu tēvu zeme...»	185
38. Ā. Elksne. Dziesma Dzimtenei	186
39. M. Kempe. Dzimtene	186
40. V. Lūdēns. «Kur bija tavš sākums...»	187
41. M. Mišina. «Es šo zemi...»	187
42. J. Peters. Dziesma par Dzimteni	188
43. V. Toma. Dzimtene	189
44. O. Vācietis. Akords	189
45. O. Vācietis. Dzimtenei	190
46. M. Zālīte. «Zvaigžņu režģi debesīs...»	190
47. I. Ziedonis. Tēvzemei	191
48. Domu graudi	192

**V t ģ ģ m a . Brivība.**

1. A. Dzenis. Mana Latvija . . . . .	197
2. A. Mellēns. Karstā tēvzemes mīlestība . . . . .	199
3. B. Saberte. Vidū stinga dvēselīte . . . . .	202
4. O. Kostanda. Latvijas atzinēji un cīnītāji. . . . .	206
5. O. Auns. Tautas kopības un spēka zīmes . . . . .	207
6. Neatkarīgās Latvijas karaspēka daļu karogos ierakstītās pulku devīzes . . . . .	213
7. Latvija starp Eiropas valstīm . . . . .	215
8. E. Pelkaus. Piemiņas dienas . . . . .	222
9. Baltijas nāciju tiesību deklarācija . . . . .	226
10. Tautasdziesmas . . . . .	228
11. Sakāmvārdi un parunas . . . . .	229
12. Teika. Burtnieku pils . . . . .	229
13. J. Veselis. Teiksma. Zinta . . . . .	229
14. Auseklis. Vai cerēt būs uz brīvību? . . . . .	230
15. Auseklis. Latvijā . . . . .	230
16. Auseklis. Gaismas pils . . . . .	231
17. A. Brigadere. Trīs vārdi . . . . .	232
18. K. Eliāss. Atdzimšanai . . . . .	233
19. A. Iksēns. Uzvarēt . . . . .	233
20. A. Pumpurs. Imanta . . . . .	234
21. Plūdons. Latvju himna . . . . .	234
22. Plūdons. Tautas karogs . . . . .	235
23. Plūdons. Lāčpliešu dziesma . . . . .	235
24. Rainis. Senatne . . . . .	237
25. Rainis. Daugava . . . . .	237
26. Rainis. Trijas zelta zvaigznes . . . . .	238
27. J. Alunāns. Fragments no raksta «Komunisms un komunisti» . . . . .	238
28. J. Jaunsudrabiņš. Ko dot par Latviju? . . . . .	238
29. J. Baltvilks. Paliekamdziesma . . . . .	239
30. G. Godiņš. «Tik neticiet . . .» . . . . .	240
31. G. Godiņš. «Kad visi torņi saslīcies . . .» . . . . .	240
32. J. Peters. Senlatviešu karavīra dziesma . . . . .	241
33. I. Ziedonis. «Varonīgi izturēt . . .» . . . . .	241
34. Domu gaudi . . . . .	242
35. Dziesma brīvai Latvijai . . . . .	244

**V I t ģ ģ m a . Laime.**

1. B. Pētersone. Laime . . . . .	249
2. Tautasdziesmas . . . . .	254
3. P. Birkerts. Sakāmvārdi un parunas. . . . .	256
4. Ticējumi . . . . .	259
5. Rotaļa. Sidrabiņa upi bridu . . . . .	259
6. Rotaļa. Še tev zelta dālderis . . . . .	260
7. Rotaļa. Glābjas, kas var . . . . .	260
8. Rainis. Tava laime . . . . .	261
9. Rainis. Fragments no ievadraksta «Dienas Lapā» . . . . .	261
10. Z. Mauriņa. Fragments no aperēm «Saules meklētāji» . . . . .	262
11. M. Čaklais. «Iedeva cilvēkam sveci paturēt . . .» . . . . .	263
12. E. Plaudis. Laime . . . . .	263
13. J. Rokpelnis. «Lēni liktenis ietiecas zemē . . .» . . . . .	264
14. I. Ziedonis. Ignums . . . . .	264
15. Domu gaudi . . . . .	265

**V I I t ģ ģ m a . Valoda.**

1. R. Veidemane. Valoda . . . . .	269
2. Tautasdziesmas . . . . .	279
3. Miklas . . . . .	281
4. Rotaļa. Sudmalīņas . . . . .	281

5. Rotaļa. Runā latviski . . . . .	282
6. Rotaļa. Aizliegtais burts . . . . .	283
7. Miklu atminējumi . . . . .	283
8. J. Jaunsudrabiņš. Latviešu valoda . . . . .	283
9. J. Jaunsudrabiņš. Bernam . . . . .	284
10. V. Belševica. «Aizgaist valoda vārds pa vārdam» . . . . .	284
11. P. Brūveris. «Nostaļģija pēc prūsiska . . .» . . . . .	285
12. J. Kronbergs. Latviešu valoda . . . . .	285
13. A. Krukliis. «Tautas valodu kādreiz kā ābeli kopa . . .» . . . . .	286
14. O. Lisovska. Dziesmiņa par pazaudētu vārdu . . . . .	287
15. V. Lūdēns. Divi tauri . . . . .	288
16. A. Rancāne. Navar tū volūdu izraudot . . . . .	288
17. G. J. Herders. Valoda, kurā esmu audzināts . . . . .	289
18. Kronvalda Atis. Fragments no darba «Tēvuzemes mīlestība» . . . . .	289
19. Domu graudi . . . . .	290

## VIII tēma. Darbs.

1. Darba būtība, jēdziens . . . . .	293
2. Darba ētika . . . . .	303
3. Čaklums . . . . .	306
4. Vārda un darba attiecības . . . . .	312
5. Darbs un čaklums — cilvēka lepnums . . . . .	314
6. J. A. Jansons. Darba vara lielu dara . . . . .	315
7. Z. Mauriņa. Lai lielais darba likums top rakstīts asinīs . . . . .	317
8. Darbs tautas dziesmās . . . . .	321
9. Tirumā . . . . .	323
10. Pļavā . . . . .	324
11. Ganos . . . . .	324
12. Pieguļnieki . . . . .	325
13. Darba tikums . . . . .	326
14. Labā burvība . . . . .	329
15. Daugavas rakšana . . . . .	329
16. Kā balodis mācijās perkli taisīt . . . . .	330
17. Miklas . . . . .	331
18. Ticējumi . . . . .	336
19. Rotaļa. Zvejnieks mani aicināja . . . . .	336
20. Rotaļa. Darba birža . . . . .	337
21. Rotaļa. Kur kurpnieks . . . . .	337
22. L. Breikšs. Lai Dievs mums dod . . . . .	338
23. A. Brigadere. Ka saule klievē tumsas varu . . . . .	338
24. K. Jēkabsons. Tautas lūgšana . . . . .	339
25. E. Ķezbere. Mūžīgais zemnieks . . . . .	339
26. Plūdons. Mēs — valsts . . . . .	340
27. Rainis. Darbs un prieks . . . . .	340
28. E. Šterste. Lai ar sauli laukā ejam . . . . .	341
29. E. Virza. Sejēja dziesma . . . . .	341
30. A. Brigadere. «Maija un Paija» (fragments) . . . . .	341
31. K. Skalbe. Milzis . . . . .	342
32. E. Virza. «Straumēni» (fragments) . . . . .	345
33. V. Belševica. Par saknem but . . . . .	347
34. V. Lūdēns. Ar darbu svētīta nāk rīta stunda . . . . .	347
35. M. Zalīte. Ta runāja cimdu māte . . . . .	348
36. I. Ziedonis. Par darbu . . . . .	348
37. I. Ziedonis. «Tu dzivoji dižu darbu» (fragments) . . . . .	349
38. I. Ziedonis. «Kurzemīte» (fragments) . . . . .	350
39. S. Viese. «Raganiezis» (fragments) . . . . .	350
40. Domu graudi . . . . .	350

Ieteicamā literatūra . . . . .	343
Personu rādītājs . . . . .	357
V. Apsītis. Brīvības pieminekļa attēlu apraksti . . . . .	360

#### LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA

Redaktore *R. Veidemane*. Tehn. redaktore *B. Briede*. Korektore *Z. Stikute*.  
 Nodola salikšanai 05.09.89. Parakstīta iespiešanai 14.12.89. Formāts  
 60×88/16. Otseta papīrs. Baltikas garnitūra. Ofsetspiedums. 23 uzsk  
 iespiedl. Metiens 100 000 eks. Cena 5 rbj. Latvijas Tautas izglītības  
 ministrija, 226050 Rīga, Valnu iela 2.

Salikta dialoga sistēmā DIS, piedaloties Nozares kolektīvās lietošanas  
 skaitļošanas centram. Programmētājas *Drosma Ose un Ieva Bečere*.  
 Iespiesta Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004, Rīga, Vienības gatve 11. Iesieta  
 tipogrāfijā «Cīņa», 226011, Rīga, Blaumaņa iela 3H/40.